

Kilde Viljandi meditsiini ajaloost

Koostaja: Heiki Raudla

Toimetaja: Krista Valdvee

Fotod: Viljandi Muuseumi arhiiv ja eraarhiivid

Küljendus ja trükk: OÜ Vali Press

© Heiki Raudla ja SA Viljandi Haigla

ISBN 978-9949-30-323-6

Saateks

Et 2012. aastal möödub 185 aastat ajast, mil Viljandis avati esimene haigla *Das Fel- linche Stadt-Militär Krankenhaus* (linna kaitseväe haigla), täitub 115 aastat Jämejala haigla rajamisest ja 10 aastat SA Viljandi Haigla algusest, pöördus sihtasutuse juha- tuse esimees Ülle Lumi ligi kolm aastat tagasi minu poole ettepanekuga koostada nende sündmuste tähistamiseks ülevaade Viljandi haigla tegevusest. Üsna pea sai selgeks, et raamatu pealkiri saab olema „Kilde Viljandi meditsiini ajaloost“. Selleks oli mitu põhjust. Esiteks on kõik meditsiinivaldkonnad omavahel tihedalt seotud ja teiseks on materjali ainult haigla raamatu koostamiseks ebaühtlaselt. Et aga kõigest ja kõigist väga põhjalikult kirjutada, tulnuks koostada mitu raamatut.

Allikmaterjalina on peamiselt kasutatud Eesti Riigiarhiivi, Ajalooarhiivi ja Filmi- arhiivi ning Viljandi Muuseumi materjale, ajalehtedes Sakala (Tee Kommunismile), Oma Maa ja Viljandi Uudised avaldatud artikleid ning raamatuid, milles kirjutata- se Viljandi arstidest ja haiglatest. Neid viimaseid on suhteliselt vähe. Seal, kus on vajalik ja ajale iseloomulik, on tsiteerimisel kasutatud toleaeget kirjaviisi.

Lisaks on raamatu koostamisel kasutatud tervishoiutöötajate mälestusi, fotosid ja meenutusi. Suureks abiks olid Tiina Parre ja Herki Helves Viljandi muuseumist ning kümned haigla endised ja praegused töötajad: Asta Sims, Elvi Gabriel, Eva Ganitše- va, Tiina Väre, Benno Abram, Eduard Viira, Felix Keel, Jaan Kõiv, Ülle Lumi, Riina Jents, Andres Tiit, Mari-Ann Kõrgesaar, Linda Pedanik, Aivi Saharov, Malle Laur- soo, Salme Murd, Hildegard Hensen, Eva Mäemets, Ilme Tropp, Asta Rosenfeldt. Samuti Sirje Tamm ja Heli Toomla Viljandi maavalitsuse rahvastiku toimingute ta- litusest ning Kiti Põld. Suur tänu neile selle eest. Minu eriline tänu aga raamatu toimetaja Krista Valdveele, kes pidi tähelepanelikult sõklad ja terad eraldama ning paljudki segased laused selgemaks kirjutama. Ja loomulikult tuleb tänu öelda kõi- gile neile arstidele, õdedele, hooldajatele jt sadadele ja tuhandetele inimestele, kes selle pika aja jooksul on Viljandi inimeste tervise eest seisnud. Kui polnuks neid, polnuks ka seda raamatut.

Heiki Raudla
koostaja

Proloog

Niikaua, kui inimesed elavad, on neil ka mitmesuguste haiguste ja hädadega võidelda tulnud. Abiandmises ja nõu leidmises on mõned iseäranis osavust üles näidanud ja niisugustest ongi aegamööda teiste aitajad, arstid, välja kujunenud. Enne Tartu Ülikooli asutamist ei tasu Eestist arste otsida. 1632. aastal asutatud ülikoolil oli olemas ka arstiteaduskond, kuid teaduskonnas oli vaid kaks professorit, kellest üks oli lisaks veel Tartu linnaarst. Olulist mõju see siinsete eestlaste ravimisele veel ei avaldanud.

Sõna arstki on tollal tundmata. Alles Anton Thor Helle tarvitab eesti keeles sõna arstima. 1766. aastal hakkas Saksamaalt pärit Põltsamaa arst eestlastele eestikeelse sisuga tervishoiualast ajakirja „Lühhike õppetud“ välja andma. Kuidas aga arstiabi saamisega 18. sajandi lõpul Eestimaal üldse ja eriti maarahva juures asjad olid, sellest kirjutas 1793. aastal Haapsalu maakonnaarst dr. S. Winkler järgmiselt: „Igas maakonnas oli ainult üks arst. Selle ülesandeks oli kohtuarstiline tegevus ja üldjuhatuste andmine tõbede puhul. Kuidas võib arvata, et arst oma maakonnas kõige raskemaidki haigeid kasvõi üks kord suudaks vaatama minna ja neile arstiabi anda.“

Alles 19. sajandi teisel poolel hakkab märgatavalt kasvama eesti arstide arv. Neist läheb palju Venemaale, kuid neid jääb ka Eestisse, kõige rohkem aga Tallinna. Tartus oli 20. sajandi algul vaid viis praktiseerivat eesti arsti. (Albert Valdes, Herbert Normann „Eesti Organiseeritud Arstkond“ Tartu, 1938)

Arstivanne läbi aegade

Arstiamet oma kõrgete eetiliste põhi mõtete ja kohustustega, mis on kogu meditsiinilise tegevuse aluseks, tugineb Hippokratese vande. Eesti keeles kõlas selle originaaltekst 1939. aastal järgmiselt:

„Ma vannun arst Apolloni ja Asklepiose, Hügiela ja Panakeia ja kõikide jumalate ja jumalannade juures, neid tehes tunnistajaks, et ma täidan järgmise vandelise kohustuse, nii palju kui jätkub mul jõudu ja otsusevõimet. Ma tahan austada oma õpetajat selles minu kunstis nagu oma lihaliikke vanemaid; minu elu peab temale kuuluma ja ta võib kasutada minu vara ja omandust, kui ta seda vajab; ma austan tema järglasi nagu oma vendi ja õpetan neile ravikunsti, kui nad tahavad seda õppida, ilma tasuta ja ilma lepinguta; ma annan eeskirja ja suusõnalise õpetuse ja kogu sinna kuuluva teaduse oma poegadele edasi kui ka minu õpetaja omadele, ja peale selle ainult seesuguseile õpilasile, kes juba kohustatud ja vannutatud arstilise seaduse põhjal, muidu ei kellelegi.

Ma korraldan haigete eluviisi nende kasuks parema võime ja otsuse järele; aga kõik, mis kahjustab või vigastab haiget, tahan neilt eemal hoida.

Ma ei anna kellelegi surmavat toimivat mürki, isegi kui ta seda minult palub; ka ei anna ma sellele sihitud nõu.

Samuti ei anna ma ka kunagi naisele vahendit idaneva elu hävitamiseks.

Pühalt ja puhtalt tahan ma oma elu ja meie kunsti säilitada.

Kellelegi ei tee ma kivilõiget, vaid jätan selle oma käsialustele, kes seda tegelust tunnevad.

Kui paljudesse majadesse ma ka ei astu, ikka tahan ma sisse astuda haigete tervistuseks ja eemale jääda igast ettenähtavast ja hävitavast kahjustusest, eriti aga lihahimu tegudest naiste ja meeste, vabade ja orjade kehadel.

Mis ma aga ravi ajal näen või kuulen või ka väljaspool ravi läbikäimisis inimesiga, mis ei tohi levida, sellest tahan vaikida ja kõiki neid asju käsitleda kui saladusi.

Kui ma seda vannet pean ja ei riku, siis olgu mulle lubatud minu elust ja minu kutsesest rõõmu tunda, igavesest ajast jäädes kõikide inimeste juures lugupidamisse. Kui ma aga vannet murrar ja vaelevandlikuks saan, siis tabagu mind vastupidine saatus.“

Tõenäoliselt on nn Hippokratese vanne vanem kui Hippokrates (u 469 – u 370 e.Kr.) ise. Vande andsid arstikutset taotlevad arstiõpilased, alustades õpinguid mõne tunnistatud arsti juures, nagu see tol ajal toimus. Oli ju arstikutse omandamine siis üksnes eraasi.

Millal hakati arstivannet andma Eestis? Esimene teadaolev arstivanne on pärit 1812. aastast. See oli saksakeelne, juba lühem ja ka tekstis oli muutusi. Kuni 1825. aastani kirjutati kõik vanded oma käega, hiljem hakati kasutama trükitud blankette.

1893. aastast olid arstivanded juba venekeelsed, ehkki tekst oli tõlgitud viimasest saksakeelsest vandesõnastusest. Sellisena püsis vanne kuni 1918. aastani, mil lõpetas tegevuse Tartu vene ülikool.

Eesti ülikooli avamisega Tartus 1919. aastal võeti tarvitusele seesama vandetekst juba eestikeelses sõnastuses. Ajapikku selgus vajadus arstivannet ajakohasemaks muuta. 1939. aastal kiideti Tartu Ülikooli valitsuse koosolekul heaks tekst sõnastuses, mis püsis kasutuses 2009. aastani:

„Sügava tänutundega vastu võttes teaduse poolt minule antud arsti õigused ja täies ulatuses hinnates selle kutsega kaasaskäivate kohustuste tähtsust, töotan ja vannun kogu eluaja püha ja puhta hoida selle kutse au, kuhu praegu astun. Töotan avitada oma paremat teadmist mööda minu oskust vajavaid abiotsijaid, pühaks pidada minule teatavaks saanud isiklikke ja perekondlikke saladusi ja mitte kurjasti tarvitada minule osutatud usaldust.

Töotan järjest edasi töötada arstiteaduse vallas ja kõigest jõust kaasa aidata selle õitsele viimiseks, teadusilmale teatades kõiki oma avastusi. Töotan mitte valmistada ega levitada salajasi ravivahendeid. Töotan õiglane olla oma ametivendadega ja mitte haavata nende isikut. Töotan tõsisematel juhtudel nõu küsida enam vilunud ning suuremate teadmistega ametivendadelt ja, ise nõu andma kutsutuna, õiglaselt ning südametunnistust mööda hinnata oma ametivendade tööd ja püüdeid haige abistamisel. Töotan ning tahan igal ajal talitada haige terviselistes huvides ja taotleda rahva kehalist ja vaimset hüvangut.“

18. märtsil 2009 kinnitas Tartu Ülikooli arstiteaduskonna nõukogu uuendatud arstivande:

„Olles omandanud arstikutse, tänan oma õpetajaid. Töotan oma au ja südametunnistuse nimel, et pühendun arstitöös inimese abistamisele ja humaansuse põhimõtete teenimisele. Minu tegevuse sihiks olgu rahva tervise säilitamine ja edendamine, haiguste ennetamine, haigete ravimine ning nende kannatuste leevendamine. Lähtun oma töös arstiteaduse põhimõtetest ja kasutan vaid selliseid raviviise, mille tulemuslikkus on teaduslikult ja eduka praktika kaudu tõendatud. Uuringu või raviviisi soovitamisel austan patsiendi taht ning teavitan teda nii selle oodatavast kasust kui ka võimalikest ohtudest. Suhtun oma kolleegidesse austusega ega keeldu abist, kui nad oma patsiente ravides minu poole pöörduvad. Täiendan pidevalt oma teadmisi ja oskusi ning jagan neid oma kolleegidega. Hoian kõrgel arstikutse au nii patsientide kui ka kogu ühiskonna ees. Pean hoolikalt saladuses, mida patsiendiga seoses mulle on usaldatud. Täidan oma arstikohust ühtviisi kõigi patsientide suhtes, kedagi eelistamata. Miski ei saa mind sundida oma oskusi kasutama arstieetika põhimõtete vastu.“

Haigustest ja ravimisest Viljandis

Arstimisega on Viljandis tegeldud juba ammustes aegadest. Raviasutustest saab rääkida aga alates 13. sajandist, mil Viljandi ordulinnuse rajamisel asutati selle juurde esimene pidalitõbila. Arvatavasti tõid just sakslased ise pidalitõve 13. sajandi algul kaasa. Aja jooksul hakkas kasvama nn all-linn, mille kaitseks ehitati linnamüür, hiljem lisandus nn eeslinn, kuhu kerkis teine pidalitõbila. Kolmanda raviasutusena valmis hospital tavalistele haigetele, mis arvatakse olevat paiknenud praeguse rae-koja ligidal. Kolmanda pidalitõbila aga avasid toleaeagsed Püha Antoniuse mungad, kel oli Viljandis ka oma kabel. Haigla, kus ravitsejateks olid haavaarstid-habemeajajad, asus kusagil praeguse kultuurimaja lähedal.

Antoniuse mungad kandsid lisaks pidalitõbistele hoolt ka kõikide teiste haigete eest, pealegi peeti tol ajal pidalitõveks üsna mitmeid haigusi. Paraku sunniti seoses reformatsiooniga mainitud usumehed 16. sajandi keskpaiku Viljandist lahkuma.

Tervishoiule mõjusid positiivselt ka Liivimaa ordumeistri Wolter von Plettenbergi (1494-1535) käsud Viljandi linnale: „1. Linna karjamaale ei tohi viia kärnaseid ja määrdunud hobuseid. 2. Vallikraavidesse ei tohi lubada ajada kärnaseid kariloomi, kõnelemata siis tänavatest.“ Käsu rikkumise eest oli karistuseks rahaträhv. Samuti keelas Viljandi linn käimlate ehitamise vastu tänavat.

Kuni 18. sajandi lõpuni ei olnud Viljandis ainsatki kõrgharidusega arsti. On teada, et sajandi keskpaiku oli Viljandis kaks haavaarsti, rahvas pöördus aga meelsasti kohalike saunameeste poole, kes peale juuste lõikamise panid ka kuppusid, lasid aadrit ja lõikasid lahti paiseid. Abi loodeti ka nn imearstidelt, keda tollal tihti kirurgideks nimetati. Mõni neist tohterdas peamiselt silmahaigusi, teised jälle „lõikasid kive välja“. Peamiselt tegeldi värskete haavadega, kuid imearstid müütasid ka omapäraseid ravimeid. Näiteks ostis üks Viljandi linna kodanik neilt aastal 1575 „kuivatatud konnadest valmistatud nukukesi, kellel silmadeks topitud midagi ebamäärast. Need aga on väga head arstirohud!“

Peale kohalike saabus meedikuid kaugemaltki. Nii kutsusid „linnaisad“ 1424. aastal ühe aadrilaskja Viljandisse isegi Preisimaalt. Poola võimu perioodil (16. sajandi lõpust 17. sajandi alguseni) ei olnud Viljandis ainsatki ravijat, rahvas aga kannatas tihti ränkade epideemiatega, mis tõid enamasti surma.

Felliner Anzeiger kirjutas 17. juulil 1897: „1418. aastal suri Viljandis katku 36 saksa herrat. 1470. aastal nimetati Põltsamaa foogt Viljandi orduhaigla meistriks.“

Kõige rohkem muret ja häda tõid katk, rõuged, süüfilis, nn inglise higitõbi, tüüfus, koolera, leetrid, sarlakid, läkakõha ja tuberkuloos.

Katk ehk rahvasuus „must surm“ esines pärast 13. sajandit ka aastail 1315-1317, 1418, 1504-1505, 1549, 1577-1578, 1601-1603, 1656, 1659-1660, 1740 ja 1780-1810.

Rõugepuhang leidis aset peaaegu igal aastal. Ränkrasked epideemiad olid Viljandimaal aastatel 1789, 1800, 1801 ja 1806.

Inglise higitõbi (mis oli tuntud ka nimede all miliaria, miliaria crystallina, rahvasuus „riisihagis“, uuemal ajal sarlakid), puhkes esmalt Inglismaal 1485. aastal, levis siis üle kogu Euroopa ja ilmnes 1551. aastal taas Inglismaal. See tappis haigestunutest, eelkõige lastest, 80-90%. Eestis oli surmaohvreid kõige rohkem aastail 1485-1586, 1507, 1518, 1529-1532 ja 1551. Kergemad juhud olid Viljandimaal aastail 1825-1826, 1832, 1834-1835, kuid haigust esines veel ka aastail 1918-1940.

Süüfilis liikus eriti tihti 16. sajandi keskel, samuti 17. ja 18. sajandil. Tüüfus oli Eestis samuti väga levinud. Viljandimaal esines see kõige rohkem aastatel 1825, 1833 ja 1845.

Koolerapuhang tappis 1848. aastal Viljandimaal 43 inimest, kuid Viljandi linn jäi puutumata.

Leetrid esinesid raskel kujul aastail 1795, 1799, 1801, 1808-1809, 1818, 1839, 1841 ja 1848-1849. Sarlakid seevastu võimutsesid peaaegu igal aastal. Kõige enam ohvreid nõudsid aastad 1836, 1840-1841 ja 1849-1850.

Ka läkakõha tuli ette tihti, kuid kõige raskemal kujul esines see aastail 1822 ja 1828. Tuberkuloosi esines Viljandimaal ja ka Viljandis vähem kui teistes maakondades. Üllatav on see, et näiteks aastail 1751-1850 oli tuberkuloosi surnute arv kõige suurem just sakslaste, see on rikkamate inimeste, seas. Seejuures on huvitav teada, et kui ajavahemikul 1867-1874 oli Viljandi elanikkonna hulgas sakslasi 53% ja eestlasi 42,9%, siis 1897. aastal eestlasi juba 82,4% ja sakslasi vaid 12,1%.

Väga palju püüti haigusi ravida ise käepäraste vahenditega, mis sageli andsid abi ja leevendasid haiguste kulgu. Haavarohuks kasutati kasepunga hautist, kõhurohuks paiseleheteed, võilillega raviti nahahaigusi ja kõhukinnisust, kummeliteed joodi külmetuse puhul. Levinud oli ka ebausks. Kui huuled olid katkised ega tahtnud paraneda, tuli konn kinni püüda ja nühkida suud tema kõhuga. Kui käerandmesse löi nari (nariks nimetati tollal liigesehaigust, mille korral liigesed on tursunud ja valutavad ning liigutamisel „krudisevad“), kutsuti esimene poeg haiget kohta närima. Poiss muljus hammastega haiget käerannet, kuni temalt küsiti: „Miks sa närid?“, närija vastas: „Nirin-närin nari närin!“ Küsimust korrati kolm korda.

1899. aastal leidis Heimtali mõisa omanik Friedrich von Sievers ühe dr Ernst Carlblomi (surnud 1853. aastal) retsepti tagaküljelt soovitusi haiguste raviks. Veetõve puhul pidi aitama kõrvenõgeste keeduvesi. Krampide vastu tuli kaelas kanda kotti, mille sees oli valge rabarber. Soolatüügast tuli hõõruda 3-4 päeva värske loomaliha, seejärel matta liha räästarenni alla. Kui liha ära mädaneb, siis soolatüügas kaob. Liigesevalude puhul tuli haiget kohta hõõruda vihmaussiõliga. Haiget kilpnääret tuli aga iga päev vajutada surnu käega nii kaua, kuni surnu hakkas halvaks minema.

Haritud inimesed mõistsid samal ajal aga juba küllalt hästi, kuidas oma tervise eest hoolitseda. 1854. aastal kirjutas kirikuõpetaja Eduard Friedrich Lossius (1811-1870) (säilitatud on tolleaegne kõnepruuk):

Tervisest

„Tervis on Jumala armo andide üllem vara siin avalikus ellus, sellepärast peaksime sedda õnnelikko taeva kingitust kallimaks pidama kui kulda ja kõige juhtumiste eest põgenema, mis tervisele kahju tevad.

Tähhele panemine näitab, kuidas üks terve inimenne äkitselt haigeks võib sada: kangest vihastamisest, hullust möllamisest, üleliig söömisest ja joomisest, äkkilissest pallava kehha jahhutamisest ja mõnnest muust sähherdussest juhtumisest. Niisammote sünnitab tõbbe: rop, kassimatta ello kombe, holleto kehha harrimine ja puhastamine.“

Kehha puhastamisest ja harrimisest

Hommiikul unnest ärkades olgu inimessel essimenne töö, kässi, näggu ja kaela pesta, kunni keik tolm ja rojus pealt ärra kaub ja lodud nahha karv nähavaks tõuseb. Kui näo, kaela ja käed puhtaks olled pesnud, sisi hakka juuksid sillitama; ja kellel paksus metsas rohket elleja karja sigghineb, se peab ellokaid tagga kihhotama ja ärrahukkama, et pä valge vassikate koplüks ei lähhä.

Toidust

Puuvilli ja marjad, mis alles tored, on tervisele kahjulikkud. Ülleliig solane toit ei kölba ka tervisele. Koort ja juustu ei tohhi inimenne ial paljo ühhekoraga süa, sest möllemad koormavad seedimist.

Liikumissest ja puhkamisest

Kehha likuminne, isseärranis õues tule käes, kus iggal silmapilgul värsket õhku sisse hingatakse, on tervisele väga tullus. Midda ennam inimenne maast maddalast omma kehha karrastab, sedda vähheminne teeb äkkilinne külmetamine temmale haigust.

Maggamisest

Kes rahholiste tahab magada, se ei tohhi mitte täis söödud kõhuga puhkama minna, ega õhtul kanget joki jua. Seatud iggapävane töö ja tahhuline süddametunnistus põues annavad meile keige lõbusamat toetavamat und. Rahhuline maggamine on kallis asi.

Selle kõigele võib ka tänapäeval rahulikult alla kirjutada.

Varased Viljandi arstid

18. ja 19. sajandist on Viljandis teada järgmised kreisi- ja linnaarstide nimed:

Kreisiarstid

1783-1813 Gotthard Johann Glaser, vahepeal (1801-1803) arst Riias

1813-1849 Georg Heinrich Dumpff (võttis haigeid vastu Viljandis, kuid oli samaaegselt ametis ka Öisus)

1849-1853 Ernst Carlblom (algul vabapraksisega, kuni 1849. aastani kreisiarsti abi, edasi kreisiarst)

1854-1874 Gustav Heinrich Rücker (varem, aastail 1844 - 1852, arst Katariina peeglivabrikus Rõikal)

1874-1894 Hermann Truhardt (sündis 15.12.1843 Riias)

1894-1919 Hermann Strömberg (sündis Viljandis)

Kreis-mundarzte

1784-1792 Karl G. Gebhardt

1792-1806 Johann Benjamin Reidemaister

Linnaarstid

1800-1829 Carl Lachmann (kuni 1826. aastani praktikant, seejärel era- ja linnaarst; õppis Mittaus, Wittenbergis, Jenas ja Berliinis)

1829-1886 Eduard August Meyer (sündis 20.12.1804 Viljandis, õppis Tartu Ülikoolis aastail 1822-1827. Töötas seejärel Katariina peeglivabrikus Rõikal arstina ja asus Viljandi linnaarstina ja haigla juhtajana tööle 29.07.1829. Suri 13.03.1887, sama aasta 27. mail anti talle valitsuse poolt postuumselt riiginõuniku tiitel.)

1886-1918 Arnold Friedrich Schwartz (sündis 10.11.1846 Saratovis, alates 1878. aastast arst Viljandis, aastast 1880 linnakooli arst, aastast 1886 linnaarst ja ühtlasi arst ka Marienhofis (Jämejalal). Dr Arnold Schwartz oli silmapaistev isiksus, 1897. aastal pälvis ta kolleegiuminõuniku tiitli. Dr Schwartz suri 1917. aastal.)

Veel teadaolevaid arste Viljandis aastail 1751-1914

Lisaks eelpooltoodud arstidele-ametimeestele on teada järgmised Viljandis töötanud arstid (sulgudes Viljandis töötamise aastad).

Kirurg Johann Heinrich Dorsch (1751-1769), kirurg Joachim Heinrich Scharffenberg (1764-1774), Joachim Martin Krosch (1771), linnakirurg Gotthard Friedrich Buttstaedt (1782-1785, oli ka raehärra), Heinrich von Holst (1815-1823), Alexander

Gottfried Lang (1870-1881, sündis Viljandis), Georg Köhler (1884), Ernst Johannson (1884-1889), era- ning kooliarst Nikolai Sörd (1886-1901), M. Sihle (1892-1893, vabapraksisega), Hans Lohk (1895-1896), Johann Juchkamson (1898-1904, silmaarst, samaaegselt ka arst Marienhofi (Jämejala) varjupaigas ja vanglaarst, sündinud Viljandi- maal Paistus), Arthur von Oettingen, Bruno Sellheim (1900-1939), Roman Weinberg (1909-1914) ja Hans Silbermann (1912-1914).

Alam-haavaarstidest on teada Kribell (1724, eesnimi pole teada), kes oli sõjaväe väli- meedik ja Ignaz Beylich (1782-1785), kes ravis peamiselt eraisikuid. Hambaarstidest on teada E. Schnackenbyrg (1898) ja S. Kagan (1909).

Veel on teada linnaarsti abid Carl Holmström (1892-1909) ja eestlane Saarepärna (1898- 1899, eesnimi pole teada). Ämmaemandatest on teada Beata Helena Palmäus (1784), Margaretha Elisabeth Eckbohm (1784), linnaämmaemand Waldmann (1892), kreisiämmaemandad Marie Bragst (1892) ja Anette Bragst (1892-1909) ning Alma Aerfeldt (1892-1909, vabapraksisega).

Teada on, et Viljandis on 19. sajandil sündinud või õppinud mitmed arstid:

Karl Adolf von Bergmann - sündis 23.05.1855 Petroskois, suri 24.05.1922 Riias. Astus 1868 Gustav Max Schmidt Eragümnaasiumi Viljandis, aga lõpetas gümnaasiumi 1873. aastal Riias. Õppis 1873-1880 Tartu Ülikoolis arstiteadust, omandas 1881. aastal dr med kraadi. Pärast täiendõpet Strasbourgis, Pariisis ja Viinis asus tööle haa- vaarstina Riia linnahaiglasse. Aastail 1883-1920 oli seal juhtiv kirurg. Alates 1885. aastast uuris pidalitõbe ja rajas esimese leepraravila Baltimaades.

Ernst Heinrich Ezold - sündis 09.05.1858 Viljandis. Õppis aastail 1868-1875 Gustav Max Schmidt Eragümnaasiumis ja 1875-1878 Viljandi Landesgümnaasiumis (Maa- gümnaasiumis). Seejärel õppis meditsiini 1879. aastal Tartus, 1879-1880 Münchenis, jätkas õpinguid Tartus aastail 1881-1886 ja sai dr med kraadi 1889. aastal. Töötas hiljem mitmel pool arstina.

Paul Johann Emil Faber - sündis 26.06.1853 Viljandis. Õppis Gustav Max Schmidt Eragümnaasiumis, aastail 1873-1880 Tartu Ülikoolis meditsiini ja sai 1881. aastal dr med kraadi. Täiendas end Viinis ja Pariisis ning töötas arstina mitmes kohas, sh Riias.

Ferdinand Gottfried Francken - sündis 27.02.1839 Helme kihelkonnas Taagepera mõisas. Õppis Viljandi ja Pärnu elementaarkoolis ning kõrgemas kreisikoolis, hiljem - aastail 1859-1864 ja 1869-1870 - Tartu Ülikoolis meditsiini, sai 1870. aastal dr med kraadi. Alates 1871. aastast kreisiarst Tambovis, Tartus ja mujal.

Ernst Christian Gottlieb Hoerschelmann - sündis 11.07.1847 Martnas, suri 27.11.1911 Paides. Asus 1861. aastal õppima Gustav Max Schmidt Eragümnaasiumi. Õppis Tartu Ülikoolis füüsikat 1866-1868 ja arstiteadust 1868-1874. Pälvis dr med kraadi ning töötas Peterburis arstina. 1910. aastal kolis Paidesse, kus asus tööle linnaarstina.

Valentin von Holst - sündis 14.03.1839 Viljandis, suri 07.07.1904 Tiroolis. Õppis Gus- tav Max Schmidt Eragümnaasiumis ja seejärel Tartu Ülikoolis 1857-1863 arstitea-

dust. Omandas dr med kraadi ning täiendas end Viinis ja Berliinis. Töötas 1864-1868 Palamusel kihelkonnaarstina, seejärel kuni 1899. aastani Riia närvihaiguste kliiniku arstina, olles seal viimati osakonnajuhataja ja paralleelselt 1890-1899 Riia linnahaigla asedirektor. 1884. aastal asutas ja juhtis kuni 1898. aastani „närvihaiguste tervendamise asutust“, mis oli esimene sellelaadne kogu Venemaal.

Heinrich Leopold Schoeler - sündis 05.08.1844 Viljandis, suri 24.11.1918 Berliinis. Õppis alates 1854. aastast Gustav Max Schmidt Eragümnaasiumis, seejärel Tartu Ülikoolis arstiteadust, kus sai dr med kraadi, spetsialiseerudes oftalmoloogiks. Alul töötas ta ühes Berliini silmakliinikus, aastail 1871-1874 aga jätkas õpinguid, saades seejärel Saksamaal silmakliiniku juhatajaks. 1874-1878 oli eradotsent, alates 1879. aastast Berliini Ülikooli oftalmoloogia professor. Tituleeriti Preisimaa meditsiini-salanõunikuks.

Viljandi parandas sanitaarolusid

19. sajandil oli Viljandis oluline tähtsus mitmetel komisjonidel ja komiteedel. 1892. aastal on mainitud Viljandi sanitaarkomisjoni, mille juhataja oli linnaeape Max Schoeler, liikmed dr Hermann Truhardt, ämmaemand Marie Bragst ja veel neli isikut, kelle nimesid ei ole kirja pandud. 1898. aastal oli komisjoni juhatajaks linnaeape Otto von Engelhardt, liikmed dr Arnold Friedrich Schwartz, dr Eugen Gernhardt, lisaks kreisiarst Hermann Ströhmer ja neli linnakodanikku. 1909. aastal oli juhatajaks linnaeape Otto von Engelhardt, liikmeteks linnakirurg dr Arnold Friedrich Schwartz, dr Eugen Gernhardt, kreisiarst Hermann Ströhmer, dr Bruno Sellheim ning üks veterinaararst.

Teada on, et vähemalt 1892. aastal tegutses rõugepanekukomitee, mille esimees oli Hermann Truhardt, liikmeteks linnaeape Max Schoeler, linnaarst Arnold Friedrich Schwartz ja kreisišeff. Viljandi kreisis (maakonnas) tegutses ka kreisi sanitaarkomitee. Aastail 1898-1899 juhtis seda linnaeape Otto von Engelhardt, arstidest osales kreisiarst Hermann Ströhmer. 1909. aastal oli juhatajaks kreisisaadik Axel von Samson, liikmeteks kreisišeff, linnaeape Otto von Engelhardt, linnaarst Arnold Friedrich Schwartz ja kreisiarst Hermann Ströhmer.

Meditsiini seisukohalt oli oluline ka see, et Viljandi oli üks esimestest Eesti linnadest, kuhu seati sisse veevärk ja kanalisatsioon. 1910. aasta maikuus rajati 90 meetri sügavune puurkaev, millest juhti majadesse torustik. Teine puurkaev valmis 1911. aastal. Samal aastal ehitati ka 30 meetri kõrgune veetorn, mis oma ülaosas mahutas 100 kuupmeetrit küllalt korralikku joogivett. Samal, 1911. aastal juhiti Trepimäe alla reovesi ning ehitati puidust reoveefilter. Turvalisuse seisukohalt oli oluline teede ja tänavate sillutamine ning tänavavalgustuse rajamine.

Kuidas paremini tervist hoida?

Ajakirjanduses arutleti tervise ja selle hoidmise üle juba 19. sajandi lõpul. Püüti leida ka põhjusi, miks inimeste tervis aina nõrgemaks muutunud on. Nii ilmus 1893.

aasta 3. ja 10. novembri Sakalas artikkel „Haridus ja tervis“, milles on kirjas järgmised mõtted: „Ühtelugu kuulukse kaebusi, et noorem sugu ikka nõrgemaks läheb. Kes nägi ennevanast, et lapsed näost kahvatanud olivad, peavalu ehk mõne muu tühja haiguse üle kaebasivad? Ainsa särgiväel ja paljajalu lasivad nad talvel seni mäest alla liugu, kuni külm tupp soojeendama sundis minema, ilma et sellepärast kõhast ehk muust rinnahaigusest kurja undki oleks nähtud.“ Miks see siis nii on? Sakala annab järgmise põhjenduse: „See tervise vaenlane on haridus, nii raske kui seda ütelda on. Me oleme koguni uhked, et meie lapsed nõnda palju on õppinud. Kohtudes paneme aga tähele, et meie laste näod üsna kahvatanud on, sinised viirud ümber silmade ja et nad üsna tihti kõhatavad, vähema kui õhu vahetuse juures kohe haiged on.

Ja see pole sugugi imeks panna, kui meie nende puuduste peale mõtleme, mis kõige pealt meie rahvakoolides leida on. Meil on veel koolimajasid, kus ruum laste arvuga koguni käsikäes ei käi, kus õhu puhastamine koguni viletsas korras seisab ja õhtuti tuli lambis puhta õhu puudumisel ära kipub kustuma. Kus aga puhas õhk puudub, seal läheb inimene niihästi ihu kui vaimu poolest tõntsiks, tuimaks ja hoolimatuks. Haridus on kallis ja kaunis varandus, aga meie ei tohi teda liiga kalli hinnaga – tervisega – osta.

Nagu taim peale päevapaiste ja värske õhu veel kastmist himustab, nõnda on meie lastele liikumist tarvis. Igavene koolipingil istumine teeb neid üksluiseks ja küürakaks, nagu puu viimaks loogaks paindub, kui ta kaua aega pressis on seisnud. See koolmeister, kelle koolis lapsed punased kui õunad, on rahva hariduse jaoks vistist enam teinud, kui tõine, kes küll rohkem on õpetanud, aga kelle koolist lapsed koltnud ja kahvatanud nägudega välja astuvad, et neil tarviline liigutamine puudub.

Mitmele koolmeistrile ei tule meeldegi selle järele vaadata, kuidas lapsed istuvad. Sirge istumine on koolis peaasi. Sirgelt istudes on kopsul hingamiseks vaba ruumi ja kops jääb kitsaks. Nüüd põeb aga iga kümnes inimene tiisikusehaigust. Meie ei arva mitte eksivat, kui meie ütleme, et kolmveerand tiisikuse haigetest haiguse idu koolist kaasa on toonud.

Terve ja rammus toit on koolilapse elutarvituste päätingimus. Kõigile ei saa see aga mitte osaks, vähemalt mitte tarvilikul määral. Nüüd mõeldagu ometi: noor, kasvaja laps, kes iga päev sooja rammusat suppi tahaks, piab hommiku, lõuna ja õhtu ühte ja seesama toitu külmalt sööma, piab seal juures suureks kasvama, terveks jääma ja õppima veel pealegi. Uusi koolimaju ehitades küll lastele sahvrid ja magamise tuad sisse saavad aetud, aga koolilaste köögi peale ükski hing veel mõtelnud ei ole. Koolituas on üksainuke köök, aga see on õpetaja jaoks, mida ta ise tarvitab. Lastel seal ruumi ei ole.“

Esimene haigla Viljandis

Arhiivi allikate andmeil avati Viljandi linna kaitseväe haigla valitsusele alluv linna-haigla, mis kandis nime *Das Fellinche Stadt-Militär Krankenhaus*, 1827. aasta jaanuaris. Haigla, mis pidi esmajoones rahuldama kohaliku garnisoni ja kaitseväe vajadusi, tegevust juhtis linnaarst, kelle tegevust kontrollisid justiits- ja politseilinnapea. Näiteks aastail 1783-1790 oli politseilinnapeaks Bernhard Johann Gröhn ja justiitslinnapeaks aastail 1787-1797 Hermann Johann Mey. Haiglaga seotud tähtsamad küsimused ja määravad korraldused kinnistas oma allkirjaga linnapea (bürgermeister), tähtsamate küsimuste lahendamiseks võttis osa ka raehärra ja üksikutel kordadel Dockmann (kodanike esindaja). Ametisse pandi tollal ka meditsinaalpolitseinik, kelle ülesanne oli tänava puhtuse, mustuse väljaveo jms kontrollimine. Meditsiini alal andis talle nõu linnaarst.

1830. aastate teisest poolest oli haigla mõnda aega suletud, avati taas 1846. aastal, kuid suleti mõne aja pärast uuesti. Järjepidevuseni jõuti alles 1862. aastal. Haigla valitsuse poolt kinnitatud raviarveid läbi vaadates ilmneb, et ravil viibisid peamiselt kaitseväe kutsealused, garnisoni koosseisu kuuluvad soldatid ja riigiteenistuses olevad ametiisikud. Soldatite ja riigiteenijate haiglakulud, 50-83 kopikat voodipäev, maksis kinni Liivimaa hoolekande kolleegium. Aastail 1827-1834 maksis voodipäev 50 kopikat, alates 1835. aastast 33 kopikat. Kui haiglasse hakati võtma ka era- ehk nn tsiviiliskuid, õiendas arved teda saatnud organisatsioon või haige ise.

Das Fellinche Stadt-Militär Krankenhaus asus ühekorruselises puithoones (praegu Järve tänav 5), millel oli põrandapinda 85 ruutmeetrit ja kuhu võis 1850. aastal paigutada kuni 20 voodit (võrdluseks, praeguses haiglas on pinda 22 000 ruutmeetrit). Hoone on tänapäeval säilinud, kuid selle välisilme on tundmatusest muutunud. Haigla tegevus oli siiski tollal üsna tagasihoidlik, avamise aastal viibis haiglas 30 haiget. Esimeseks arstiks Viljandi linna kaitseväe haiglas oli Alexander Gottfried Lang.

Järgmise arstina töötas Viljandi haiglas Eduard Meyer, kes asus Viljandi linnaarstina ja haigla juhtajana tööle 29. juulil 1829. aastal. Kuni 1847. aastani talle palka ei makstud, edasi määrati aastapalgaks 221 rubla ja 79 kopikat. 1883. aastal tõsteti tema aastapalka haigla juhatajana 300 rublale, 225 rubla haigla vahenditest ja 75 rubla linnavalitsuselt. Tema maja asukoha järgi kutsus rahvas Tartu ja Koidu tänava nurka lihtsalt Meyeri nurgaks. Meyeri surma järel sai haigla juhatajaks dr Arnold Schwartz, siis 1894. aastani Hermann Truhardt ning seejärel 1922. aastani Eugen Gernhardt.

Gernhardt (rahvasuus Järnat) oli legendaarse Viljandi arsti Mats Nõgese sõnul esimene tegelik kirurg, kes tegi amputatsioone, intsisioone, eemaldas ussjätkeid ning tegi kipssidemaid. Ta allus linna-haigla valitsusele ning aruandeid kirjutama ei pidanud. Linna kaitseväe haiglas töötasid arstidena ka maakonnaarst Ernst Carlblom ja Gustav von Röcker.

Väikese tänava haigemaja

19. sajandi keskpaiku jõudis Viljandi linna magistraat arusaamisele, et kaitseväe haigla ei vasta enam aja nõuetele ja tuleb asuda uue, ruumikama hoone ehitamiseks. Sellest arusaamast lähtudes kutsus magistraat 24. augustil 1857 kokku vastava nõupidamise ning ehitamiseks moodustati 2000 rubla suurune algkapital, millele lisandusid iga-aastased protsendid ja juurdemaksud.

Uue haigla ehitamise aktiivne eestvõitleja oli dr Eduard Meyer. Hoone ehitati üles tõenäoliselt linnalt saadud võlasummaga või linna vastutusel mujalt saadud krediitidega ning haigla valitsusel oli nähtavasti raskusi Viljandi linnale hoone ehitusvõlga õigeaegselt maksta. Nii võib lugeda 1881. aasta 12. märtsi aktist (so 17 aastat pärast haigla ehitustööde lõppu), et haiglavalitsus võlgneb Viljandi linnakassale veel 7025 rubla ja et seda võlasummat lubatakse maha kanda niipea, kui linna kaitseväe haigla vahendid seda võimaldavad. Tõtusaktile on alla kirjutanud bürgermeister Julius von Werncke.

Haigla ehitamist praegusele Väikesele tänavale alustati 1859. aasta kevadel linnapea August Wilhelm Boströmi (linnapea aastail 1858-1864) ajal ja

August Wilhelm Boström.

Haigla Väikesel tänaval 20. sajandi algul.

lõpetati 1864. aastal. Uues haiglas oli 40 voodikohta. Teisel korrusel, mis valmis 28. oktoobril 1887 ja läks maksma 8584 rubla, asus 11 palatit, igas 6 voodikohta, ja operatsioonisaal. Alumisel korrusel oli haigete vastuvõturuum ja apteek, lisaks veel vannid, lao- ja majandusruumid ning ökonomisti korter. 1888. aastal lisandusid raskete haigete ruum, surnukuur ja puukuur. Haiglat kasutasid ka kroonuasutused – prokuratuur ja vangimaja, mistõttu kolm palatit olid valvatavad.

Tolleaegsete arusaamade järgi sai Viljandi igati eeskujuliku haigemaja, millel oli olemas ventilatsioon, põrandaalune kuuma õhu küttesüsteem, põrandakatted, alt üles avatavad õhuaknad jne.

Linnakodanikud maksid tollal haiglas viibitud päeva eest 55, väljastpoolt tulnud haiged 65 kopikat. Jõukamatelt võeti koos põetaja tasuga 1 rubla.

Praegusel kujul haiguslugude pidamist enne 1922. aastat ei tuntud. Päevažurnalis puudus isegi haiguste diagnoosi lahter, peeti vaid palatilehte, kuhu märgiti haige nimi, vanus, järjekorranumber, kehatemperatuur, pulsi sagedus, arsti poolt määratud korraldused, ravimid jms. Puudusid anamneesi, staatuse ja haiguse kulu märgmed.

Levinumad haigused 19. sajandil Viljandis

Viljandi oli meditsiinivaldkonnas edumeelne: nii näiteks vaktsineeriti 1880. aasta novembris rõugete vastu 7-10-aastaseid lapsi ning et koolera oli endiselt levinud haigus, nõudis sanitaarkomisjon linnaametilt inspeksiooni koolera vastu. 1884. aastal sai proviisor Ewald von Debler (1850-1903) loa teise apteegi avamiseks Viljandis.

On teada, et näiteks 1853. aastal suri Viljandi kreisis (maakonnas) koolerasse 115 inimest. 1888. aastal haigestus rõugetesse 493 inimest, kellest suri 92. Suremusprotsenti 18,4 peeti madalaks, ilmselt oli rõugete panemisest kasu. Palju oli Viljandi maakonnas pimedaid, näiteks 1886. aastal oli neid 351 (kokku elas Viljandi maakonnas tollal ligi 109 000 inimest). 1890. aastal haigestusid kolm last sarlakitesse. Arvati, et mitmete haiguste levimisele võisid kaasa aidata lahtine kanalisatsioon ja ka kasiinotiik, mida peeti vajalikuks likvideerida.

On teada, et 1888. aastal viibis haiglas 380 haiget, terveks sai 336, suri 24, ravile jäi 20.

Haigused jagunesid järgnevalt:

Nakkushaigused 99

Kroonilised haigused 35

Rinnaorganite haigused 41

Maohaigused 18

Luu- ja liigestehaigused 30

Vigastused 47

Tollal levisid laialt rõuged, leepira, koolera, katk, tüüfus, leetrid, difteeria, läkaköha jne, mis tõid kõik kaasa kõrge suremuse ja invaliidistumise. 1890. aasta novembris tõi dr Arnold Schwartz Berliinist kaks pudelit dr Robert Kochi poolt vastleiuatatud tiisikuseravimit tuberkuliini. Uue arstimi toime oli haruldane. Juba järgmise aasta veebruaris võidi 27 patsienti haiglast koju saata. 19 patsienti võttis kaalus juurde ja ainult 9 jäi ravile.

1890. aastal sai haigla ka esimese mikroskoobi, mille dr Schwartz samuti Berliinist kaasa tõi.

Otsiva vaimuga oli ka Viljandi kreisarst Hermann Truhardt, kelle motoks oli „Mitte puhata! Mitte roostetada!“. 1888. aastal töötas ta koos dr Christian Ströhmborgiga välja Liivimaa arstide päevade juhendi ning sügiseti hakati Liivimaa linnades korraldama Liivimaa arstide päevi. Esimene arstidepäev, millest võttis osa 100 arsti, toimus 1889. aastal Volmaris (Valmieras). Kuni 1897. aastani oli dr Truhardt ka nende päevade presidendiks.

1891. aastal organiseeris dr Truhardt Viljandis Lossi tänav 4 silmahaiguste kabineti. Vastuvõtt oli ambulatooriumis esmaspäeviti ja neljapäeviti kella 9-11 ja 15-16. Samal aastal ravis dr Martin Sihle hüpnoosiga epileptilisi krampe ja hüsteerikuid.

Sel samal, 1891. aastal eraldati haigla juurde isoleeritud ruum, kuhu toodi Tarvastust seitse pidalitõbist, keda Hermann Truhardti juhtimisel hakati samuti tuberkulii-niga ravima. Haigete ülalpidamise kulude katteks korraldati daamide poolt basaar ehk heategevusmüük, mis andis tulu 675 rubla ja 17 kopikat, millele lisandus korjan-dusest saadud 377 rubla ja 40 kopikat.

Esialgu reageerisid leeprahaiged ravile, haigusnähud nõrgenesid ja nahk taastus, hiljem tulid haigusnähud aga tagasi. Visad arstid jätkasid ravi kahe aasta vältel, kuid haiged ei paranenud. Kokkuvõtted tehtud ravist ja katsetustest avaldati Peter-buri meditsiinilises ajalehes St. Petersburg Medicinische Wochenschrift.

Truhardt oli ka pidalitõve vastu võitlemise seltsi valitsusnõunik, kes värbas seltsile liikmeid ja organiseeris Tarvastu leprosooriumi ehituseks korjandusi. Aktiivselt lõid ettevõtmises kaasa ka Arnold Schwartz, Nikolai Sörd ja Martin Sihle. Kokku koguti 383 rubla ja 85 kopikat. Leprosooriumi hoone valmis 1900. aasta 25. veebruaril ning läks maksma 45 000 rubla.

1894. aastal siirdus dr Truhardt Tartu Ülikooli õppejõuks. 1904. aastal ilmus temalt 498-leheküljeline uurimus „Pankreas Pathologie“, mis hinnati Heimbergeri pree-miaga.

Viljandi haigla raudvaraks oli 19. sajandi teisel poolel velsker Karl Holmström. 1869. aastal võttis Holmström oma isalt velskriameti üle ja pidas seda rohkem kui kolm-ekümmend aastat, mille eest Viljandi linnavolikogu andis talle linna aukodaniku nimetuse. Karl Holmström suri 1908. aastal.

1893. aasta 15. septembril kirjutas Felliner Anzeiger, et Viljandis puuduvad kolm ametimeest: hambaarst, maamõõtja ja klaverihäälestaja. Aga juba 1894. aastal töötab proua maanõunik Stryki majas Veski tänaval (praegusel Jakobsoni tänaval, kus asub muusikakool) hambaarstina B. Feldström.

1894. aastal kirjutas Felliner Anzeiger, et Viljandis olevat seitse arsti, mis olevat teis-te sama suurte linnadega võrreldes küllaldane - Viljandis elas koos agulitega um-bes 5500 inimest. Aga juba järgmises ajalehes ilmus parandus, et artikli autor oli arvanud arstide hulka ka loomaarst R. Raska ja hambaarst B. Feldströmi. Tegelikult töötasid tolle aja mõistes arstidena kreisiarst Hermann Strömberg, linnaarst Arnold Schwartz ja kolm erapraksisega arsti - Eugen Gernhardt, Arthur von Oettingen ja Nikolai Sörd.

1895. aastal sai haigla reglemendi ning esmakordselt loodi arst-juhataja ametikoht. Selleks sai Eugen Gernhardt, kes töötas sellele kohal kuni 1922. aastani. Aastast 1914. oli ta linnahaigla peaarst, alates 1897 esimene Viljandi raudteearst, aastail 1901-1910 linnanõunik ja oli valitud veel 1919. aastal Viljandi linna volikokku.

17. juulil 1897 kirjutas Felliner Anzeiger, et haigemaja töötab kahjumiga - vallad ei tasu oma haigete eest, sest paberid pole korda aetud.

29. juulil 1899 kirjutas Felliner Anzeiger, et linnas on tüüfus. Linnavalitsus andis käsu kahtlased kaevud sulgeda ja rentsliid desinfitseerida.

1909. aastal oli linnahaiglas 50 voodikohta. Kontrolli haigla tegevuse üle lasus linna-peal ja neljal linnavalitsuse liikmel, kes tegelesid vastavate majandusküsimustega. Säärane tava olevat kehtestatud juba paarkümmend aastat varem.

Veel on teada, et näiteks 1917. aastal oli haigla ühe arsti teenindada. Talle olid abiiks 3 halastajaõde, ämmaemand, üks velsker, 5 põetajat. Väike tänav 6 haiglas oli kuni 1922. aastani 35 voodikohta. 1. jaanuaril 1922 asus Eugen Gernhardti asemele ametisse Mats Nõges. Voodite arv kasvas seitsmekümneni.

I maailmasõjale eelneval ajajärgul olid diagnoosimis- ja ravivõimalused ja vahendid hoopis napid võrreldes Eesti Vabariigi ajaga. Röntgenivõimalus puudus algul üldse, hiljem olid vaid algelised aparaadid. Samuti puudusid isegi lihtsaimad galvanisatsiooni- ja faradisatsiooniparaadid, täiesti puudusid ka laboratoorse uurimise vahendid ja meetodid: näiteks olid täiesti tundmata jääklämmastiku ja pH määramised. Diagnoosimine ja ravi koondus täis ulatuses arsti kättesse. See kõik võttis väga palju aega, kuid samal ajal saavutas arst haigega väga hea kontakti ja oli usaldusmeheks haigele ka neis küsimustes, mis otseselt ei kuulunud tervishoiu valdkonda.

Iseseisvusaja probleemid ja tendentsid (1917-1940)

Nii see algas - organisatoorne ja seadusandlik tegevus

Vene tsaaririigis kuulusid arstid, nagu kõik teisedki kõrgema haridusega isikud, eesõigustatud mittemaksustatud rahvaklassi, 1917. aasta revolutsiooniga kadusid aga kõik soodustused. Noores Eesti Vabariigis muutus arsti tegevus teiseilmeliseks ka seeläbi, et ilmusid aparaadid ja seadmed, mis hõlbustasid diagnoosimis- ja ravi-toiminguid (röntgen, diatermiaaparaat, kvartslamp, tsüstroskoop, rektiskoop, operatsioonilaud, autoklaav jne).

1. juulil 1917 avatud Eesti Maapäeva komisjonides ja Ajutises Maavalitsuses kiideti juba samal aastal heaks „Juhatuskiri linnade ja maakondade valitsustele tervishoiuküsimuste korraldamiseks“, mille alusel töötati kuni 1928. aastani, mil hakkas maksma Rahva tervishoiu korraldamise seadus.

Eesti iseseisvuse algul soikus seni kogu Eesti arstkonda koondanud Põhja-Balti Arstideseltsi tegevus. 1918. aastal nimetati see ümber Eesti Arstide Seltsiks, juba järgmise aasta maikuuks aga leiti, et organisatsioon on liiga kohmakas. Selle asemele otsustati maakondadesse moodustada iseseisvad seltsid, keda koondaks Eesti Arstiseltside Liit (EASL).

16 liikmega Viljandi Arstide Selts asutati 23. novembril 1920. Põhikiri registreeriti Viljandi-Pärnu Rahukogus 14. veebruaril ning 20. aprillil 1921 võeti selts EASL-i liikmeks.

Liidu juhatus pooldas seisukohta, et kohaliku tähtsusega küsimused arstiabi andmisel, omavahelisel läbikäimisel, suhtumisel seltskonda jne leiaksid ka kohapeal lahendamist.

Eesti Arstiseltside Liidu tähtsaimate tegevuste hulka tuleb kahtlemata lugeda tiisikuse vastu võitlemise seltside võrgu ellukutsumist 1922. aastal peaaegu kõigis maakonnalinnades. Arstkonna kaasabil valmis 1925. aastal Suguhaiguste vastu võitlemise seadus ning samal aastal registreeriti Ergu- ja Vaimuhaigete Eest Hoolekande Selts Tallinnas.

Aastail 1925-1926 oli üldise kriisiaja tõttu ka arstide majanduslik olukord eriti raskeks läinud, millele lisandusid ka haigekassade ümberkorraldused. Tekkis rida konflikte arstide ja haigekassade vahel, peamiseks põhjuseks haigekassade soov vabast arstivalikust loobuda. Samal ajal kasvas arstide üldarv, mis veelgi halvendas nende majanduslikku olukorda. 1925. aastal tegutses Eestis 680 arsti, 1928. aastal juba 837.

Arvati, et arstide spetsialiseerumine aitaks olukorda parandada. Kuna halvenes ka arstide kutseline käitumine, leiti et olukorra parandamiseks tuleks luua sunduslik organisatsioon Arstide Koda. Selleni kulus aga veel mitu aastat.

1. septembril 1927 kirjutas sel teemal Sakala: „Teatavasti kipub arstide leib viimasel ajal kaunis vedelaks jääma. Arste olevat Eestis ligi 1000, seega 1000-1200 inimese pääle tuleb üks arst. Nende huvides on muidugi, et ka haigeid võimalikult rohkem oleks, sest kus sa muidu enam teenid. Haigete muretsemine, mitte aga enam haiguse ravitsemine, teebki paljudele arstidele viimasel ajal peavalu. Juhtub tublile arstile mõni haige rohkem käima, kui naabrile, siis on kadedust kõik ilm täis. Omavahel muutub läbisaamine sageli halvaks ja igaviisi püütakse teisi arste kui võistlejaid maha teha, et aga haigeid oma poole meelitada.“

1932. aastal võeti Riigikogu poolt vastu Tervishoiu personali kutsetegevuse seadus, mis nägi ette, kellel on õigus arstina töötada ja millised on ta kohustused. 1934. aasta 9. detsembril pandi Riigivanema dekreediga algus Arstide Kojale, mis alustas tegevust 1935. aastal.

Probleemid arstidega aga jätkusid. Nii näiteks pöördus EASL 1935. aastal ülikooli valitsuse poole märgukirjaga, milles nenditi arstide eetilise taseme langust ja proletariseerimise tendentsi. Kirjas leiti, et tehakse sobimatut reklaami, eksitakse ametivennalike põhimõtete vastu ja patustatakse tunnistuste väljaandmisel.

Juba tollal mõisteti, et tervishoiu probleemide üle mõtlemisele ja tervise hoidmisele on vaja kaasata ka elanikkond. Tervishoiumuuseumi algatusel toimus 1928. aasta mais üleriigiline tervishoiunädal, mis elavdas huvi teema vastu.

Tervishoiukorraldusest Viljandimaal

1922. aasta rahvaloenduse andmeil elas Viljandimaal 77 013 elaniku, neist mehi 35 621 ja naisi 41 392. Viljandi linnas elas 9400 inimest. Lapsi sündis 1920. aastatel Viljandimaal 1200-1300 aastas ehk siis 16,4 sündi 1000 elaniku kohta. Surmajuhte oli maakonnas tol ajal keskmiselt 1100 kuni 1400 ehk keskmiselt 16,4 surnut iga 1000 elaniku kohta. Ajavahemikul 1923-1931 oli sündimus 16,4 ja suremus 16,6 1000 elaniku kohta.

1920. aastatel olid surma põhjustena esimesel-teisel kohal surm nakkushaiguste või lihtsalt vanaduse tagajärjel. Vanadussurma levinud diagnoos 20. sajandi esimesel kolmandikul tähendas seda, et puudus kvalifitseeritud arstlik ekspertiis, mis oleks leidnud surma otseselt põhjustanud haiguse. Tänapäeval vanadussurma praktiliselt ei konstateerita, sest teatakse haiguslikke põhjusi.

Nakkushaigused, eriti tuberkuloos, olid sajandi esimesel poolel väga levinud ja tegid suurt laastamistööd. Hingamiseldite, närvisüsteemi ja vereringeorganite haigustest tingitud surma põhjused jagasid kolmandat kuni kuuendat kohta koos nn raskesti määratavate surma põhjustega.

Rahvatervishoiu seaduses oli valda ette nähtud nii arst kui ämmaemand. Viljandi Maavalitsuse tervishoiuosakonnas oli näiteks 1932. aasta lõpuks registreeritud 19 arsti, 2 hambaarsti, 3 õde ja 6 ämmaemandat. Maavalitsuse halduses oli 20 voodiga ühishaigemaja Põltsamaal (asutatud 1919) ja samas emade ja laste nõuandepunkt. Peale selle oli maavalitsuse ülalpidamisel veel bakterioloogiajaam ja ambulatoorium Viljandis.

Viljandi linnal oli oma tervishoiuosakond, kus 1929. aasta lõpul oli registreeritud 21 arsti, 5 hambaarsti, 14 õde ja 7 ämmaemandat. Raviasutustest oli linnal oma haigemaja 92 voodiga (sise- ja nakkushaiguste, naistehaiguste ja sünnitus- ning haavahaiguste osakond).

Kuna Põltsamaa sai 1926. aastal linnaõigused, siis loodi ka seal iseseisev tervishoiukorraldus. 1929. aasta lõpul oli sealses tervishoiuosakonnas registreeritud 5 arsti, 2 õde ja 3 ämmaemandat. Raviasutused linnal tookord puudusid.

Töölised olid haiguste vastu kindlustatud Meleski ja Rõika tööstuse ühishaigekassas ning Viljandi, Põltsamaa ja Suure-Jaani haigekassades.

Eesti Punase Risti tegevus Viljandimaal

1918. aasta detsembris kinnitas Eesti Ajutine Valitsus Eesti seltside ja organisatsioonide liidu "Ühistöö" põhikirja. Samal aastal moodustati vastav osakond ka Viljandis ning avati haigla sõjahaavatutele ja evakueeritutele. 24. veebruaril 1919 asendas valitsus "Ühistöö" põhikirja Eesti Punase Risti Komitee omaga. Kohe loodi ka selle osakond Viljandis ning avati 120 voodikohaga laatsaret, mis asus esmalt vanadekodu majas, kuid viidi seejärel üle senisesse saksa koolimajja Väikesel tänaval.

Laatsaretis alustas otsekohe tegevust ka tüüfuse osakond, sest see nakkushaigus oli tollal haaranud kogu Eesti. Ravimiseks vajalik raha saadi jõukamate seltskonnategelaste taskust. Siinjuures sobib tsiteerida Eesti Punase Risti märget Vabadussõja päevilt, mille tekstist loeme: „Iseäranis energilist jõudu avaldasid Tartu, Viljandi ja Tapa Punase Risti kohalikud komiteed.“

Samas on oluline teada, et tollal paiknes Viljandis Eesti sõjaväe 3. diviis, mille alluvuses olid diviisihaiгла, sidumissalk, haavatute evakuatsioonipunkt, nakkushaigustega võitlemise lentsalk ja hambaarst. Esimesed Punase Risti esimehed Viljandis olid arstid Mats Nõges ja Karl Reinhold, viimane küll suhteliselt lühikest aega.

1919. aastal toimusid Punase Risti Viljandi haigla juures nn sõjaaegsete Eesti õdede väljaõppekursused, mille lõputunnistused väljastati 7. oktoobril. Märkimist väärib veel, et kui Vabadussõja ajal hakkasid eestlastele konkreetset abi osutama ameeriklased, moodustati meie noores vabariigis Eesti Lastekaitse Ühing, mille üks osakondi asus ka Viljandis.

Viljandi haigla töötajad, nende liikumine ja palgad

Eesti Riigiarhiivi ja ajalehtede abiga saab teatava pildi arstide ja õdede valimisest, palkadest ja hoolekogu tööst.

Arhiivimaterjalidest võib lugeda järgmist:

24. detsembril 1919. aastal toimus haigla hoolekogu istung. Kohal olid August Marmfeldt (Maramaa), Karl Reinhold, Jaan Vares, Anton Saarits ja hoolekogu juhataja Margus Koiva. Haigemaja majandusjuhatajaks sai Jaan Feldmann palgaga 800 marka kuus. Kinnitati toidunormid ühe inimese kohta.

8. jaanuaril 1920 toimunud hoolekogu koosolekul loobus Margus Koiva ametist. Tema asemele valiti Peeter Mets, kes samuti loobus, nii et lõpuks sai hoolekogu juhatajaks Johan Kull palgaga 800 marka kuus. Linna ja maakonna ühishaigla juhatajaks valiti Eugen Gernhardt alates 01.01.1920 palgaga 1200 marka kuus.

22. jaanuaril 1920 kinnitas hoolekogu linnahaigla töötajate (õed, abipersonal) palgad: vanemõde Rosalie Tõnisson 400 marka, nooremõde Alma Valk 300 marka, nooremõde Minna Truus 300 marka, pöetajad Eva Elbing 150 marka, Anna Rotberg 150 marka, Anna Pilt 100 marka ja Kai Kippel 100 marka. Toatüdruk Sophie Block sai 100 marka, sanitari kt Jaan Norden 200 marka, kojamees Andrei Muhalov 150 marka, kokk Helene Prissmeister 200 marka, köögitüdruk Katta Sepp 100 marka, köögitüdruk Aunbaum 100 marka, pesunaine Liisa Aule 120 marka, pesunaine Dynna Tammar 120 marka ja pesuparandaja Anna Laurisson 100 marka. 27. jaanuaril 1920 täiendati nimekirja: pöetaja Alide Tõlp 150 marka ja pöetaja Minna Rabi 125 marka kuus.

1920. aastal alustas tegevust Viljandi linna ja maakonna ühishaigemaja. Kuigi haigla majanduslik olukord paranes, tõi see teisalt kaasa mitmeid vaidlusi ja konflikte. Nii nõuab dr Eugen Gernhardt 20. jaanuari koosolekul, et dr Jaan Vares hoolekogust kõrvaldataks. Talle vastatakse, et see ei ole hoolekogu pädevuses. Vaidlusi oli teisiigi.

Aastail 1919-1920 levis Viljandis kõhutõbi. Linnavalitsus lasi majadele, kus olid haiged, panna mustad ristid. Dr Mats Nõges polnud sellise teguviisiga nõus ja kirjutas ajalehes selle kohta kriitilise artikli. 1920. aasta 4. oktoobri Sakalas vastas linnaepea August Maramaa Nõgese kriitikale:

„Mustad ristid said Viljandis möödaläinud aasta oktoobrikuus, kui meil kõhutõbi laiali kippus minema, tervishoiukomisjoni poolt otsustatud majade külge, kus kõhutõbi lahti kippus minema, üles lüüa, selleks oli ka 3. Diviisi ülema päevakäsk olemas. Nii oli ka talvel ajajärk, kus meil linnas difteeriahaigeid rohkesti oli, ka siis pandi difteeria puhul mustad ristid majadele välja.

Teie avalik kiri ristide vastu ei jää tagajärjeta, ristid võetakse maha ja nende asemele pannakse majade ukse või õue värava külge lauakesed, kuhu haiguse nimi on kirjutatud.“

Väikese tänava haigla palat 1921. aastal.

4. märtsil 1921 valis linnavalitsus linnaarstiks Hermann Strömbergi, 8. märtsil soovis linna ja maakonna ühishaigla juhataja dr Eugen Gernhardt lahkuda, nii oli vaja leida uus haigla juhataja ja kaks ordinaatorit.

Kuna Gernhardti konflikt hoolekoguga süvenes, otsustas hoolekogu 18. jaanuaril 1922 Eugen Gernhardti alates 1. veebruarist töölt vabastada.

30. jaanuaril 1922 otsustas hoolekogu valida haigemaja ajutiseks juhatajaks Mats Nõgese ja ajutiseks linnakirurgiks Ferdinand Thomsoni.

1922. aastal toimus Viljandi haigla töös veel üks oluline muutus. Nimelt puudus enne seda aastat haiguslugude pidamine tänapäevasel kujul. Ka päevažurnalis puudus haigete diagnoosi lahter. Peeti vaid palatilehte, kuhu märgiti haige nimi, vanus, järjekorranumber, keha temperatuur, pulsi sagedus, arsti poolt määratud korraldused, ravimid jms. Puudusid anamneesi, staatuse ja kulu märkmed.

9. veebruaril 1923 pidas hoolekogu, koosseisus Richard Schmidt (Sillandi – H.R.), dr Mats Nõges, dr Jaan Vares ja Aleksander Siitam, oma koosoleku Viljandi linnavalituse ruumides ning kinnitas järgmised kuupalgad: haigemaja juhataja 16 000 marka, ordinaator 10 000 marka, vanemõde 3200 marka, kaks nooremat õde 2700 marka, majandusülem 5000 marka, sanitar 2200 marka, hoovipoiss 1700 marka, kokk 1700 marka, kaks köögitüdrukut 1500 marka, viis põetajat 1500 marka, veel üks põetaja (Marie Tõlp) 1500 marka pluss lapse söök, pesunaine Rabi 1500 marka pluss lapse

söök ja pesunaine Roots 1500 marka pluss korter, küte, valgustus (kokku 500 marka). Peale haigemaja juhataja ja ordinaatori said kõik haigemaja teenijad prii ülalpidamise.

5. mail 1923 arutas hoolekogu haigla juhataja Mats Nõgese soovi minna kuuks ajaks Saksamaale õppereisile ja ühtlasi selleks, et haigemajale vajalikke arstiriistu juurde osta. Sõiduks otsustati haigemaja poolt anda 25 000 marka toetusraha. Nõgese asetäitjaks jäi Carl Prima. Toetuse andmise pidi tavaliselt kinnitama ka linnavalitsus.

21. juunil 1923 arutas hoolekogu, koosseisus Richard Schmidt, Mats Nõges, Jaan Vares, Toomas Reiman, Aleksander Siitam, Heinrich Lauri ja Reinhold Siimon, haigemaja juurde kirurgi-ordinaatori koha asutamist. Ordinaatori palgaks määrati 13 500 marka pluss tasuta korter.

24. juulil valiti haigemaja kirurgiks-ordinaatoriks alates 1. augustist dr Julius Prisko Tartust. Haigemaja juhatajaks valiti samast kuupäevast dr Mats Nõges, kellele määrati ka 13. kuupalk, millest poole sai 1. augustil ja teise 24. detsembril.

30. novembril 1923 valiti dr Benno Thomson naiste- ja sünnitusosakonna juhatajaks, aga juba kuu aega hiljem arutas hoolekogu dr Thomsoni ja dr Prisko vahel tekkinud keerulist vahekorda seoses nende ametikohustuste täitmisega ühishaigemaja teenistuses. 1. veebruaril 1924 vabastati dr Thomson ordinaatori kohalt. Nädal hiljem valiti tema asemele Viktor Krull, kes oli varem töötanud Tartu Ülikooli Naistekliinikus arstina. Krulli palgaks määrati 10 000 marka kuus. Kaadriliikumisi oli teisigi.

7. oktoobril 1925 valis hoolekogu kirurgia ordinaatori kohale August Pobuli Tartust. Palgaks määrati 18 000 marka. Hoolekogust olid kohal Heinrich Lauri, Karl (Kaarel) Baars, Jaan Vares, Aleksander Siitam, Mats Nõges ja Richard Schmidt.

Sakala kirjutas 10. oktoobril 1925 sel puhul: „Dr. Prisko lahkumise järel jäi vabaks kirurgi koht linna haigemajas. Sellele kohale kandideeris muuseas ka Põltsamaalt dr. Carl Prima. Haigemaja hoolekogu valis uueks kirurgiks dr. August Poboli, kes on Tartu Ülikooli kliiniku vanemassistent. Juba varem oli valitud sünnitus- ja naistehaiguste osakonda dr. Olev (Osvald) Leesik, kes pole seni veel ametisse astunud. Aga tema kohta ei ole mitte haigemaja juhataja arvamustki küsitud.“

9. novembril 1925 valis hoolekogu linna ja maakonnahaigla kirurgiks dr August Rosenfeldi.

Oma Maa kirjutas 21. novembril 1925 eelneva puhul: „18. novembril jõudsid kohale ja astusid kohaliku linna ja maakonna ühishaigemaja teenistusse Tartu Ülikooli hospitali haavakliiniku assistent dr. med. August Rosenfeldt haigemaja kirurgina ja Tartu Ülikooli naishaiguste kliiniku assistent dr. Olev Leesik sünnitus- ja naistehaiguste arstina.“

24. novembril 1925 vabastati Mats Nõges omal palvel haigemaja juhataja kohalt alates 5. detsembrist 1925. Samas jäi ta aga edasi sisehaiguste ordinaatoriks palgaga 18 000 marka kuus. Nõgese kohusetäitjaks määrati dr Christian (Kristjan) Gross. Veel otsustati ühishaigemaja perenaisena tööle võtta Emilie Eschbaum palgaga 3500

marka kuus, senine ajutine ämmaemand Sinaida Paschkevitsch määrata haigemaja sünnitusjaoskonna ämmaemandaks ja tõsta ödede H. Zweffleri ja L. Krunhoffi korteriraha 500 margani kuus. Kinnitati ka haigla kodukord.

14. mail 1926 otsustas hoolekogu (R. Schmidt, Ch. Gross, K. Baars ja A. Siitam) tõsta Grossi palka 2000 marga võrra ja määrata August Rosenfeldti korterirahaks 5000 marka kuus. Veel selgub, et töölt lahkub haigemaja perenaine E. Eschbaum. Pesunaiselt Minna Rabilt võeti ära korter, kuid talle määrati 1000 marka korteriraha.

2. juunil 1926 valis hoolekogu haigemaja perenaiseks Berta Landströmi Võrumaalt Karste mõisast ja kokaks prl Blocki palgaga 1750 marka kuus. B. Landström ei ilmunud aga kohale ning 9. juunil valis hoolekogu haigemaja perenaiseks O. Reimani Tartust, kellele määrati palgaks 3500 marka kuus. Kirurgiaosakonna õeks sai Emma Holm Narvast, kelle palgaks määrati 4000 marka kuus, lisaks prii söök ja 2000 marka kütte, korteri ja valgustuse raha.

Järjest tihedamini, ehkki samas katkendlikult, hakkas haigla ja arstide tegevust ka-jastama kohalik ajakirjandus: eelkõige Sakala ja Oma Maa, samuti Viljandi Uudised. Tihedamini sellisid ka meditsiini ja poliitika. Kui Jaan Vares, kes oli aastail 1923-1927 olnud Viljandi linnaeapea, valiti tagasi linnaarstiks, tõusis ajakirjanduses lärm.

1. märtsil 1927 kirjutas Sakala: „Kui vahetatakse vilunud, aastakümnete pikkuse praktikaga väga lugupeetud ja kõrgelt hinnatud arst, nagu seda on dr. Arnold Zastrov, poliitilistel põhjustel, erakondade saagihimu kihutamisel noore sõjaaegse arsti dr. Varese vastu, siis on igal lapsevanemal põhjust kõlblist meelepaha tunda sarnase teguviisi üle./.../ Selgituseks niipalju, et kooliarst tegeles koolides õpilaste tervishoiuga, linnaarst aga tegeles kogu linna meditsiiniliste probleemidega, sealhulgas ka linnahaigla omadega.

Senisel kooliarstil ei olnud velskrit tarvis. Tema ei häbenenud õpilasi mitte ainult oma kabinetis vastu võtmast, vaid pidas õpilasi koguni uulitsal silmas, läks haige õpilase pärast ilma mingi erilise tasuta – ainult kõrge kohusetunde ja hää tahtmise pärast – isegi õpilase juurde koju, oli isalik nõuandja õpilasele ja õpetajale, võites oma tegevusega kõikide poolehoidu, andus võrratu hoole ja suure armastusega oma tegevusele.“

Neli päeva hiljem andis Sakala eelnevale lisa: „Dr. Zastrovi peeti Eestis üldse üheks paremaks kooliarstiks, tema töö on leidnud tunnustamist mitte üksnes teiste kooliarstide poolt, vaid ka sarnase autoriteedi poolt, kui on lastearst professor Aadu Lüüs (esimene eesti soost lastehaiguste õppetooli juhataja - H.R.), kes dr. Zastrovit oma vastavas raamatus väga kiitvalt räägib. Kui nüüd sarnane mees vahetatakse umbropsu mõne sõjaaegse tohtri vastu, siis pole ime, kui lastevanemate peres uusi üllatusi oodatakse ja küsitakse, mis tuberkuliini pritsed tulevad nüüd. (Vares tahtis oma ametiajal tuberkuliini pritsi abil kindlaks teha, kellel on tuberkuliini idud. Ka tänapäeval kasutatakse tuberkuliinitesti - H.R.).“

Veel kolm päeva hiljem avas Sakala Zastrovi-Varese loo tagamaid: „Ka rääkis linnapea August Maramaa kokkuleppes enne dr. Jaan Varese linnapeaks valimist. K. Baars, R. Simon, G. Talts ja A. Maramaa olla kokku leppinud, et dr. Varesele hoitakse alles kooliarsti koht. K. Baars teatab kohe, et tema sellisest kokkuleppesest midagi ei tea.“

Tegelikult oli juba 26. veebruaril 1927 Sakala avaldanud artikli pealkirjaga „Ametikoht parteide lüpsilehmaks!“ , kus öeldi välja, et senine kooliarst dr Zastrov pidi just erakondade kokkuleppe tõttu ametist loobuma.

Ajalehed kirjutasid ka arstide välismaal õppimisest, näiteks Oma Maa 5. mail 1927: „Viimasel linnavolikogu koosolekul määrati haigemaja arstile dr. Olev Leesikule ja linna kooliarstile dr. Jaan Varesele toetust välismaale sõiduks teaduslikul otstarbel. Dr. Varesele on kavatsus sõita esialgu Viini ja hiljem Tübingeni ning Heidelbergi. Välismaale on tal kavas jääda kolmeks kuuks.“

Linnaarstid vaheldusid Viljandis suhteliselt sageli, nii kirjutas Sakala 14. jaanuaril 1932: „Linnaarsti kohuste täitmisest vabastas linnavalitsus dr. Olev Leesiku ja määras linnaarsti ajutiseks kohusetäitjaks Arnold Zastrovi.“ Viimane täitis linnaarsti kohuseid kaks kuud, sest juba 19. märtsil andis Sakala teada: „Üleeile valis linnavalitsus uut linnaarsti. Kandidaate oli kuus. Uueks linnaarstiks valiti dr. Valfried Reinthal, kes on sündinud 1898. aastal ja lõpetanud ülikooli 1924. aastal cum laude. Lisaks on ta täiendanud end mitmes Euroopa riigis.“

Neil aastail käis pidev vaidlus haigemaja takside üle, oma mõju avaldas ka kriisiaeg. 1. märtsil 1934 kirjutas Sakala: „Alates 1. aprillist hakkavad kehtima linna haigemajade uued taksid. Need on üldiselt alandatud. Ära on jäänud mitmesugused lisamaksud arstidele. Arstide palgad jäeti endiseks. Otsustati vabastada linna haiglate üldjuhataja kohalt dr. Reinthal, kes jääb aga linnaarstiks edasi.“

Reinthali vallandamine tekitas küsimusi, 1934. aasta 5. aprilli Sakalast võib sellega seoses lugeda: „Linnavalitsus otsustas vallandada linnarst dr. Reinthali. Linnaarsti kohusetäitjaks määrati dr. Arnold Zastrov. Vallandamise põhjusena toodi oma kohustuste mittetäitmist või lohakat täitmist. Kindlasti mõjutas otsust aga ka see, et Reinthal kuulus vapside hulka ja kavatses kandideerida linnavolikokku vapside nimekirjas. Ette heideti talle ka seda, et ta oli võtnud haigemaja arstid haigemaja toidule, milleks tal polnud õigust.“ Linnaarstid vahetusid Viljandis tõepoolest sama tihti kui vabariigi valitsused, ehkki sel olid ka objektiivsed põhjused.

1. mail 1934 kirjutas Sakala: „Viljandil pole olnud linnaarstidega õnne ja sellepärast seisabki linnavalitsus õige sageli uue linnaarsti valimise eel. Ka praegu otsitakse uut linnaarsti. Linnavalitsus peab küll väga põhjalikult enne kandidaate kaaluma, kui langetab oma otsuse. Senini on meil kahjuks püsinud arvamine, et linnaarsti teenistus on kõrvalteenistus erapraksise kõrval ja sinna püüavad inimesed, kellel puuduvad paremad väljavaated erapraksise alal. Kuid rahvatervishoiu seadus näeb ette sarnase suure tegevusala, et vaevalt võiks kõne alla tulla tema erapraksis. Pigemini tuleks see keelata ja maksta linnaarstile vastavalt suuremat palka.“

VILJANDI LINNA
HAIGEMAJA
KÖNETRAAT Nr. 50
〰〰〰

..to.. juunil 1929. a.

Arve Nr. 420

Reiman Reim, Otto, 23. a.
Olustvere, Meri talu

Teil on maksta arstimiskulusid 15. 29 - 9. 29. eest:

	Summa	
	Kr.	sol.
Ülespidamise kulu 100 päeva eest ä 2.25 kr.	225.	-
Rohud	10.	-
Operatsioonid	30.	-
Sidemid	5.	-
Röntgen	5.	-
P. Janna - marraj	14.25	
Gypso	10.	-
Z		
Kvaliteetide teadaanne 3. 15. 1929. Nr. 2.	Kokku Kr.	289. 25.
Mahaarvates ettemakstud ..		- -
Jääb saada Kr.	289.	25.

Haigemaja juhataja: *August Rosenfeldt*
Asjaajaja:

Tasumata kah ekka - kümme üheksa kymmene senti.

Tempelmaksu seadustiku § 4-B² põhjal tempelmaksust vabastatud

Dr August Rosenfeldti arve 1929. aastast.

Mingil põhjusel linnavalitsus soovitus ei järginud, kuu aja möödudes sai uus linnaarst siiski valitud ning 24. mail 1934 kirjutas Sakala: „Viljandi linnavalitsus otsustas valida uueks linnaarstiks senise Türi linnaarsti dr. Andreas-Theodor Glaeseri. Uus linnaarst asub oma kohuste täitmisele 15. juunist. Senini täidab linnaarsti kohuseid maa-arst dr. Toomas Reiman. Uus linnaarst on noor mees, 30 aasta ümber.“

Vahetusid ka linnavelskrid. 29. aprillil 1935 andis Sakala teada: „Linnavalitsus oma laupäevasel koosolekul valis uueks linnavelskriks naisarst Armilde Kochi, kes on lõpetanud Tartu Ülikooli 1928. aastal.“

Kuu aega hiljem ilmus Sakalas väike uudis uue haiglaõe valimise kohta: „Linnavalitsus oma tänasel koosolekul valis uue õe linna haiglasse lahkunud õe Kalda asemele. Uueks õeks valiti prl. Magdaleene Toomväli, kes on lõpetanud Tartu õdede kooli.“

Ka Oma Maa tõi lühiuudiseid kaadriliikumiste kohta. 13. detsembril 1935 kirjutati: „Linnavalitsus valis sise- ja nakkushaiguste osakonda omal soovil lahkunud õe Peterseni asemele Linda Kõva, kes on lõpetanud Tartu Mellini õdede kooli 1935. aastal.“

15. mail 1936 andis Sakala teada: „Linnavalitsus otsustas valida linna emade- ja laste nõuandepunkti arstiks dr. Gerta Marksoni, kes on lõpetanud Tartu ülikooli arstiteaduskonna 1931. aastal. Samal koosolekul valis linnavalitsus haiglasse arsti-assistenti kohale dr. Artur Lepa, kes hakkab nagu Marksongi tööle 1. juunist.“

Tänapäevaste arusaamade järgi oli haigla tolleaegne kaadripoliitika üsna kummaliline. Nii kirjutas Sakala 13. oktoobril 1937: „Paar aastat tagasi oli palju kõneainet sellepärast, et linnavalitsus sundis haigla teenistusest lahkuma neid naisteenijaid, kes abiellusid. Nagu nüüd selgub, on linnavalitsus truuks jäänud senistele põhimõtetele, et abielunaised haigla teenistuses olla ei saa ja sellepärast ongi haigla personalis viimasel ajal aset leidnud suurem pereheitmine.“

Tolle aja ajalehtedest võib leida ka meditsiini statistikat. 31. jaanuaril 1938 kirjutas Sakala: „1937. aastal tegutses Viljandis 26 arsti, 6 hambaarsti, 8 õde, 4 ämmaemandat, 4 velskrit, 4 masseerijat ja 3 hambatehnikut. Registreeriti 52 sarlakijuhtu (üks suri), difteeriat 5 juhtu. 1926. aastal käis haiglas ravimisel 1101 isikut, 1937. aastal 1696. Emade ja rinnalaste nõuandla alalise valve all oli 1937. aastal 723 last.“

Kaadrioolamine oli haiglas üsna suur. Ikka ja jälle andsid ajalehed ülevaate arstide ja õdede lahkumistest, kuid ka juurde tulnute kohta.

28. märtsil 1938 kirjutas Oma Maa: „Laupäeval koosolekul valis linnavalitsus linna haigla uueks halastajaõeks Helmi VILLEMS-KARU, kes on õppinud Viljandi Haridusseltsi gümnaasiumis ja lõpetanud Tartu Mellini õdede kooli.“ Sakala andis sama aasta 26. oktoobril teada: „Linnaarstile määrati abiliseks velsker Jaan PİKAS. Tema ülesandeks on toidu- ja maitseainete kontrollimine, prostitueerijate kontrollimine, desinfektsiooni teostamine jne.“

1939. aasta 23. märtsil tõi Oma Maa teate lahkujast: „Viljandi linna haiglate juhataja linnaarst A. Merend soovib haiglate juhataja kohused maha panna põhjusel, et töötamine ühel ajal linnaarsti ja haiglate juhataja kohal on koormav.“ 21. aprillil kirjutas Sakala: „Linnavalitsus oma eilsel koosolekul otsustas ametist vabastada tema omal palvel haigla assistendi dr. Artur Lepa.“ 22. mail aga andis Sakala teada, et linnavalitsus otsustas oma laupäeval koosolekul valida linna haigla operatsiooniosakonna arst-assistendiks dr med Jaak Nõmme.

Ajad Eestis olid ärevad, nii mitmedki otsisid võimalusi kodumaalt lahkuda, nende hulgas ka tervishoiutöötajad.

17. augustil 1939 kirjutas Oma Maa: „Linnavalitsus lubas kuuekuulise palgata puhkuse kahele haigla halastajaõele Ingrid Kokkele ja Linda Hongale, et nad võiksid end välismaal täiendada.“ Aga juba sama aasta 14. detsembril võis samast ajalehest lugeda: „Eile saabus Linda Hongalt Inglismaalt kiri, kus ta palus end vabastada 1.

A m e t i t ö o t u s .

Mina tõotan ja vannun ustavaks jääda Eesti demokraatlikule vabariigile ja tema seaduslikule valitsusele, ning oma südametunnistuse järele ausasti täita kõiki neid kohuseid, mis minu kätte usaldatud ametmulle peale paneb, teades, et seadus ametkohuste rikumist karistab.

Viljandis,
"7" detsembril 1939.

.....
J. Maiste
Linna Emade ja laste nõuandla
arst.

Viljandi linnapea.

A. Maranig

Arsti ametitöötus Viljandi linnapeale.

märtsist 1940 Viljandi linnahaigla teenistusest, kuna ta otsustanud jääda pikemaks ajaks Inglismaale.“

Jätkusid ka arstide liikumised. 7. detsembril 1939 kirjutas Oma Maa: „Linnahaigla haavaosakonna assistent-arst dr. Jaak Nõmm esitas linnavalitsusele palve, et ta vabastatakse linna teenistusest. Kuuldavasti asub ta uuele ametikohale Tartu.“

Probleemid Viljandi linna haigemajades

Iseseisvuse algul sõlmisid mitmes maakonnas maakonna- ja linnavalitsus haigemajade ühiseks pidamiseks vastavad kokkulepped. Haigemajad ristiti ümber ühishai- gemajadeks ning tekkinud puudujäägid tasuti proportsionaalselt maalt ja linnast pärit olevate patsientide haigepäevadele. Majad ja sisseseaded jäid selle juures ikka- gi linna omandusse. Viljandis oli asjade käik üldjoontes sama, erinevus seisis peami- selt selles, et Viljandis tegi linn omalt poolt maakonnale ettepaneku linna haigemaja ühiselt pidada. Sel ajal, kui linn tähendatud ettepaneku tegi, olid linna haigemajal suured puudujäägid. Linnavalitsus ja maakonna- ja linnavalitsus arutasid asja ja leidsid, et ühiselt tuleb haigemaja pidamine odavam ning puudujääkide tasumine kergem. Nii sõlmitigi leping ühiseks haigemaja pidamiseks, esialgu lühema aja peale. Lepingu- osalised lubasid tekkida võivad puudujäägid katta proportsionaalselt haigete ravil viibitud päevadele.

Viljandi linna ja maakonna ühishaigemaja sai alguse 1920. aasta 1. jaanuaril. Kokku- leppe põhjal moodustati maakonna ja linnavalitsuse poolt hoolekogu, kelle ülesan- deks oli kõikide haigemajasse puutuvate küsimuste korraldamine.

Kohe pärast Vabadussõja lõppu algasid ühishaigemajas ümberkorraldused, raha aga jätkus napilt. 4. mail 1923 kirjutab Sakala: „Praegu on päevakorral haigemajale elektromeditsiiniliste aparatuuride (masseerimise aparaat, diatermia aparaat jne) mu- retsemine 400 000 marga eest.“

Ühishaigemaja lepingut uuendati igal aastal. Nii kirjutati näiteks 1926. aasta kohta, et lepingu järgi peavad linn ja maakond Viljandi haigemaja ühiselt üleval kuni 31. detsembrini 1926. Maakond maksab linnale haigemaja üüri, inventari vananemise jms eest kokku 200 000 marka aastas. Kui iga-aastase puudujäägi katavad linn ja maakond ühiselt vastavalt haigepäevade arvule, siis ülejäägid, kui need tekivad, jäävad linnale. Juba neil aastail tekkis aeg-ajalt probleeme haigla juhtimisel, nii arsti- tidel omavahel kui haigla ning linnavalitsuse vahel.

Nii kirjutab Sakala 15. oktoobril 1925: „Linna ja maakonna ühishaigemaja juhataja dr. Mats Nõges, kes oli ühtlasi sisehaiguste osakonna juhatajaks, on neil päevil hai- gemaja hoolekogule kirjalikult teatanud, et ta juhataja kohused maha tahab panna. Miks, see pole teada. Samal ajal teatab dr. August Pobol, et ta linna haigemaja ki- rurgi kohale tulla ei saa, kuna ei saa oma seniselt kohalt lahkuda. Kuuldavasti on mõned arstidest, kes viimasel ajal haigemaja teenistusest on lahkunud, väljendanud arvamust, et Viljandisse keegi arst haigemaja teenistusse ei astu. Võib olla on teatud isikud mõjutanud dr. Pobolit kohta mitte vastu võtma.“

Igal aastal vaatas linna revisjonikomisjon haigla asjad üle. Sageli järgnes sellele dis- kussioon kas Sakalas või Oma Maas.

24. oktoobril 1925 vastas ühishaigemajade juhataja Mats Nõges vastuseks linna re- visjonikomisjoni protokollile haigemaja arve ja majapidamise üle: „Peab rahuldus- tundega tähendama, et selle töö väärnähtuste leidmisel ei ole mitte olnud suur. Jääb

arusaamatuks komisjoni kinnitus arstide vahelistest konfliktidest, eriti minu ja dr. J. Prisko vahel ning Prisko süüdistuskirjast haigemaja juhataja vastu. Viimase aasta kestel ei ole minul dr. Priskoga arusaamatusi olnud. Edasi jõuab komisjon pika arutelu järel otsusele, et haiged saavad toitu küllaldaselt, kuid julgeb siis kahelda kas, kokale väljaantud produktid kõik katlasse lähevad ja kuigi nad katlasse lähevad, kas nad siiski mitte kusagile kõrvale ei satu, enne kui haige juurde pääsevad. Tuulest on võetud ka kuulujutt, et haigemaja vannitoa torude rikkimineku puhul ei ole viie päeva jooksul torusid parandatud. Võin julgelt tähendada, et kõik esitatud kahtlustused ei jää pidama Viljandi ühishaigemaja kohale, nad saavad solgiks kaela kahtlustajatele endile.“

Revisjonikomisjon ei jäänud Nõgesele 29. oktoobri Sakalas võlgu: „Vastuseks Mats Nõgese kriitikale revisjonikomisjoni akti kohta. Nimelt väidab Nõges, et haigemaja apteegi osas on asjata tolmu keerutatud. Aga miks laseb haigemaja omale pangede viisi eraapteegis boorvett ja sublumaadi sulatise valmistada ja niisama lihtsaid aspiriini pulbreid, kui need asjad haigemaja oma apteegis peaks tehtud saama.“ Edasi avaldab revisjonikomisjon arvamust, et leping haigemaja asjus maakonnaga 1926. aastast tingimata ära tuleks lõpetada, sest linn kandvat maakonna haigete ravimisel suuri kulusid.

Sellega asi ei laabunud, vahepeal oli saksakeelses ajalehes võtnud haigla teemal sõna dr Bruno Sellheim ja 5. novembri Sakalas andis Nõges vastuse ka sellele kriitikale: „Viljandi linnavolikogu liikmele dr. Bruno Sellheimile. Ei või korrektseks ega õigeks pidada seda tooni ja viisi, kuidas teie minu asjalikkude seletuste puhul üle astute Tallinna Saksa lehes „*Revaler Bote*“. Teie kriipsutate alla, et haigemajas on väärnähtused tõeliselt suuremad olnud, kui seda komisjon on ette kannud. Te kõnelete, nagu oleksin mina haigemaja teenistusest lahkunud väärnähtuste pärast. See ei ole õige. Mina esitasin haigemaja hoolekogule haigemaja juhtaja ametist äraastumispalve selle tõttu, et hoolekogu oli ilma minu nõusolekuta minu puhkuse ajal valinud ordinaatori, kelle vastu mina olin eitaval seisukohal.“

Selle peale võttis 10. novembri Oma Maas sõna maakonnaarst dr Toomas Reimann: „Haigemajal puudub rohtude ettevalmistamiseks ettevalmistatud isik. Täiesti viljak on revisjonikomisjoni arvamine, et linn maakonna haigete ravimisel suuri kulusid kannab ja leping maakonnaga haigemaja ülespidamise osas lõpetada tuleks. Enne maakonnaga ühinemist olid linna kulud haigemaja ülalpidamiseks palju suuremad ja ravitsemine haigemajas puudulikum kui pärast ühinemist.“ Ka Sellheim ei jätnud Nõgesele vastamata ja kirjutas 14. novembri Sakalas: „Kinnitan, et kõik kahtlustused, mida minu vastu tõstate, on õhust võetud. Ega teie ometi ei usu, et revisjoni komisjoni liikmed olla andunud minu mõjule linna kahjuks. Lõpuks kinnitan, et olen igal ajal valmis andma meie asja vahekohtu otsustada.“

Nõges otsustas veel korra asja selgitada, seekord ajalehes Oma Maa 24. novembril 1925: „Härra Sellheim kirjutas Tallinna Saksa lehes „*Revaler Bote*“ 31. oktoobril 1925, et komisjoni ettekanne oli väga ettevaatlik ja tagasihoidlik võrreldes tõelikult kindlakstehtud väärnähtustega. Seda lauset ei ole võimalik teisiti mõista, kui et komisjon

ei ole kõiki väärnähtusi ette toonud. Härra Sellheim ei luba ajalehes mulle enam vastata. Ka mul ei ole lusti isiklikult enam kirjutada, kuid haigete huvides ja selle asutuse pärast, kus ma olen ametis, olen ma sunnitud ütlema tõtt oma äratundmise järele.“

Seejärel lugu vaibus ning vaatamata vaidlustele tegutseti koos edasi. 5. septembril 1926. aastal avati linnaarst Christian Grossi ettepanekul haigemaja juurde ambulatoorium, mis oli avatud 11.30-13.00.

Järgmine suurem ettevõtmine oli laboratooriumi asutamine.

Oma Maa kirjutas 26. juunil 1926: „Vanemates kultuurriikides on bakterioloogia laboratooriumide võrk küllalt tihe ja asutused küllalt kättesaadavad, meil on seisukord selles asjas veel puudulik, bakterioloogialaboratooriumid on olemas suuremates linnades – Tallinnas ja Tartus, läinud aastal avati bakterioloogia laboratoorium ka Pärnus. Need asutused ei ole vähematele linnadele küllalt kättesaadavad ja ei suuda nende sellekohast tarvidust rahuldada, mispärast laboratooriumide avamine vähemates linnades hädatarvilik on. Bakterioloogia laboratooriumid omavad suurt tähtsust haiguste kindlaks tegemiseks ja võitluses külgehakkavate haiguste vastu. Seda silmas pidades otsustas Viljandi maakonnavalitsus avada käesoleval aastal bakterioloogia laboratooriumi. Neil päevil on avamise tööd lõpule viidud ja laboratoorium võib tööd täiel määral algada. Juhatajaks on vilunud bakterioloog dr. Edvard Sibul, endine Tartu ülikooli bakterioloogia laboratooriumi vanemassistent. Laboratoorium asub Tallinna t. 12, ühes majas tiisikuse nõuandepunktiga. Laboratoorium valmistab ka autovaktsiine, mis viimasel ajal mingisuguste haiguste ravimise juures tarvitusele võetud, eriti hääde tagajärgedega naha pürogeensete haiguste juures.“

Linna- ja maavalitsuse vaidlused ühishaigemaja rahastamise üle üha teravnesid ning kajastusid järjest sagedamini ka ajakirjanduses. 17. augustil 1926 kirjutas Oma Maa: „1919. aasta märtsikuul pööras Viljandi linnavalitsus Viljandi maakonnavalitsuse poole kirjaga, et Viljandi maakonnavalitsus haigemaja ülespidamise kuludest proportsionaalselt maakonna ja linna haigete arvu järele osa võtaks. Kokkuleppe põhjal, mis mõlemite poolt lõplikult 1921. aastal alla kirjutati, moodustati maakonna- ja linnavalitsuse esitajatest selle “ühishaigemaja” hoolekogu. Järk-järgult on tingimused maakonna vastu kõvendatud. Kui seda ka tänava veel teha tahetakse, siis paistab küll tõenäoliku olevat, et maakond lepingu allakirjutamisest sel aastal loobuks ja tulevikus linn jälle üksinda oma haigemaja eest peab hoolitsema.“

Sakala valas omakorda õli tulle ja avaldas 23. novembril 1926 artikli pealkirjaga: „Kas uus haigemaja?“, millest võib lugeda: „Maakonnavalitsuse tegelased on juba mõnda aega rasked maakonna haigemaja asutamise mõttest. Nüüd, neil päevil sai haigemaja kavatsus uut tõuget nn Klinke aiamaajade müümisest. Need majad asuvad maakonna valdamisel oleva krundil, seepärast ka maakond majade omaniku vahetusel eesõigustatud seisukorras. Seda tahetakse kasutada, majad osta kuuldavasti ühe miljoni eest ja siis sinna haigemaja ehitada. Nimelt just ehitada, sest endiseid

maju, millest üks endine veeremängu hoone ja teine suvitusrestorani saal, seega on vastavalt kergelt ehitatud, on küll võimata haigemaja tarvis kasutada. Milleks aga sarnaseid kulukaid ehitusi ette võtta, päälegi asutuse tarvis, mis järjest juurdemaksu nõuab, on enam kui tume.“

Samal ajal, 1927. aasta teisel poolel, lähenes lõpule Mäe tänaval asuva linna uue „külgehakkavate“ haigemaja ehitus, mis ühes sisseseadega läks maksma üle 7 miljoni marga. Uues keskkütte, kesksoojaveearustuse, ajakohase pesuköögi jms varustatud haigemajas aususid peale „külgehakkavate“ ehk nakkushaiguste osakonna ka sisehaiguste osakond ja linna apteek. Lisaks endisest sõjaväe varaaidast ümber ehitatud surnukamber. Vanasse haigemajja jäid kirurgia, naistehaiguste ja sünnituse osakonnad, samuti kantselei.

Sakala oli haigemaja ehituse tempo suhtes kriitiline ja kirjutas 5. novembril 1927: „Juba ammu hakkas linn omale ehitama uut haigemaja, mis pidi saama külgehakkavatele haigetele. Vahepeäl on mõnigi teine suurem ehitus lõpule viidud, haigemaja seisab aga ikka pooleli. Praegu olevat ehituse lõpetamise takistajaks keegi puutööstur, selle kätte olevat linnavalitsus annud uste ja akende tegemise, andes omalt poolt ettevõtjale puumaterjali nii palju, kui seda tarvis pidi olema. Nüüd aga selgub, et valmis on jõutud teha ainult pooled ukсед ja mõned aknaraamid. Aknaraamide ettepaneajale pole aga töötasu ära õiendatud.“

1929. aasta algul jõuti Mäe tänava haigla ehitusega ometi valmis. Oma Maa kirjutas 12. märtsil sel puhul: „See oli 1926. aasta kevadel, kus Viljandi linnavalitsus, ära nähes, et tegevuse suurenedes linna haigemaja ruumid kitsaks jäävad, asus ehitada

Haigla Mäe tänaval 1938. aastal.

ma uut haigemaja Mäe tänavale, ärapõlenud linna maja asemele, kus varemalt asus kasarmu.

1929. aasta jaanuarikuul jõuti ehitusega nii kaugele, et uues haigemajas tegevus võis algada. Hoone ei ole küll praegugi kõigis üksikasjus lõpulikult valmis, ka puudub veel sisseadest nii mõndagi, ilma milleta raske läbi saada. Ehitus, teostatud ilma laenuta, on senini maksma läinud 5 100 000 senti.

Arstiriistade ja sisseadete muretsemiseks on linn kulutanud oma mõlema haigemaja peale 1 600 000 senti – 1 miljon arstiriistadeks ja 600 000 vooditeks ja sisseadeks. Mida veel uus haigemaja hädasti vajab, on Röntgeni aparaat. Selline on vanas haigemajas küll olemas, muretsetud 30 aasta eest Greissenhageni kliinikust, kus ta kõlbmatuks tunnistati.

Möödunud pühapäeval, 10. märtsil 1929 kell 1 päeval, oli uue haigemaja ruumides haigemaja pühitsemise aktus, kuhu ilmusid umbes paarkümmend inimest – arstid, linnavolinikud, linnavalitsuse tegelased, haigemaja personaal ja ajakirjanduse esindajad. Haigemaja valges koridoris toimus õnnistamist luteriusu kombe järele õpetaja August Westren-Doll ja apostlik-õigeusu kombe järele preester Joann Tammann. Linnapea August Maramaa andis siis hoone ametlikult üle sisehaiguste osakonna juhatajale dr. Mats Nõgesele.

Lõpuks vaadati ruume. Uues haigemajas on normaalne voodite arv 40, hädakorral võib aga ära mahutada 40-50 voodit. Alumisel korral asub esiteks sarlaki ja difteriidi osakond – 3 palatit omaette vannitoa, klosettide ja teenija eluruumiga, siis suguhaigete osakond, samuti omaette vannitoa, klosettide ja teenijaruumiga, peale selle laoruum pesu ja riiete jaoks, õe eluruum ja arsti kabinet kõrguspäikese jt. arstiriistadega. Samuti asub alumisel korral emade ja laste nõuandepunkt, milline võtab enda alla 4 ruumi. Igal osakonnal on omaette sissekäik.

Teisel korral asub sisehaigete osakond 9 palatit 28 voodiga, laboratoorium, söögi jaotamise ruum, velskri eluruum ja kaks vannituba. Lõpuks keldrikorral kahest ruumist koosnev desinfektsiooni-kammer, laduruum puhaste asjade jaoks, keskküte, veevarustuse katel ja kojamehe elukorter.

Vanas haigemajas tutvustasid vastavad arstid kõige vaatamisväärsuga. Erilist tähelepanu äratas operatsioonisaal ja suurendatud, läikivalt puhas köök, samuti peatuti sünnitusosakonnas, kus 9 noort ilmakodanikku, neist just üks alles praegu ilmale tulnud, vaikselt-hubaselt puhkasid või liigutasid oma tekkides. Ja siis lõpuks pidid vaatajad tunnistama kurba tõsiasja, et ka arst ei jää haigusest puutumata – ühes palatis lamas garnisoni tohter dr. Laos 40-kraadise palaviku käes – kõrvapõletikus.

Üldiselt võttes on uue haigemaja ruumid, hoolimata mõningaist vähemaist puudustest palju lahkemad, õhulisemad ja valgemed kui vana haigemaja omad. Puhtuse suhtes ei või aga kumbagi, ei uue ega vana haigla üle, nuriseda.“

Uue haigla valmimisega Mäe tänaval kasvas Viljandi haiglates kohtade arv 110-ni. Organiseeriti neli osakonda: haava-, sise-, nakkus- ja sünnitus-günekoloogia osakond.

Ehkki Viljandi meditsiin oli teinud edusamme, jätkus ka kriitikat ja mõnikord põhjusega. 17. märtsil 1928 ilmus Sakalas artikkel „Kuulmata hoolimatus linnahaigemajas“, kust võis lugeda: „Viljandi haigemajal puudub arst, kelle spetsialiteediks oleks luumurded. Nii viibib praegu haiglas keegi naistöeline, kes murdis jalaluu labajala kohalt möödunud aasta oktoobris. Kaks korda on murdunud luu tal paigale asetatud ning ikkagi niivõrd ebaõnnestunult, et luu uuesti lahti on tulnud võtta. /.../ Mitte küllaldast puhtuse eest hoolitsemist tõendab igasuguste putukate (täid ja lutikad) leidumine haigete tubades. Ka haigetalitajate ja arstide kohta on nurinaid kuulda.“

Sellele ei saanud Viljandi linnapea Maramaa reageerimata jätta. 29. märtsi Sakalas ilmus vastuartikkel „Tema head ja vead“, kus Maramaa kirjutas kui tõeline poliitik: „Ma ei salga, et linnahaigemajas leidub lutikaid, ka täisid on leitud. Aga millega on põhjendatud lutikate ja täide leidumine linnahaigemajas? Esimene ja tähtsaim põhjus selleks on väga kitsad ruumid. Viljandi linna haigemaja on ehitatud enam kui 40 aasta eest 30-40 haige jaoks (Maramaa peab silmas Väikese tänava haigemaja – H.R.). Viimastel aastatel on haigete arv seisnud 60-70 peal. Kõik palatid on vahetpidamata tungil täis olnud, järg mõnikord isegi koridorides. Voodite puudusel on haigeid isegi raamide pääl tulnud hoida. Ruumi puudusel pidime mitmesuguseid haigeid ühte palatisse paigutama.“

Praegu oleme aga Viljandi linnahaigemaja ruumides sellesse ajajärku jõudnud, kus mitmesuguseid haigeid enam ühte palatisse paigutada ei tule. Ka lutikatele kuulutatakse varsti sõda.

Uus linnahaigemaja Mäe tänaval on niikaugel valmis, et nakkus- ja sisehaiged vanast haigemajast juba uude haigemajja üle on viidud. Uues haigemajas on uued voodid, uus mööbel, uued madratsid, ja kui jõuame endale desinfitseerimiseparaadi muretseda, kuhu voodi tervelt sisse mahub, siis lastakse voodid, madratsid, pesu, riided sellest aparaadist läbi ning ükski lutikas, täi ja pisilane ei pääse hävinemisest.

Uues haigemajas on viis vannituba ja kesksoojavee sisseseade, mis pärast igal ajal vanni võib teha. Vanas haigemajas käib praegu põhjalik remont. Mõlemas haigemajas tuleb muretseda palju uusi arstiriistu. Osa hädatarvilisi riistu on juba tellitud, teised tellitakse ligemal ajal. Osa jääb tulevaks aastaks muretseda.

Linnahaigemajal on praegu kolm arsti, neljas, dr. Christian Gross, haigemaja juhataja. Sisehaiguste osakonna juhataja dr. med. Mats Nõges, haavaosakonnas dr. med. August Rosenfeld, naistehaiguste osakonnas dr. Olev Leesik.

Mis puutub eriarstidesse, siis on Viljandis pääle Tartu ja Tallinna paremad eriarstid. Dr. med. Rosenfeld on parimaid kirurge Eestis. Ka dr. Leesik on üldise lugupidamise ära teeninud. Hiljuti õnnestus tal nn. keiserlõikus.

Kel omas kodus ühtainust haiget on tulnud põetada, see teab, kui palju hoolt ja vaeva see sagedasti nõuab. Haiged ei taha sagedasti arsti ettekirjutusi täita ja haigemaja korra alla painduda. Kaugeltki ei saa kõiki haigete soovisid täita. Sääll üks kaebab valu ja nõuab rohtu; teine nõuab juua, aga talle ei tohi juua anda; kolmas nõuab süüa, aga igakord ei tohi talle seda anda; neljas nõuab näiteks heeringat, aga talle heeringat anda tähendaks teda surmata. On küllalt neid, kes näiteks sellepärast nurisevad, et neil nende juuksed maha lõigatakse. Tuleb ette ka niisuguseid, kes ei lasegi oma juukseid lõigata. Kujutage ette, kui niisugune inimene kaua haigemajas peab lamama, kuidas saab siis vastutada, et talle täid selga ei teki.

Ma olen kindlale veendumusele tulnud, et viljandlastel ei tarvitse sugugi Tartu ega Tallinnasse ennast arstima minna, vaid võivad ennast täie julgusega Viljandi haigemajas arstida lasta. Kui keegi sureb, siis enamasti ikka sellepärast, et liig hilja haigemajja on tulnud. Haigemaja ülesanne on olla rahva teenistuses. Loodan, et Viljandi linna haigemaja õige pea ruumide suhtes ja lühema aja pärast ka sisseseades poolest sedavõrd korda saab, et ta oma vastutusrikkas tegevuses täit usaldust ja rahuolemist ära teenib.“

Ometi jätkub meditsiiniprobleeme teisigi. Oma Maa kurdab 8. juunil 1929: „Palju teravam küsimus on aga arsti kättesaamine öösiti. Viljandis on praegu meie teada 20 arsti, kuid ükski neist ei ole tööl öösel. Seda küsimust peaks linna tervishoiu nõukogu arutama. Näiteks apteekides on öövalve kord sisse seatud.“

Ajakirjandus märkas ka head, kuid ikka unistatakse paremast. 9. juulil 1929 kirjutas Sakala: „Mis puutub Viljandi ravilatesse, siis on siin olukord palju muutunud. Varemini valitses siin võrdlemisi suur mustus, kuid nüüd ei ole mustust märgata kuskil. Ainult kitsad on olud, vaja on avaramaid ruume kui ka uut röntgeniaparati.“

Konkurents maakonnaga avaldus ka mitmes meditsiiniga seotud valdkonnas. 1929. aasta augustis arutas volikogu linnavalitsuse ettepanekut linna laboratooriumi asutamiseks. Dr Sibul ei pidanud seda vajalikuks, sest maakonnal on juba korralik laboratoorium olemas. Dr Vares lisas, et linnal on juba kaks enam-vähem täielikku laboratooriumi olemas, miks on siis vaja veel kolmandat asutada. Hääletamisel võeti aga linnavalitsuse ettepanek vastu. Veel andis volikogu linnavalitsusele õiguse osta 9000 krooni eest röntgenaparaat, pool summast loodeti saada riigilt.

15. jaanuaril 1930 saabus lõpuks linnavalitsusse kiri, millest võis lugeda, et Dresdenist Koch&Sterzeli firmalt linna haigla jaoks tellitud röntgenaparaat on kohale jõudnud. Aparaat seisis pikemat aega tolliametis ning vabastati tollimaksust.

16. veebruaril 1930 anti uus moodne, kõigile nõuetele vastav röntgenaparaat haigla üle ning Saksa firma esindaja Eestis insener Georg Hippler seadis selle üles. Kui uus aparaat oli mõned päevad töötanud, demonstreeris dr Olev Leesik uut imemasinat ajakirjanduse esindajaile.

Vastuolud maavalitsusega jätkusid

1. märtsil 1930 kirjutas Sakala: „Maakonna tervishoiunõukogu koosolekut peeti läinud kolmapäeval, kus arutusele tuli maakonna haigemaja ehitamise küsimus Viljandisse. Paljud arstid olid arvamusel, et enne kui uut haigemaja ehitama hakatakse, tuleks veel kord katsuda kokkulepet saada linnavalitsusega, kuid mõnedel polnud usku läbirääkimistesse, sest linna nõudmised ühishaigemaja ülalpidamises pole vastuvõetavad maavalitsusele. Nii võeti ka resolutsioon vastu, milles tähendatakse, et kui linnavalitsusega kokkuleppele ei jõuta, siis uue haigemaja ehitamisele asuda tuleb.“

1930. aasta maikuu hakkas Viljandi maavalitsus tõsiselt ringi vaatama, kuhu uus haigemaja paigutada. Üheks variandiks peeti Grand Hotelli, mille omanikega asuti läbirääkimistesse. Maavalitsuse esimehest, hoolekandeosakonna juhatajast ja maarstist koosnev komisjon käis hoonega tutvumas ja leidis, et Grand Hotelli ruumid kõlbaksid maakonna haigemajale, kui nendes ette võtta mõningaid ümberkorraldusi. Ruumi oleks seal olnud umbes 50 ravialusele.

Sakala kirjutas selle peale 5. juulil 1930: „Kas maksab asutada Viljandisse kahte haigemaja, selles küsimuses on mitmesuguseid arvamusi. Linnavalitsuse ringkonnas on arvamine, et uus haigemaja ei kujune elujõuliseks. Maavolikogus ei läinud haigemaja asutamine üksmeelselt läbi. On ju õige, et praegune linna haigemaja jätab mõndagi soovida, kuid sellest peaks üle saama. Praegu on tehtud haigemajas vahet linna- ja maainimeste vahel. Maainimesel läheb Viljandi haigemajas ravimine palju kallimaks kui linnainimesel.“

Maavalitsus aga kaalus endiselt meditsiinileibade eraldi kappi panemist. Oma Maa kirjutas 8. novembril 1930 sel puhul: „Mõni aasta tagasi võttis maakond osa linna haigemaja ehitamisest, kuid raskete tingimuste tõttu, mis linnaisad ehtasid, tuli sellest loobuda. Seekord on linn nõudnud maakonnalt 600 000 senti üüri aastas, siis tuleb maakonnal hakata mõtlema oma haigemaja sisseseadmise peale.“

14. märtsil ja 6. oktoobril 1931 jätkas Oma Maa teemat: „Haigla taksides tehakse praegu kaunis suur vahet linna ja maakonna haigete vahel. Linna haiged maksavad näiteks 3. klassis 1,5 krooni, maakonna haigetelt võetakse 2 krooni ja 25 senti. Linnavalitsus soovib teada, kas maakond on nõus vahe kinni maksma?“

Viljandi linna haigla on oma soolaste taksidega võitnud juba üleriigilise kuulsuse. Üks haigepäev Viljandi linna haiglas maksab 4 krooni ja 11 senti, Tartu Ülikooli kliinikus 2 krooni ja 11 senti ja Tallinna kliinikutes 3 krooni ja 45 senti. Nii on siis Viljandi haigla kaugel ees isegi pealinna haiglatest.“

Samal ajal jätkus aga haigla tehniline uuendamine. Linna vanas haigemajas Väikesel tänaval seadis AS Siegel 1932. aasta oktoobris üles soojavee seadeldise, mis läks maksma 869 krooni. Seadeldist varustas 250 liitrise mahutavusega katel, mis varustas torustiku kaudu sooja veega nii palatid kui operatsioonisaali. Haigla asjad läksid tasapisi ülesmäge.

1932. aastal andis dr Reinthal Sakala Pühapäevas ülevaate Viljandi tervishoiust: „Haigla on nii tervislikus kui majanduslikus mõttes hääl järjel. Haigemajas on kolm osakonda: sisehaiguste, kirurgia ja naishaigete-sünnitusabi osakond. Kolm aastat tagasi ehitati Mäe tänavale uus haigemaja hoone, kuhu paigutati sisehaiguste osakond. Sisehaiguste osakonnal on 6 suuremat 3. klassi tuba igauks 4 voodiga ning 2 teise klassi tuba, kus kumbaski 3 voodit.

Viljandi haigla prosektoor ja labor Mäe tänaval.

Veel on olemas isoleerimistuba sissetulijate jaoks (nagu tüüfus, paratüüfus jne.), isoleerimistuba 2 voodiga raskemate tiisikusehaigete jaoks, maja alumisel korrusel 2 tuba kuni 10 voodiga nakkushaigete laste jaoks (sarlakid, leetrid, difteeria jne). Veel on arstikabinet, oma laboratoorium. Osakonna personali hulka kuulub peale arsti-juhataja veel velsker, õde ja 4 põetajat. Haigeid on keskmiselt 22-23 haiget päevas aasta läbi. Haigepäevi aastas kokku ligi 8000.

Vanas hoones asub ülemisel korrusel kirurgia osakond, mida juhivad dr. August Rosenfeld. Siin on 9 haigetuba kokku 33 voodiga, neist 10 voodit 2. klassi haigetele. Personal koosneb peale kirurgi veel velskrist, kahest õest ning neljast põetajast. Haigete arv aastas ligi 600.

Hoone alumisel korrusel asub dr. Georg Tähe juhatusel olev naistehaiguste ja sünnituse osakond. Haigete üldarv on aastas tõusnud 400 peale.

Sisehaiguste juures hoovil asuvas kõrvalhoones asub linna surnute- ja lahkamiskammer oma 3 toa ja tarviliku sisseseadega.

Sisehaiguste maja alumisel korral asub dr. Alide Pükoffi juhatusel linna Semade ja laste arstlik nõuandekoht. Seal on kolm ruumi, oma väike apteek. Registreeritud hoolealuste arv on sel aastal üle 600.

Linnas on 3 apteeki, neist üks linnaapteek. Selle juures asub veel magister Eduard Kulli juhatusel olev linna toiduainete keemia laboratoorium. Peale selle on linna piirkonnas veel Viljandi linna ja maa tiisikuse vastu võitlemise seltsi poolt ülalpeetav tiisikusehaigete nõuandekoht ning ühiselt dr. Edvard Sibula juhtimisel Viljandi maavalitsuse poolt ülalpeetav Viljandimaa bakterioloogia laboratoorium. Tiisikushaigete nõuandepunktis on valve all ligi 600 haiget.

Jakobsoni tänaval asub linna lastekodu, mille ruumid mahutavad kuni 45 3-16-aastast last. Lastel on kasutada viis magamistuba, suur saal, mängutuba, söögituba ja õppimistuba. Personal koosneb juhatajast, kasvatajast ja teenijast, kes kõik elavad lastekodu juures.

Sama hoone alumisel korrusel asub vanadekodu, kus hoolealuste arv kõigub 60-65 vahel. Personal koosneb juhatajast ja tema naisest, teenijast ning hobusemehest-kojamehest. Käesoleva aasta juulis viiakse vanadekodu Viiratsi mõisa. Tervislikult kõbusamad naised (neid on 27) asuvad Posti tänaval asuvas majas.“

1935. aasta juulis pandi Riigivanema dekreediga maksma uus raviasutuste ja laboratooriumide seadus. Seni maksid vanad tsaariaegsed seadused ja eeskirjad, mis ei vastanud enam aja nõuetele. Ehkki alles 1929. aastal valmis Mäe tänava haigla, arutati Viljandis juba haigla laiendamist lähemas tulevikus.

13. jaanuaril 1936 kirjutas Oma Maa: „Suurima üritusena on Viljandimaal 1940-1941 kavas 30 000 krooni Viljandi linnahaigla laiendamiseks. Laiendamise tööde lõpuleviimiseks on lisaks ette nähtud aastail 1941-1942 20 000 krooni. Kuna summa on küllalt suur, siis on linnahaigla laiendamine ulatuslik. Kuue aasta jooksul tahetakse välja jõuda sinna, et viljandimaalastel oleks oma haigla, kuhu pääs on talle alati võimaldatud. Seni paljud sõitsid end ravima Tartusse ja mujale. Need nähted kuue aasta pärast peaksid olema kadunud.“

1936. aasta suvel avas Viljandi linnavalitsus uue haigla ambulatooriumi, kuna senine ei vastanud enam nõuetele. Ambulatoorium avati Mäe tänav 8a hoones, mis vabanes haigete ja vanurite üleviimisel Viiratsi vanadekodusse.

Ambulatooriumi juhatajaks määrati linnaarst dr A. Merend. Ravimist teostasid haigla arst-assistent iga päev ja osakondade juhatajad kindlaks määratud päevadel kella 9-10. Arstil oli abiks õde. Linnavalitsus tegi volikogule ettepaneku määrata järgmised ambulatooriumi taksid: esimene visiit 50 senti, järgmised visiidid 25 senti.

Linnavalitsuse ja maavalitsuse vastuolud kestsid aga edasi, vaatamata sellele, et senine ühishaigemaja kuulus juba 1930. aastast ainult Viljandi linnale.

1. veebruaril 1939 kirjutas sellest isegi Päevaleht: „Viljandi linna ja maakonna vahel kestab haigemajade tüli juba aastaid. Maakonnal puudub oma haigemaja, kuid linnal on neid kaks. Linnavalitsus pole seni maavalitsusega haigemaja asjus kokkulepet tahtnud saavutada ja kasutab haigemaju äriliseist seisukohast. Nii tuleb maa haigetel maksta 50% rohkem haigemajakulusid, kui linna haigetel. Kui võtta arvesse, et maakonnas elab ligi 70 000 inimest, kes linna haigemaju kasutavad, kuid linnas elab ainult 12 000-13 000 inimest, siis peaks selguma, et linn teeb haigemajadega head äri maakonna kulul. Maavalitsuse liikmetel on nüüd tõsine kavatsus, et kui linnavalitsus hindu maa haigetele ei alanda, siis ehitab maavalitsus uue paralleelhaigemaja.“

Juba mitmendat korda tehti ajakirjanduses juttu ka öise valvearsti vajadusest. Oma Maa kirjutas 5. märtsil 1940: „Viljandi linnapea Albert Vilms linna tervishoiu osakonna juhatajana saatis Viljandi Arstide Seltsile kirja, kus avaldas soovi, et alati oleks kättesaadav valvekorra arst, kelle isik ja asukoht oleks alati teada valvekorra apteegis.“

Poliitilise olukorra muutus ei jätnud puudutamata ka tervishoidu: kui kümnekond aastat varem räägiti arstide üleküllusest, siis nüüd juba nende puudusest. Sakala kirjutas 6. märtsil 1940 sel puhul: „Arstideküsimus näib kujunevat linnavalitsusele üldse kõvemaks pähkliks. Hiljuti lahkus dr Jaan Vares kooliarsti kohalt, sest tal tuli valida kas kooliarsti koha või linnavolikogu liikme auameti vahel. Vares eelistas viimast. Ka sakslaste väljarändamisega lahkus meilt rohkesti arste.“

1940. aasta statistika ülevaatest võib lugeda, et kui 1922. aastal oli statsionaaris haigeid 805 ja kirurgilisi operatsioone 192, siis 1940. aastal olid need arvud vastavalt 2073 ja 559. Aastail 1922-1940 paranes haigla varustatus järgmise aparatuuriga: röntgen, diatermia, kvarts, pratosteet, tsüstroskoop, rektiskoop, operatsioonilaud, autoklaav ning avati laboratoorium.

Viljandi operatsioon. Gori karikatuur, 20. oktoober 1939.

„Kus on see mees, keda ma neil päevil opereerisin?“

„Laskime ta koju!“

„Tagasi tuua! Ma unustasin tema kõhukoopasse oma portfelli, saapad, kohvergrammafoni ja pintsaku!“

Viljandi arstid, õed, ämmaemandad ja velskrid aastail 1918-1940

Järgnevalt on kirjas ajavahemikul 1918-1940 Viljandis lühemat või pikemat aega teutsenud arstid. Sulgudes on toodud töötamise aeg Viljandis, osal juhtudel ka täpsustavad märkused.

Juda Baran (1937), Markus Brin (1926-1940, sise- ja suguhaigused), Hugo Christiansen (1922-1929), Georg Daiber (1935-1940), Eugen Gernhardt (Gernhard, 1919-1930), Andreas Gläser (1935), Christian Gross (1925-1930, linnaarst), Ervin Gustavson (1929-1932, sisehaigused), William Hertel (1933-1940), Ruben Hoff (1918-1919, sõjaväearst), Ovsei Josset (1936-1940), Oswald Kerstens (1921-1940, sise-, silma- ja kõrvahaigused), Theodor Kima (1931-1940, sise- ja lastehaigused), Armilda Koch (1936-1939, alates 1937 Arma Koch), Hella Kook (1932), Viktor Krull (1924, naistehaigused ja sünnitusabi),

August Laos (1926-1928, sõjaväearst, närvihaigused), Oswald Leesik (1926-1932, naiste- ja sisehaigused, sünnitusabi, ajutiselt linnaarsti kohusetäitja), Art(h)ur Lepp (1936-1939), Itsik Levin (1924-1932, närvihaigused), Alide Liller (1927-1934, hiljem Pükkov-Liller või ka Pükkoff-Liller, laste- ja sisehaigused, Viljandi emade ja laste nõuandepunkti juhataja), Tiiu Maavere (1936-1939), Alma Martin (1920-1939), Johann Martinson (1937-1940, alates 1938 Maiste), Andreas Merend (1936-1940, alates 1938 Andreas-Teodor, linnaarst), Axel Müller (1924-1926, sise- ja silmahaigused), Mats Nöges (1919-1940, sisehaigused, alates 1922 Viljandi Ühendatud Haiglate juhataja), Carl Prima (linnaarst 1919, 1919-1920 sõjaväearst ja kreisiarst), Julius Prisko (1924-1925, kirurg, arst linnahaiglas), Hilda Põru (1930), Oskar Reiman(n) (1927-1940, silma-, nina-, kurgu- ja kõrvaarst), Thomas Reimann (1920-1940, hiljem Toomas Randmäe, sisehaigused), Arthur Reimer (1926-1928, sõjaväearst, kirurg), Valfried Reinthal (1933-1934, naiste- ja lastearst, sünnitusabi; ka linnaarst), Bruno Ring (1926-1930, sisehaigused), Robert Rinne (1921, kreisiarst), Arnold Schwartz (1918, suri samal aastal), Bruno Sellheim (1915-1939, 1918. aastal lühikest aega Riias), Ernst Eduard Sib(b)ul (1926-1940, bakterioloog), Hans Silbermann (1919-1920, linnahaigla arst), Nikolai Snamensky (1933-1940, suu- ja silmahaigused), Tõnis Soosaar (1919-1924, kirurg, suu- ja silmahaigused), Erika Sorgenfrei-Prisko (1925, nakkushaigused), Herman(n) Ströhmberg (1918-1931, algul sõjaväearst, seejärel maa-arst ja lõpuks linnaarst), Jaan Subi (1932-1940), Erika Sutt (1927-1930, sise- ja naistehaigused), Robert Tamberg (1920-1925, sõjaväearst sõjaväehaiglas, eravastuvõtud, erialaks naha- ja suguhaigused), Eduard Teder (1925, sisehaigused), Benno Thomson (1923-1928, naiste- ja närvihaigused, sünnitusabi, ordinaator linna- ja maakonnaahaiglas),

Dr. M. Brin
Kantremaal, Watsjali tän. 34
**Sisemised- ja sugu-
haigused.**
Wastuwõtt tella
10—12 ja 4—6.

Dr Markus Brini kuulutus Sakalas.

Georg Täht (1931-1940, sisehaigused), Jaan Vares (1919-1940, sise- ja hambahaigused, linnahaigla- ja kooliarst), Roman Weinberg (1919, sõjaväearst) ja Arnold Zastrov (kuni 1921 vanemordinaator Viljandi sõjaväehospidalis, 1921-1940 vabapraktiseeriv kirurg, ajuti ka linnaarsti kohusetäitja).

Viljandi velskrid 1919-1940

Viljandi maakonnaavalitsuse juures on 1919. aastal kirja pandud August Muru ja Peter Pullisaar. Koolivelskreist on aastail 1934-1940 pidevalt ametis olnud Mihkel Ambos, August Laos, Jaan Pikas ja Jaan Sova.

Viljandi hambaarstid 1921-1940

Betty Gläser (1935-1940, 1936-1938 Betty-Mathilde Merend, 1939-1940 Malle Merend), Johann(es) Kalbas (1921-1927), Mary Kaur (1924-1940), Esther Kofkin (1923-1935, alates 1926 Esther Levin-Kofkin, alates 1933 Ester Levin), Emmy Kubbu (1928-1930, alates 1929 Emma Kubu), Herta Meier (1924-1940, alates 1926 Meier-Putnik, alates 1927 Meier, alates 1933 Putnik), Faina Puskar (1922-1923, alates 1923 Puskar-Lubtšanskaja), Alma Reinhold (1921-1923), Leena Reisenbuk (1932-1940, aastast 1933 Leene Laas), Alice Sillard (1936-1940) ja Gotel-Leiba Zirilson (1922-1940, alates 1927 Leib-Gotel).

Viljandi ämmaemandad 1919-1940

Alma Aerfeldt (1919-1940, linnaämmaemand), Emilie Adamson (1919-1926), Anna Jermolajeva (1933-1937, Ermolaeva), Alvine Jo(o)sing (1926-1938), Marie Koort (1919-1926), Salme Saks (1926-1940, hiljem Looga), Alwiine Luberg (1919), S. Paschkevitsch (1926), Xenia Sova (1926-1940) ja Margarethe Törne (1938). Veel on teada, et 1932. aastal töötasid linnahaiglas S. Evert ja O. Reial.

Õed Viljandis aastail 1933-1940

Hortense Betlem (1939-1940), Hedvig Hansen (1935-1938), Kira Hennings (1934), Honga (1939), Hilda-Johanna Kallas (1933-1936), Helmi Karu (1933), Minna Kiilaspea (1933-1940), Ingrid Kokke (1938-1939), Jenny-Marie Kukk (1934-1940), Linda Kõva (1936-1938), Salme Looga (1936-1940), Olga Malov(a) (1934-1940), Dorothea Peterson (1934-1935), Helde Sillat (1937-1940), Sternberg (1934-1937), Hulda Stiim (1935-1936), Margarete Subbert (1934) ja Magda Tomväli (1936-1937).

Raviasutused Viljandis 1940. aasta algul

Linnavalitsusele allusid linnahaigla (Mäe 4), linnahaigla ambulatoorium (Mäe 8), linnahaigla hoolealuste ambulatoorium (Mäe 8a), Viljandi Linna Emade ja Laste Arstlik Nõuandla (Mäe 4, toetust saadi ka riigilt) ja Viljandi linna toiduainetekeemia laboratoorium (Tartu 9).

Maavalitsusele allusid Viljandimaa ambulatoorium (Pikk 3) ja Viljandi bakterioloogiline laboratoorium (Tartu 20).

Viljandi Ühishaigekassale allus Viljandimaa Ühishaigekassa Ambulatoorium (Eha 4) ja Viljandi Linna ja Maa Tiisikuse Vastu Võitlemise Seltsile Viljandi Tiisikusnõuandla (Posti 7a, toetust saadi ka riigilt).

Viljandi Linna ja Maa Tiisikuse Vastu Võitlemise Seltsi hoone Posti tänaval.

Viljandi haigla aastail 1940-2002

Kõige viimast ajavahemikku puudutame järgnevas pögusamalt, sest ajaline distants on väike ning raamatu piiratud maht põhjalikumat süvenemist ei võimalda. Pigem oleks see juba järgmise raamatu teema. Peamiselt on materjali koostamisel toetunud ajakirjandusele ja brošüüridele ning mõningal määral ka arhiivide materjalile.

Juunipöörde järel

1940. aasta juunipöördele järgnes tugev propagandalaine, mis haaras ka meditsiini valdkonda. 31. juulil 1940 kirjutati Sakala artiklis „Kodanike tervise eest hoolitsemine Nõukogude Liidus“: „Ainuüksi haiglaid on Nõukogude Liidus 10 565. Omades 543 104 voodit ja moodsaima arstliku sisseseade annavad kõigile kodanikele tasuta arstiabi. Praegu õpib maa 53-s arstiteaduslikus instituudis 103 000 üliõpilast. Nõukogude tervishoiusüsteemis seisab eriti tähtsal kohal profülaktika, haiguste ärahoidmine, kui kõige mõjuvam vahend võitluses haigustega ja rahva tervise ning füüsilise jõu kaitses. Iga linna rajoonis on oma polikliinik, mis tasuta teenib haigeid nii oma kabinetides kui ka haigete kodus, andes neile igasugust arstlikku abi. Kodus ravivatele haigeile luuakse tingimused, mis meenutavad haigla tingimusi. Arstid külastavad haigeid mitu korda päevas, kui vaja isegi öösel; mitu korda päevas käib haige juures ka öde.“

21. augustil 1940 võis Sakalast lugeda: „Viljandi haigla küsimus on aastaid olnud valusaks küsimuseks meie endise kodanlise korra tagurlustes ja puuduses. Ühes sellega on rahva tervishoiu alal ilmnenud siin suuri lünki, mida ikka ja jälle tahetud tasandada, ent kus sõnadest kaugemale ei jõutud. Nüüd uues ühiskonnas ja ümbersünnis võib kindlasti loota, et see küsimus saab otstarbekohase ja kõigile vastuvõetava lahenduse. Uue ja ajakohase haigla saamiseks on Viljandi uus linnavalitsus juba tõstnud üles vastava mõtte, mis muidugi teostatakse meie uue tervishoiu ala korraldamise korras. Uus moodne haiglahoone tuleks ehitada vastu praegust nn vana hoonet Väiksel tänaval. Kuna uus hoone tuleb hästi avar ja peab mahutama kõik vajalikud ruumid, siis tõenäoliselt ulatuks selle tiibosa isegi veel Eha tänavale. Viljandi haiglas on seni peetud vahet linnast ja maalt pärit olevate ravialuste vahel, kusjuures ravitasu maaelanikelt võeti rohkem. Tulevikus muidugi säärane nähe kaob, sest haigla kui üldtarvilik asutus peab jääma uues ühiskonnas loomulikult ühtlaselt kõigi kodanike kasutada, vaatamata sellele, kas haige on linnast või maalt.“

Nõukoguliku ajakirjanduse kriitika alla langesid ka arstid. Nii kirjutas Sakala 2. septembril 1940: „Dr A. Rosenfeldi lahkumisega Viljandi linnahaigla kirurgi kohalt jäi nimetatud koht vabaks ja linnavalitsuse koosolekul valiti uueks Viljandi linnahaigla kirurgiks dr. Ants Rulli, kes on sündinud Raudna vallas 1908. aastal. Uue kirurgi valimisega peaks Viljandi linnahaiglal olema nüüd lõplikult kadunud kõik need väärnähtused, milliseid põhjustas senise kirurgi võimutsemine ja tegevus ning Vil-

Haigla hoone Eha tänaval.

jandi linnahaigla peaks kujunema nüüd raviasutuseks, nagu seda vajab meie rahva tervishoid uues ühiskondlikus korras.“

Haiglale anti Eha tänav 1 hoone, mille juurde ehitati lisahoone ja Tartu tänav 20. Palju aastaid hiljem lisandus veel osa Viljandi 5. Keskkooli internaadimajast.

Saksa okupatsiooni aeg 1941-1944

Selles ajavahemikus on nii arhiivid kui ajakirjandus haigla teemadel nipsisõnaline.

20. augustil 1941 kirjutas Sakala: „Viljandi linnavalitsuse otsusega on alustanud tegevust kommunistide valitsuse ajal suletud Viljandi Ühishaigekassa. Tegevuse alustamiseks on linnavalitsus otsustanud määrata ajutiseks 7-liikmelise juhatuse. Ühishaigekassa ajutiseks asjaajajaks on linnavalitsus nimetanud Paul Paali. Kuni edaspidise korralduseni allutatakse Viljandi Ühishaigekassale mitte ainult käitiste töölised, vaid kõik kuupalgalised teenistujad. Ühenduses sellega kaob tõenäolikt juba 1. septembrist arvates palkadelt linna hääks võetav 5-protsendiline haiguskindlustusmaks ning vastava maksu määrab siis juba Ühishaigekassa juhatus.“

16. jaanuaril 1942 teatas Sakala: „Alates 19.01.1942 võidakse nendele haigetele Viljandi elanikele, kelledele arstide poolt on peetud hädavajalikuks määrata ajutiselt toiduainete lisanorme, neid toiduainete lisanorme müüa ainult eriliste haigete lisanormi kaartide kuponigide vastu allpool toodud korras. Haigete jaoks kehtestatakse kaks lisanormikaarti:a. piima jaoks piima lisanormikaart 112 ühesuuruse kuponiga

ja b. mitmesuguste lisatoiduainete jaoks kaart 36 ühesuuruse kupongiga. Haigete lisanormkaardid antakse välja arstitõendi alusel.“

Sõjajärgne aeg algas ümberkorraldustega

23. oktoobril 1944 asutati Viljandi Rajooni Sanitaar-Epidemioloogiajaam asukohaga Tartu tänav 20. Algul oli töötajaid 15, neist 2 laboranti. Transpordiks olid küüdihobused, mida kinnitab 1945. aasta märtsist pärinev dokument selle kohta, et tööle võetud hobusemees tuli vabastada transpordivahendi puudumise tõttu. Mootorsõiduk - veoauto - saadi alles 1953. aastal. Esimene peaarst oli Alfred Pallot, hiljem pidasid seda ametit pikemat aega Helgi Johanson, Malle Karrist ja Jelena Sova.

Elanikkonna paremaks teenindamiseks avati 1949. aasta sügisel Viljandi Kiirabi-jaam, mis teenindas Viljandi linna ja maakonda. Kiirabijaama ülesandeks oli kiire ja vältimatu meditsiinilise abi võimaldamine õnnetusjuhtumite, ägedate haigestumiste ja sünnitusabi korral. Selleks korraldas kiirabijaam oma vahenditega haigete transportimist maakonnast Viljandi linna haiglasse ravile või sõitsid kiirabijaama arstid abi andma kohapeale. Tööd jagus küllaga - 1949. aasta 6. septembrist 31. detsembrini täideti 820 väljakutset, kiirabijaamas kohapeal anti ambulatoorset abi 627 juhul.

Kiirabijaama töös esines samas suuri raskusi, mis oli peamiselt tingitud elanikkonna ebaõigest suhtumisest kiirabijaama ja selle ülesannete mittemõistmisest. Nii oldi arvamusel, et kiirabijaama ülesandeks on kõigi haigete transport kodust haiglasse.

Viljandi Rajooni Sanitaar-Epidemioloogiajaama personal 1960. aastal.

Jaama ülesanne oli aga võimaldada ainult nende haigete transport, kes vajasis kiiret ja vältimatut arstiabi. Missugused juhud selle alla kuulusid, seda pidi otsustama arst. Ainult neil juhtudel, kus jaoskonnaarst ei olnud kättesaadav, kas suure kauguse või arsti väljasõidu tõttu, või oli tegemist tõeliselt raske haigusjuhuga, võis pöörduda otseselt kiirabijaama poole sanitaarauto saamiseks.

1950. aastal kirjutas Viljandi Ühendatud Haigla Kiirabijaama juhataja H. Pihl Sakalas: „Ka Viljandis töötab juba teist aastat Viljandi Ühendatud haigla ühe osakonnana kiirabijaam, mis asub Viljandi ambulatooriumi ruumides Turu tänaval, kiirabiauto väljakutseid võib esitada telefonil nr. 629. Kõige olulisemaks kiirabijaama tegevust takistavaks teguriks on kiirabijaama transpordi väljakutsumine juhtudel, kus see ei ole näidustatud. Kiirabitranspordi koormuse vähendamise eesmärgil on soovitatav, et sovhoosid ja põllumajanduslikud artellid kasutaksid ka oma transporti haigestunute või õnnetusohvrite veoks.“

Sõjajärgsel ajal nappis kvalifitseeritud kaadrit. Eriti oli puudus meditsiiniõdedest.

Eesti NSV Punase Risti Seltsi Keskkomitee korraldusel algasid Viljandis 1. septembril 1955 kaheaastased meditsiiniliste õdede kursused, mille puhul toimus rajooni täitevkomitee saalis pidulik aktus. Sellised kursused olid Viljandis esmakordsed. Kursustele registreeris ligi 200 inimest. Vastu võeti neist 120, kes õhtuti tööst vabal ajal õppisid selleks, et saada meditsiinilise õe kutse. Kursuste lõpetajad omandasid kesk-meditiinilise hariduse ja neile anti vastav diplom.

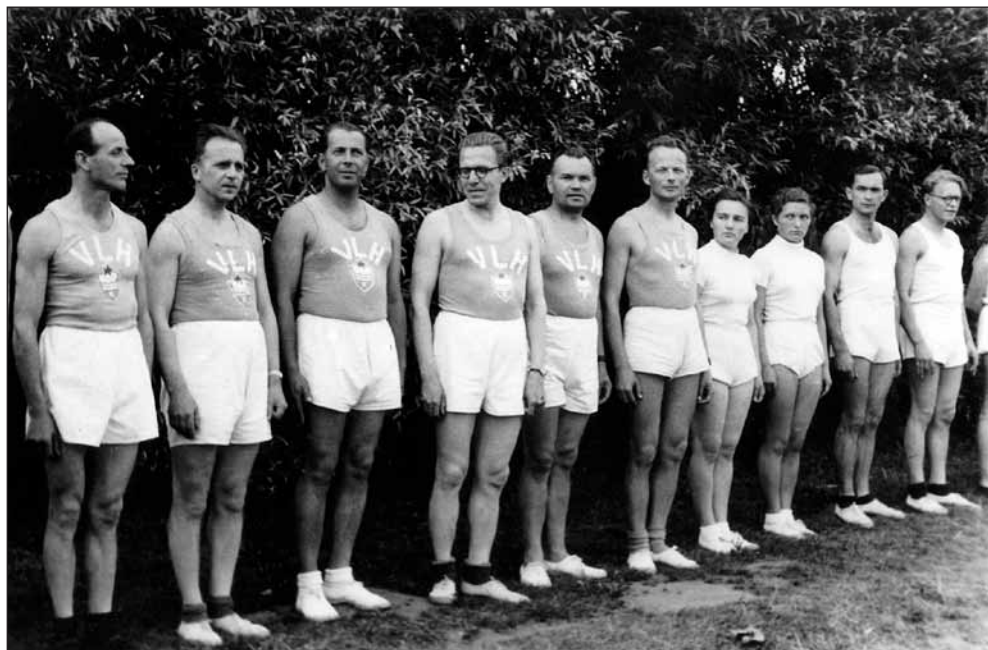
Õed 1956. aastal Mäe tänav 4 aias.

Meditsiiniliste õdede 1. kursus 1956. aastal.

Viljandi linna haigla töötajate maskeraad 1958. aastal.

Haigla töötajate võrkpallimeeskond 1950. aastal. Vasakult: (3.) Evald Sauemägi, (5.) Jaan Lääts, (6.) Leino Märss, (7.) Linda Olbrei, (8.) Lili Madison, (9.) Benno Abram, (10.) Väino Mandel.

Viljandi haigla haavaosakond 1954. aastal. Esimeses reas (vasakult): Mats Nöges, Benno Abram, Riho Roots. Tagumises reas (vasakult): Leino Märss, Julius Koljak, L. Haimovitš, Kaarel Vipper.

Anatoomia praktikal Mäe tänava haigla lahkamiskambris (vasakult): Leino Märss, Elvi Lubi, Salme Ennulo, Evi Leesaar, Silvia Lattik, Ester Kuldsaar.

Stabiilsed kuuekümnendad-seitsmekümnendad

1960.-1970. aastateks oli olukord Viljandi meditsiinivaldkonnas stabiliseerunud, samas oli aeg toonud kaasa mitmeid muutusi.

1960. aastal oli Viljandi rajoonis 900 kokku haiglavoodit, sellest 350 rajooni tervishoiuvõrgus ja 550 vabariiklikes haiglates. Viljandis töötas 210 voodikohaga linna-haigla (1939. aastal oli kohtade arv 110), 30 voodikohaga tuberkuloositõrje dispanser ning 10 voodikohaga naha- ja suguhaiguste dispanser. Suurimaks raviasutuseks rajooni tervishoiuvõrgus oli Viljandi linna haigla, mille juurde kuulusid peale haigla osakondade veel ambulatoorsed asutused: polikliinik, laste- ja naistenõuandla, hambaravikabinet, onkoloogiapunkt, röntgenkabinet jne.

1. juunist 1967 läks Viljandi Rajooni Keskhaigla ja 15. juunist teised rajooni tervishoiuasutused üle viiepäevasele töönaldale. Enne seda oli mõtlemist ja arvestamist palju, sest meditsiinilist abi pidi inimene saama nii iga päev kui ka öösel. Et aga arstid ja keskmehitsiiniline personal töötas sel ajal suuremalt osalt kohakaaslusega, sai selle arvel korraldada laupäevased ja pühapäevased valved. Arstiabi jäi laupäeviti seega kõikidele kättesaadavaks, vaid eriarstid ei võtnud polikliinikus vastu, eriabi võimaldati äkiliste haigestumiste korral haigla statsionaarsetes osakondades. Polikliinikus jaoskonnaarstide vastuvõttu laupäeviti ei olnud, küll olid seal aga valves sisehaiguste ja lastearst, kes võtsid vastu kõik abivajajad. Peale valvearstide töötas

ööpäev läbi kiirabi, kus olid valves arst, velsker ja õde. Protseduurikabinetid olid laupäeviti avatud. Haigla osakondades valves kolm arsti. Seega oli laupäeviti Viljandis kokku tööl kuus arsti.

1973. aastaks oli haigla voodikohtade arv tõusnud 250-le. Keskhaiglas avati uus osakond – neuroloogia, mis paiknes Paala tee 46 olevas haiglakorpuses ja oli Lõuna-Eesti rajoonihaiglates ainulaadne. Uut osakonda juhtis Viktor Brin, osakonna teine arst oli Elmar Mustimets ning vanemõde Aino Mustimets. Uue osakonna loomise tingis ajuveresoonkonna kahjustusi põhdevate haigete ravi põhimõtete muutumine, varasematel aastatel ei suhtunud neisse kui raskelt haigetesse. Et ajuinfarkt tabas üha sagedamini ka nooremaid inimesi, oli tarvilik, et nende töövõime taastuks. Neuroloogiaosakonnas raviti ka närvipõletikku ning puukentsefaliiti haigestunud, keda oli aasta-aastalt rohkem.

Dr Viktor Brin.

Vajadus meditsiiniõdede järele oli jätkuvalt suur, pealegi kumas silmapiiril ka juba uus ja suurem haigla. Nii alustati 1976. aastal Viljandis taas meditsiiniõdede ettevalmistamist. Õppetöö kestuseks oli ette nähtud kolm aastat. Kursuslasel pidi olema keskharidus ja tal tuli kohe haiglas hooldusõena tööle asuda. Õppetöö toimus kolm korda nädalas õhtuti. Kokku lõpetas neli lendu.

Neuroloogia osakond 1976. aastal. Õde Hildegard Hensen.

Siseosakond 1972. aastal.

Meditsiinoõdede kursuste lõpetajad 1980. aastal.

Visiit Viljandi haiglas. Kirurg Benno Abram.

1970.-1980. aastail paranes oluliselt ka haigla varustatus meditsiinitehnikaga. Mitte väga kauges minevikus oli arstil haiguste diagnoosimisel peaaegu ainsaks tööriistaks kuuldetoru. Kuigi viimast kasutati endiselt, tungis tehnika üha jõudsamini meditsiinivaldkonda, abistades arsti nii haiguste äratundmisel kui ka ravimisel. Samas tunti endiselt suurt puudust uue haigla järele.

Haigla kõige suuremaks osakonnaks oli 1980. aastal kirurgiaosakond, mille 60 voodit ja pea 20 palatit paiknesid kahes kohas: Väikesel tänaval asunud maja ülakorrusel ning madalas majas Tartu ja Koidu tänava nurgal. Neist esimene oli ikka kirurgiahaigla olnud, nõnda kaua, kui mäletasid tolleaegsed vanimad töötajad.

Kuutkümmet voodikohta kasutas aastas üle 1000 patsiendi, täpsemini – 1979. aastal oli osakonnas ravil 1292 haiget ja tehti 652 operatsiooni. Ligi neljandik operatsioonidest tehti ussripiku ägeda põletiku tõttu. Osakonnas töötas seitse kirurgi: Ivo Ramjalg, Jüri Kitus, Jaan Kõiv, Jüri Lai, Arkadi Välba, Ellen Semevsky ja juhataja Eduard Viira. Polikliiniku haavakabinetis töötasid Benno Abram ja Leopold Rimm. Lisaks anestesioloogiline grupp, keda juhatas Ruuben Rahumets.

Keskmeditsiini personali otsene ülemus oli vanemõde Lehti Indrikson. Õed olid kogemustega, näiteks Hortense Betlemil läks juba 42 tööaasta ja ta meenutas: „Mäletan kõiki arste ja osakonnajuhatajaid, kes siin on olnud. Algul oli juhatajaks August Rosenfeldt, tema järel Ants Rulli, kes on praegu Tartus professor. Siis olid veel Arnold Põllumaa, Kaarel Vipper, Ivo Ramjalg, Benno Abram ja Ellen Semevsky.“

Keskhaigla vanemõed 1979. aastal.

Pikk tee uue haigemajani

Eesti NSV Ministrite Nõukogu 31. augusti 1976 korraldusega kinnitati lõpuks Viljandi Rajooni Keskhaigla uue hoone tehniline projekt.

Uue haigla soovist räägiti tegelikult juba enne 1940. aastat. 1964. aastal kinnitati Viljandi linna generaalplaan, kus oli ära märgitud uue haigla asukoht Tallinna tänava ja raudtee vahelisel Jämejala abimajandi maa-alal. 1973. aastal kinnitati arhitektuuriplaneerimis-ülesanne, milles sooviti järk-järgulise ehitamisega 600-kohalist haiglat. Kuid veel samal aastal otsustati uus lähteülesanne - Viljandisse tuleb ehitada sama-sugune haigla nagu Võrus.

Esimene kopp löödi maasse ja haigla ehitamine algas siiski alles 5. jaanuaril 1981. Plaanis oli teha see valmis 28 kuuga ja kulutada 4,5 miljonit rubla, kuid tegelikult kulus ehituseks 49 kuud ja 7,1 miljonit rubla.

Haigla anti meedikutele pidulikult üle 15. veebruaril 1985. Majja koliti aga juba enne 28. detsembril 1984, kui riiklik komisjon keskhaigla sisustamiseks vastu võttis.

Ajaleht Tee Kommunismile kirjutas 14. veebruaril 1985: „Keskhaigla kolib. On kolunud juba mõnda aega ja kolib ilmselt veel mõnda aega. 28. detsembril, kui riiklik eksploatatsioonikomisjon võttis keskhaigla vastu sisustamiseks, sõnas selle komis-

Haigla ehitus 1984. aastal.

Uue haiglahoone avamine. Kõneleb peaarst Rein Kariis.

Uue haiglahoone avamine. Linti lõikavad ENSV Ministrite Nõukogu esimees Bruno Saul (vasakul) ja EKP Keskkomitee esimene sekretär Karl Vaino.

Haigla avamise aktus Ugala teatrimajas. Kõneleb EKP Viljandi Rajoonikomitee esimene sekretär Rein Elvak.

Näärid keskhaigla ehitusel

Karikatuur ehitajatest. Keskmisel pildil MEK-i juhataja Raivo Vitsur (vasakul) ja haigla peaarst Rein Kariis.

Haigla apteek 1985. aastal. Apteegi kauaaegne juhataja Hubert Adari.

joni esimees, meie vabariigi tervishoiuminister Väino Rätsep: „See on esimene tervishoiuasutus meie vabariigis, kus enne riiklikku vastuvõttu on kolm neljandikku ruumidest sisustatud ja 1,5 kuud varem haiged sees. Ja ka esimene raviasutus, mis võtab poolteist kuud hiljem haigeid vastu.“ Nagu teada, kulus Võrus, kus samasugune haigemaja, akti allakirjutamisest lindilõikamispeoni ja esimese haige vastuvõtmiseni pool aastat.“

Esimene uues haiglas sündinud beebi oli kõigiti normaalne tüdruklaps, kaaluga kolm kilo ja nelisada grammi ning pikkust 50 sentimeetrit. Tema ema oli üheksateistkümnepäevane Eha Novikova, Olustvere katsejaama tehnik. Oma esiklast ilmale tooma oli ta tulnud pool tundi enne uue haigla sünnitusosakonna ametlikku avamisega, mis oli reedel, 22. veebruaril kell 7.30. Kell 8.55 oli pisike tüdruk maailma aidatud.

Haiglat kummitas kaadripuudus

Aasta pärast avamist kirjutas haigla peaarst Rein Kariis ajalehes Tee Kommunismile: „15. veebruaril täitus aasta uue haigla pidulikust avamisest. Voodikohtade arv on suurenenud uue maja avamisega 100 võrra, uus haigla mahutab 400 voodit. Kuigi 1985. aasta ei olnud veel täistööaasta, viibis ravil 7542 patsienti. Tehti 2606 operatsiooni, seega tunduvalt rohkem kui eelmistel aastatel. Ravile soovijaid on nii palju, et vahel tundub, nagu jääks ka uus haigla väikeseks. Muret teeb ambulatoor-poliikliniliste raviasutuste amortiseerumine ja suur kapitaalremondi vajadus. Viljandi vajab uut polikliinikut.“

Röntgenikabinet 1986. aastal. Dr Jakobišvili ja röntgenoloog Fernando Põllumaa.

Probleeme oli teisigi, 13. augustil 1987 kirjutas Tee Kommunismile: „Rein Kariis tõi näite ajakirjandusest. Skandinaaviamaades on ühe arsti kohta 7-9 keskmeditsiinitöötajat. Meil aga on arstide ja õdede suhe viimase viisaastaku jooksul tunduvalt vähenenud, ulatudes 1:3-le. Sanitariidest ei maksa rääkidagi.

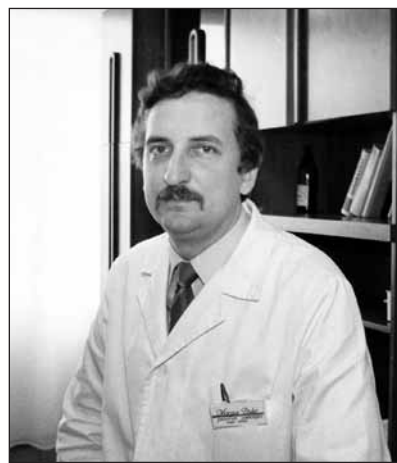
Peaõde Malle Laursoo täiendas omalt poolt: „Õdede liikumine on meil tõepoolest suur. Nendel, kes on viimase 5-6 aasta jooksul lahkunud, oli peamiseks põhjuseks halvad korteriolud. Üsna palju on töölemääratuid olnud väljastpoolt Eestit, kes meie vabariiki meditsiini tulid õppima. Kui me neile kolme kohustusliku tööaasta jooksul korterit ei suuda anda, lähevad nad kodukohta tagasi.“

Haigla peaõde Malle Laursoo.

Rein Kariis: „Kui uut haiglat ehitama hakati, lubati selle juurde ehitada ka 30-korteri elamu. Lubadust kinnistas isegi Valter Klaussoni allkirjaga Ministrite Nõukogu määrus. See hoone aga kadus nagu tina tuhka, ehitama ei hakatud ning mingit kirjallikku põhjendust selle ärajäämise kohta ka ei tulnud. /.../ Televisioonis on räägitud, et meedikute palgad on korras, kuid ei ole sugugi. Kui rajooni töötaja keskmine palk on 200-215 rubla, siis maale tööle asuv meditsiiniõde saab kuus 80 rubla.“ Peearsti asetäitja Viktor Sarapuu lisab juurde: „Raskemaks muudab olukorra ka see, et piisavalt ei jätku majandustöötajaid, kellest sõltub kõige rohkem igapäevane meeleolu: kas tuba on soe ja valge, kas kraanist tuleb soe vesi jne.“

Üheks häirivaks asjaoluks on see, et arst peab olema oma põhikohustuste kõrval ka raamatupidaja (haiguslugu, täpsustatud diagnooside talong, vastuvõtutalong jne.) Viktor Sarapuu leiab: „Piisaks, kui jätta patsiendi kätte väike raamatuke, tema kaart, millega ta käib kõigi arstide juures. Mingi muud dokumenti poleks vaja. Selline moodus on rakendatud Saksa DV-s ja mujal.“ Peearsti asetäitja Margus Pöder täiendab: „Näiteks Jugoslaavias võtavad haigeid vastu arst, meditsiiniõde ja sekretär, kes teeb kirjatööd. Nad ise väidavad, et pole nõnda rikkad, et kulutada arsti kirjatööks.““

Dr Margus Pöder.

Loo lõpus tuleb juttu ka arstidest. Rein Kariis:

„Meie 172 arstist ei ole ühtegi, kes oleks nii saamatu, et teda tuleks hommepäev uksest välja saata.“ Vastakaid arvamusi tekitas küsimus: „Kas arstide vahel peaks olema konkurents?“ Viktor Sarapuu: „Inimesel peaks tööpooldest olema võimalus arsti valida. Siis on kohe näha, kelle järele suurem nõudmine. Paneb ikka mõtlema küll, kui öeldakse, et Sarapuu on kehv tohter ja Sepp hea arst või vastupidi.“ Peearsti asetäitja Henn Sepp lisab omalt poolt: „Elanike tervise põhinäitajateks peetakse eluiga, haigustega seotud töövõimetust ja suremust. Need ei kuulu otseselt meditsiini valdkonda, vaid sõltuvad paljudest sotsiaalsetest teguritest. Käesolevaks viisaastakuks on vabariiklikus sihtprogrammis „Tervis“ nõue vähendada ajutise töövõimetusega haigestumist 15 protsenti. Ainult meditsiinivahenditega seda teha pole võimalik. Vaja on parandada inimeste töö- ja elutingimusi, muuta tervislikumaks igapäevaelu.“

Oli ka teist laadi probleeme. Haigla oli kolinud uutesse ruumidesse, kuid mitmed mahajäetud hooned jäid tühjalt seisma. 17. novembril 1987 kirjutas Tee Kommunistile: „Kui vähegi võimalik, käige ära Mäe ja Väikesel tänaval. Kunagi olid seal haiglad. Siis näete, millisteks varemteks need hooned rüüstajate käe läbi on muutunud. Tegemist on kaosega, mida Viljandi pole sõjajärgsetele aastatel varem ilmselt üle elanud. Aknad on katki löödud, muist neist koos raamidega eest ära tõstetud,

hoonete sisemus pahupidi pööratud, ahjud maha lammutatud ja minema viidud, seinad rõvedusi täis kripseldatud.“

Kaadripuudust leevendas taas kohapealne meditsiiniõdede koolitus. Sel puhul kirjutas Sakala 20. detsembril 1990: “Reedel, 21. detsembril kell 12 on haiglas järjekordne lõpupäev: seitsmeteistkümnemele värsketele meditsiiniõele antakse kätte diplom. Õpida tuli töö kõrvalt kaks ja pool aastat. Viljandi õhtuse meditsiiniõdede osakonna lõpetajad on: Marika Joorits, Juta Joost, Svetlana Karbus, Angela Kochk, Anu Mais-te, Leila Mikson, Lea Moorats, Anne Must, Sirje Müürisepp, Kaja Raudsepp, Liili Tamm, Külli Tiivel, Thea Tobro, Tiina Toome, Piret Tuuling, Piret Tõnissaar ja Ele Virolainen.“

Viljandi tervishoid aastail 1991-2002

Eesti taasiseseisvumine 1991. aastal tõi suuri muutusi ka meditsiinivaldkonda. Nappide rahaliste võimaluste juures tuli hakkama saada nii igapäevase ravitööga kui ka paljude reformidega, mis tõi kaasa kriitikat ja rahulolematust.

13. augustil 1992 kirjutas Erika Ilmjärv Sakalas: „Viiekümnendate aastate algul seisid Mäe tänava laboratooriumi koridoris ja ukse taga õues karjanaised kohustuslike proovide andmisel pikkades järjekordades. Lossi tänava naistenõuandla väikeses koridoris, kuhu muuseas väljus seitse ust, piinlesid lapsi ootavad emad tunde püstijalu, et pääseda arsti palge ette. Sattusin Väikese tänava haavaosakonda õnnetuse tagajärjel küünarluumurruga. Ruumipuudusel lamasin seal nädal aega koridoris transpordikäru. Nüüd, kolmkümmend aastat hiljem on Viljandil see suur, ehkki paljude ehituslohakustega haiglahoone. Seal on korralikud laboratooriumid ja head aparaadid inimese uurimiseks. Nüüd siis on hakanud tagasimineks. Kõik on läinud sada korda kallimaks. Suurt maja ei suudeta enam hinges hoida. Ei ole sooja vett ega talvel sooja tuba.“

Haigekassa ja erameditsiini taassünd

Ravikindlustussüsteemi kasutuselevõtmiseks oli vaja taas luua uus üksus, haigekassa, mille ülesanne oli korraldada inimeste kohustuslikku ja vabatahtlikku ravikindlustust. Tuli leida inimesed ja tööruumid. Haigekassa tegevdirektoriks sai Ulvi Rahula, ruumid, mis oli eelnevalt vaja korda seada, leiti Väike-Turu 4.

Esialgul tõi uus süsteem kaasa palju segadusi ja raskusi. 20. augustil 1992 kirjutas Viljandi haigla peaarst Rein Kariis Sakalas: „Vaagides tervishoiu olukorda, ütleb iga meditsiinitöötaja, et kogu segadus läks lahti haigekassasüsteemile üleminekul. Selle käivitamine toimus Eestile äärmiselt raskest majandus- ja finantssituatsioonis. Riigikassa ei olnud suuteline kasvavaid kulusi katma, mistõttu haiglad langesid võlgnike ja almusepalujate nimekirja. Teatavasti kestis ülemineks haigekassasüsteemile Rootsist ligi kümme aastat, meil aga vaid mõni kuu.“

Haigekassa Viljandimaa büroo 1998. aastal.

Samal meelel oli ka Jämejala psühhiaatriahaigla arst Henri Väre, kes sama aasta 27. augustil Sakalas kirjutas: „Alates selle aasta algusest käib tants meditsiini ümber. Algas see haigekassasüsteemile üleminekuga. Meie tervishoiusüsteem meenutab koera, kellel tükikaupa saba raiutakse. Kust leitakse haiglale direktor, kes tõstab haigla majanduse praeguste mängureeglite juures turumajanduslikku kõrgusesse?”

Samal ajal püüdsid mõned Viljandi arstid taastada erameditsiini. 10. novembril 1992 kirjutas Sakala: „Viljandis ei ole seni olnud eraarste. Eestis ei ole uuel iseseisvusajal veel tekkinud erakliinikuid. Viljandi tahab selles suhtes olla esimene. Ruume taotleti Viljandi haiglalt, jõuti isegi esialgsete suuliste kokkulepeteni, kuid siiski mitte kokkuleppele. Osa kuludest peaksid kandma patsiendid, osa raha tuleks ravikindlustuselt ja kõige enam lootusi pannakse vabatahtlikule haiguskindlustusele. Esialgu mõeldi erakliinikus ravida peamiselt urooloogilisi haigeid, teine kavatsetav suund on üldteraapia. Kliinikus oleks 25-30 voodikohta. Viljandi haiglalt taotleti kas nakkushaigla teist korrust või ruume B-korpuse üheksandal korrusel. Kokkuleppele ei jõutud, sest leiti, et erahaigla ei saa siiski olla osa suurest haiglast. Neuroloog Viktor Brin leidis, et erameditsiin peaks alustama ambulatoorsest vastuvõtust. Et erameditsiin tuleb, see on õige. 1940. aastal töötas Viljandis 17 eraarsti.” Huvitav on seegi, et erakliinik pidi tulema Mats Nõgese nimeline.

Eraarstid ei jäänud siiski tulemata. 11. augustil 1994 avati Viljandis Toome tänaval pidulikult aktsiaseltsi Kindlam ja Tobre naistearstide erakabinet. Kabinetis hakkasid patsientide eest hoolt kandma günekoloogid Mare Kindlam ja Heli Tobre ning abina Ene Rohtla. Tohtrid väitsid, et uues kabinetis ei ole arst kammitsetud vaese riigi-

meditsiini normatiivide ja ettekirjutustega ning nii on neil paremad võimalused tagada patsiendi privaatsust. Väga tähtsaks pidasid mõlemad ka seda, et üks arst saab haigege tegeleda tema täieliku tervenemiseni.

Ravikindlustussüsteem juurdus läbi raskuste. Viljandi maakonnaarst Mati Kallas selgitas 13. veebruaril 1993 Sakalas: „Viljandi maakonna tervishoiussüsteem on 1993. aasta alguses sattunud väga raskesse olukorda. Viljandi-
maa haigekassasse on viimasel

Dr Mati Kallas.

ajal laekunud ligi 1,4 miljonit krooni kuus, raviasutused aga osutavad teenuseid ligi 1,9 miljoni krooni eest. Sellist defitsiiti me ise katta ei suuda. Ammendatud on ka tervishoiussüsteemi enda sisemised reservid. Tuleb teha kõik selleks, et nõutavad maksud laekuksid. Teiseks on tarvis selgust, kelle omad on tervishoiuasutused ja milliseks kujunevad nende suhted kohaliku võimuga. Praeguse korra järgi pole omavalitsustel tervishoiuga erilist pistmist. Kolmandaks ootab Eesti kogu tervishoiukorraldust reguleerivaid seadusi, mille projektid on viimased paar aastat lausahtlites tolmunud.”

Rahuolematu uue süsteemiga kasvas.

1993. aasta 25. märtsi hommikul kogunes maavalitsuse hoone ette meedikuid üle kogu maakonna, kaasas plakatid, mille tekstides kritiseeriti tervishoiu finantseerimise poliitikat ning juhiti tähelepanu meditsiinasutuste muredele: „Riik, ärka talveunest, tervishoiuprobleemid vajavad kiiret lahendamist!“. Kokkutuleku eesmärk oli tuua meedikute mured maavalitsuse ette selle arvestusega, et need jõuavad sealt Riigikogusse ja valitsusse. Tundus koguni, et ilmselt ei jää vihane meelevaldus ainukeseks, sest muredest oli palju räägitud, raskused aga aina süvenesid. Hoiatuseks, milleni võib meditsiini viletsus viia, olid kokkutulnud kaasa toonud suure topisnuku ehk “kadunukese”. Iga natukese aja tagant kordasid piketeerijad oma nõudmisi valjuhääldajate kaudu. Sedapuhku piirduti siiski ühekordse miitinguga.

Kui Viljandi haigla vajab abi

Raha oli endiselt vähe, puudus oli ka kaasaegsest tehnikast ja ravimitest. Üsna oluliselt leevendas seda ka mitmekülgne välisabi, eelkõige Euroopa sõpruslinnadest.

Humanitaarabi haiglale 1990. aastate algul.

Stormani Lions Clubi saadetise avamine. Vasakult: Eduard Viira, Bruno Pöder, Mati Lüdimois, Tiidrek Koemets ja Jaan Kõiv.

Ühest sellisest abiaktsioonist kirjutas Sakala 6. mail 1993: „Ahrensburgist saabus Viljandi haigla kirurgiaosakonnale väärtuslik saadetus, komplekt luukirurgia instrumente. Selleks saadi raha Stormarni Lions Clubi kaudu tänu siinse kirurgiaosakonna juhataja ja sealse Bad-Oldesloe haigla kirurgiaosakonna vanemarsti Michael Eberi isiklikele kontaktidele. Viimane viibis möödunud aastal meil ja opereeris koos Viljandi kirurgidega.“ Saksamaa Stade linna Rotary klubi abiga sai haigla Volkswagen-bussi.

Üheks suuremaks probleemiks kujunes 1993. aastal operatsiooniploki remont. Ekspertide hinnanguil oli selleks vaja 1,265 miljonit krooni. Seda raha aga Viljandi haiglal polnud. Mitmed kirjalikud pöördumised sotsiaal- ja rahandusministeeriumi poole esialgu vilja ei kandnud. Pöörduti ka Eesti Ravikindlustuse Assotsiatsiooni ja mitmete Eestis asunud välissaatkondade poole. Viimases hädas otsustati pöörduda Viljandimaa ettevõtete ja asutuste poole.

Väga paljud firmade ja asutuste juhid said järgmise sisuga kirja:

Austatud firmajuht!

Pöördume Teie poole lootuses leida mõistvat suhtumist ja abi meie maakonna inimeste tervise kaitsel. Vajame teie toetust Viljandi Haigla operatsiooniploki hädavajalikuks remondiks, mille tarbeks ei leidu meditsiinisüsteemis vahendeid. Oleksime patsientide nimel väga tänulikud, kui saaksite haigla arveldusarvele Viljandi Kommertspangas nr. 609855 märksõna all „Operatsioonituba“ üle kanda sponsorluse korras Teile võimalikus summas rahalise toetuse. Teie firma töötajatele saame lähitulevikus osutada mõningaid erialaseid teenuseid soodustatud tingimustel.

Lootustes ja ette tänades Rein Kariis (Viljandi Haigla peaarst), Jaan Kõiv (kirurgiaosakonna juhataja) ja Mai Soots (Viljandi Arstide Liidu esinaine).

Lisaks ilmus Sakalas Jaan Kõivu artikkel „Operatsioonituba vajab abi“, mis kutsus esile elavat vastukaja. Viljandi Rotary klubi president Jaak Sulg kirjutas: „Mind lausa ärritas, et kõrge kvalifikatsiooniga kirurg peab oma energiat kulutama hoopis mujale, muretsedes päevast päeva selle pärast, et ta ei saa varsti enam oma tööd teha. See ei ole ju dr. Kõivu eralõbu, haiglat on vaja Viljandimaa inimestele.“

Pikkamööda hakkas raha arvele kogunema. Tänu paljudele annetajatele saadi kokku 274 850 krooni. Suurimad toetajad olid Viljandi maavalitsus, Pärsti vallavalitsus, Viljandi linnavalitsus, Viiratsi vallavalitsus, Viljandi Rotary klubi, AS Vilma, AS Esro ja paljud teised.

Lisaks eraldati 1994. aastal riigi lisaelarvest 600 000 krooni. Ühiste pingutuste tulemusena jõuti nii kaugele, et remont võis alata. Ehitustööde pakkumise võitis AS Pärlin, elektritööd tegi AS Electrum. 11. novembril 1994 toimus uuendatud operatsiooniploki avamine.

Dr Jaan Kõiv meenutas 2012. aastal: “Meditsiin vajab välisabi ja õnnistuseks oli see, et leidus tõelisi entusiaste-abistajaid, kelle panust on raske ülehinnata. Üheks selli-

Uuendatud operatsiooniploki avamine. Kõneleb kirurgiaosakonna juhataja dr Jaan Kõiv.

seks meheks oli dr Michael Ebert, Bad-Oldesloe haigla kirurgiakliiniku vanemarst, Stormarn Lions Clubi liige. Tutvusin temaga Bad-Oldesloe haiglat külastades. Ebert sai väga hästi aru meie muredest ja soovidest. Tänu tema organiseerimisele ja Lions klubi toetusele sai kirurgiaosakond kvaliteetseid luuoperatsioonide instrumente, osteosünteesimaterjale, õmblusmaterjale ning aparatuuri.

Operatsiooniüksuse remont oli hädavajalik ettevõtmine, sest „vene aja“ ehituskvaliteet oli nigel ja kasutatud materjalid tolleks ajaks amortiseerunud ega vastanud mingile standardile. Kuna haigla finantsolukord oli kriitiline, jäi ainsaks võimaluseks leida vajaminev raha väljastpoolt meditsiinisüsteemi. Selleks korraldasin infokampaania haigla operatsiooniploki remondi toetuseks. Ideed toetasid Viljandi linnavalitsus ja maakonna juhid. Oli peaaegu et hullumeelne ettevõtmine, aga ära sai tehtud.”

Haigla kütmine pitsitas elarvet

Rahul polnud Viljandi arstid ka rahastamise süsteemi ja meedikute palkadega. 1993. aasta 30. juuni Sakalast võib selle kohta lugeda järgmist: „Peaarst Rein Kariis: „Näiteks sisesakonnas oli varem raviloleku aeg keskmiselt 21 päeva, nüüd on see 14 päeva. Ravitsükkel on seega muutunud intensiivsemaks, sest ollakse huvitatud sellest, et võimalikult lühikese ajaga rohkem ära teha. See peaks meelepärane olema ka patsiendile. Peale selle oleme läbi elanud ka juba mitu koondamise lainet.

Absurdne on aga see, et punktihinne on ühtne terves meie vabariigis ega arvesta sugugi raviasutuste omapära. Viljandi haigla punktihinne peaks olema kõrgem,

sest töötame suures majas, mille ülalpidamine on eelkõige kalli kütte tõttu kohutavalt kallis. Tänu sellele, et oleme saanud humanitaarabi korras aparate ja ravimeid ning oleme abi ka sihipäraselt planeerinud, on praegu varustus päris hea ja haiglal on võimalus inimesi korralikult ravida. Samas kulub paljudeks ainult üks kolmandik rahast, kuigi õige oleks maksta pool. Seega on meditsiinitöötaja amet endiselt väärtustamata.“ Mare Kindlam lisas omalt poolt: „Probleemiks on ka veel see, et inimesed elavad koondamise hirmus, paljud naised näiteks ei julge ravile tulla, sest pelgavad kaotada töökohta.““

Damoklese mõõgana rippus Viljandi haigla kohal aga suure hoone kütmise probleem, sest küttehind oli pidevalt kasvanud. 22. jaanuaril 1994 kirjutas Sakala: „Praeguseks on välja kujunenud olukord, et Viljandi haiglat ähvardab sulgemine. Möödunud nädala lõpul oli haigla küttevõlg 661 745 krooni ja teispäeval kaebas soojatootja haigla kohtusse. Praegu nähakse ainult abiventiili Sotsiaalministeeriumis, kelle haldusesse haigla kuulub. Kusagilt mujalt pole puuduolevat raha võimalik leida. Häda olevat ka selles, et haiglal pole õiget omanikku. Sotsiaalministeerium on teinud ettepaneku, et Viljandi linn võiks võtta haigla enda omandiks. Linn aga pole sellest huvitatud. Põhjalikult tuleks käsile võtta Viljandi haigla ökonoomika.“

Sotsiaalministeeriumi asekancler Mati Kallas püüdis 1994. aasta 10. mail Sakalas omalt poolt jagada selgitusi olukorra keerukustest ja selle lahendamise võimalustest: „Eesti tervishoius on tehtud radikaalseid muudatusi. Maakonna kui omavalitussüksuse kadudes tuli tema tervishoiualased funktsioonid jaotada riigi ja kohaliku tasandi vahel. Maavalitsus on uue korra kohaselt maakonnas täidesaatva võimu riigivõimu teostaja. Tema struktuuri kuulub sotsiaal- ja tervishoiuosakond. Sellesse omakorda kuulub riikliku tervishoiupoliitika korraldajana maakonnaarst. Selline ametikoht eksisteeris ka sõjaeelse Eesti Vabariigi ajal. Valla- või linnaarst korraldab aga nii ravitööd kui ka haigusi vältivat tervisekaitsealast tegevust vallas ja linnas. Nüüdsest alates on arstiabi jagatud kolme etappi. Esimene on üldarstlik abi, mida antakse ambulatooriumides ja polikliinikutes ning väikehaiglates. Teise etapi all mõeldakse põhierialade eriarstiabi ning seda antakse maakondade ning linnade keskhaiglates ja polikliinikutes. Kolmas etapp kujutab endast kõrgelt spetsialiseeritud valikarstiabi, mida osutatakse enamasti riigi raviasutustes.“

Sellisest etapilisusest tulenevalt vajab lahendamist raviasutuste omandiküsimus. Esimeses järjekorras munitsipaliseeritakse I etapi raviasutused. Probleemiks kujuneb suurte maakonna- ja linnahaiglate omanikustamine. Raviasutused saavad tulevikus planeerida oma tööd vaid selle rahaga, mille ulatuses on sõlmitud haigekassaga teenuste ostmise leping.“

Haigla sai uue juhi

Pikka aega ahistas Viljandi haiglat võlakoorem, millest enamiku moodustas maksmata soojaarve. 1. oktoobril 1994, kui haigla juhtimise võttis üle Viktor Sarapuu, oli võlasumma 489 468 krooni. Haigla arvel oli raha kõikideks kulutusteks aga 139

236 krooni, millest ei jagunud isegi pal-
kadeks. Võla kustutamisele aitas kaasa
sotsiaalministeerium, kes nõustus pä-
rast läbimõeldud majandamisplaani
saamist raha eraldama. Mõistvalt oli
suhtunud ka haigekassa.

4. novembrist 1994 oli haigla võlgadest
prii ning Viktor Sarapuu andis mõista,
et käimas on mitmed ümberkorraldu-
sed. Esialgu tulid uued osakonnaju-
hatajad: Mai Soots (siseosakond), Tiia
Pind (pikaravi- ja sotsiaalhoolduse
osakond), Mai Potter (taastusravi osa-
kond), Helle Niglas (ambulatoorne-
polikliiniline osakond), Jüri Männiste
(kiirabi- ja vastuvõtuosakond). Aita
Parmase korraldada jäi arstide täiend-
õpe ja muu nende kvalifikatsiooniga
seonduv. Endine peaarst Rein Kariis
eelistas edasitötamisele koondamis-
tasu.

1. detsembrist 1994 alustas Viljandi
Maakonnahaigla ruumides tegutsemist
kiirabi, mis asus varasematel aastatel
kesklinnas. Uue osakonna nimetuseks
sai kiirabi- ja vastuvõtuosakond ning
seda asus juhatama Jüri Männiste.

Võrreldes eelnenuga oli plaanis teha ka mõningaid
muudatusi. Korraga võis välja sõita kolm autot, koha-
peal oli ööpäev läbi lisaks valvearstile õde, sanitar ja
dispetšer. Kiirabiautojuhtidest oli kavas koolitada pa-
rameedikud. 1. detsembril 1994 kirjutas Sakala: "Mis
puutub sellesse, et arst edaspidi üldjuhul kiirabiauto-
ga kaasa ei sõida, siis 12 aastat kiirabiarsti tööd teinud
Jüri Männiste arvates vajatakse enamikul juhtudel küll
meditsiinilist, aga mitte just tingimata arsti abi. „Meil
on üsna heal tasemel velskrid, kes on võimelised diag-
noosima ja esmaabi andma ning suunama haige kas
polikliinikusse või kusagile mujale arsti juurde või
tooma haiglasse, kus arst ta üle vaatab ning vajadu-
se korral ka hospitaliseerib," arvas Jüri Männiste uue
osakonna avamisel."

Haigla peaarst dr Viktor Sarapuu.

Dr Aita Parmas.

Dr Jüri Männiste.

Haigla peaarst Viktor Sarapuu ja pearaamatupidaja Helgi Mägi haigla rahaasju arutamas.

Polikliiniku avamine haiglas. Vasakult: Mari-Ann Kõrgesaar, Viktor Sarapuu ja Ene Adamson.

Kiirabi telefoninumber oli endiselt 03.

14. aprillil 1997 alustas Viljandi maakonnahaiglas tööd konsultatiivne polikliinik, kus haigeid hakkasid vastu võtma eriarstid. Uues polikliinikus võtsid patsiente vastu südamearst, närviarst, sisearst, reumatoloog, kõrva-nina-kurguarst, endokrinoloog, kirurg ja laste eriarstid. Lisaks onkoloog ja nahaarst.

Järjest sagedamini võis ajalehest lugeda Viljandi haiglas kasutusele võetud uutest seadmetest. Ühest sellisest uuendusest kirjutas Sakala 15. augustil 1997: „Viljandi Maakonnahaigla silmakabinet sai kolm uut moodsat aparati, mis muudavad uuringud lihtsamaks ja täpsemaks ning kergendavad arsti tööd. Üks seadmetest on mõeldud silmarõhu mõõtmiseks. Teise aparadiga saab määrata silma ehitust ja prille. Aparaadid on valmistatud Jaapani firmas Topcon ja osa neist on Eestis kasutusel esimest korda.“

Viljandi haigla 1997. aastal

1997. aastal oli Viljandi maakonnahaiglas 262 ravi-, 10 põetus- ja 10 päevastatsionaari voodit. Haiglas töötas 65 kvalifitseeritud arsti, kes lisaks haiglaravile andsid oma erialal ka ambulatoorset abi. Aasta jooksul raviti haiglas ligi 8000 patsienti, ambulatoorset abi anti rohkem kui 100 000 korral. Haigla oli varustatud kaasaegse ravi ja diagnostikatehnikaga ning moodsa operatsiooniplokiga. Ka oli Viljandi haiglas Lõuna-Eesti üks paremaid ja kaasaegsemaid taastusravi osakondi. Suurt tähelepanu tuli tollal pöörata haiglahoone ümberehitamisele.

Haiglas töötasid järgmised osakonnad:

Sisehaiguste osakond (juhataja dr Mai Soots)

65 kohaga sisehaiguste osakond asus haigla viiendal korrusel. Aasta jooksul oli osakonnas ravil ligi 2000 haiget. 40% ravilolnutest kannatas südame-veresoonkonna haiguste all. Sagedasemad haigused olid kõrge vererõhk, südame isheemiatõbi ja südamelihase põletikud, rütmihäired, stenokardia, infarkt jne. Samuti raviti siseosakonnas ka infektsioonhaigusi. Haiguste diagnoosimiseks ja efektiivseima ravi tagamiseks oli haiglas olemas ajakohase varustusega kliinilise keemia, biokeemia ja mikrobioloogia labor. Raskete haigete jaoks olid intensiivravi palatid. Siseosakonnas töötasid arstid Mai Soots, Ester Keba, Helle Plink, Mare Parik, Margus Pöder, Aita Parmas ja Kersti Sepp.

Kirurgiaosakond (juhataja dr Jaan Kõiv)

Kirurgiaosakonnas oli 58 voodikohta, neist neli I ja neli II astme intensiivraviks. Masjas oli pidevalt valves kirurg ja anestezioloog. Kasutusel olid moodsad narkoosiaparatuurid. Kirurgiaosakonnas oli kaks operatsioonituba, kus tehti aastas üle tuhande erineva lõikuse, mis olid muutunud üha mahukamateks ja keerukamateks. Kirurgiaosakonnas töötasid kirurgid Jaan Kõiv, Peep Kortspärn, Bruno Pöder, Jüri Lai, Eduard Viira, Tiidrek Koemets, Tõnu Juul (uroloog) ja Jüri Kitus, anestezioloogid

Ruuben Rahumets, Ene Vallikivi, Malle Kitus, Ulvi Vaarmets ja Liivi Kripson.

Naisteosakond (juhataja dr Tiiu Hermlin)

Naisteosakonnas oli 20 voodikohta. Seal viibisid haiged, kellele oli vaja teha täiendavaid uuringuid, rasedust säilitavat, põletikuvastast või operatiivset ravi. Kõik vajalikud laboratoorsed uuringud oli suuteline tegema haigla labor. Osakonnas töötasid Malle Praks, Tiiu Hermlin, Leeni Soomere, Kaja Saarepuu ja Ingrid Alesma.

Dr Malle Praks.

Sünnitusosakond (juhataja dr Gerry Inso)

Sünnitusosakonnas oli 25 kohta. Osakond oli varustatud tööks vajaliku aparatuuriga. Alates 1988. aasta septembrist olid vastsündinud ema juures. Peresünnituse võimalused loodi Viljandis alates 1991. aasta septembrist, 1993. aasta mais avati perepalatiid. Osakonnas töötasid arstid Gerry Inso, Kaarel Nigol ja Aino Toomik.

Lasteosakond (juhataja dr Maia Luukas)

Lasteosakonnas oli 25 voodikohta, kus raviti kuni 15-aastaseid patsiente. Suur osa lapsi sattus ravile ägedate viirusinfektsioonide, kopsupõletike ja bronhiitidega. Lasteosakonnas töötasid arstid Juta Vähi, Maia Luukas ja Reet Ani.

Neuroloogiaosakond (juhataja dr Viktor Brin)

Neuroloogiaosakonnas oli 30 voodikohta. Peamiselt raviti seal kesk- ja perifeerse närvisüsteemi haigusi, eeskätt radikuliite, ajuveresoonkonna kahjustusi jms. Osakonnas töötasid arstid Viktor Brin, Ilmi Kaseväli, Aili Orula ja Veera Tretjakova.

Taastusravi osakond (juhataja dr Maie Potter)

Taastusravi osakonnas oli 15 voodikohta. Peamiselt raviti seal radikuliidihäiged, aga toimus ka insuldihäigete, ortopeediliste häigustega ja traumajärgsete ning südameinfarkti läbi teinud häigete järelravi.

Pikaravi osakond (juhataja dr Tiia Pind)

Osakonnas olid väga erineva profiiliga häiged: astma, südamehäigused, parkinsoni tõbi, *sclerosis multiplex* jne.

Kiirabi- ja vastuvõtuosakond (juhataja dr Jüri Männiste)

Osakonnas oli valves üldarst, meditsiiniõed ja kaks kiirabibrigaadi, mille koosseisus olid eriväljaõppe saanud velskrid ja autojuht-parameedikud. Haiglavalves olid veel kirurg, anestezioloog ja naistearst. Osakonna töötasid arstid Ljubov Gontšarova, Jüri Männiste, Jüri Kitus ja Tiit Palu.

Diagnostikaosakond (juhataja dr Anneli Raave)

Diagnostikaosakonnas oli labor, kus tehti kliinilisi, biokeemilisi, mikrobioloogilisi, histoloogilisi ja HIV-analüüse. Laboris töötasid arstid Hildegard Vanamets, Laine Purga, Tea Kirts, Laine Selge ja Retlav Roosipuu.

Röntgenis töötasid radioloogid Tiit Kindlam, Imbi Johanson, Egidijus Kocys ning röntgenoloog Felix Keel. Sonograafiakabinetis töötasid arstid Kaja Saarepuu ja Ulvi Vaarmets. Funktsionaaldiagnostika kabinetis töötasid arstid Aili Orula ja Mati Pori-sammul. Endoskoopiakabinetis töötas Mart Riispere.

Polikliiniline osakond (juhataja dr Ene Adamson)

Polikliinilises osakonnas olid järgmised kabinetid: kopsuhaiguste (Silvi Saluveer, Asta Rosenfeldt), silmahaiguste (Urve Maaten, Ljudmila Gorjatševa), kõrva-ninakurguhaiguste (Reet Ani, Mare Brin), endokrinoloogia- (Hella Vides, Elle Plink), gastroenteroloogia- (Mart Riispere), reuma- (Marge Esko), uroloogia- (Tõnu Juul) ning naha- ja suguhaiguste kabinet (Tiina Tampere, Aade Topnik ja Marge Tampere).

Dr Asta Rosenfeldt (vasakul) ja õde Aivi Saharov.

Dr Hella Vides (vasakul) ja õde Kristi Asu.

Viljandi haigla juhid aastail 1891-2012

Eugen Gernhardt (Järnat) 1891-1922

Mats Nõges 1922-1944

Ants Rulli 1944-1945

Jaan Lääts 1945-1947

Karl Vipper 1947-1948

L. Haimovitš 1948-1957

D. Jakobišvili 1957-1959

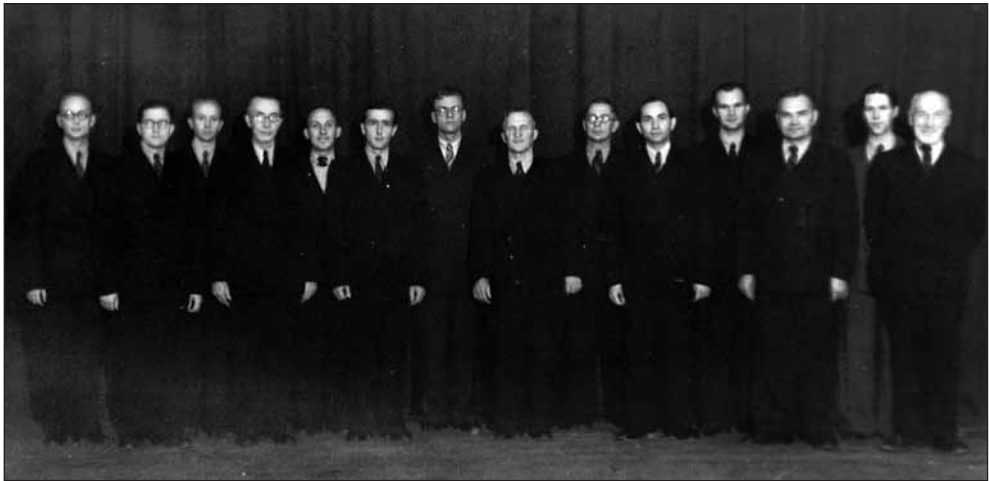
Elfriede Soots 1960-1963

Linda Abram 1963-1976

Rein Kariis 1976-1994

Viktor Sarapuu 1994-2002

Ülle Lumi (SA Viljandi Haigla juhatuse esimees) alates 2002

Tervishoiutöötajate meeskoor (Sakala meeskoori eelkäija), kuhu kuulusid nii Viljandi Rajooni Kesksaigla kui Jämejala Vabariikliku Psühhoneuroloogiahaigla töötajad. Vasakult: (1.) Leino Märss, (4.) Riho Roots, (7.) Hubert Adari, (8.) koorijuht Hans Laur, (10.) Benno Abram, (11.) Väino Luka, (12.) Jaan Lääts, (14.) Mats Nõges.

Kümme aastat sihtasutust Viljandi Haigla

Ülle Lumi

Tagasivaateks

Ajal, mil ehitati ligi 400-kohalist maakonnahaiglat, olid muutused selles üliharv nähtus. Veelgi kaljukindlamalt näis püsivat vabariikliku tähtsusega ja poole suurema ravivoodite arvuga Jämejala PsühhiaatriaHaigla. Maksimumajate ja tervishoiu rahaprobleemidest ei rääkinud toona keegi, keskkonnatingimustest ja ärimudelitest ammugi. Tasakaalus eelarve ei huvitanud kedagi ning skandaalide mahavaikimine oli kohustuslik. Nii-suguses häirimatus stabiilsuses kulges kahe suure haigla eksistents 20. sajandi

Ülle Lumi

lõpuni. Kuni ühtäkki hakati rääkima, et raviraha on vähe, haiglate tehnoloogiaalane võidurelvastumine on kurjast, patsiente napib ja haiglad peavad halastamatut võitlust nende kättesaamiseks. Kõigest sellest, mis viis lähemale kahe kõrvutiasetseva eriliigilise haigla kokkuliitmisele.

Sihtasutus Viljandi Haigla asutati Vabariigi Valitsuse korraldusega 2001. aasta jõulukuul. Asutamisosusega anti loodavale sihtasutusele üle Jämejala psühhiaatria-haigla ja Viljandi maakonnahaiglale kuuluv vara, õigused ja kohustused. Alates 15. märtsist 2002 töötab Viljandi haigla ühtse sihtasutusena ja on suurim tööandja Viljandimaal. 2011. aasta detsembrikuu seisuga andis haigla tööd 750 inimesele, sh 85 arstile, 235 õele, 236 hooldajale, 93 tipp- ja keskastme-spetsialistile ning 101 tugi-struktuuri töötajale.

Haigla juhtorganiks on 5-liikmeline nõukogu, 3-liikmeline auditikomitee ning 2-liikmeline juhatus: Ülle Lumi pädevuses on sihtasutuse üldjuhtimine ja esindamine ning finants- ja haldustegevuse koordineerimine; Enno Kase vastutusalaks ravitöö ja meditsiinilase tegevuse korraldamine.

Sihtasutuse koosseisu kuuluvad meditsiinilised ja mittemeditsiinilised üksused. Meditsiinipoole moodustavad kliinikud 355 statsionaarse voodiga ning diagnostika- ja laboriteenused. Õendus-hoolduskeskuses on 121 voodikohta hooldusravi, sotsiaalhoolduse ning rehabilitatsiooniteenuste tarbeks. Meditsiiniliste üksuste toimimist toetab tugiteenistuste võrgustik.

SA Viljandi Haigla eripära Eesti tervishoiumaastikul

Viljandi haigla on staatusest üldhaigla, mille põhiliseks teeninduspiirkonnaks on kohalik maakond. Haigla eripäraks on õigus osutada psühhiaatrilisi tervishoiuteenuseid piirkondlikule haiglale omases mahus, struktuuris ja kvaliteedis. Kõrgema etapi tegevusõiguse omistamine üldhaiglale on ainulaadne juhtum Eesti tervishoiukorralduses, mis sai võimalikuks üksnes seetõttu, et maakonnahaiglaga liideti riikliku tähtsusega psühhiaatriaigla. Vanemad inimesed mäletavad Jämejala kliinikut vabariikliku psühhoneuroloogia haigla nime all ja pajatavad suure uhkustundega võimsa "hullumaja" pikaajalisest tegevusest. Kuulsusrikas minevik kehtestab kõrged nõuded ka tänase psühhiaatrikliniku töökorraldusele ja personalile, aga ka aparatuurile ning sisustusele. Eriliseks teeb tänase sihtasutuse ka see, et ainukese raviasutusena Eestis osutatakse Viljandis tahtest olenematu iseloomuga tervishoiuteenuseid, näitena siinkohal on psühhiaatrilise sundravi ja kopsutuberkuloosi erialad ning mitmed erihooldusteenused. Psühhiaatrilise erivajadustega isikutele ja vaimuhaigetele osutatavad teenused moodustavad pea kaks kolmandikku haigla ravitöö mahust.

Haiglast saab aastas eriarstiabi ligi 86 000 patsienti, kellest pea 8000 ravitakse stationaarselt, erakorralist abi antakse 16 000 patsiendile aastas. Ravil viibinute üldarv tervikuna on viimastel aastatel olnud stabiilne, kasvanud on õendus- ja hooldusteenuste osakaal ning muutunud ambulatoorse- ja päevaravi osatähtsus.

Sihtasutuse Viljandi Haigla moto on „Terve Viljandimaa“, mis lahti seletatuna tähendab geograafiliselt ühtset ja haigustest vaba Viljandimaad. Haigla eesmärk on pakkuda oma patsientidele ja klientidele parima kvaliteediga tervishoiuteenuseid, samuti hoolekande- ja rehabilitatsiooniteenuseid. Eesmärgi saavutamise peamiseks eelduseks on kümneaastane süstemaatiline arendustegevus.

Nende kümne aastaga on haigla oma arengus läbinud neli arengustaadiumit.

Kui 2002. aastal liideti kaks iseseisvat tervishoiuasutust, jäi mõlemal neist selja taha austust vääriv ajalugu ja erinäoline organisatsioonikultuur. Tõsi, kahel iseseisval tervishoiutemplil oli ka ühisnimetaja, mille kõige iseloomulikumaks tunnuseks oli juhile orienteeritus ja juhi ainuisikuline otsustamine. Balasco ja Stayeri "Piisoni lendu" meenutades võin oletada, et eesmärgid selles faasis olid ebaselged ja omavahelist suhtlemist kahe kollektiivi vahel ei toimunud. Tegeldi vaid konkreetsete ülesannete täitmisega.

Aastaid 2003-2005 saab võrrelda eksperimenteeriva meeskonnatööga, mis kulusid ühise eesmärgi otsingutele ning organisatsiooni olemuse ja toimimise selgitamisele. Juhatus tegevuse kriitiliseks mõõdupuuks oli luua visioon, mis innustaks töötajaid ja soodustaks koostööd kliinikute ja teenistuste võtmeisikutega. Oluline oli koos seada õiged eesmärgid.

Aastad 2006-2009 kulusid ühineva meeskonna tekkeks. Sellele ajaperioodile oli iseloomulik suhete paranemine ja töö efektiivsuse tõus. 2009. aasta talvisel aren-

duskoosolekul seadsime oma tegevussuunda juba selge eesmärgiga: kasvatada patsientide rahulolu ja lojaalsust, suurendada töötajale turvatunnet ning tõsta majandustegevuse kasumlikkust. Andsime endast parima ja 2009. aasta lõpus omistati haiglale rahvusvaheliselt aktsepteeritud „Edasipürgiva Organisatsiooni“ („*Committed to Excellence*“) tunnustus.

2010.-2012. aasta peamiseks eesmärgiks oli ja on kümne aastaga saavutatud suutlikkuse edasiarendamine ja meie-tunde kasvatamine. Meie- tunde arendamine on pikk ja keeruline protsess, kus sarnaselt iga inimese eluteega tuleb ette konarusi ning on hetki, mil napib motivatsiooni ja eneseusku.

2012. aasta algas teadmisega, et lootus tervishoiutöötajate üleriigiliseks palgatõuks on luhtunud ning hinnatõusudest põhjustatud frustratsiooniga tuleb igaühel oma oskuste ja jõuga üle saada. Sellistel puhkudel küsib iga juht iseendalt – kuidas saan mina oma inimesi toetada, suunata ja mõjutada? Kuna inimeste vahelised suhted ja probleemid, mis tekivad juhtide ja töötajate vahel, on läbi aegade hämmastavalt sarnased, tundus olulisena vaadata sihtasutuse 10-aastasessse peeglisse. Vaatasin ja sain aru, et tüüpiliste finantskriteeriumide järgi võttes on haigla peegelpilt suhteliselt edukas: kahest vastuolulisest töökollektiivist on saanud koostoimiv haiglapersonal. Seda kinnitab ka viimastel aastatel märkimisväärselt paranenud majandustegevus. Haigla eelarve on sihtasutuse perioodi algusega võrreldes suurenenud ligikaudu viis korda.

Ülevaade Viljandi haigla majandusaasta aruandest aastatel 2008-2011 näitab, et nii patsiendid kui koostööpartnerid hindavad Viljandi haigla ravi- ja diagnostikavõimalusi ning arstiabi kvaliteeti. 2008. aastal läbiviidud küsitluse andmetel oli Viljandi haigla raviteenustega rahul 90% statsionaarsel ravil viibinud patsientidest. 2010. aastal uuritud ambulatoorse ravi patsientide rahulolu raviteenustega näitas, et külastusega jäi rahule 98% patsientidest.

Tervise teenuste valdkonna häälekandja Meditsiiniuudised järjestas 2010. aastal suuremate Eesti haiglate ja perearstifirmade majandustulemused ja selgitas välja, kes on neist 2009. aasta majandustulemuste põhjal kõige edukamad. Kasutati Äripäeva TOP-ide meetodikat, mis on ammutuntud kaubamärk. Haiglate keerukas edetabel tunnustas 24 suuremat tervishoiuasutust, kes reastati kuue näitaja põhjal. Edetabeli kangelaseks osutus Eesti kahest suurima käibega piirkonnahaiglast Põhja-Eesti Regionaalhaigla, kelle võidule aitas kaasa euroraha toel valminud uus haiglakorpus. Teiseks jäi Lääne-Tallinna Keskhaigla ja pronkskoha vääriliseks tunnistati Viljandi haigla.

Mis aitas Viljandi haiglal selja taha jätta suuri haiglaid Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Virumaal? Selleks oli lihtne tõsiasi, et lisaks käibe suurusele, milles Viljandil tuli leppida 9. kohaga, võeti arvesse ka efektiivsuse näitajaid ja sellest rivist meie auväärne 3. koht tuligi.

Aastad pole vennad – haiglateenuste arendamine nõuab üha suuremat jõuvaru

Kohaliku ajalehe andmetel hoogustuvad Viljandimaal kaks kõige halvemast nähtust: kõige madalam keskmine palk ja kõige kiiremini tühjenev piirkond. Kaheksakümendate lõpus elas maakonnas üle 65 000 inimese ja sündide arv oli tõusuteel. Käesoleval ajal on elanike arv 50 000 piiril ja sündide arv liigub visa järjekindlusega alla. Riiklikus tähenduses peetakse üldhaiglaid sellisel kujul väheperspektiivseteks, sest tööjõud vananeb ja napib, uuringubaas on väheatraktiivne, hooned on amortiseerunud, ülemahulised ja ebaefektiivsed ning visiidile suunduv patsient eelistab perearsti saatekirjaga minna Tartusse.

Viljandi haigla püsijäämine nõuab uusi pingutusi, kuid see meid ei heiduta, sest oleme keerulises olukorras olnud varemgi.

Meenub 2003. aasta algus, kui koos sihtasutuse esimese sünniaastapäevaga tuli teada ravimahtude järsust vähendamisest. Tartusse kolinud haigekassa oli rahastamise reeglid nii rangeks muutnud, et mõnel erialal, näiteks psühhiaatrias, günekoloogias, neuroloogias, oli lepingumahu kukkumine mitmetes miljonites kroonides. Üks oli selge - värske sihtasutus ei saanud enam arvestada Viljandis paiknenud haigekassa lahke rahapoliitikaga. Toimetulekut takistas ka tühjana seisev hooneresurss: umbes kolmandik peamajas ja teine niipalju Jämejalal.

Luubi alla võeti naturaalne töövilkakus ning selleks asuti kirjeldama nii kliinikutest kui ka teenistustes ametis olevate inimeste tööprotsesse ning leiti küllaltki palju vaba ressursi. Lisaks analüüsi muutunud töömahte ja patsiendivoogusid ning sellest lähtuvalt tuli muuta ruumikasutamise plaane, töö tasustamise põhimõtteid ja boonuste jaotusskeeme. Samuti peeti läbirääkimisi paljude partneritega, sest patsiendivoogude vähenemise tõttu tuli palju asju, sh haigekassaväliste tasuliste teenuste laiendamine, ümber mängida.

Mäletan, kuidas ühelt järjekordselt haigekassa külastuselt Viljandi poole sõites Enno Kasega nn haigla päästeplaani arutasime. Plaan nägi ette tühjalt seisvate pindade koormamise erinevate sotsiaal- ja erihooldus ning rehabilitatsiooniteenustega. Mõeldud, tehtud: Viljandi linn ja teised omavalitsused saavad osta tasulisi hooldusteenuseid, sotsiaalkindlustusamet aga erihooldus- ja rehabilitatsiooniteenuseid. Üheksa aasta jooksul on juhatus loonud ligi 200 uut voodikohta ning säilitanud Viljandimaal seeläbi üle 300 töökoha.

Kümneaastast sihtasutust ootab ees uus arenguepohh

Juhatus võtmeülesanne on jätkata haigla infrastruktuuri kaasajastamist. Aasta lõpuks koondatakse kõik pikaajalise raviperioodiga teenused, sh hooldusravi ja sõltuvushaigete rehabilitatsioon, Jämejala kinnistule ning jätkatakse uue aktiivravihoone ehitamiseks vajalike ettevalmistustöödega.

Suuremad investeeringud ajavahemikus 2010-2012 on suunatud õendus- ja hool-dusteenuste taristu parendamiseks ja psühhiaatrikliiniku 19. ravikorpuse energia-tõhusamaks muutmiseks. Kahe projekti kogumaksumuseks koos sisustusega on üle nelja miljoni euro, millest arvestusväärne osa laekub Euroopa Liidu struktuuriva-henditest ja Vabariigi Valitsuse poolt eraldatud kvoodimüügi rahast. Lisaks ambu-latoorse ja statsionaarse eriarstiabi, diagnostika- ja laboriteenuste ning muude tee-nuste mahu ja struktuuri säilitamise kohustusele sisaldab juhatuse tegevusplaani ka uue teenusevaldkonna juurutamist: mõne aasta jooksul rajatakse psühhiaatrikliini-kusse üleriigiline sõltuvushaigete kompetentsikeskus kuni 50 abivajajale.

Uus aktiivravihoone on vahend heal tasemel eriarstiabi jätkumiseks

Haiglavõrgu arengukava on muutmata kujul kehtinud üle kümne aasta ja Riigikont-rolli hinnangul ei ole aktiivravihaiglate nii suur arv optimaalne. Teisalt suureneb elanikkonna seas nõudlus meeldiva ravikogemuse järele. Tervenemisele aitavad kaasa kaasaegne haiglateskkond, tervishoiutöötajate viisakus ning patsientide va-jaduste mõistmine. Viljandi haigla tahab nendele trendidele aktiivselt reageerida ja püüab olla Eesti tervishoiureformi veduriks.

Püüdlus on ka põhjendatud, sest peamaja hoone on aktiivravi osutamiseks mitme-kordselt ülemahuline, amortiseerunud ja ebaefektiivne. Kui senine areng on olnud optimaalne ja jätkusuutlik, siis edaspidine aktiivravivoodite vajadus Viljandi haig-las jääb 100 piirile. Samas kasvab oluliselt koostöövajadus erinevate tervishoiusek-tori osapoolte ja etappide vahel, milleks on Viljandimaa perearstid, Viljandi haigla ja TÜ kliinikum. Eri tasandite (perearstid, eriarstid, kiirabi, kõrgem etapp) koostöö on kasulik, sest optimeerib labori- ja diagnostikatehnika kasutamist ning parandab teenuste geograafilist ja ajalist kättesaadavust.

Haigla juhtkonna eesmärgiks on valmistada 2013. aasta jooksul ette uue aktiivra-vihoone eelprojekt. Planeeritav süsteem hõlmab eriarstiabi, erakorralise meditsiini, kiirabi ja peremeditsiini arengukontseptsiooni. Esimeseks sammuks on koostöögru-pi moodustamine perearstide seltsi ja Viljandi perearstidega, et leppida kokku uue tervisteenuste süsteemi rajamise vajalikkus ning võimaliku ravikompleksi funk-tionaalsus, logistika, ruumiprogramm ja asukoht.

Aktiivravihoone kaasajastamise tegevusplaani ja investeeringukava koostamise protsessi on heaks kiitnud nii haigla nõukogu kui hiljuti nõukogu koosolekul viibi-nud sotsiaalminister. Juhatuse ülesandeks on 2013. aastal töötada välja tervishoiu-teenuste perspektiivne arengumudel, mis on aluseks eri- ja üldarstiabi sünergilisele koosarengule Viljandimaal lähima paarikümne aasta jooksul.

Kokkuvõtteks paar kümne aasta jooksul kogunenud tarkusetera

Kuna haiglaravi on väga ressursimahukas tegevus, oli muutunud majandusolukord pannud maakonnahaigla ja vabariikliku psühhiaatriahaigla 21. sajandi alguseks olukorda, kus lisaks tulude-kulude kriitilise pilguga ülevaatamisele tuli rõhuda ka

töö efektiivsemaks muutmisele. 2001. aasta ühinemisotsus oli tehtud numbrite baasil ja allus kõikidele finantssuutlikkuse reeglitele, kuid jättis unarusse tõsiasi, et edukuse peavõti on inimsuhted. Suhted on nagu kassikanga kudumine – kogu aeg pead andma, hoidma ja looma.

Tagasi vaadates pea paarikümneaastasele juhtimiskogemusele, millest viimased kümme on möödunud Viljandi haiglas, olen jõudnud paradoksaalsele seisukohale – liidriks on võimalik saada alles siis, kui suudad ilma häbitundeta lahti öelda liidrirollist.

Kümme aastat on pikk aeg, meie riik on selle perioodi jooksul läbi teinud suuri muutusi. Kuid selleks, et õppida inimeste juhtimist tervishoius, on kümme aastat siiski üsna lühike aeg. Minu arvates on juhtimise õppimine elukestev protsess ja siin ei saa keegi pidada ennast täiuslikuks. Samas on see koolitee väga põnev, sest iga päev on võimalik midagi juurde õppida. Tahan tänada kõiki kaastöötajaid, kelle töökus, tarkus, ausus, vastutustunne ja – ülioluline! - huumorimeel on aidanud minul oma missiooni täita. Inimestele, kes juhivad meie igapäevast tegevust kliinikutes, teenistustes, osakondades - veelkord aitäh!, et te nii paljude heade asjadega hakkama saate.

Huvitavaid seiku kümneaastases kasvuloos

Esimene seik räägib juhatuse esimehe kasutuses olnud sõiduautost Mazda 6, mille numbrimärgil ilutsenud kolm number kuut tekitasid inimestes vastakaid arvamusi. Mitmed nägid selles halba ennet ja soovitasid saatusliku numbrimärgi kiiresti ära vahetada, pisut kurjema sõnapruugiga rahvas kasutas väljendit *“killer”* ja kohalik ajaleht pühendas autole terve lehekülje Liba-Sakalas.

Tänutundega meenutame noort äri meest Aleksandrit, kes tegi esimese annetuse sihtasutusele. Kingitud raha, mis oli suunatud vette sünnituse arendamiseks, tekitas sedavõrd vastakaid mõtteavaldusi, et neid jagus mitmesse lehenumbrisse. Üks sügavamõtteline ajakirjanik tajus sedavõrd tugevat moraalityrget, et võrdsustas heategevuse ennekuulmatu kerjamisega ja soovitas haiglal endal pigem kokku hoida.

Ja kolmas seik on lausa anekdoot elust enesest. Vannutatud audiitor tuli järjekordset majandusaasta aruannet auditeerima. Loeb ja vaatab, tutvub ikka uute ja uute andmetega, kuni viimaks küsib: „Kas te olete oma tegevusala laiendanud, st tegelete nüüd ka ehitusega?“ Pearaamatupidaja ei saa küsimuse mõttest aru ja küsib omakorda: „Millest te seda järeldate?“ Audiitor hakkab juba tõredaks muutuma, aga surub siiski hetkeemotsiooni maha ja küsib uuesti: „No miks te siis selle kivipurustaja olete soetanud?“ Pearaamatupidaja taipab ja hakkab naerma: „See on meie uroloogi tarbeks soetatud moodne masin neerukivide purustamiseks!“

Sihtasutuse Viljandi Haigla nõukogu ja juhatuse liikmed aastail 2002-2012

SA Viljandi Haigla nõukogu liikmed

Helir-Valdor Seeder 2002-2006

Erich Palm 2002-2007

Ivi Normet 2002-2009

Vootale Hansen 2002

Jaan Leppik 2002

Karl Õmblus 2002-2007

Tõnu Juul 2002-2010

Malle Vahtra 2007-2009

Henn Sepp 2007-2011

Kalle Küttis alates 2006

Liis Rooväli alates 2009

Peep Aru alates 2010

Reevo Maidla alates 2010

Alar Karu alates 2011

SA Viljandi Haigla auditikomitee liikmed

Merike Veiber alates 2005

SA Viljandi Haigla juhatuse liikmed

Viktor Sarapuu 2002

Toivo Tago (haldusjuht) 2002-2004

Harri Lepp (finantsjuht) 2002-2009

Enno Kase (ravijuht) alates 2002

Ülle Lumi (juhatuse esimees, 2009. aastast juhib ka tugiteenistuste tööd) alates 2002

Varia

Tervishoiukursused

17. jaanuaril 1925 võis Sakalast lugeda tervishoiukursuste kohta: „Viljandi naisseltsi korraldusel algasid 8. jaanuaril Viljandis lühikeseajalised tervishoiukursused, õigem populaar-arstiteaduslikud loengud, mida peab dr. Paula Vreintal (1895-1960 – H.R.). Loengud pidid algama V algkooli (endise linnakooli) ruumides, kuid juba esimesel õhtul tuli niipalju rahvast kokku, et linna naisgümnaasiumi üle tuli kolida. Kaks õhtut peeti linna naisgümnaasiumi ruumides ettelugemisi, kuid siis jäid ka sääli ruumid kitsaks ja tuli teist korda üle kolida, nimelt Viljandi käsitöölise abiandmise seltsi saali. Siiaaani on järgmisi loenguid peetud: lühike kokkuvõte inimese kehaehitusest ja tema elutegevusest, tiisikushaigus, suguhaigused, närvihaigused, üldised sisemised haigused. Kaks õhtut räägiti naistehaigustest. Eile õhtul oli loeng raskejalgusest ja sünnituse tervishoiu üle. Täna on kavas loeng rinnalaste eest hoolitsemise üle. Loengutele on sarnane tung, mida Viljandis varem nähtud pole. Vahepehel ei suuda ka käsitöölise seltsi saal kõiki kuulajaid ära mahutada. Loengud on väga asjalikud ja huvitavad, millega naiste suur tung loengutele seletatav.“

Maa-alad tervishoiukaitse alla

1925. aastal võeti tervishoiukaitse alla Lossimägede ümbrus, osa järvest ning selle kaldast. 1927. aastal otsustas Vabariigi Valitsus tunnistada tervishoiukaitse alla võetuks Viljandi linn ning Sinihalliku järve ja Loodi vallamaja vahelisel maa-alal asuv riigimets 124,3 ha ulatuses. Tervishoiukaitse alla võtmine tähendas, et neil aladel viibimine on tervisele kasulik ja neid territooriume tuleb sellisena säilitada.

Kolm tublit agenti

1925. aasta 18. juulil ilmus Viljandi ajalehes Oma Maa järgmine lõbus, kuid õpetlik lugu arstidest ja haigetest: „Keegi daam küsis korra ühelt kuulsalt Inglise arstilt, kuidas see tulevat, et tal niipalju haigeid on. Arst vastas: „See on üsna lihtne, mul on kolm tublit agenti, kes töötavad päris maksuta minu hääks ja toovad minu juurde alatasa haigeid. Nende nimed on vaesus, ebamõõdukus ja ettekujutus.“

Tervishoiu nädal

29. mail 1927 kirjutas Viljandi Uudised: „Ajavahemikul 22. maist kuni 28. maini 1927 toimus Viljandis tervishoiu nädal. Toimusid arstide loengud meditsiini teemadel linna gümnaasiumis, Hariduseseltsi gümnaasiumis ja Ugala saalis. Lisaks muusikalised ettekanded õpilastelt.“

Dr Mats Nõgese doktoritöö peamised juhtlauseid

13. oktoobril 1925 kirjutas Oma Maa: „15. oktoobril kell 12 päeval kaitseb dr. Mats Nõges doktori kraadi. Väitekirja teema on „Rahvamuutused Viljandi maakonnas 1801-1923“. Oponendid on prof. Aleksander Rammul, prof. Heinrich Koppel ja prof. Sigfrid Talvik.

Väitekirjas on üles seatud järgmised juhtlauseid:

1. Iga abielupaar on kohustatud vähemalt neli last sünnitama ja üles kasvatama.

2. Hiline abielu on sündimiste vähenemise ja suguhaiguste levinemisel suureks põhjuseks. Vanemate kohuseks on hoolitseda, et laste abiellumine järgneb võimalikult pea peale täiskasvamist.

3. Naisterahva kohus ja pääülesanne on ema olla abielus ja suurem õnn on oma laste eest hoolitsemine. Sellest auväärsest, naisele looduse poolt määratud sihist kõrvalkaldumine on vaid hädaasi.

4. Tublil ja tüsedal abielupaaril võib laste arv olla kahekordne. Laste eest üle vähimast arvust on abielupaaril õigus saada riigilt ainelist vastutasu.

5. Talukohtade osade võõrandamise keeld tuleb ära kaotada. Perekondade maale asumise võimalust tuleb kõige jõuga edendada.

6. Tulumaksu seadus peab lasterohketele perekondadele tuntavat kergendust maksumäära suunas kindlustama.

7. Riigi- ja kogukonna teenistuse isikute määramisel tuleb eesõigus anda abielulistele meestele ja lasterikastele isadele.

8. Tuleb tõsiselt kaaluda sõjaväe õppuse korra muutmise võimalust. Eugeneika seisukohalt on soovitamamad iga-aastased haigla juhataja ja sisehaiguste osakonna organiseeritud sõjaväe õppusharjutused aastate kestel.“

Kui lugeda neid tänapäevase pilguga, siis tuleb tunnistada, et osa neist seisukohtadest on jätkuvalt aktuaalsed.

Gori karikatuur. Mulgi vanapoiss mammapojuke.

Dr. Nõgese uurimuste kohaselt ei abielluvat Mulgi-maa vanapoised sellepärast, et nende emad ja õed ei luba seda.

„Kui sa, poiss, Manniga mehkeldamist ei jäta, annan sulle ata-ata!“

Ebaarstid ja posijad

5. juunil 1929 kirjutas Viljandi Uudised: „Eesti Tervishoiu Muuseum tahtis ülevaadet saada sellest, palju meil on kõiksuguseid „rahvaarste“, kes tegutsevad rumalamate inimeste armust. Kogutud andmetest leiame tervelt 50 „eriala“. Nii leiame nahahaigusi arstimas 13 arsti, soonetasujaid 25, nikastusi ja luumurdeid 77, hambahaigusi 14, roosi 39, naistehaigust 15, soolapuhujaid (lausujaid) 5, loomaarste 15, kupulaskjaid 44 jne. Tervelt 77 „arsti“ arstivad kõiki haigusi, mis eales ette võivad tulle inimeste ja loomade juures.“

1929. aastal VIII Eesti Arstidepäeval Võrus esitas dr Gerhard Rooks ettekande „Ebaarstimine Eestis“, millest võib lugeda: „Et saada ülevaadet ebaarstimise kohta Eestis, korraldas kohtuarstiteaduse instituut prof. S. Talviku algatusel 1929. aasta suvel arstide seas ankeedi. Selgus, et sel alal tegutseb Eestis umbes 338 isikut. Viljandimaal on neid 44. Peamiselt on nende tegevus koondunud maale. Enamiku juures käib nädalas mõni üksik haige, kuid kuulsamate juures käib päevas 10 ja enam haiget. Ebaarstide seas on lausujaid, soonetasujaid, homöopaat, rohutarke, aadrilaskjaid jt.

Ämmaemandate kõrval, kellel on õigus sünnitusabi anda, tegutseb õige suur arv isehakanud küla-ämmamoore, kelle tegevus ei kannu mitte harva halba vilja.

Vanarahvas hindab ebaarstide tegevust mitmel pool väga hästi, nooremad pöörduvad üha enam arstide poole. Halbu tagajärgi esineb ebaarstidel üsna sageli, sest sageli viibib seetõttu õigel ajal abi andmine.“

Dr Jaan Varese moodne arstikabinet

8. oktoobril 1931 kirjutas Oma Maa: „Dr. Jaan Vares on oma arstikabinetti täiendanud rea moodsamate aparaatidega, eesotsas röntgenaparaadiga. Lisaks „kõrgustikupäikeseparaadile“ on seal veel „Pantotherm“, millega saab teha sooje kompresse siseelunditele ja lisaks teha väikeseid vereta lõikusi elektri abil, nagu suukoopas ja hammaste igemetele olevad väikesed kasvajad, liigliha hammastes jne.“

Eesti piiritusekuningas suri Viljandi haiglas

28. juulil 1932 kirjutas Maaleht: „23. juulil 1932 kella poole kolme paiku pärastlõunal sõitis Pärsti vallas Kingu talu kohal umbes 60-kilomeetrise tunnikiirusega pahemasse teekaldasse sõiduauto. Sõitjad paisati autost maanteele. Surma sai autojuht Helmut Sikk, elukardetavalt haavata piiritusekuningas Eduard Kronström ehk „Kolga krahv“ (1890 - 1932 - H.R.), Aleksander Meikar pääses kergemate põrutustega. Kronström toimetati meelemärkuseta olekus Viljandi haiglasse. Ta suri seal kell 20.30 õhtul. Autos oli suurem summa raha, mis tuule käes laiali lendas ja lapsed korjasid seda.“

Haigla park

26. mail 1934 kirjutas Oma Maa: „Linnahaiglas ravimisel olevatel paranevatel haigetel puudub praegu koht, kus nad võiksid nautida päikest ja õhku, haiglal on olemas vaid rõdu, kus aga ruum on piiratud. Vana haigla vastas asub „Handwerkervereini“ krunt, millisel olev hoone kuulub mõne aasta pärast sundlammutamisele. Krundile, kus praegu on juba mõnesugust rohelist, oleks kaunis kerge asutada parki linna haigla jaoks.“

WC-de puhastamine

24. jaanuaril 1934 kehtestas Viljandi linnavolikogu „Sundmääruse Viljandi linna tänavate, platside, puiestikkude, järve ja teiste veekogude puhtuse ja korrashoiu kohta“. Määruse punkt 21 ütleb: „Väljakäigukohti lubatakse puhastada aprillist septembrini kella 22-st kuni 6-ni. Teostamine õhukindlate pumpadega on lubatud igal ajal.“

Linnaarsti tervishoiu korraldamise kava

22. oktoobril 1934 kirjutas Sakala: „Viljandi linnaarst dr. Glaeser on koostanud oma tervishoiu korraldamise kava. Kava puudutab mitmeid küsimusi, mis ühenduses tervishoiuga. Kõigepealt õhupuhastus. Suurema liiklusega tänavaid tuleks õlitada, tuleks istutada puiesteid ja soetada uusi rohuplatse. Linnaveekogusid tuleb kaitsta reostamise eest, isegi seebiga pesemine tuleks avalikes veekogudes lõpetada. Veevärgi võrku tuleb laiendada, Kantreküla tuleb ühendada linna veevärgiga, turuhoo- ne ehitamise küsimus tuleb panna liikuma, kõlbmatuks muutunud elumajade lammutamist tuleb kiirendada, tervishoidlikku selgitustöö tegemiseks tuleb avaldada ajalehtedes sellekohaseid artikleid, muretseda võimlad ka neile koolidele, kus seda veel pole jne.“

Loteriivõit pani aluse Viljandi Tervisekeskuse hoonele

2. detsembril 1935 kirjutas Sakala: „30. novembril sai teatavaks, et seekordse riigi klassiloterii loosimise peavõit 20 000 krooni, on langenud piletile, mis müüdnud Viljandis „Pressast“. Nüüd on selgunud, et õnnelikuks võitjaks on dr. Nikolai Znamenski, Viljandis praktiseeriv hambaarst. Dr. Znamenski tuli Viljandisse 1932. aasta 25 novembril.

1938. aasta Huvitava Žurnaali talvenumbrist võis aga lugeda täiendavat uudist: „Viljandisse kerkis Turu tänavale aasta tagasi (1936. aastal – H. R.) moodne, kahekordne keskküttega elamu (praegu Turu 8, kus asub Viljandi Tervisekeskus – H.R.), mis kuulub kohalikule vene rahvusest arstile dr. Nikolai Snamenskyle. Veidi enam kui pool ehituskuludest kattis loteriilt saadud suurvõit. Dr. Snamensky oli see, kes esimese klassiloterii 2. loosimisel võitis 2 miljonit senti (puhta võiduna 16 000 krooni).

Viljandi Tervisekeskuse hoone enne ümberehitamist.

Tema on õieti kõige esimene teadaolev meie klassiloterii-miljonär. Oma mugavat kodu luua – see oli arsti ammuseks kavatsuseks. „Kas oleksite ilma loteriivõiduta sama hõlpsasti oma kavatsuse teostanud?“ küsisime temalt. „Vist niipea mitte,“ oli vastuseks. „Panin küll maja ehitamiseks oma käest raha juurde, kuna maja maksab 3 miljonit senti. Võib-olla oleksin pidanud leppima vähema elamuga. Ma ei mõelnud saadud kapitali ärilisele kasutamisele. Majas on üksainus korter ja see on minu oma. Mis veidi sissetulekut toovad, need on alumisel korral väljaüritud kahed äriruumid.“

Kes oli Nikolai Snamenski? Ta sündis Pärnus 28. jaanuaril 1901 venelasest ehitustehniku Vladimir Snamenski ja tema kooliõpetajast abikaasa Natalie (neiuna Konks) pojana. Nikolail oli õde Nina ja vend Lev. Isa abiellus hiljem uuesti ja asus elama Tallinna, teisest abielust sündisid Natalie, Vladimir ja Boris. Nikolai õppis aastail 1910–1914 Pärnu Gümnaasiumis ja aastail 1914–1918 Tallinna Nikolai Gümnaasiumis, tegi koolipoiste pataljonis kaasa Vabadussõja ja läbis seejärel abituuriumi eks-ternina Tallinna Reaalgümnaasiumi juures 1922. aasta juunis.

Sama aasta sügisel astus ta õppima Tartu Ülikooli arstiteaduskonda, mille lõpetas 1927. aastal arsti astme väärilisena *cum laude*. Korporatsiooni Fraternitas Slavia kuulunud Snamenski valmistus saama silmahaiguste arstiks ja praktiseeris juba üliõpilasena silmakliinikus subassistendina. 1928. aasta veebruaris asus ta tööle eraarstina

Abja-Paluoja, 1930. aastal määras Pärnu Maavalitsus ta aga Tõstamaa jaoskonnarstiks.

1932. aastal abiellus Nikolai Snamenski Elise Mickuga (Elsa-Alvine Mikk) ja asus tööle Kärü alevisse sisehaiguste ja hambaarstina. Sinna ei jäänud ta aga kauaks, vaid asus tööle eraarstina Viljandisse. Snamenski oli Viljandi Arstide Seltsi liige ja temalt ilmus erialaseid saksakeelseid artikleid.

Nikolai Snamenski viimane teadaolev elukoht 1940. aastal oli Tallinnas Tõnismäel. 1943. aastal oli ta veel Tallinna arstide nimekirjas sisehaiguste arstina, seejärel tema jäljed kaovad. Teada on vaid see, et ta tegutses pärast sõda Pärnus arstina ning suri 03.03.1985.

Mis sai edasi Snamenski ehitatud majast? 15. mail 1940 ostis selle 32 000 krooni eest Eesti Apostlik Õigeusu kirik. Tehingu kinnitas notar J. Timusk, müüja poolt kirjutas alla Nikolai Snamenski ja ostja poolt ülempreester Viktor Kummel. Snamenski kolis koos abikaasa ja tema ema Ida-Helene Mikuga (neiuna Treuberg) Tallinna. 19. novembril 1940 maja natsionaliseeriti. 1948. aastast asus majas haigla, hiljem polikliinik. 1983. aastal ehitati majale juurde kolmas korrus. 1992. aastal otsustas Viljandi linnavolikogu maja kui sotsiaalobjekti mitte tagastada, 1996. aastal hoone munitsipaliseeriti ja praegusel ajal tegutseb seal Viljandi Tervisekeskus. 2011. aastal hoone erastati.

Haigused Viljandis ja Viljandimaal

1925. aasta 24. veebruari ajalehes Oma Maa andis Viljandi haigla kirurgia osakonna juhataja dr J. Prisko ülevaate ühishaigemaja kirurgia osakonna tegevusest alates oma ametisse astumisest kuni käesoleva ajani: „Selle aja jooksul on kirurgia osakonnas arstimisel olnud 378 haiget, kes viibisid haiglas 8748 päeva. Surmajuhtumeid on olnud 21. Operatsioone on tehtud 268, nende hulgas surmajuhtumeid 14. Seitsme surmajuhtumi puhul ei olnud tarvidust lõikust ette võtta. Kõige enam on tulnud ette pimesoole ussjätke operatsioone (79). Haavu ja põrutusi on olnud 74. Maolõikusi on olnud 7, suremus 57%. Selle põhjuseks on olnud kõhukelmepõletik. Jne.“

28. aprillil 1925 andis Oma Maa teavet „külgehakkavate“ ehk nakkushaiguste kohta: „Kiriku raamatute järgi langes Viljandi maakonnas külgehakkavate haiguste tõttu suremus 1919. aastal 12%, 1920. aastal 15%, 1921. aastal 18%, 1922. aastal 21%, 1923. aastal 22% ja 1924. aastal 19% surnute üldarvust.“

Linnavalitsuse tervishoiuosakonna 1926. aasta tegevusearuande kohta toob 16. novembril teavet ajaleht Viljandi Uudised: „Suguhaigustega võitlemise alalt järgmised arvud: süüfilisheitete ravimine on maksma läinud 630 340 marka, millest linna kanda jääb küll kõigest 74 725 marka, kuna muu summa on tulnud riigilt tervishoiu peavalitsuse kaudu. Tripperihaigete ravimiseks on kulunud 74 725 marka, mis kõik linna kanda.“

Läinud aastal oli Viljandis 10 registreeritud lõbunaist, kellele seltsis üks väljastpoolt sissesõitnud. Käesoleval aastal on nende arv märksa suurem. Peab veel ütlema, et läinud aastal registreeritud lõbunaistest on kõik erandita suguhaige olnud. Süüfilist on ravitud 31 juhul, tripperit 108-l juhul ja pehmet šankrit kahel juhul. Prostitueerivad naisterahvad peavad küll iga reede ilmuma linnahaigemajasse arstlisele läbi-vaatusele, kuid see ei takista suguhaiguste levimist. Nagu teada, kuuluvad suguhaiged nüüd sundravimisele.“

23. märtsil 1929 ilmus Sakalas kokkuvõttev artikkel pealkirjaga „Millesse surrakse Viljandis ja Viljandimaal?“, millest võib lugeda: „1927. aastal registreeriti üldse Eesti Vabariigi piirides 19 356 surmajuhtumit, seega tuleb iga 10 000 elaniku pääle 174 juhtumit. Kui võtta surmapõhjused 1927. aasta jooksul, siis saame järgmise pildi:

Epideemilised haigused – 29 meest ja 23 naist
Üldised haigused – 7 meest ja 10 naist
Närvikava ja meeleorganite haigused – 11 meest ja 12 naist
Vereringvoolu organite haigused – 12 meest ja 11 naist
Hingamisorganite haigused – 10 meest ja 7 naist
Seedimisrikked – 6 meest ja 5 naist
Kuse- ja suguorganite haigused – 3 meest
Sünnitamisel elu kaotanud – 2 naist
Luu- ja liigendihaigused - 1 naine
Varsti peale ilmaletulekut surnud – 1 mees ja 1 naine
Vanadusnõrkus – 3 meest ja 23 naist
Välised põhjused – 3 meest ja 1 naine
Määramata põhjused – 4 meest ja 3 naist

Kokku suri Viljandimaal 1927. aasta jooksul 1461 inimest, 723 meest ja 738 naist. Viljandi arvele tuleb võtta sellest 194 isikut, 95 meest ja 99 naist.“

Veel olid seal ära toodud andmed, kui palju mehi ja naisi on 1927. aastal üksikud haigused ohvreiks nõudnud:

„Kõhusoetõbi ja paratüüfus – 1 naine
Sarlakid – 6 meest ja 4 naist
Influenta (gripp) – 3 naist
Roos – 1 mees
Teised epideemilised haigused – 1 mees
Tiisikus – 19 meest ja 13 naist
Ajukelme ja ajutiisikus - 1 naine
Liikmetiisikus – 1 mees
Teised tuberkuloosikujud – 1 naine
Mädainfektsioon – 1 mees
Mittenakkushaigused:
Vähk – 6 meest ja 9 naist
Diabeet - 1 naine

Verevaesus - 1 naine
Närvihaigused:
Ajukelme põlendik - 3 meest ja 1 naine
Pääaju verevalangud - 7 meest ja 8 naist
Halvatus - 1 naine
Lastekrambid (kuni 5 aasta vanuseni) - 1 mees
Kõrvahaigused - 2 naist
Teised närvihaigused - 1 naine
Vereringvoolu haigused - 4 meest ja 1 naine
Teised südamehaigused - 5 meest ja 8 naist
Arterioskleroos - 2 naist
Teised vere ringvoolu haigused - 3 meest
Kopsupõlendik - 4 meest ja 4 naist
Kopsukelmepõlendik - 1 mees
Teised hingamishaigused - 5 meest ja 3 naist
Seedimisorganite haigused - 1 mees
Mao- ja algsoole paised - 3 meest ja 1 naine
Kõhu lahtiolek (alla 2-aasta vanuseni) - 1 mees
Pimesoole põlendik - 1 naine
Soolte ummistus ja keerd - 2 meest
Maksa ja sapipõie haigused - 1 naine
Kõhukelme põlendik - 1 mees
Teised seedimisorganite haigused - 1 mees
Neerupõlendik - 2 meest
Abort - 1 naine
Teised rasedusest olenevad haigused - 1 naine
Luu- ja liikmetehaigused - 1 naine
Välistest surmapõhjustest on tähtsamad:
Enesetapmine - 3 meest ja 3 naist
Tapmine - 1 mees
Õnnetusjuhtum - 1 mees
Teised välised põhjused - 1 mees
Tundmata haigused - 5 meest ja 2 naist

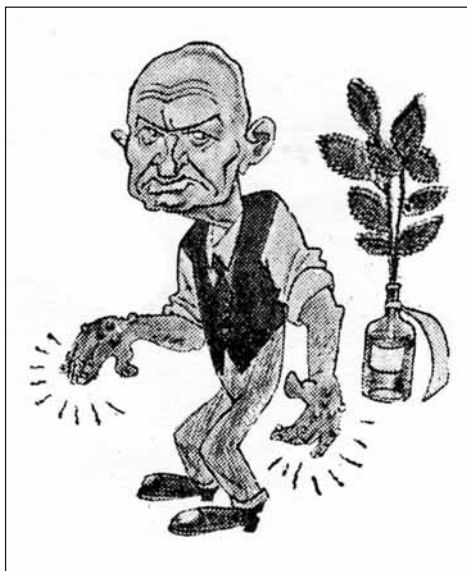
Haigustest, mis 1927. aastal Viljandimaal üldse ohvreid ei nõudnud, oleks mainida: plekiline soetõbi, rõuged, koolera, katk, düsenteeria, kangastus, selgroo tuberkuloos, süüfilis, tripper, rahhiit, alkoholism jt.,

1935. aasta 8. veebruari Sakala toob omalt poolt statistikat suremuse kohta 1934. aastal: „1934. aastal suri Viljandis 140 inimest. Südamehaigustesse suri 29, tiisikusse 22, vanaduse nõrkusse 19, ajurabandusse 14, vähki 7, kopsupõletikku 6, veremürgitusse 5 inimest jne. Vägivaldselt suri 2 inimest, õnnetu juhtumi läbi 3. Üks neist viinamürgitusse, üks vinguga ja üks kukkumisel saadud põrutuse tagajärjel.“

Dr Mats Nõges käis linnavalitsusega kohut

1935. aasta septembri volikogus teatas linnanõunik Jaan Mihkelson oma sõnavõtus: „Haigemajaga on imelik lugu. Sääil on asjaajaja suur mees ja käsutab arste. Ka linnavalitsuses tegevat asjaajajad, mis nad tahavad, kuna nende tegevuse järele pole kellelgi aega vaadata.“

Linnapea August Maramaa on hämmeldunud ja arvab, et nähtavasti on arst palganud linnanõuniku enese eest rääkima. Ka leiab Maramaa, et haigla asjaajaja teeb oma tööd korralikult. Mihkelson hõikab Maramaale vahele: „Kojamees ei ole doktori käsutaja.“ Sellepeale lööb sekka volikogu liige Gustav Seen: „Haigemajas on alati keegi, kes vahetevahel pärmi välja ajab.“

Viljandi nõges.

Linnapea Maramaa: „Nõgest murdes sain jälle ühe kogemuse võrra rikkamaks!“ 1937.

23. septembril 1935 kirjutas ajaleht Oma Maa: „Viljandi linna haiglas on viimasel ajal ilmnenud sekeldusi, mille tõttu on linnapea korraldusel haiglate juhataja dr. Mats Nõges ametist eemaldatud seniks kui linnavalitsus otsustab küsimuse.“

Nõges teatas omalt poolt, et temale pole mingeid vabastamise põhjusi esitatud. Ta on saanud vaid linnavalitsuselt järgmise sisuga kirja: „Teatame teile, et linnavalitsuse otsusega 23. septembrist s.a. olete vabastatud haigla üldjuhataja ja sisehaiguste osakonna ordinaatori kohalt arvates 25. oktoobrist s.a.“

Kaks päeva hiljem avaldas Sakala linnapea August Maramaa selgituse: „Rahutu õhkkond on linna haiglates valitsenud ammust ajast ja selle on põhjustanud arstide omavaheline sobimatus. Nõges vabastati seetõttu, et tal on suur erapraksis ja järelikult pole tal võimalik täit tööjõudu pühendada haiglale. Nõges jääb ametisse kuni 25. oktoobrini ja siis vabastatakse ta nii haiglate juhataja kui linna sisehaigla arsti kohalt.“

Sama päeva ajalehes Oma Maa valas linnapea August Maramaa õli tulle ja selgitas, et kui olukord linna haiglates dr Nõgese kõrvaldamisega ei parane, siis puhastustöö „tervenduskava“ alusel jätkub.

Sakalas oli 27. septembril haigla teemal lausa mitu artiklit. Ajaleht leidis, et haiglas ei ole korda seetõttu, et Viljandi haiglal ei ole kodukorda ning linnavalitsus oleks pidanud teatama Nõgese vallandamise põhjuse, mitte toimima ülepeakaela. Sakala kritiseeris artiklis „Õnnelik Viljandi“ Maramaa tegemisi tervishoiu valdkonnas: „Alles aasta tagasi oli linnapea Maramaa kuskilt kuulnud, et võileib sisaldavat vita-

miine. Vaene linnaarst pidi seda kohe ametlikult kinnitama. Ringkirjad saadeti üle linna laiali ning „leiutis“ pidi ameerikalikult levima.

Nüüd on järjekordseks atraktsiooniks suure praktikaga arsti Mats Nõgese vabastamine linnahaigla juhataja kohalt – vastu tema tahtmist muidugi. See on juba midagi, sest võite ise arvata, kas maksab ühel väga suurel, targal ja arukal mehel, nagu seda on linnavalituse juht Maramaa, jõudu katsuda vähemate vendadega. Neist on üle igamees, see ei huvita enam kedagi. Aga vaat haigemaja juhataja, lugupeetud mees – niisugust tegelast maksab hakata ära tõstma.“

30. septembri Sakala sidus Nõgese vallandamise koguni omavalitsuste reformiga ja kirjutas: „Dr. Mats Nõgese vallandamise viis räägib selle väite kasuks, et on tarviline linna omavalitsuste reform selles mõttes, et väiksemad provintsilinnad, kes ei suuda anda tasakaalukaid omavalitsuse tegelasi, peaksid allutama maavanemale, kes seisaks kõrgemal ja valvaks korrapärase asjaajamise üle ka linnavalitsustes.“

Nõgese vallandamine ei jäänud ainult Viljandi võimukoridoridesse pidama. 4. oktoobril kirjutas Oma Maa: „Nagu usaldusväärsest allikast kuulda, ei ole haridus- sotsiaalministeeriumi tervishoiu valitsus Viljandi linnavalitsuse otsust dr. Nõges tagandamise asjus kinnitanud. Selle järele võib Nõges jääda edasi haigla sisehaiguste osakonna juhtajaks. Haigla üldjuhataja küsimus on lahtine, sest dr. Nõges ei olevat linnavalitsuse otsuse tühistamist selles osas palunud. Linnavalitsus vaikib asjast.“

Kolm päeva hiljem, 7. oktoobril püüdis Oma Maa välja mõelda Nõgese vallandamise põhjust: “Dr. Mats Nõgese tagandamise üheks tähtsamaks põhjuseks olnud see, et dr. Nõges sisehaiguste osakonna juhatajana ei olevat töötanud linnale majanduslikult küllalt kasulikult. Siis on selge, et haiglat võetakse linna ärilise ettevõtteks, mis peab võimalikult palju tulu andma. Aga ikka sellisele teele küll asuda ei tohi ning niisuguste arvamiste arvamine on lubamatu.“

Nõgese vallandamise asi muutub keerulisemaks. Kui dr Mats Nõges vabastati haigla juhataja ja sisehaiguste osakonna ordinaatori kohalt, esitas ta linnavalitsuse otsuse peale kaks kaebust: ühe haridus-sotsiaalministeeriumi tervishoiuvalitsusele ja teise siseministeeriumile. Neis kaebustes palus ta linnavalitsuse otsus tühistada.

Tervishoiuvalitsus tunnistas linnavalitsuse otsuse mitteseaduspäraseks selles osas, mis puutus Nõgese vallandamisse sisehaiguste osakonna juhataja kohalt. Tervishoiu peavalitsuselt saabunud kirjas aga selgitati, et linnavalitsus on Nõges vabastamisel mõlemalt ametikohalt toiminud seaduspäraselt ning vabastamise otsus jääb jõusse.

Ka siseminister Kaarel Eenpalu jättis Mats Nõgese kaebuse tagajärjeta, kuna seaduse järgi polevat siseministeeriumil õigust sekkuda, sest linnavalitsus on teinud oma otsuse linnaseaduse vastavate paragrahvide põhjal. Linnavalitsuse otsust toetas ka haridus-sotsiaalminister Nikolai Kann.

Seepeale kaebas Mats Nõges linnavalitsuse kohtusse ning Viljandi ringkonnakohtus pani otsuse Nõgese palvel kuni asja arutamiseni seisma.

Selles tülis, nii nagu mitmetes muudes küsimusteski, ei jäänud ükskõikseks Viljandi Arstide Selts. 30. oktoobril ilmus Sakalas seltsi pöördumine: „Viljandi Arstide Selts on arutanud Viljandi haigla küsimust. Haigla on õrn ja hell asutis; väiksem kui rike või lahkeli tema tegevuses kajastub võimsalt seltskonnas. Iseäranis suuri laineid on löönud ja rahulolematust on tekitanud viimase aja sündmused haigla personali valdamisega linnavalitsuse poolt. Viljandi Arstide Selts on jõudnud üksmeelsele arvamusele, et Viljandi linna haigla korraldamine vajab tungivalt ümberkujundamist nii oma põhisuunas kui ka organisatsioonis. Viljandi haigla peab oma põhisuunda muutma. Ta peab kujunema linna tulunduslikust ettevõttest ühiskondlikuks häätgevaks asutiseks.

Haigla peab olema kättesaadav igale kodanikule, kes seda tõeliselt vajab, iseäranis vaesemale rahvakihile. Praegu on haigla isegi keskkihile kättesaamatu. Et Viljandi haigla ainukese tervishoiu asutisena kohapeal teenib nii linna kui maakonna kodanikke, siis tuleb asja korraldada nii, et Viljandi haiglas oleks kõik haiged, nii linnast kui maalt, ühtlaselt maksustatud ja ainult päevaraha näol. Kõiksugused lisamaksud tuleb kaotada. Veel enam, kuidas on see lubatav, et omavalitsus katsub hankida omale veel tulusid haiguse tõttu õnnetusse langenuilt kõrgete taksidega? Kui selgitada küsimust, miks Viljandi linna haiglas valitsevad lahkeliid arstide vahel ja katsuda kätte saada põhjust, mis hiljuti viis haigla juhataja kohusetäitja vastuollu tervishoiuosakonna juhatajaga, siis on siin tõukeid mitmeid. Kuid suuremaks ja kaaluvamaks põhjuseks on kodukorra puudumine Viljandi linna haiglas. Kodukorras olgu ära määratud nii arstide kui õdede ja muu personali kohustused ja õigused, nende vastastikused vahekorrad ja alluvused.

Oli aeg, kus Viljandi haiglal oli üldjuhataja-arst. Hiljem see koht kaotati. Tekkisid kolm iseseisvat osakonda, mille üldjuhi kohused võttis endale linnavalitsuse tervishoiuosakonna juhataja. Sellega ei leppinud tervishoiu peavalitsus ja nõudis haiglale üldjuhi-arsti määramist. Selle järele pandi ühe osakonna arstile nimetatud üldjuhataja kohused, kuid õigusi ega võimu haigla asju korraldada eelarve piirides oma äranägemise järele ei antud. Arstide Selts usub, et linna tervishoiuosakonna juhatajaks peaks olema arst.“ Veel leiab arstide selts, et arstide lisatasu operatsioonide eest tuleb kaotada ning arstide töötingimused vajavad parandamist.

Linnavalitsuse ringkondades selgitati, et haiglal on olnud kodukord sellest ajast, kui seda pidasid linna- ja maavalitsus ühiselt. Kodukorra olemasolust ei teatud aga enam ammu ning selle järgi ei toimitud juba siis, kui linn asus 1930. aastal üksi haiglat juhtima. Samas saadi aru, et töösuhete reguleerimine haiglas on vaja ette võtta ning 1935. aasta novembris valmis linna haigla kodukorra kava, milles oli kaks peatükki ja 44 paragrahvi. Esimene peatükk puudutas üldiseid aluseid, milles määrati ära haigla osakonnad, haigete vastuvõtmise ja haigete külastamise kord, toitlustamine jne. 10. paragrahv sätestas aga järgmist: haigla personal peab kohtlema haigeid lahkelt ja viisakalt.

Teine peatükk määras lähemalt ära haigla teenijaskonna tööjaotuse. Veel oli kirjas, et haigla juhataja-arst tegutseb eelarve piirides ja vastutab haigla korraliku tegevuse

eest. Osakondade arstid peavad aga kohtlema üksteist suurima korrektsusega ning arstid võivad asuda operatsioonile alles siis, kui selleks on olemas opereeritava luba.

27. novembril 1935 oli Nõgese kaebus ringkonnakohtus uuesti arutusel, kuid kohus otsustas asja seisma panna, sest Nõgese volinik, advokaat Kaarel Baars oli esitanud riigikohtule kaebuse haridus-sotsiaalministeeriumi otsuse vastu, mis nõustus linnavalitsuse otsusega.

Nõgese saaga jätkus järgmisel aastal.

1936. aasta veebruaris võeti Nõgese kaebus riigikohtus päevakorda, kuid otsustati jätta rahuldamata, nii et linnavalitsus pidi asuma Nõgese vallandamise otsust täitma.

7. veebruaril 1936 kirjutas Sakala: „Nõgesel on ringkonnakohtus käimas ka veel teine protsess, kuid ilmselt tuleb ka see otsus Nõgese kahjuks. Seejuures võiks märkida, et Nõgesel jääb pensioni väljatöötamiseks veel üks aasta ja kui linnavalitsus tahaks olla õiglane, siis võiks ta korraldada nii, et Nõges saaks pensioni välja teenida ja siis lahkuda.“

2. aprillil 1936 oli Viljandi ringkonnakohtus arutusel dr Mats Nõgese protest Viljandi linnavalitsuse otsuse peale, millega ta haigla sisehaiguste osakonna juhataja kohalt ilma põhjuseid märkimata vallandati. Ringkonnakohus jättis kaebuse rahuldamata, millele järgnes arstide protestiaktioon. Mitmed arstid, kes oleksid võinud sisehaiguste osakonna juhatajana Mats Nõgese asemel kõne alla tulla, selgitasid ajakirjandusele, et nemad ei mõtlegi Viljandis kandideerida, kui üks arst on eba-korrektelt vallandatud. Asi oli arutusel koguni Riigikohtus, kuid sealgi jäi linnavalitsus võitjaks.

Tegelikult oli Nõges kogu aeg oma kohal edasi töötanud, ainult selle vahega, et ta polnud enam haigla juhataja. Nõgese ja linnavalitsuse vaheline protsess lõppes 1937. aasta kevadel. 27. märtsil kirjutas Sakala: „Viljandi linnavalitsus jõudis oma 24. märtsi istungil otsusele määrata dr. Mats Nõges linna haigla sisehaiguste osakonna ordinaatoriks alates 1. aprillist 1937. Selle otsuseni jõuti tänu sellele, et linnapea Maramaa pidas läbirääkimisi haigla arstidega ning ka Viljandi Arstide Seltsiga.“

Sellela oli kodusõda haigemaja rindel arstide ja linnavalitsuse vahel lõppenud. Algu oli Maramaa Nõgese uuesti ametisse võtmise vastu, kuid lõpuks andis järele ning ehkki oli saavutanud Nõgese üle täieliku võidu, annulleeris ta oma varem tehtud otsuse. Nii olid Viljandi kodanikud ja arstikond saanud otsuse, mida nõuti juba poolteist aastat tagasi.

Rosenfeldt - kuldsete kätega kirurg

Vanu ajalehti on vahel kasulik lugeda. Ikka ja alati leiab midagi huvitavat. Nii sattusin 1932. aasta 10. märtsi ajalehest Kaja lugema lühikest lugu pealkirjaga „5-aastane kangelane Viljandis“. Sealt võis lugeda: „Esmaspäeva (s.o 7. märtsi) õhtul umbes kell 8 toodi Viljandi linna haiglasse raskelt peast haavatuna ja meelemärkuseta ole-

Haigla operatsioonisaal 1921. aastal.

kus linna lastekodu kasvandik Evald Arder, 5 aastat vana. Poisikesele oli montekristo-pistolist kogemata lasknud kuuli pähe kaaskasvandik Benno Reier, 14 aastat vana. Kuul oli tunginud sisse parema silmakulmu kohalt, ja nagu röntgen-ülesvõte näitas, läbistanud otsejoones aju ning jäänud peatuma kukla taha. Poisike tuli hommikust ööd meelemärgusele ja oli kogu järgmise päeva täie mõistuse juures. Arsti arvates on lootust ellujäämiseks, kui kuul oli puhas, nii et ei teki põletikku.

Lastekodu kasvandik Benno Reier, linna 3. algkooli õpilane, oli montekristo-pistoli, milline pika rauaga ja tugeva võimega, saanud sama kooli õpilaselt Erich Pöllalt ja esmaspäeva õhtul kaaskasvandikkude juuresolekul oma ema, lastekodu teenija toas hakanud seda vaatama. Pistolil oli padrun rauas ja ettevaatamatul sõrmitsemisel läks ta lahti. Kuul tabas pähe paari sammu kaugusel seisvat väikest Arderit, kes meelemärgusetult maha langes.”

10. märtsi Oma Maa lisab veel järgmist: „Esimest abi andis doktor Arnold Zastrov. Reieril oli plaan vahetada relva vastu mingi fotoaparaadi juurde kuuluv asi.”

13. aprillil ilmus Kajas veel teinegi artikkel, seekord pealkirja all „Kuuli otsimine poisikesel ajast”, kust võis lugeda järgmist: „Kuuli ei võinud ajju jätta, kuna ta varem ehk hiljem oleks võinud tuua surma, seepärast opereeriti kuul paari päeva eest välja. Lõikus kujunes keerulisemaks, kui osati ette näha. Nimelt selgus pärast kolba avamist, et kuul ei asu ligi luud, kus ta kõrvaldamine ei oleks sünnitanud raskusi, vaid istub sügavamal ajus, keset nägemistsentrumit, ja nõelaga kobades ei õnnestunud teda leida. Ei aidanud muud, kui opereeritav tuli viia teisel korral asuvast operatsiooniruumist alumisele korrale röntgenkabinetti ja seal jätkata kuuli otsimist, tööta-

des vaheldumisi pimedas ja jälle valguse käes. Viimaks leiti kuul umbes 2 sentimeetrit luust eemal ajus ja kõrvaldati. Õnneks ei tekkinud ka suuremat verejooksu, mida väga oli karta, kuna kuul istus aju suurima veresoone lähedal, millise vigastamise korral verejooksu oleks olnud võimatu peatada.

Kirurg dr. August Rosenfeldile oli see 2-tunnine löikus keerulisemaks, mida ta Viljandis on teinud. Väike Evald Arder on praegu hea tervise juures, valu tal enam ei ole, palavik on kadunud, meelolu ja isu hea. Hoolimata raskest haavast on tal mälu suurepärane, nägemine normaalne, üldse mingisuguseid defekte märgata ei ole.”

Kes oli see Rosenfeld(t)? 1933. aasta 9. septembri Sakalas kirjutab tema 40-aastase sünnipäeva puhul dr Mats Nõges: „Dr. August Eduard Rosenfeld sündis 10. septembril 1893 Tallinnas (tegelikult Kurna vallas Harjumaal – H. R.). Isa oli tööline. 1913. aastal lõpetas Nikolai I Gümnaasiumi (astus sinna 1904. aastal – H. R.). Aastail 1913–1918 õppis Tartu Ülikoolis arstiteadust ja lõpetas selle cum laude 1919. aastal (tegelikult lõpetas ta 1919. aastal Tartu Ülikooli Voronežis arstiteaduskonna arsti kutsega – H. R.). Aastail 1916–1918 oli ta Tartu Punase Risti 3. komitee haigemaja assistent. Aastail 1917–1918 oli ta Tartu Ülikooli polikliiniku assistent, 1918. aastal Voroneži Punase Risti haigemaja ordinaator ja järgmisel aastal Voroneži semstvo 7. haigemaja ordinaator. Samal aastal siirdus ta Voroneži Vladimir Volnski Punase Risti haigemaja juhatajaks ja järgmisel aastal Voroneži Punase Risti 47. haigemaja juhatajaks.

1921. aastal kodumaale tagasi jõudes (tegelikult 1920. aasta lõpus – H. R.) töötas ta 1921–1925 aastani Tartu Ülikooli haavakliinikus assistendina professor Rudolf Vanachi juures, kust ta 1925. aastal valiti Viljandi linna haigemaja kirurgia osakonna juhatajaks. 1924. aastal 16. mail sai ta Tartu Ülikoolis doktori kraadi. Peale selle on ta oma teadmisi täiendanud Berliinis, Münchenis ja Pariisis.“

Rosenfeld abiellus ülikooli teisel kursusel sakslanna Alice Aleksandra Loeperiga (sündis 8.10.1893, suri 28.04.1973 New Yorgis). Abikaasa lahkus koos tütardega (Irina, Tatjana ja Aleksandra) 1941. aastal Saksamaale, sealt USA-sse.

Rosenfeldi julgetest operatsioonidest kirjutati ajakirjanduses sageli. Nii kirjutas Oma Maa 22. oktoobril 1932: „Kesknädalal toodi Pärnumaalt Viljandi haiglasse kahe päeva vanune poisslaps, kel puudus pärakuauk. Lapsel oli pärakuaugu koht täitsa sile. Dr. Rosenfeldti poolt läbiviidud operatsiooni käigus sai laps endale pärakuaugu.“

1934. aasta 24. mai Oma Maa toob lugejateni reportaaži operatsioonist: „Dr. Rosenfeld oli juba teinud tarvilikud ettevalmistused, löikuselaual lamas opereeritav, tuttav 70-aastane vanahärra K, ümberringi arstid, õed ja velsker. Haige kannatas eesnäärme laienemise all. Arstid nimetavad seda „Poincare haiguseks“, sestsaadik kui Prantsuse peaminister Poincare oli lasknud endal opereerida laienenud eesnäärme. Siin oli vaja kahte operatsiooni. Esimese käigus, mis toimub kohaliku tuimestusega, vabastatakse põis koormast ja võimaldatakse neerudel jälle tööd teha. See operatsioon kestis 10 minutit. Kahe-kolme nädala järel toimub operatsioon, nüüd juba narukoosi all ja siis eemaldatakse sama haava kaudu suurenenud eesnäärme.“

Rosenfeld teeb mitmesuguseid operatsioone. Eelmisel aastal tegi ta kokku 354 operatsiooni, neist 127 olid pimesoole operatsioonid. Narkoosiga tegi ta 247 ja ilma 110. Hiljem dr. Rosenfeldiga tema kabinetis vesteldes kuuleme, et ta pühitseb käesoleval kuul oma 15-aastast ametijuubelit. Kokku olevat ta teinud umbes 6000 operatsiooni, neist pooled Tartus ja pooled Viljandis. Kõige rohkem on päeva kohta olnud 6-7 lõikust. Muide on Viljandi haiglas tehtud kõiki ettetulevaid lõikusi peale südameoperatsiooni.“

Samal päeval kirjutas Sakala: „Teisipäeval külastasid linna haigla kirurgia osakonda koos linnapea August Maramaaga ajakirjanikud. Pääle ringkäiku vastas dr. Rosenfeld küsimustele. Oma põhimõtetest kõneldes väidab ta, et parem juba lõikaks asjata, kui jätab kahtluse korral lõikamata. Rosenfeldi arvates oleks haigla kirurgiaosakonnas vaja igal aastal teha kerge remont, haigla rõdule oleks vaja haigetele korvmööblit, samuti oleks vaja muretseda raamatukogu. Veel rääkis ta kavatsusest asutada haigla juurde muuseum nendest organitest, mis haiglas ära lõigatud on.“

Kaks päeva hiljem andis Sakala teada, et Eesti Punane Rist on annetanud Viljandi haigemaja arstile dr. Rosenfeldtile tema teenete eest 2. liigi 2. järgu aumedali.

2. juunil 1934 ilmus aga ajalehes Kaja järgmine uudis: „Viljandi linnahaigla kirurgi dr Rosenfeldi kohta on lasknud omapärase protokolliga koostada Viljandis elutsev 23-aastane Leida Jussmann. Dr. Rosenfeld nõudnud hamba väljatõmbamise eest 5 kr. Kui Jussmann pidanud seda kalliks ja tahtnud lahkuda, asetanud dr. Rosenfeld ta kusetile ja tõmmanud järjestikku välja 5 hammast. Kogu töö eest võtnud siis 25 senti.“

31. juulil 1936 kirjutas Oma Maa: „Linna haiglakirurg dr. August Rosenfeld sõidab 1. augustil linnavalitsuse stipendiaadina teaduslikul otstarbel Viini, kus ta tahab end sealsetes kliinikutes täiendada. Viini jääb dr. Rosenfeld 31. augustini. Linnavalitsus määras stipendiumiks 400 krooni tingimusel, et dr. Rosenfeld pärast seda vähemalt kaks aastat oleks linna teenistuses.“

Sakala andis 31. augustil 1936 lisa: „Laupäeval saabus Viinist tagasi Viljandi linna haigla kirurgia osakonna juhataja dr. med. A. Rosenfeld. Ta viibis Viinis linnavalitsuse stipendiaadina kuuajalisel praktikal, täiendades end sealsetes kliinikutes moodsa kirurgia võtetega.“

Ta on avaldanud üle 40 teadusliku töö ning sooritanud õnnelikult hulk haruldasi ja raskeid operatsioone, päästes nii tuhandeid elusid. Dr Rosenfeldi kinnituse järele pole senini arstiteaduses õnnestunud ainult kaks operatsiooni: pää maha- ja südame väljalõikamine, nii et opereeritav ellu jääks.“

Siiski polnud Rosenfeldigi taevast pilvitu ja tema tegevus põhjustas poleemikat. 14. juunil 1940 kirjutas Sakala: „Eile õhtuse Viljandi Linnavolikogu läbirääkimiste käigus võttis sõna linnavolinik Eduard Merits, kes ütles haigla kirurgi küsimus tuleks juba ükskord lahendada. Ta lisas, et kirurgi tegevus ongi selleks põhjustajaks, et linn haiglale juurde maksab. Volinik Eduard Viilup esitas sooviavalduse, et kirurg saaks

ametist vabastatud. Linnavolinik Gustav Talts oli aga hoopis vastupidisel arvamusel ja ütles, et ei leiduvat ühtegi inimest, kes kirurgile võiks midagi ette heita. Just dr. August Rosenfeldti kauaaegse tegevuse läbi haiglas on Viljandi linna haigla tuntud üleuroopalises ulatuses ning Rosenfeldti kui kirurgi tööd hindavat kogu tsiviliseeritud maailm.“

August Rosenfeld lahkus Viljandist ilmselt 1940. ja suri Tallinnas 1957. aastal. Rosenfeld oli andekas arst, kuid oma veidrustega. Armastas sõpradega napsi võtta ega osanud ümber käia kapriisete patsientidega.

Seda kõike teada saades tekkis mõte, mis Evald Arderist edasi sai. Otsisin Google`ist ja leidsin ühe Siim Kärneri kirjutatud lühikese loo 2005. aastast. Seal selgus, et samanimeline mees elas 2005. aastal Viljandis ja pani koguni üles maalide näituse Viljandi kultuurimajas. Kas see on sama mees? Helistasin Teet Lindmale. Vastus oli jaatav: elas siis ja elab ka praegu. Paari päeva pärast leppis Teet Lindma kokku kohtumise ja nii sõitsime suvilarajooni, kus Evald Arder suvilakrundil askeldas. Alguses oli ta veidi kidakeelne, kuid siis hakkas jutt veerema ja meie vestlus kestis kolm tundi. Järgnev on vaid lühike kokkuvõte sellest:

„Sündisin 18. detsembril 1926. Olen laulja Aleksander Arderiga kaugelt sugulane. Kui isa suri, kasvasid mind algul vanavanemad. Vanaisa oli Päre valla käskjalg. Kui tema suri, siis pidi vanaema üksi hakkama saama. 4-aastaselt sattusin Viljandi Lastekodusse. Ema abiellus uuesti, kasuisa mind enda juures hoida ei tahtnud. Emaga ei puutunud peaaegu 10 aastat kokku. Benno oli üks mu sõpradest, temagi joonistas, tegeles fotograafiaga. Istusin tol päeval voodi peal. Tõusin üles, tahtsin relva ligemalt vaadata. Benno ütles, et ära tule. Ta ei tohtinud seda näidata. Riivi aga polnud peal. See oli vana relv, leitud Huntaugult. Käis pauk ja ma kukkusin põrandale. Benno pani ehmatusega kodunt minema. Sõrmus Tiina oli tol ajal lastekodu juhataja.“

Jämejala vaimuhaigla – psühhiaatriaigla

Jämejala vaimuhaigla süünd

Mõiste „Jämejala“ on eesti rahva kõnepruugis üsna tugevalt esindatud. Öeldakse ju ikka, kui keegi midagi väga hullu teeb või ütleb, et teda on vaja Jämejalga saata või et ta on Jämejala kandidaat. Igal juhul on Jämejala haigla sama tuntud kui Seevaldi haigla Tallinnas või samalaadne haigla Tartus Staadioni tänaval.

Tänapäeval on vaimuhaiglad olemas igas kaasaegses riigis, ajalooliselt on neid olnud vaid teistest arenenumais.

Ühiskonnale on vaimuhaiged ja nõdrameelsed läbi aegade olnud suureks õnnetuseks. Paljusid neist hoiti vanadel aegadel lukustatud ruumides või koguni ketis. Vaimuhaigeid on seostatud nõiduse ja kurja vaimuga, aga peetud ka pühaks. Esimesed psüühikahäirete kirjeldused pärinevad 6.-3. sajandist e.Kr. ning Bütsantsis rajati kloostrihaiglaid juba 4. sajandil p.Kr.

Esimesed teadaolevad andmed plaanist asutada vaimuhaigla ka Eestisse pärinevad 16. sajandist, mil kavatseti selleks teha korjandus. Veidi hilisema aja kohta on teada, et Tallinna Jaani hospidali oli 1744. aastal ravil üks vaimuhaige. Esimeseks Tallinna vaimuhaiglaks võib pidada Priihospidali „hullumaja“, mis avati raviasutuse eraldi osakonnana 1796. aastal, kuid see oli vaid kinnipidamiskoht, kus ravimisega ei tegeletud (1785. aastal asutatud Priihospidal oli esimene tsiviilraviasutus Tallinnas).

18. ja 19. sajandi vahetusel usuti Euroopas vaimuhaigusi olevat kolmel protsendil elanikkonnast. Kas eestlastel on ülepea soodumus vaimuhaigusteks? Karl Ernst von Baer kirjutas 1814. aastal oma doktoriväitekirjas: „Kaks suurt haiguste liiki, nimelt krambid ja psüühilised haigused, on eestlaste seas õige haruldased. See näitab, mil-lisel määral kultiveeritud eluviis, ohtlikult suurenenud kujutlusvõime ja haridus tundlikkust teravdades nende haiguste esilekutsumiseks kaasa aitavad. Õllejoomi-ne on haruldane. Nagu teisedki põhjapoolsed rahvad, armastavad eestlased väga viina.“

1867. aastal avati Tallinnas Diakonissidemaja, mille juures oli ka nõrgamõistuslike varjupaik, kuhu võeti saksa soost rahulikke naispatsiente (diakonissideks kutsuti protestantlikus kirikus haigete ja vaeste hooldamisega tegelevaid õdesid). Diakonis-sid teatasid, et ravivad vaimuhaigeid ainult jumalasõnaga.

1870. aastal ehitati vaimuhaigetele Priihospidali juurde eraldi hoone.

1881. aastal Eestimaa kubermangus korraldatud rahvaloenduse tulemustest selgus, et kogu kubermangu elanike seas oli vaimuhaigeid 4,3%, psüühiliste probleemidega inimeste raviks mõeldud raviasutused aga puudusid.

Moodsa vaimuhaigla rajamise idee ei tulnud riigilt ega omavalitsustelt, vaid vaba- tahtlike ühenduselt. 1897. aastal moodustati Raasiku krahvinna Elise von Sieversi eestvedamisel Eestimaa Vaimuhaigete Hooldamise Selts, mille tegevuse eesmärk oli langetõbiste ja nõdrameelsete ravi- ja hoolekandeesutuste rajamine. Selts alustas ettevalmistusi vaimuhaigla ehitamiseks Paldiski maanteele ning 1903. aasta 1. novembril võeti sinna vastu esimene patsient. Liivimaal oli vastav selts loodud 1893. aastal ning juba 1877. aastal avatud psühhiaatriaigla Tartus.

Ka Viljandis loodi vaimuhaigete ja nõdrameelsete eest hoolitsemise selts, mida juh- tis Viljandi mõisa omanik Osvald Ungern-Sterberg. Asutamiskoosolekust võttis osa 70 inimest, kellest igaüks annetas 5 rubla seltsi eesmärgi saavutamise heaks. Seltsi liikmed maksid aastamaksu ning Liivimaa rüütelkonnalt õnnestus saada iga-aasta- ne abiraha. Samuti tehti seltsile annetusi, näiteks annetas krahvinna Sievers 26 000 rubla.

Laekunud raha eest osteti apteeker Ewald von Deblerilt Marienhofi mõis (suurusega 142 ha), mis moodustus kolme talu (Kaljapulga, Västriku ja Jämejala) ühendami- sel. Haiglahooneks kujundati üks mõisa elumajadest, nn Immanueli ühekorruseline maja, millest sai langetõbiste ja nõdrameelsete ravi- ja hoolekandeesutus.

24. oktoobril 1897 (uue kalendri järgi 5. novembril) võttis Anstalt Marienhof bei Fel- lin für Blöde und Epileptische (Viljandi juures asuv Marienhofi (ehk Maarjamõisa) raviasutus nõrgamõistuslike ja epileptikute jaoks) vastu neli esimest patsienti. 1897. aasta lõpuks oli Marienhofis kaheksa haiget.

Haigla asutajaks oli Riias asunud Liivimaa Langetõbiste ja Idiotoide Hooldamise Selts, mille liikmeks oli ka Viljandi selts, kes hankis raha eraisikute annetustest.

Hoone sisseõnnistamine toimus 12. novembril 1897 (vkj), 20. novembril kirjutas Sa- kala: „Jämejälal avati 12. novembril 1897 uus nõdrameelsete ja langetõbiste varjupaia- ga maja pidulikult, kuna haigeid juba mõni aeg tagasi sinna vastu võeti. Esite tut- vustas maakonna saadik baron Ungern-Sternberg (parun Osvald Ungern-Sternberg - H.R.) rahvale selle eluaseme tähtsust. Siis pidas õpetaja Ernst Mickwitz (Johannes Ernst Mickwitz - H.R.) pühitsuse Jumalateenistuse saksa keeles, mille pääle praost Westren-Doll (August Jakob Westren-Doll - H.R.) kokku tulnud rahvale ka Eesti keeles kõnet pidas. Õigeusulistest vaimulikkudest ei olnud kedagi väärt arvatud kutsuda pühitsuse teenistusest osa võtma.

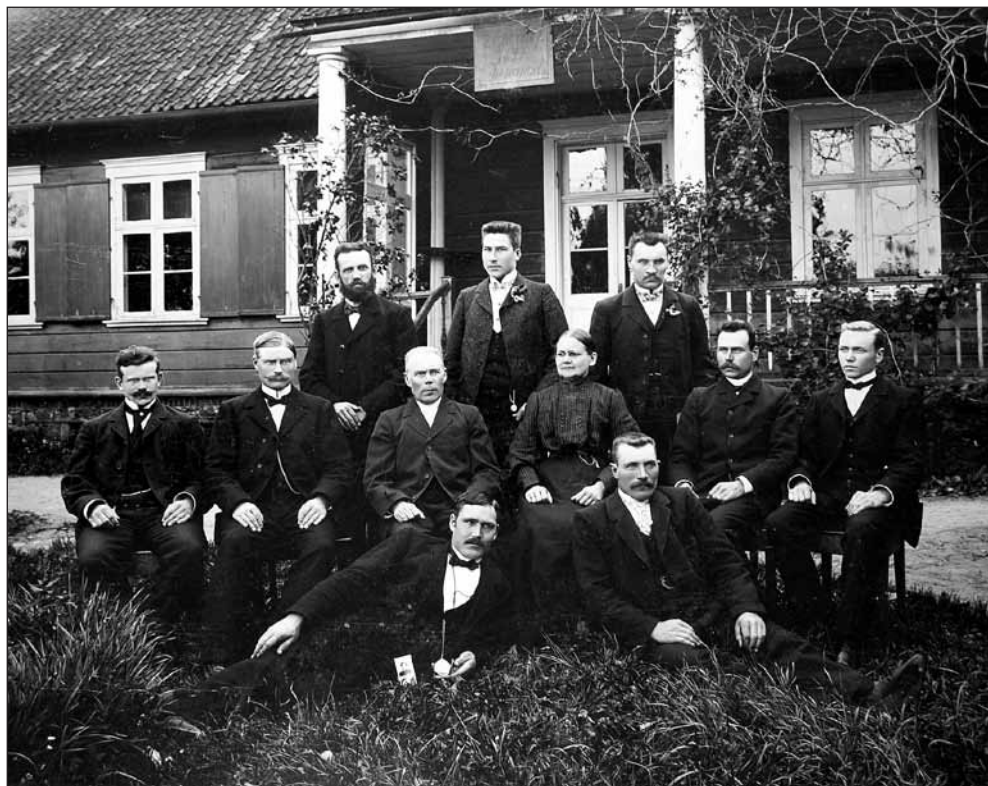
Varju paik on umbes 20 haige jaoks sisse säetud. Haigeid võetakse ainult Liivimaalt vastu ja piavad nad vähemalt 7 aastat vanad olema; ühtlasi nõutakse arsti tunnis- tust, et nad kas nõdrameelsed ehk langetõbised on. Ülespidamise raha on 100 rbl aastas, mis veerand aastate kaupa maksta tuleb, vaestel ainult 52 rbl, kuna valitsuse määrata jääb, kas see summa veel alandatud ehk koguni maha jäetud saab.

See asutus on küll tõesti rõõmustav kuulda, aga tee sinna saamiseks seda raskem leida. Arvame nüüd omad väikesed põllupidajad nende hulka, kes 100 rbl. ja su-lased nende hulka, kes 52 rbl. piavad maksma, siis leiame varsti, et meie kumbkist seisusest pea mitte ühtegi ei leia, kes oma last ehk sugulast sinna võib saata. Nõnda on see suur õitsev õnn ja rõõmus lootus nagu vits vette või tina tuhka kukkunud ja meie rahval ei ole sellest ühtegi kasu loota.

Praegu olla juba mõnda nädalat 4 vaimu haiget siin, kes kõik Kuramaa nõdrameelsete majast siia on toodud. Esimesed 4 haiget võeti vastu 5. novembril 1897, kes paigutati ühekorruselisse elumajja. Siinsetest haigetest on mõnda ka juba tahetud sinna viia, aga pidanud kõrge ülespidamise kulude pärast kurva meelega tagasi tu- lema. Et aga „koda“ täis saaks, selleks on uusi katseid tehtud.

14. novembril olivad kõik Viljandi kihelkonna kooliõpetajad, koolivanemad ja kiri- ku vöörmündrid kiriku mõisa kokku kutsutud, kus praost Westren-Doll neile ette pani, et igaüks piab ühe rubla aastas ohverdama ja siis saab nende kulul üks Viljandi kihelkonna vaimuhaige säääl üleval peetud.“

1897. aasta lõpus oli hoolealuste arv 8.

Jämejala vaimuhaigla töötajad 20. sajandi algul.

Käima see asutus siiski läks, sest annetajaid oli teisigi. 26. juulil 1908 kirjutas Felliner Anzeiger, et 1907. aastal oli viinapõletajate ühing (Verein der Brennereibesitzer) anetanud 1000 rubla, sama asutuse surnud direktori Osvald Ungern-Sternbergi testamendi järgi saadi 3000 ja eestlasest talupojalt Tammfeldilt 9000 rubla.

1898. aasta lõpuks oli asutuses juba 26 hoolealust ning kõik ruumid nendega täidetud. Kuna nais- ja meespatsiendid elasid ühes majas, otsustati asutust laiendada ning ehitati kaks uut hoonet.

1899. aastal kirjutati asutuse õpetaja Ernst Mickwitzi Langetöbiste ja Nõdrameelsete Eest Hoolekandja Seltsi poolt välja antud lendlehes seoses Jämejala haiglaga: „Misuguse kasuliku tagajärge võib nüüd niisugune asutus enesest üles näidata? See on küsimine, mis niihästi haiged, kui nende omaksed, kõige tähtsamaks peavad. Sage-daste on lootused väga suured. Ometigi peame sarnaste hoiupaikade ülemat kasu selles asjas otsima, et haigete eest seal armastusega saab hoolitsetud ja et neil enestel mitte seda tundmist ei oleks, nagu oleks nad teistele raskeks koormaks. /.../

Täieliku terveksaamise peale võiks küll kõige aruldamisel korral rehkendatud saada, seda näitavad meile kõigeparemine niisugused asutused Saksamaal, mis juba ammugi kõige korrapäralisemalt sisseseatud, kus aga siiski noortest haigetest ainult 5-6, vanematest vaevalt 1 saja hulgast aastas läbistikku tervist tagasi saavad ja asutusest välja võivad astuda, kui palju vähem võime seda omalt algavast asutusest oodata. /.../

Peame tunnistama, et langetöbised ühed raskelt koormatud inimesed on. Käisivad ometi möödaläinud aastal ühel haigel 700 korda krambid ja 100 korda kramplik uimastus. Ülem kasu aga näitab ennast selles, et haiged rahul on, ära tundes, et neil asutuses parem hoolitsemine ja et avitajad alati ligi on, sellepärast ei igatsegi nad omaste juurde tagasi.

Veel paremat mõju näeme nõdrameelsete juures. Üks neist oli asutusesse tuues üsna tige, nüüd aga kõige parem ja armsam haige. Üks oli koguni väljakannatamata ja tarvitas sagedaste oma rusikat ka hoolitsejate vastu, nüüd on üsna rahulik ja aupaklik. /.../

Asutuse ülespidamises meid pole puudust tunda lasknud. Ja see tähendab juba midagi. Sest ehituste, paranduste ja majakraami muretsemise peale on 1111 rubla, toidu muretsemiseks 1407 rubla ja üldse asutuse ülespidamiseks 4387 rubla 73 kopikat väljaantud, mis tõeste mitte liiaks ei või nimetada, kui mõtleme, et asutuses peale 26 haige, 9 ametipidajat ehk teenijat ja majajaisa lapsed ülespidamist leiavad.

Kust on siis see raha kokku tulnud? Liivimaa rüütlikogu annab aastas 2000 rubla, haigete eest on maksetud 1492 rubla, Marienhofi mõisa rent on 950 rubla, aga viimane läheb võla intressideks ära, mis veel Marienhofi mõisa peal on. Peale 900 rubla on seltsiliikmete aastamaks sissetoonud. Suurt rõõmu asutusele teevad ka need omast majast ka aiast kogutud kopikad, kus haiged ka ligi on aidanud (ligi 300 rubla).

Jämejala vaimuhaigla 20. sajandi algul.

Tuleval aastal peab meie asutuses uue maja ehitus käsile võetud saama, aga raha, jah, raha selle jaoks pole veel suurt olemaski, ainult usk ja lootus. /.../ Ja nüüd veel üks vaade tulevikku. Nüüd peavad meeste- ja naesterahva haiged ühte majasse asendatud saama. Uue ehituse läbi saab meil aga võimalikuks, neid äralahutada. Siis peaksivad mõistlikud langetõbised nõdrameelsetest, niisama lapsed täisealistest jällegi kahte jakku lahutatud saama, nõnda ka mustakstegijad puhtamatest, et siis iga selts ise paigas oma tarvitust mööda võiks hoolitsetud saada. Väga soovida oleksivad ka üks suurem palvetuba ja üks ruum, kus kooliõpetust anda.“

Meespatsientidele mõeldud hoone valmis 1901. aastal (see ehitati Salzburgis Lubbenhoffi rüütlimõisas asunud vaimuhaigla eeskujul) ja naispatsientide oma 1903. aastal.

1904. aastal oli haigete arv juba 80-90, kellest ühe ülalpidamine maksis esimeses klassis 500 rubla, teises 250 ja kolmandas klassis 80-100 rubla aastas. Et tasu oli suur, siis aitasid maksmisel kaasa vald või kogudus, kust haige pärit oli.

Ajapikku asendus kohanimi Marienhof (Maarjamõis) nimega Jämejala. Algaastail, seniks kuni valmis Strenči Vaimuhaigla Lätis, oli hoolealuste ring üprisiski internatsionaalne – oli eestlasi, sakslasi, lätlasi.

Algul oli asutuse vaimne juht Viljandi koguduse pastor. Kohapeal juhtis töid majajärel Risti koolmeister Jakob Rosenwald(t), kes käis Saksamaal ametit õppimas. Tema abi Wilhelm Raud õppis Kuramaal Taboris. Arstiabi osutas patsientidele linnaarst, kes haigeid regulaarselt visiteeris. Nagu näitavad haigete vastuvõtužurnaali andmed,

Jämejala vaimuhaigla töötajad 1912. aastal.

oli patsientide suremus esimestel aastatel kõrge, kuid personali kogemuste kasvades see ajapikku langes.

1908. aasta algul viibis Jämejalal juba 90 vaimuhaiget. Haiglas töötas üheksa nais- ja neli meespõetajat, kaheksa teenijat ja üks sulane. Tööd juhatas majaemand (*Hausfrau*), kelle ülesandeks oli hoolitseda toidu, pesu ja muude igapäevaste toimingute eest. Asutuse juhatajaks oli majaisa, kellena endiselt töötas J. Rosenwald.

Juba haigla algusaastatest peale pöörati haigete hooldamise kõrval suurt tähelepanu tööravile. Suvel osalesid patsiendid põllu- ja aiatöödel, talvel aga korrastati haiglale kingitud vanade postmarkide kollektsioone.

1908. aasta veebruaris mainis haigla kirikuõpetaja Ernst Mickwitz trükisõnas haigla ülekoormatust, märkides, et asutuse kolm suurt maja on täiesti hõivatud ja uusi haigeid on võimalik vastu võtta vaid siis, kui mõni patsient sureb. Vaja oleks ehitada uusi hooneid, et nõdrameelsuse protsessi haigete töö ja tegevusega võimalikult takistada. Ühtlasi pöördus õpetaja valdade poole, et neis asutuse vastu huvi äratada ja abi saada.

Olukorda halvendas veelgi ühe hoone hävimine tulekahjus 31. märtsil 1908 – kuna selle taastamiseks raha ei jätkunud, tegutses haigla pikka aega kahes ravihoones.

Süütajaks peeti Andres Wahhi nimelist ravialust, kes tulekahju ajal haiglast salaja lahkus.

Esimese maailmasõja aastad kujunesid Jämejalal raskeks - hooldusseltsi lagunemise ja jäädi nii toetuse kui peremeheta. Haiglas viibimine oli küll tasuline, kuid paljude haigete omastel selleks sõjaaegse majanduslanguse ajal raha ei olnud. Maksed valdadelt ja kogudustelt laekusid ebaühtlaselt või ei laekunud üldse. Vabadussõja ajal paigutati haiglasse haavatud sõdureid, tunti puudust toiduainete järele ning lisaks laastasid vaimuhaigete peret mitmesugused taudid. 1918. aastaks oli haigete arv kahtlaseks jäänud 31-ni.

Iseseisvusaeg Jämejala haiglas

1919. aastal hakkas Jämejala haiglat kui peremeheta vara haldama Viljandi Maakonnavalitsus, kuid olukord paranes alles haigla üleviimisega riigi Töö- ja Hoolekande Ministeeriumi alluvusse neli aastat hiljem.

Jämejala haigla sattus aeg-ajalt ka ajakirjanduse lehekülgedele. 16. augustil 1920 kirjutas Sakala: „Jämejala nõdrameelse asutuse turbaraba rentimise asi tuli Viljandi Maakonnavalitsuse ettekandel viimasel maakonnanõukogu koosolekul arutamisele. Asi ise on järgmine. Rühm kohalikke tööstuslasi oli pööranud kohaliku maakonnavalitsuse poole palvega Jämejala nõdrameelsete asutuse päralt olevast turbarabast 20 vakamaa ümber raba neile kasutamiseks välja rentida. Et nimetatud otsus mitte maakonna omavalitsuse alla ei kuulu, vaid tervishoiu päävalitsuse alla, siis saadeti palvekiri edasi ühes maakonnavalitsuse märkusega, et temal selle vastu midagi ei ole. Maakonnavalitsuse tervishoiu osakonna juhataja dr Jaan Vares tähendas kaaskirjas, et asutuse päralt olevast 40 vakamaalisest turbarabast võib kuni 25 vakamaad välja rentida ja siis jääb asutuse enese tarvitamiseks mitmeks ja mitmeks ajaks veel küllalt raba järele. Pääle selle ei olevat ka raba väljarentimine asutusele mitte kahjulik vaid kasulik.

Tallinnas tehti ülesandeks lepingu eelnõu välja töötada ja siis hääks kiitmiseks saata. See sündis ja lepingut alla kirjutama volitati maakonnavalitsust ja selle tervishoiu osakonna juhatajat.

Vahepeäl aga oli nimetatud turbaraba omale tahtjate arv suurenenud ja kui leping hääks kiidetult Tallinnast tagasi tuli, pidas maavalitsus õiglasemaks ja asutusele kasulikumaks nimetatud turbaraba pääle enam-pakkumist välja kuulutada. Määratud ajaks oli 5 pakkumist sisse antud. Kõigist pakkumistest kõige vastuvõetavamaks tunnistati Oscar Seisleri oma, kes otsekohe ütles, et ta kõigist teistest pakkujatest 5% võrra enam pakub. Leping sõlmiti O. Seisleriga 15 aasta pääle.

Mõne aja pärast saatis maakonnavalitsuse tervishoiuosakonna juhataja dr Jaan Vares tervishoiu päävalitsusele kirja, milles teatas, et väljarenditud turbarabas töö oma seaduslikku käiku ei käi. Väljarenditud maatükk 20 vakamaa suuruses ei olevat

rentnikule mitte kätte mõõdetud, mispärast see ükskõik kust lõigata võib. Teiseks ei olevat ka väljarentimine ise küllalt seaduslikult sündinud, sest päale O. Seisleri olevat teine pakkuja J. R. Lubanud kõige kõrgemast hinnast rohkem maksta, mispärast oleks pidanud raba kasutamise õiguse J.R. omale saama.“

Tööd rabas pandi seisma ja maakonnavalitsus moodustas 3-liikmelise uurimiskomisjoni, mis jõudis järeldusele, et tehtud rendilepingut asutusele kasulikuks pidada ei saa. Komisjoni hinnangul olnud rent, silmas pidades seda, et raba asub linnale nii lähedal, liiga odav, samuti ei olnud kindlustatud asutuse edaspidine turbaga varustamine, kuna rentnik võivat renditud maa lühikese ajaga „välja lõigata“ ning puudusid ka andmed asutusele allesjääva turbaraba suuruse kohta.

Maakonnanoökogu otsustas Jämejala turbaraba rendilepingu asutusele kahjulikuks tunnistada ning raba jäigi välja rentimata. Kuigi rabast sai kütet, võis see ka kergelt põlema minna, mida aeg-ajalt ka juhtus.

Näiteks ilmus 16. juulil 1932 Postimehes lugu „Jämejala vaimuhaigemaja turbaraba tules“, millest võis lugeda: „Jämejala vaimuhaigemaja Pärsti valla piirides asuvas turbarabas pääsis kesknädalal, 13. selle kuu päeval tuli lahti. Lõuna ajal oli tuli enda alla võtnud juba 200 ruutmeetrilise maa-ala. Tänu sellele, et tulepiirkonda piiras kaks sügavat kraavi ja kustutustöödele käsutatud 22 kohalikul elanikul oli ka tarvitada käsiprits, läks korda tuli kustutada 4 tunni jooksul. Tuli kahju ei teinud, kuna põles ainult turbamuld, heinakulu ja rabal kasvavad vähesed põõsad. Tuli läks lahti rabas töötavate inimeste käest, kes toidu valmistamiseks tule üles olid teinud.“

Üheks tõsiseks probleemiks oli vaimuhaigete ravi- ja elamiskulude katmine, nii kirjutas Postimees 7. juulil 1922: „Riigi Teatajas nr. 3 1921. aastal väljakuulutatud korraldusest nõdrameelsete eest hoolekande asjus on mitmed omavalitsused võõriti aru saanud. Nii mitmed omavalitsused on igasugused summad nende poolt vastavatesse raviasutustesse ja varjupaikadesse paigutatud nõdrameelsete ülevõltpidamise kulude katteks eelarvesse üles võtmata jätnud, põhjendades, et riik kõik need kulud tasub. Mõned omavalitsused jälle tõrguvad rahulikka haigeid seekidesse ja vaestemajadesse paigutamast ehk neile toetust andmast, seletades, et kõik varanduslikult kehvad vaimuhaiged riigi kulul vastavates asutustes ülevõltpidatakse. Kolmandad jätavad omad arved haigemajadele tasumata jne.“

1923. aastal viidi haigla üle Töö- ja Hoolekande Ministeeriumi alluvusse ja nimetati ümber Jämejala Vaimuhaiglaks, mille esimeseks alalise juhatajaks (1923-1934) sai dr Osvald Soo. Elu haiglas hakkas minema ülesmäge: 1924. aastal ehitati personalimaja, 1926. aastal köögimaja, 1931. aastal valmis kolmas korpus.

1926. aasta 19. juuni Sakalas ilmus pseudonüümi Lux nime all artikkel pealkirjaga „Õhtupoolik elust tõugatute keskel“, kust võib lugeda: „Möödunud kolmapäeva õhtupoolikul, 16. juunil, oli mul juhus koos väikese seltskonnaga külastada Jämejala vaimuhaigemaja. Põhjust selleks visiidiks andis asjaolu, et kokkuleppel varjupaiga juhataja dr. O. Sooga olid kohalikud muusikamehed Tõnisson, Härm ja Pütsepp annud nõusoleku valmistada instrumentaalmuusika ettekannetega väikest meelehädä

Jämejala 3. korpus – eestvaade.

Jämejala 3. korpus – tagantvaade.

sellele suurele hulgale elust tõugatud kodanikkudele, kes ühiskonna hoolitsemisel on leidnud omale viimse eluaseme Jämejalal.

Saabudes varjupaiga piiridesse, kohtasime esimesena viljandlaste vanat „hädä“ tuttavat lehemüüjat Kamsori. See mees on juba kauemat aega varjupaiga kodanik, kuid pole seejuures kaotanud oma endist laialdast „rahvamehe“ iseloomu. Juba kaugelt tunneb ta ära Viljandi inimesed, tuleb vastu, kergitab viisakalt mütsi ja avaldab hädä meelt, et ka linnamehed tulevad teda vaatama. Muidugi soovib ta kohe saada „üks linna suits“ ja pärib järele, kuidas lehemüük ilma temata edeneb. Ka on ta huvitatud vabaõhuteatrist ja lubab kindlasti etendusele minna, kui tohtrihärra teda kord linna lubab.

Siis teeb ta korraga imestunud näo ja lausub: „Noorhärä, kas mina küll võisin uskuda seda, et pean kord siia tulema. Kuid seda tegi kõik see kuradi viin!“

Varjupaiga naiskodanikud on kartlikud ja põgenevad võõraste eest, kuid mehed seevastu on väga viisakad. Võõraid tulemas nähes tõusevad nad püsti ja kergitavad viisakalt mütsi.

Kontsert korraldati naiste söögitoas, mis on kõige suurem ruum „Jämejalal“. Kõlavad esimesed marsihelid. Rõõmus naeratus ilmub paljude huultele. Uudishimulikult piiluvad nad pillimehi, mõned vahivad teisi võõraid. Naisteperes on märgata, et tahtmatult hakkavad jalad takki lööma, käed teevad liigutusi muusika taktis. Mehed istuvad rahulikult.

Erilist tähelepanu kogu eeskavast leidis tuttavatest Eesti viisidest koosnev popurrii. Paljud teadsid sõnu ja laulsid muusikaga kaasa. Ei saa nimetamata jätta üht hoolealust noormeest. See istus vaikselt pingil ja hakkas juba esimese muusikapala ettekande aeg nutma. Kogu kontserdi kestel nuttis ta.

Kui muusikamehed oma pille kokku pakkisid, kutsus üks noor poisipäega tütarlaps dr Soo samas toas viibiva halastajaõe juurde. Ta võttis mõlemal käe alt kinni ja ütles: „Soovin teile mõlemale hädä õnne ilusa muusika saatel.“

Kui hakkasime „Jämejalalt“ tulema, siis seltsis meiega natukeseks ajaks jälle lehemüüja Kamsor. Ta palus veel „ühe linna suitsu“, kiitis muusikat ja ütles, et ta on niisuguse ilusa mänguga väga rahul. Siis korraga kahetseb ta, et siin jääb inimene mitusada aastat ilmaelust maha. Palub tungival, et võimaluse korral temale, kui vanale Sakala levitajale, saadetak mõni eksemplar lehte, sest olevat väga huvitatud sellest, mis nüüd ka kirjutatakse, kui ta enam lehemüüja pole.“

Ehk oli õigus juba vanadel egiptlastel, kes olid arvamusel, et koorimuusikaga saab ravida vaimuhaigusi. Igal juhul muutis orkestri külaskäik ja kontsert patsiendid mõneks ajaks palju rahulikumaks ja seltsivamaks.

1927. aastal täitus Jämejala vaimuhaiglal 30 tegutsemisaastat. 8. novembril 1927 kirjutas sel puhul Sakala: „Pühapäeval, 6. novembril, pühitses vaimuhaigete varjupaik „Jämejala“ oma 30 aasta juubelit. Juubeli puhul korraldati asutuse hoolealustele ja teenijaskonnale väikene omavaheline aktus. Koosviibimise avas Viljandi linnako-

guduse õpetaja August Westren-Doll vaimuliku kõnega. Hoolealused kandsid ette koorilaule. Vaimustust tekitasid organist Elmar Rossmanni oreliettekanDED ja proua Hella Rossmanni laul. Saalis tõusid hoolealused püsti ning plaksutasid ettekanne-tele elavalt.

Too väike aktus tõi teatava elevuse haigete ühetoonilisse ellu. Välisilmast eraldatult elavad sääli inimesed, kelle mõistuse üle on laskunud tume hämarus. On neilgi omad mõtted ja toimingud, millest meil, kõrvalseisjatel, aimugi pole. Nagu pime roovialune on nende elu ja ainult ajuti välgatab selles hämaras roovialuses valgus. Ka too õhtupoolik kujunes vaimuhaigetele teatavas mõttes suursündmuseks, millest arvatavasti terve aasta kõneldakse.

Et sagedamini korraldada selliseid meelelahutusi avalikust elust eraldatud vaimuhaigetele, selleks asutati alles neil päevil Tallinnas „Vaimu- ja erguhaigete hoolekande selts“, kes omale ülesandeks võtab just meelelahutuse muretsemise vaimuhaigetele.“

Artikli lõpus teeb Sakala ka väikese kokkuvõtte Jämejala haigla tegevusest: „Aegade jooksul on „Jämejala“ kujunenud suurimaks omasarnaseks asutuseks Eestis. Allpool toome mõned andmed tema minevikust ja tuleviku väljavaadetest. 1893. aastal asutati „Liivimaa langetõbiste ja nõrgamõistuslike eest hoolitsemiseselts“. 1897. aastal ostis see selts omale „Jämejala“ talud ja 24. oktoobril vana kalendri järele võeti asundusse vastu esimene haige.

Üldse on „Jämejalal“ aegade jooksul varjupaika leidnud 647 haiget. Praegu on asunduses 122 haiget, pool mehi, pool naisi. Veel käesoleval sügisel kavatsetakse juurde võtta 20 haiget. Uusi hooneid on „Jämejalale“ ehitatud kaks, kuid kavatsusel on veel kahe maja ehitamine. Ühe uue maja ehitamine läheb maksma 22 000 000 marka ja alles eile pakuti maja ehitamise tööd Tallinnas vähempakkumisel välja. Kui see maja valmis saab, siis avanevad võimalused haigete arvu „Jämejalal“ tõsta 300-ni.

Praegu on asunduse juhtivaks organiks dr. Soo. Hr. Sool on „Jämejala“ eeskujulikus korras ja jõudsas arenemisloos tähelepanuväärivaid teened.“

Järgnevatel aastatel laiendati haigla 300-kohaliseks, selleks rekonstrueeriti vanu hooneid ja ehitati juurde personalimaja, köögimaja koos pesuköögiga ja kolmas ravikorpus. Ehitamisel löid kaasa ka haiged, mida ajaleht Maa Hääl kirjeldas 4. novembril 1934 üsna omapäraselt: „Vaimuhaige vedas kiviprahti haruldase hoolikusega. Ladus vankrile kiviprahi peale õlgi ning pani selle peale presendi. Selle sidus kõvasti kinni. Kui temalt küsiti, miks ta oma koormat lahtiselt ei vea, vastas töömees-vaimuhaige: „Siin on niisugune halb koht. Jookseb ringi palju igasuguseid hulle ja vargaid. Mõni arvab, et ei tea, mis mul koormas on ja tuleb varastama.““

Üsna huvitav on tutvuda toleaeegse Jämejala vaimuhaigla kodukorraga (vastu võetud 5. septembril 1931), mille paragrahvist 50 võib lugeda: „Põetajad ja kõik asutuse teenijad, kes haigetega töötavad, peavad mitte üksi haigete järgi valvama, vaid ka ise sellest tööst osa võtma, näidates sellega eeskuju ja virgutades sellega haigeid

tööle. Lähikäimine haigetega peab olema hoolitsev ja sõbralik.“ Sama kodukorra § 47 aga seisab: „Kõik asutise ametnikud ja teenijad ei tohi väljaspool ametikohustuste täitmist rääkida võõrastele haige üleväljandamisest haiglas ega avaldada haigete nimesid, meeles pidades, et selle all kannatavad haige huvid ja et see on haigla saladus.“

Mustad pilved Jämejala kohal

1931. aastal aga laskusid Jämejala kohale mustad pilved. 7. mai Sakalas ilmus artikkel pealkirjaga „Suured segadused Jämejadal“, millest võib lugeda: „Laupäeval 2. mail võeti vahi alla Jämejala nõdrameelsete varjupaiga endine majandusülem Eduard Reedel. Teda süüdistati mitmesugustes kuritarvitustes ja äärmises lohakuses asutuse majapidamise ja asjaajamise juhtimisel. Tolle mehe eluviisid olid kahtlemata palju laiemad ja tema operatsioonid suuremad, kui seda oleks võimaldama otsekohene palk. Kui asi juba lõplikult sassis oli, siis hakkas asja vastu huvi tundma ka ministeerium ja tagandas hiljuti majandusülema omalt kohalt. Pääle selle toimiti asutuse revideerimist, mis tõi päevavalgele hulga kriminaalse maiguga asju. Revideerimise materjalid anti üle kohtuvõimudele ja sellele järgnes mõne aja pärast Reedeli arresterimise korraldus.“

Reedeli asemele määrati majandusülemaks Puusepp, kuid õhkkond Jämejadal oli jätkuvalt närviline ning Sakala kirjutas 13. veebruaril 1932: „Ajalt, mil kurikuulus Reedel juhatas Jämejadal majandust, valitses sääl väga kodune ja perekondlik meeleolu. Reedeli vangistamisega ja uue majandusülema Puusepa määramisega oli aga kodurahu nagu rikutud. Tundus, nagu oleks tulnud soovimatud isikud sellesse iseseisvasse ja hiina müüriaga piiratud „vabariiki“. Tekkisid intriigid personaali hulgas ja loodi sääl sama närviline meeleolu, nagu varjupaiga võredega kaetud akende taga. Kuna varemini ei nähtud suuri puudusi ja kuritarvitusi, mis Reedel oma asjaajamises kombineeris, hakati pärast Reedeli kõrvaldamist otsima tema järeltulijailt ja teiste teenijate juurest igasuguseid vigu ja eksimusi.“

1931. aastal avastatud korralagedust uuriti kaua ning asi jõudis esimest korda kohtusse alles 1933. aasta 8. novembril. Siis aga selgusid puudused uurimises ja protsess lükati edasi. Uuesti jõudis asi kohtusse järgmisel aastal. 28. aprillil 1934 kirjutas Sakala: „Neljapäeval, 26. aprillil, algas Viljandi-Pärnu rahukogus teist korda Jämejala vaimuhaiglas 1931. aastal avastatud „paanama“ (suur segadus - H.R.) selgitamine. Asutuse juhtide ja kuritarvituste ja lohaka asjaajamise läbi oli riigile tekitatud kahju 11 489 krooni 52 senti, millises ulatuses oli tõstetud kaebealuste vastu tsiviilnõudmine.“

Kahepäevase protsessi käigus tuli ilmsiks, et „puhast“ oli tehtud peamiselt fiktiivsete arvetega koos allkirjade võltsimisega. Samuti selgus puudujääke vallasvara hulgas. Nii Reedel kui Soo olid müünud haiglale oma isiklikku kaupa (kartuleid, vilja) ja et asi oleks seaduspärane, otsiti tuttav inimene, kes arvele alla kirjutas. Kuigi lõpuks selgus koguni, et riigi kahju ulatub 18 000 kroonini, jääd siiski pidama esialgse nõudesumma juurde.

Protsess jõudis lõpule reede õhtuks. Prokurör toetas süüdistusakti, advokaadid palusid Reedelile kergemat karistust ja Soo õigeksmõistmist. Kaebealuste viimases sõnavõtus tunnistas Reedel end kahes punktis süüdi ja palus kergemat karistust, Soo palus end õigeks mõista. Dr Soo oli Jämejala ametist tagandatud juba 15. juulil 1932 ja töötas Tallinna Ühishaigekassas.

1934. aasta 29. aprilli Sakala kirjutas: „Kell veerand üksteistkümmend õhtul kuulutas kohus otsuse, mille järele kaebealused neile ettepanud süüdistustes tunnistatakse süüdi ja neid karistatakse: Eduard Reedelit, 53 aastat vana, kuueaastase sunnitööga, kõigi õiguste kaotamisega, ja 2982,08 kroonise rahatrahviga. Haridus- ja sotsiaalministeeriumi tsiviilnõude osaliseks rahuldamiseks Reedelilt sisse nõuda 3116,83 krooni. Osvald Soo, 39 aastat vana, tagandatakse teenistuskohalt.“

Üks Eesti suurimaid vaimuhaiglaid

1934. aastaks tõusis arstikohtade arv Jämejala vaimuhaiglas kolmeni, lisaks kolm õde ja 24 hooldusõde. Juhataja hallata oli ka haiglale kuuluv talumajapidamine, mis jõudis nii heale järjele, et kogu toodangut ei suudetud enam ise tarbida ning osa müüdi mujale, sealhulgas ka Viljandi vanglale. Edukat majandamist näitab seegi, et talu keskmine puhastulu aastas oli 2000 krooni (samal ajal oli kolmanda korpuse ehitusmaksumus aga 20 000 krooni).

1934. aastal maksis haige ülalpidamise päev kolmandas klassis 1 kroon ja teises klassis 2 krooni, aastas raviti 100 patsienti. Eesti psühhiaatria oli vähemalt formaalselt maha jäänud Lääne omast, kus iga kolme-nelja haige kohta oli üks põetaja, Jämejala haiglas tuli aga tollal üks põetaja 10 haige kohta. Õde Leeni Õunapi mälestustest on teada, et õde kõndis tollal kõik korpused läbi, „Krasnushkini“ pudel kaasas ja andis seda rahustavat mikstuuri peaaegu kõigile haigetele. Aminasiin- ja insuliinarvi tulid hiljem.

1934. aasta 4. novembri Maa Häälles anti artiklis pealkirjaga „Üks Eesti suurem vaimuhaigla“ Jämejalast tervel leheküljel üsna põhjalik ülevaade. Järgnev on lühikokkuvõtte seal kirjapandust: „Vanad kirjad vaimuhaigete varjupaigas Viljandi lähedal, Jämejalal, näitavad seda, et uue kalendri järele 5. novembril 1897. aastal võeti sinna esimesed neli haiget. Seda päeva loetakse nüüd vaimuhaigla asutamispäevaks.

Jämejala vaimuhaigete ravilas on ümmarguselt üks neljandik neist nõdrameelseist, vaimuhaigeist ja langetõbistest, kes on paigutatud Eesti vastavaisse haiglaisse. Suuruselt ja vanuselt on Jämejala vaimuhaigla teine Eestis. Arvuliselt kõige rohkem haigeid on Seewaldis (avati Tallinnas 31.10.1903), kõige vanem ravila on aga Tartu Ülikooli vaimuhaigete kliinik, mis 1931. aastal pühitses oma 50 aasta juubelit.

Mitmeti omapärane on elu Jämejalal, mis kujutab endast haiglaga ühenduses olevat suurvalu üle kümnekonna hoonega. Siin on rakendatud talu juure tööle nii palju vaimuhaigeid, kui see on võimalik. Tehes produktiivset tööd, haiged ühtlasi saavad nn tööravi osaliseks, mis on üks moodsamaid meetodeid vaimuhaiguste vastu võitlemisel.

Nr. 130.

Tervishoiu Peavalitsuse

JÄMEJALA VAIMUHAIGEMAJA

Nimi, eesnimi, sündim. aeg: Bertels Edgar 24.10.1980. Haridus
Rahvus, amet: Saarlans. (poolivabari kantkeli amet. alg)
Haige elukoht: Derekontl. seis
Haige omaksete elukoht: ballal.

Vastuvõetud: 4. VI 1984.

Väljakirjutatud: 18. XI. 86

terve
paranenud
paranemata
surnud

Diagnosis

Delirios mentis / Schizophrenia

Anamnesis:

1972/24. Sündinud tiigandi. Kallis nais Valgas güm. 4 aast ularrud telli väita, rehendus olend rase. Saamal põhjal jäänud koolist välja (olnud rased.) Kõrgem Riias sa juure ra ka maal. Sõmpaõppust töid ei teinud ega õppinud.

Riias kaup anitõta aeg läinud lollus. Pää olud segi ja sa vestu kusi - sa saatanud kalle kargus jäänudel joga jämejalga. sin pandud mõtte tugured teaduste tegemine põlled ja penikotas

Paranenud olla jurnud (val olud neembargus ema nävi kargus (?) / pää valusolega) mudast ei teg, õdend on olund, seolla õberas. laste kargus nibe perekmas.

Teadete järele (Berdtliche Meetat H150) on omi olund nõdranuelne. Kargus olla pt jäänud 6-7 aastarelt.

Jämejala vaimuhaigla patsiendi anamnees.

Praegu on Jämejälal 280 mees- ja naishaiget kokku, kummastki soost ümmarguselt ühepalju. Algaastail kandis Jämejala Marienhofi nime. Kuidas eestipärane nimetus on tekkinud, selle kohta andmed puuduvad. Vanad raamatud haigla arhiivis näitavad, et esimesed neli haiget toodi Valgast, Võrust ja Hellenurmest. Kolm olid nõdra-meelsed, neljas põdes langetõbe.

Jämejala statistikat

Selts oli ostnud maad kokku 380 vakamaad (üks Riia vakamaa on 0,37 ha), millest aga peaaegu kõik renditi jälle välja. Eesti Vabariigi alguspäevist aga kasutab vaimuhaigla ise oma maad. Praegu juhatab vaimuhaigla tegevust kolm arsti: juhataja dr. Nikolai Born (1901-1980, oli juhataja aastail 1934-1940 – H.R.), abijuhataja H. Viinapuu (Hans Viinapuu, sündinud 4.11.1897 – H.R.) ja dr V. Kiss (Voldemar Johannes Kiss – H.R.). Vaimuhaigla juhataja peab ühtlasi juhtima ka haiglaga kõrvuti funktsioneeriva talu majapidamist. Majanduslikud mured on esmajoones agronoom J. Simsoni õul.

Ravialused, arstid, haigetalitajad ja teised asutuse teenijad kokku annavad 350 pealise pere. Kogu asutise eelarve viimaste aastate jooksul on tõusnud 10 miljoni sendini, üheksa kümnendikku sellest rahast tuleb riigilt, ümmarguselt üks miljon senti on vaimuhaigla enda aastane sissetulek. Suurem osa sellest tuleb talupidamisest, ülejäänud haigete omakseilt või vastavalt omavalitsuse asutustest juuremaksu näol.

112 ha suurune maa-ala on pooleldi põllu all. Teine pool maast on vähem kasutatav soomaa tõttu. Jämejala laudas on 35-pealine piimakari, kes annab aasta ringi piima ainult oma inimeste tarbeks, talvel tuntakse isegi puudust piima järele, kuid seni väljastpoolt ostetud ei ole. Aastas tapetakse siin 25-35 siga, neist turule ei viida ühtegi. Suur aiapidamine annab aga saaki isegi nii palju, et asutise rahvas ei tarvita kõike oma toiduks ja viljarikastel aastatel on Jämejälalt müüdud aiavilja Viljandi vanglale.

Põetajaid on vähe

Talul on täiesti omaette raamatupidamine, mis näitab, et aastane puhastulu on keskmiselt 200 000 senti. Selle suure talupidamise juhiks ja kandvaks töjõuks on vaid neli tervet inimest: majandusjuhataja, eestõttegija ja kaks sulast. Haigeid, keda kehaline jõud ja vaimne seisukord lubavad tööd teha, rakendatakse mitmesugustele aia- ja põllutöödele. Mis praegu Jämejälal vaimuhaigete tööjõu maksimaalset kasutamist takistab, on järelevaatajate väike arv. Nagu eeltoodud arvudest võib näha, tuleb 10 haige kohta 1 põetaja.

Põetajate väikse arvu juures on küll võimalik haigeid panna niisugusele tööle, nagu näiteks heinategu, kus ülevaade kõigi kohta olemas ja haigete põgenemisvõimalused väikesed. Teistsuguste tööde puhul, kus haiged töötavad 3-4 kaupa gruppides laiali või koguni üksikult, on hädavalik, et iga väikest gruppi valvaks põetaja.

Jämejalal on kõige enam haigete tööjõudu kasutades suudetud ravialuseid rakendada kuni 50 protsenti. Põetajate-järelvalvajate väikese arvu tõttu pole olnud võimalik suuremat protsenti saavutada.

Põetajate teenistus iseenesest on kaunis raske ja paiguti närvepingutav. Üsna sageli on tööpäev 12-13 tundi pikk. Haigetega käitumine nõuab tasakaalukat meelt, enesevalitsemist ja kindlasti ka loomupärast oskust. Põetajad, nii mehed kui ka naised, saavad kuus veidi alla 50 krooni, peale selle prii korteri, kütte ja valgustuse. Toidu peavad nad ise omast rahast ostma.

Rahutute haigete juures peavad põetajad olema öösel vahikorral, et igal hetkel vahele astuda, kui üks haige teistele või iseenesele hädaohtlikuks saab.

Haigus nagu ta on

Arsti seisukohalt on hull inimene täiesti ühevääriliselt haige mõne teisega, kel on peas kõik korras, kuid viga kuskil mujal. Vaimuhaige haigus pesitseb peaaegu, ainult selles on vahe. Moodne arstiteadus nõuab, et terve ühiskond suhtuks vaimuhaigesse samasse kaastundlikkusega nagu teistesegi haigetesse ja väldiks igasuguse ironia „hullu“ üle.

See viib arstiteaduse keerukaisse saladusisse, kui hakata lähemalt selgitama vaimuhaiguse liike ja nende väljendusvorme. Võhikule näib, et iga vaimuhaige on erineva haigusega, kuna haiguse sümptoomid on nii lahkuminevad. Näiteks Jämejalal leidub haigeid, kes ei taha võtta toitu, mis neile antakse. Nad seletavad, et toit olevat mürgitatud. Niisuguseid haigeid tuleb mõnikord kunstlikult toita. Sealsamas teine haige tunneb, et ta on kogu ümbruskonna peremees. Mingi salajane hääl, mida teised ei kuule, sisendab talle selle mõtte.

Haigega on paiguti päris raske läbi saada, ta ei kuule sõna, ta tahab ise käskida. Mõni tunneb, et kõik asjad, mida ta kompab, on põletavalt kuumad. Kirjeldatud haiged põevad meelepetteid. Teised nende kõrval kannatavad nn luulumõtete all. Üks vana mees arvab, et ta on Jeesus Kristus. Ta hoiab oma juust ja habet, et rohkem jätta Kristuse välimust. Luulumõte mõnikord haihtub tal ajust ja siis näib, et haige on päris terve.

Vaimuhaiglas leidub veel teine, veel „tähtsam“ isik. Tema on Kõigevägevam, ta on jumalus. On üleaarne ütelda, et arstidelt ja põetajailt nõuavad need haiged väga tarka kohtlemist, kui ei taheta haiget mitte ärritada.

Suurusemõtete kõrval teised haiged tunnevad ennast kurvana ja arutu patusena. Mõni on päevad otsa mõttes selle pärast, et tema kunagi minevikus on teinud suure patu: on poest midagi ostnud ja tagasi saanud rohkem 2 senti. Suur patt vaevab haige hinge ja ta ei suuda kuidagi sellest vabaneda. Mõnda haiget tabab ideede maru – nad jooksevad ringi, neil on palju askeldamist, neil ei ole aega mitte põrmugi, aga nende tegevus on ainult üks rahutu rähklemine. Mõned on mälunõrgad – mis pool tundi tagasi on sündinud, see on haige ajust täiesti jäljetult kadunud.

Aastas lahkub keskmiselt 70 haiget Jämejalalt. Kes on päris paranenud, lähevad tagasi iseseisvasse eluvõitlusse, teised omakste perekondadesse.

Tööravi kasu

Vaimuhaigete ravimisel arstimid ei oma kuigi suurt tähtsust. Vaimutervis võib tagasi tulla alles pikema aja jooksul, kui haiget aegamisi püütakse tagasi viia normaalse elu raamidesse. Täiesti valesti arvavad need, kes võhikuna ei pea õigeks vaimuhaige juhtimise tööle. Terve kehaga vaimuhaige füüsilist tööd tehes leiab vaheldust, töö äratav temas huvi ja kisub tema mõtted segipaisatud siseilmast. Väsinuna ta öösel magab rahulikumalt, pettekujutused ei kiusa teda nii taga.

Moodsa psühhiaatria seisukohalt ja sotsiaalseil ning ka majanduslikel kaalutlusil tuleks meil õige pea korraldada vaimuhaigete ravimist lahtise hoolekande teel. Haigele on seda parem, mida varem ta lahkub haigla õhkkonnast ja saab elama perekonda, kus tema järele peale naaberelanike hoolitsevad vastava rajooni arstid. Sama tähtis on organiseerida vaimuhaigete töökoloniisid, kus vaimsete defektidega inimesed võivad töötada vastavalt oma võimetele.

Sellekohane statistika, mis koostatud asjaomaste arstide poolt, näitab, et kõige kallimaks läheb vaimuhaige ülalpidamine haiglas ja kõige odavam on elu töökoloniis, kus vaimuhaige võib oma kulud tasa teenida. Rahvamajanduslikult ei ole niisuguste kavatsuste teostamine sugugi väikese tähtsusega. Palju uudseid ravimeetodeid vaimuhaiguse tõkestamisel on Eestis esmalt ellu viidud Jämejala arstide poolt.

Lõpuks ka üks lugu ühest vaimuhaigest sellest ajast, kui Jämejalal 1931. aastal ehitati uut haiglahoonet. Siis aitasid tööd teha ka tervemad ja rahulikumad haiged. Üks ehituse juhte pani tähele, et keegi nõdrameelne, kes kaevas maad labidaga, hüppas omapärasel viisil. Ta viskas labidatäie mulda eemale ja hüppas kahe jalaga korraga õhku. Viskas teise labidatäie ja jälle hüppas. Imestunult küsis ehitusmeister vaimuhaigelt, et miks ta nõnda hüppab. Hull vastas: „Noh, see on just nõnda, kuidas keegi teeb. Mõni hüppab, mõni ei hüppa!“

Algas okupatsioonide aeg

Nõukogude okupatsiooni algul ja ka pärast sõda oli Jämejala haiglas tagatud tasuta arstiabi. Teise maailmasõja aeg kujunes aga taas haiglale mõnaperioodiks. Saksa sõjavägi võttis enda kasutada peaaegu kõik hooned ning haigete ja personali kasutada jäi vaid teine maja, kus oli 18 rahulikku abimajandi põllu- ja majandustöid tegevat haiget. Suur osa patsientidest viidi teistesse haiglatesse või kodudesse. Kolmandasse majja asutati Saksa sõdurite puhkekodu. Alumisel korrusel, kus olid suured ja kõrged ruumid, olevat olnud uhkete vaipade ja palmidega kaunistatud tantsusaal, ülemistel korrustel aga sõduritele mõeldud toad. Linnarahvas olevat seal sageli tantsimas käinud, tantsuks mängis tolleaegne Viljandi kohviku orkester.

Saksa sõduri puhkuse aeg Jämejala puhkekodus oli kaks nädalat. Iga sõdur sai väikese trükise, kuhu oli lõbusas kirjas kodukord, päevaplaan ja muu taoline. Nädala juhtlauseid olid kirja pandud värsivormis. Vabatõlkes kõlasid need järgmiselt:

Jämejala nädalajuhtlauseid (autor Fred Endrikat)

Esmaspäeval algab nädal,
esmaspäeval õige mees puhkab,
seda tegid juba meie esivanemad.
Meie peame rangelt kinni traditsioonidest.

Teisipäeval peetakse iseendaga nõu.
Kogutakse julgust ja jõudu tegudeks.
Enne, kui alustada uut üks, kaks, kolm,
on teisipäev juba möödas.

Kolmapäeval langetatakse otsus:
kindla peale, tuleb teha, mis saab.
Aga tulgu, mis tuleb,
pihta hakkame neljapäeva hommikust alates.

Neljapäeval koostatakse plaan:
täna alates tuleb midagi teha.
Mõeldud, tehtud, mõeldud, tehtud.
Vahepeal on kätte jõudnud öö.

Reedel läheb kõik vanaviisi,
kui millegagi alustatakse, läheb kõik vastupidi.
Seepärast tõmbame hinge, puhkame välja, võtame õpetust:
kes midagi ei tee, ei tee ka midagi valesti.

Laupäeval ongi nädala lõpp käes,
siis peab põhjalikult välja magama.
Millegagi alustada pole mõtet, ei tasu ära.
Puhkus on kodaniku kohustus.

Pühapäeval tahetakse nii palju teha,
aga puhkepäeval peab kahjuks puhkama.
Tööga pole kunagi liiga hilja alustada.
Oh lapsed, kuidas aeg lendab.

Sõjajärgne aeg

Saksa okupatsiooni lõppedes olevat nõukogude propaganda kohaselt olnud Jämejala vaimuhaigla hooned rüüstatud ja kasutuskõlbmatud. Teise versiooni kohaselt midagi eriti kohutavat ei olnud, vaid toimus sõjajärgne taastamine (maju remonditi, ruume tehti väiksemaks jms). 1946. aastaks korrastati esimene maja ja haigla võis 115 voodikohaga tööd alustada. 1948. aastaks seati korda ka kolmas (kutsutakse ka „torniga majaks“) ja voodikohtade arv tõusis 300-ni, nagu oli seda olnud enne sõda.

Neil rasketel aastatel töötasid paarstidena:

Bernhardt Saarsoo (1940-1944)

Hilda Saarsoo (lühiajaliselt 1944. aastal)

Jüri Saarma (1945)

Nikolai Born (1945-1946)

Sergei Sivtsov (1946-1950)

Ekaterina Višnjakova (1950-1952)

Jaan Brems (1952-1959)

Sõjaaegsed katsumused ei jäänud Jämejala haiglale aga kahjuks viimasteks. Vaevalt oli saavutatud haigla taastamine, kui saabus uus pikemaajaline mõõnaperiood - 1949. aasta suvel hävis tulekahjus personalimaja ning suurem osa teisest ravikorpusest. 1958. aasta tulekahjus hävis esimene ravikorpus (nn meestemaja). Alles jäi vaid kolmas maja ning ruumipuudus oli suur, ehitus- ja taastamistööd algasid aga alles 1960. aastal.

Kuna teine maja oli kannatada saanud vaid osaliselt - kahekordne osa jäi tulest puutumata, põles vaid ühekordne osa -, oli võimalik säilinud ruume mingil määral kasutada. Kahekordses osas elasid arstid ja ka muu personal kuni 1962. aastani, mil taastati ja lasti käiku uues kuues personalimaja. Põlenud osas seati sisse protseduuride tuba. Arstidel eraldi kabinet puudus ning tualetti minnes tuli hüpata ja ronida üle rusude tulest puutumata kahekordsesse majaossa. Patsiendid paigutati vanasse kultuurimajja (hilisem tegevusmaja).

Kolmas maja taastati ja renoveeriti 1963. aastal ning selles alustas tööd füsioteraapia ka-

Kaelalülide venitusravi.

binet. 1966. aasta jaanuaris likvideeriti seal asunud alkohoolikute sundravi osakond ja ruumid ehitati ümber vesiravilaks. Sundravi oli tasuline - 90 kopikat päev -, kuid haigusleht maksti välja (muidugi juhul, kui haiget polnud režiimirikkumise eest haiglast välja kirjutatud).

Kolmandas majas on erinevatel aegadel asunud veel peaarsti ja psühholoogi kabinetid, kantselei, haigla ja abimajandi raamatupidamine, apteek, dispanser ja lasteosakond.

1958. aastal liideti Jämejala haiglaga endine Viljandi Meditsiinilise Keskkooli abimajand, mis koosnes samuti kolmest talust: Jaani, Kolupea ja Suuga.

Abimajand jäi sinna paigutatud kroonilise kuluga vaimuhaigusi põdevatele haigetele tööravi baasiks. Suugale, mis asus Jämejalt 24 km eemal, rajati kõik vajalikud kommunikatsioonid, köök ja pesuköök. Osa hoonetest kohandati haigetele ja ehitati juurde uusi maju. Aastatel 1970-1990 raviti sealses osakonnas korraga kuni sadat patsienti. Hiljem anti Suuga maad üle kolhoosile ning haiglale jäi vaid vahetus läheduses asuv abimajand kogupindalaga 500 ha.

Jämejala haigla nõukogude ajal

Sõjajärgsel ajal oli Jämejala Vabariikliku Psühhoneuroloogiahaigla jaoks oluline koht abimajandil. 18. märtsil 1947 kirjutas Sakala: „Üks suuremaid abimajandeid maakonnas on Jämejala haigla abimajand, kellel on täita küllalt ulatuslikud ülesanded haigla varustamisel põllumajandus-saadustega. Põllumaad on majandil 114 ha, hobuseid 8, kariloomi 34, neist lüpsilehmi 18, sigu 31. Viimaste arvu tahetakse suurendada. 1,5 ha maad on majandil aiandi all, kuid eeloleval kevadel on majandi juhataja L. Mikivere sõnul seda plaanis suurendada 2,5 ha võrra. Eeloleval kevadel ehitas abimajand 80 ruutmeetrilise pindalaga kasvuhoone.“

Heinategu abimajandis.

Jämejala psühhoneuroloogiahaigla töötajate poliitunnist osavõtjad 1960. aastatel.

Jämejala psühhoneuroloogiahaigla töötajad paraadil.

Aastail 1959-1979 töötas Jämejala haigla peaarstina Hans Väre, kes 1969. aastal kait-
ses kandidaadi- ja 1975. aastal doktoriväitekirja. Samal aastal määrati talle - koos
autorikollektiiviga L. Allimets, L. Karu, J. Liivamägi, L. Mehilane, M. Saarma ja V.
Vahing - ENSV riiklik preemia neuroleptikumide ja antidepressantide kliinilise ja
eksperimentaalse farmakoloogia alaste uuringute tsükli eest.

Nõukogude Eesti perioodil laienes haigla nii mahult kui kvaliteedilt. 1960. aastal
avati Suugal 50 voodit ning koos selle osakonnaga oli 1963. aastaks 520 voodikohta.
1965. aastaks võeti vastu kuni 1000 haiget aastas, 1967. aastal valmis uus ravikorpuse
ning voodikohtade arv suurenes 670-ni. 1980. aastate lõpul ja 1990. algul oli haiglas
lausa 760 voodikohta. Suurenes ka patsiente teenindava personali arv. Kui 1965.
aastal töötas haiglas 446 inimest, siis 1990. aastal 517, kellest 33 omasid arsti kutset.

1961. aastal lõpetati Jämejala tööteraapia hoone ja Suuga pesuköök-sauna ning
elektriliini ja alajaama ehitus. 1962. aastal avati ambulatoorne osakond ja personali
elamu, 1964. aastal biokeemia laboratoorium ning 1965. aastal alustati 6. korpuse
ehitamist. 1966. aastal avati meditsiinilise psühholoogia ja elektroentsefalograafia
kabinetid, samal aastal ka uus sigala. 1967. aastal valmis kuues osakond, 1968. aastal
vesiravila ning teine elumaja, 1969. aastal funktsionaalse diagnostika osakond,
kehakultuurikabinet ja saunaruumid haigetele. 1972. aastal valmis uus klubihoone,
1975. aastal ehitati vana lauda baasil välja ravitöökojad, 1981. aastal vana kaupluse-
hoone baasil uued tööruumid kauplusele ja kontorile.

Jämejala psühhoneuroloogiahaigla töötajad 1960. aastatel.

Patsientide kehakultuur Jämejalal.

1983. aastal valmis kolmanda maja juurdeehitus, kuhu said uued tööruumid apteek, hambaravi-, funktsionaaldiagnostika- ja ravikehakultuurikabinet. 1984. aastal valmis kütteõlihoidla ning alustati juurdeehitust esimesele majale.

1980. aastatel renoveeriti ka vana kauplusehoone koos nn pritsikuuriga, millest sai haigla administratiivhoone. Maakivist pritsikuur oli olnud Jämejala tuletõrjesalga kasutuses, pärast renoveerimist tegutses seal lühikest aega kohvik, kus personalil oli võimalik seal väiksemaid koosviibimisi korraldada. Valmisid ka abimajandi administratiiv- ja loomapidamishooned, juurviljahoidla, garaažid, tööravikorpused ning vana kultuurimaja renoveeriti tegevusteraapia majaks.

Pidevalt suurenesid Jämejala Vabariiklikus Psühhoneuroloogiahaiglas ka ravi ja diagnostikavõimalused. Peale psühhiaatriaosakondade avati haiglas mitmed eriosakonnad: 1956. aastal tuberkuloosiosakond psüühiliselt haigetele (samal aastal ka röntgenkabinet), 1962. aastal dispanser ja alkoholismiravi osakond, 1978. aastal lasteosakond.

1984. aastal tehti osakondade struktuuris muudatusi ning koos Suuga osakonna ja dispanseriga oli haiglas 12 osakonda ning 8 ravikabinetti.

Kindlasti peab märkima, et aastail 1963-1973 töötas Jämejala haigla tuberkuloosiosakonna juhatajana legendaarne Viljandi arst Mats Nõges.

Aastail 1979-1980 töötas haigla peaarstina Arno Jaanson, aastail 1980-1987 taas Hans Väre, 1987. aastal sai haigla peaarstiks Ivo Tatar.

Jämejala arstid. Esimene rida (vasakult): Hele Kohlap, Mats Nõges, Hans Väre, Nikolai Born ja Hilda Saarsoo. Tagumine rida (vasakult): Uno Brems, Viires, Nöps ja Oleg Semevsky.

Jämejala psühhoneuroloogiahaigla töötajad 1980. aastal. Esimene rida (vasakult): Imbi Tumma, Eda Kulp, Regina Feldman, Helle-Mare Jaanson, Hans Väre, Hele Kohlap, Elvine Aasa, Meeri Jürge-son ja Maie Kreegipuu. Teine rida (vasakult): Made Tamm, Armen Torosjan, Aima Priske, Ly Pääro, Leida Pertel, Ann Veiken, Eda Korts, Heidi Bergmann, Eha Pähn, Helgi Kass, Mare Sergejev, Henno-Jüri Sibul ja Üllar Kerner. Kolmas rida (vasakult): Ilmar Soomere, Rein Potter, Leo Kirotar, Aavo Peet, Evald Untera ja Viktor Sergejev.

1990. aastal töötas haiglas 36 arsti, 157 õde ja 249 sanitari.

1987. aastal kirjutas Ivo Tatar Jämejala haigla laualehes "Visiit": „Algselt vaid mõnest taluhoonest koosnevast vaimuhaigete hoolduspaigast on nende aastate jooksul kujunenud kaasaegne ravikompleks, mis oma 750 voodikohaga on suuremaid Eestis. Haiglas töötab käesoleval ajal 33 arsti, 167 meditsiiniõde ja 333 muud töötajat. Aasta jooksul võetakse vastu ligi 2500 abivajajat. Välja on arendatud kõik psühhiaatrilise abi profiilid alates lastepsühhiaatriast ja lõpetades geriaatrilise abiga. Haigla on saavutanud hea maine, haiglas on olemas kogenud meditsiinipersonal ja edu on saavutatud teaduslikus uurimistöös.

Suurt tähelepanu on pööratud diagnostiliste abikabinettide väljaarendamisele. Kaasaegse aparatuuriga on varustatud funktsionaalse diagnostika kabinet, heal tasemel töötavad haigla laboratooriumid. Haigete psüühilise seisundi täpsustamiseks on arstidel võimalus kasutada meditsiinipsühholoogide abi. Patsientide hulgas on hinnatud haigla füsioteraapia osakond, kus on võimalus saada ka vesiraviprotseduure.

Raviprotsessis on medikamentoosse teraapia kõrval tähtis koht ka tööraivil. Töövõimalused on haigla töökodades, abimajandis, ehitus- ja remonttöödel. Suuremat tähelepanu on pööratud kultuurterapiale. Haigetele korraldatakse kinoseansse, töötab raamatukogu, osadele ravialustele on korraldatud ekskursioone Eesti kaunimatesse paikadesse.

Muret tekitab haigla materiaalne baas. Mitmed korpused on amortiseerunud ja vajavad kapitaalremonti. Kiires korras vajab lahendamist uue soojatrassi ehitus. Töid raskendab haiglate üldine puudulik varustamine ehitus- ja remondimaterjalidega.“

1990. aastate algul teenindas Jämejala haigla Viljandi, Pärnu, Rapla, Paide ja Võru maakonna haigeid. Medikamentoosse ravi, füsioteraapia ja ravikehakultuuri kõrval oli endiselt tähtsal kohal ka tööravi. Patsientidel oli võimalus töötada aiandis, kartonaaži-, jäätisepulkade pakkimise ja õmblusjaoskonnas, tegelda kudumisega ja võtta osa abimajandite tööst.

Abimajand likvideeriti Eesti taasiseseisvumise algul, veidi hiljem lõpetati ka raamatute köitmine ja kartonaažitööd. Hiljem on sundravi osakonnas valmistatud ühteist AS-ile Mistra ja tehtud puutööd.

Jämejala Vabariikliku Vaimuhaigete Haigla abimajand alustas oma tegevust 16. juulil 1946, tootmise põhisuunaks oli põllumajandustoodangu ja aiasaaduste kasvatamine haigla vajaduseks. Enne likvideerimist oli abimajandil maad 460 ha, sellest põllumajanduslikku maad 336 ha, metsa all 19 ha, muud 21 ha ja kõlbmatut maad 84 ha. Taasiseseisvuse algul oli abimajand pidevalt rahalistes raskustes, mistõttu tekkis olukord, kus võlgade katteks tuli majand likvideerida ja müüa loomad ning hooned võlgade katteks. 15. mail 1995 andis sotsiaalminister välja käskkirja abimajandi likvideerimise kohta.

Jämejala patsiendid kartonaažitööl.

Hoolitseti ka haigete meelelahutuse eest. Klubihoones toimusid kaks korda kuus kultuurprogrammilised üritused ja korraldati ekskursioone. Haigla peaõde Elvi Gabriel meenutab: „Kõige aktiivsem oli isetegevus 1950. ja 1960. aastatel, aga see jätkus vähem või rohkem kuni 1990. aastani. Vanas kultuurimajas on esinenud mitmed Estonia lauljad: Georg Ots, Tiit Kuusik, Teo Maiste, Viktor Gurjev jt. Samuti näitlejad Endel Pärn, Sulev Nõmmik, Katrin Karisma, Elvi Raamat, Reet Lauul jt. Töötasid haigete mandoliiniansambel, akordioniansambel, laulukoor ja näitering (kus mängisid koos arstid ja patsiendid). Populaarsed olid nii haigete kui ka personali peod.“

Jämejala psühhoneuroloogiahaigla peaõde Elvi Gabriel.

Klubiüritus Jämejala kultuurimajas. Külalisteks Endel Pärn ja Sulev Nõmmik.

Taasiseseisvumisaeg Jämejälal

1990. aastate teine pool oli Jämejala jaoks keeruline. Haigla direktorina töötas sel ajal Henri Väre ja ülemarstina Ants Puusild. 19. jaanuaril 1995 tõi Ants Puusild Sakala usutluses: „Mina konkureerisin ülemarstiks mõttega püüda säilitada haiglat, mitte lasta seda hooldekoduks muuta. Tahame avada akuutosakonna eriti raskest seisundis haigetele. Teiseks tuleb muuta haiglavälisest ravi ehk ambulatoorset vastuvõttu. Koos peaksid töötama psühhiaater, psühholoog ja sotsiaaltöötaja. See on aega ja suuri ainelisi kulutusi nõudev ettevõtmine, ambulatoorne osakond töötab kahjumiga. Peame tegelema ka rehabilitatsiooniga, mida tänaseni sisuliselt tehtud ei ole.“ Peale Viljandimaa teenindas Jämejala haigla veel Pärnu-, Järva-, Rapla- ja Võrumaa patsiente.

Jämejala psühhiaatriaigla 1996. aasta aruandest saab ülevaate osakondadest ja nende tegevusest. Eelmisel aastal oli toimunud oluline murrang haigla töökorralduses, samuti tehti palju remonttöid ja muretseti uut mööblit.

1. osakond

Avati 21. juulil 1995 akuutosakonnana nii mees- kui naishaigetele. Voodikohti oli 35. Osakonnas töötas 3 arsti, 11 meditsiiniõde, 12 hooldusõde ja 1 õde-perenaine. Aasta jooksul võeti vastu 372 haiget. Ravialustel oli võimalus vaadata televiisorit, käia saatjaga raamatukogus ja tuua lugemiseks kirjandust. Haiglas korraldatavatest

Jämejala psühhiaatriahaigla töötajad 1993. aastal. Esimene rida (vasakult): Peeter Pastik, Ilmar Soomere, Oleg Semevsky, Ivo Tatar, Elvine Aasa, Ester Pütsepp ja Ene Raudla. Teine rida (vasakult): Rein Potter, Helgi Kass, Raili Must, Eha Pähn, Ants Puusild, Aima Priske, Eda Korts, Mare-Liis Heuer, Henno-Jüri Sibul, Riina Jents, Maria Teiverlaur, Eda Kulp, Made Tamm ja Reet Madisson.

üritustest selle osakonna haiged osa ei võtnud, kuna nende tervislik seisund seda ei lubanud. 50-60% saabunud haigetest olid tulnud ravima alkoholismi, arvuliselt teisel kohal olid skisofreeniahaiged. Voodipäevade arv oli alkohoolikutel 1-15, skisofreeniahaigetel 60 päeva kuni mitu kuud. Kuu keskmine täituvus oli 30 haiget.

2. osakond

Subakuutne ehk alaägedate haigete osakond alustas tegevust samuti 21. juulil 1995. Patsientidele tähendas see avatud uksi ja „vaba käiku“, varem olid osakonna patsientide põhiosa moodustanud haiglasse sisse kirjutatud kroonilised vaimuhaiged. Patsientide jaoks toimus rida osakonnasiseseid tegevusi: male- ja kabeturniirid, viktoriinid, koroonavõistlused. Samuti osalesid nad ülehaiglalistel viktoriinidel, puhke- ja tantsuõhtutel. Osakonnas töötas sotsiaaltöötaja, kes tegeles patsientide sotsiaal- ja majandusküsimustega.

Osakonnas töötas 2 arsti, 7 meditsiiniõde, 9 hooldusõde ja 1 õde-perenaine. Aasta jooksul võeti vastu 233 haiget, voodikohti oli 35.

3. osakond

Moodustati 1. jaanuaril 1956 algselt 35-voodikohalisena kui värskelt haigestunud ja psühhoosi ägenemisega rahutute naishaigete osakond, mis asus kolmandas ehk nn naistemajas. 1963. aastal suurendati kohtade arvu 70-ni. Uue, 6. maja avamise järel

1968. aastal asus osakond uutes ruumides, kuhu toodi üle pikaajalise haiguskuluga rahutud haiget Tallinna ja Tartu psühhiaatriahaiglatest.

Seitse aastat oli osakond väga vähese liikuvusega, haigete seisund hakkas aga paranema tööravi rakendamisel. Esimeseks tööks oli apteegikottide valmistamine.

1975. aastal muudeti osakond taas aktiivse ravi osakonnaks ning keskmiselt võeti aastas vastu 150-160 uut haiget. 1993. aastal sai osakonnast mõneks ajaks taas akuutosakond, 1995. aasta juulist hakati avatud ustega osakonnana teenindama meeshai-geid.

Osakonnas oli 1996. aastal voodikohti 40: naistele 11, meestele 29. Aasta jooksul võeti vastu 267 haiget, osakonnas töötas 2 arsti, 7 meditsiiniõde, 10 hooldusõde ja 1 õde-perenaine.

4. osakond

Muudeti 1995. aasta juulis 40 voodikohaga lahtiste ustega osakonnaks, kus peamiselt teenindati Lõuna-Eesti naispatsiente. Diagnoosideks olid põhilised alaägedad psühhoatilised häired, meeleolu- ja sõltuvushäired. Haigetel oli võimalus käia ravivõimlemisel, massaažidel, ravivannides ja lõõgastusravil, samuti võisid nad osaleda grupiteraapias ja käia psühholoogide juures. Osakonnas käis sotsiaaltöötaja ning kord kuus kirikuõpetaja. Tööteraapiaga tegelemisel sõlmisid haiged niite ja riideribasid.

Aastas võeti vastu 209 patsienti, osakonnas töötas 2 arsti, 7 meditsiiniõde, 9 hooldusõde ja õde-perenaine.

5. osakond

21. juulil 1995 loodud hooldushaigete osakonnas oli 1996. aastal 94 voodikohta: 47 mees- ja 47 naishaigetele. Osakonnas töötas 2 arsti poole koormusega, 22 hooldajat ja 1 õde-perenaine. Õekohti oli 8,5. Aasta algul oli patsiente 93: kroonilise skisofreeniaga 52, dementseid 28, mõõduka ja raske vaimse alaarenguga 9 ning ravimifirma Pfizeri ravimiuuringu haigeid 4. Vaba aja paremaks veetmiseks olid patsientide kasutuses televiisor, raadio, lauamängud ja ajalehed.

6. osakond

1963. aastal moodustatud rahutute naishaigete osakond asus kolmandas ehk nn naistemajas. 1968. aastal valmis uus haiglakorpus, kuhu viidi üle ka 6. osakond. Kuigi osakonnas oli haigete jaoks ette nähtud 60 kohta, ulatus haigete arv isegi 80-ni.

1995. aasta juulis muudeti osakond naishaigete 40 voodikohaga lahtiste ustega osakonnaks, kus hakati ravima alaägedaid psühhooside ägenemisi, erinevates raskusastmetes depressioone, isiksuse- ja kohanemishäireid ja muud. Sotsiaaltöötaja ja personali kaasabil toimus mitmeid ühiseid üritusi: hoidise valmistamine, anekdootide õhtu, mardi-, kadri- ja jõulukommete tutvustused.

Psühhiaatrid Made Tamm (vasakul) ja Riina Jents Pfizeri seminaril seminaril.

Osakonnas töötas 2 arsti, 7 meditsiiniõde, 9 hooldusõde ja 1 õde-perenaine ning aastas saabus 177 patsienti.

7. osakond

Samuti 1995. aasta 21. juulil avatud osakond moodustati ebastabiilsete haigete jaoks. Voodikohti oli 67, neist 38 naistele ja 29 meestele. Patsientide vaba aja sisustamiseks oli televiisor ja raadio. Osakonnas töötas 3 arsti, 17 meditsiiniõde ja 1 õde-perenaine, ette oli nähtud ka 26,5 hooldusõde kohta.

8. osakond

Avati 1. aprillil 1956 ning sellesse suunati tuberkuloosiravile vaimuhaiged kõigist maakondadest. Algul oli osakonnas kohti 30, seejärel 70, hiljem jäadi 50-kohaliseks.

1996. aastal saabus ravile 70 haiget ning osakonnas töötas 2 arsti (psühhiaater ja ftisiaater), 12 hooldusõde ja 1 õde-perenaine ning meditsiiniõde ametikohti oli 7,5.

9. osakond

Sai 1995. aastal kõige suurema muutuse osaliseks. Suurest, kahest erinevast - kinnisest (kroonilised vaimuhaiged) ja lahtisest (neuroosid jne) - poolest koosnenud 95 kohaga osakonnast sai 23 voodikohaga osakond, kus ravialuste põhilisteks diagnoosideks olid depressioonid, neuroosid ja piirialased seisundid.

Osakonnas töötas 1 arst, 5 meditsiiniõde, 1 õde-perenaine ja 4 hooldusõde.

Lasteosakond

Avati 1978. aastal 45 voodikohalisena, hiljem vähenes see arv 25-ni. Aastas saabus osakonda 247 last, osakonnas oli 2 arsti, 6 meditsiiniõde, 10 hooldajat, 2,5 kasvataja kohta, 1 logopeed, 1 muusikaterapeut, 1 tegelusterapeut ja 1 sotsiaaltöötaja. Vajadusel oli osakonna käsutuses ka psühholoog, kes tegeles nii diagnostika kui ka psühhoteraapiaga.

Dispanser

Ambulatoorne vastuvõtt avati haigla juures 1957. aastal. 1980. aastatel oli dispanseri aastakoormus 17 000-18 000 visiiti, alates 1991. aastast oli visiite keskmiselt 5500.

1996. aastal oli vastuvõtte 5381, neist lapsi 824.

Psühholoogiakabinet

Kabineti koosseisu kuulus 7 töötajat, kelle tööst hõlmas suure osa psühhodiagnostika. Lisaks psühholoogilistele kompleksuuringutele viidi 1996. aastal läbi ligi 700 psühhoterapeutilist vestlust ja rohkesti mitut liiki psühhoteraapia seansse.

Veel kuulus Jämejala haigla juurde apteek, kliiniline ja biokeemiline laboratoorium, füsiaatria kabinet (loodi 1960. aastal, vesiravi tegemist alustati 1966), funktsionaalse diagnostika kabinet, toiduköök ja pesumaja.

1997. aasta 10. oktoobril tähistas Jämejala Psühhiaatria haigla juubelikonverentsiga oma 100. aastapäeva.

Jämejala vaimuhaigla 100. aastapäeva aktus. Kõneleb direktor Henri Väre.

Ülemarst Ants Puusild andis oma ettekandes ülevaate haigla hetkeseisust: „Tänapäeva Jämejala Psühhiaatria haigla on 450 voodikohaga raviasutus. Lisaks ravitööle tehakse haiglas kohtupsühhiaatrilisi ja sõjaväekõlbulikkuse ekspertiise ning Jämejala haiglas toimuvad ka uute ravimite kliinilised uuringud. Haiglas on 8 osakonda, sealhulgas akuutosakond, lasteosakond, ebastabiilse remissiooniga haigete osakond.

Ainsana Eestis on Jämejadal psüühikahäiretega inimeste tuberkuloosi osakond. Praeguseks on enamik osakondi muutunud lahtiseks. Haigete rehabilitatsioonile mõeldes avati peale renoveerimist tegevusteraapia hoone. Viimastel aastatel on meie haiglas viibinud ligi 1700 haiget. Haiglas töötab 20 psühhiaatrit ja 8 muu eriala arsti. Psühholooge on 5. Meditsiiniõdede arv on 106. Hooldusõdesid on 135. Muud haigla tööd tagavat personali on 59.

Haigla juures töötavad Vaegurluse Ekspertiisi Komisjon ja patsiendiesinduskabinet. Tööd on alustanud koolitus psüühiliste probleemidega inimestele ja nende lähedastele. Süsteemne lähenemine on kasutusel lastepsühhiaatrias ja ka esmaste psühhoside puhul peamiselt piirilase osakonna baasil.

Seoses viimaste aastate reorganiseerimisega on toimunud haiglavoodite vähenemine. Ravilviibijate olmetingimused on paranenud, haigla töös on kasvanud rehabilitatsiooni ja psühhoteraapia osatähtsus. Aktuaalne on meeskonnatöö põhimõtete kasutuselevõtt.“

2000. aastal toodi Jämejalale süüdimatute eriosakond, kus asusid need, kes sooritasid kuriteo meeltesegaduses. 2001. aastal avati 71 voodikohaga sundraviosakond renoveeritud esimeses majas.

Haigla nimi oli nõukogude ajal Jämejala Vabariiklik Psühhoneuroloogiahaigla, 1993. aastast Viljandi Maakonnahaiglagaga ühise sihtasutuse loomiseni Jämejala Psühhiaatria haigla, 2002. aastast SA Viljandi Haigla psühhiaatriakliinik.

Jämejala haiglast rääkides ei saa mööda minna ka kompleksi ümbritsevast pargist, kus kasvab üle 70 põõsa- ja puuliigi. Pole liigne lisada, et iidse pargi suvine rohelus ja talvine vaikus pakkus haigetele sellist rahu ja kosutust, mida ei suutnud inimesele anda ükski tablett.

Haigla territooriumi lõunapoolses servas asub aga surnuaed, kuhu on maetud Jämejala haigeid. Koduloouuriija Toivo Mallingu arvates annavad vanad raudristid tunnistust, et matmisi on toimunud juba enne 1920. aastat. Arhiivis leiduva Jämejala Vaimuhaigla kalmistu registri põhjal maeti viimane haige antud kalmistule 26. detsembril 1966.

Jämejala haigla majaisad, juhatajad, ülemarstid, direktorid ja peaarstid

1897-1908 Jakob Rosenwald, kohapealne tööde juht

1908 Jakob Rosenwald, majaisa

1923-1932 Osvald Soo, raviastutuse juhataja

1932-1940 Nikolai Born, raviastutuse juhataja

1940-1944 Bernhardt Saarsoo, raviastutuse juhataja

1945-10.10.1946 Nikolai Born, peaarst

1946-10.08.1950 Sergei Sivtsov, peaarst

1950-25.09.1952 Ekaterina Višnjakova, peaarst

1952-08.11.1959 Jaan Brems, peaarst

1959-01.05.1979 Hans Väre, peaarst

1979-01.05.1980 Arno Jaanson, peaarst

1980-1987 Hans Väre, peaarst

1987-1995 Ivo Tatar, peaarst

01.01.1995-1999 Henri Väre, direktor

01.01.1995-01.03.1999 Ants Puusild, ülemarst

01.11.1999– 15.11.2002 Henri Väre, peaarst

Nikolai Born.

Jaan Brems.

Hans Väre.

Henri Väre.

Ants Puusild.

Ann Veiken.

01.05.2002 – 01.10.2002 Ann Veiken, psühhiaatrilise teenistuse ülemarst
Alates 01.10.2002 Riina Jents, psühhiaatrikliiniku ülemarst

2002. aasta „valitsemisajad“ kattuvad, sest toimus ühinemine sihtasutuseks ning uus ja vana struktuur töötasid mõnda aega paralleelselt.

Jämejala haigla peaõed

12.05.1945-30.12.1967 Ilse Järvekülg

30.12.1967-01.09.1968 Agnes Kink

01.09.1968-01.01.1970 Silvi Heinsoo

01.01.1970-11.12.1975 Helga Arak

11.12.1975-01.01.2003 Elvi Gabriel

Alates 01.01.2003 Mirjam Arus

Jämejala haigla apteegi juhatajad

01.02.1950-05.06.1962 Hans Vilu

05.06.1962-28.02.1962 Aino Vaharo

01.03.1983-01.06.1997 Liidia Pääru

01.06.1997-01.05.2002 Tiina Jaanre (Jämejala apteek liideti haigla apteegi koosseisu, Jaanre jätkas proviisorina)

Killukesi ajakirjandusest

Jämejala pargis haljendavad haruldused

Laialdast tuntust kogunud Jämejala pargi puhul pole tegemist iidse mõisapargiga. Kunagi oli Jämejatal küll karjamõis, kuid parki hakati sinna rajama alles 1930. aastatel. On võimalik, et Jämejala park on puude ja põõsaste liikide ning vormide rohkeuse poolest kõige rikkalikum avalikus omandis olev park Viljandimaal. Tallinna botaanikaia vanemspetsialisti Jüri Elliku 2002. aastal tehtud inventuuri järgi võib Jämejala kiidelda tervelt 103 liigi või kultivaariga (85 võõr- ja 18 kodumaist liiki), millele Olustvere 79 selgelt alla jääb. Samas loeti Olustvere puud ja põõsad viimati üle 1967. aastal, mistõttu pole välistatud, et ka sealne nimistu on vahepeal kosunud. Sellele vaatamata pole Jämejala parki seni looduskaitse alla võetud.

Ühest Jämejala puust on koguni ajalehes artikkel ilmunud. 1975. aasta 29. mai Tee Kommunismile kirjutisest „Jämejala saar“ võib lugeda järgmist: „Nagu Viiralti tamm Tartu suunas, nii on Jämejala saar Tallinna tee ääres justkui Viljandi linnavahtsiks, kes reisija viimase koduse tervitusega ära saadab ja saabujale esimesena oma sõbraliku „Tere tulemast!“ ütleb. Saare vanus võib ulatuda 250 aastale. 1972. aastal

oli selle ümbermõõt 5,86 m, kõrgus 21 m ja võra diameeter ligi 20 meetrit. Ümbermõõt maapinnalt ulatub isegi 11 meetrini.

Seega edestas Jämejala saar Pärsti saart ja kuulub nüüd ENSV jämedamate ja suuremate saarte esiritta.“

Pargiga on seotud ka üks oluline sündmus Jämejala ajaloos. 12. detsembril 2001 pöördus justiitsministeerium Pärsti vallavalitsuse poole palvega algatada detailplaneering 400-kohalise Viljandi vangla ja 100-kohalise vanglate keskhaigla rajamiseks. Nii vald kui maavanem andsid detailplaneeringule heakskiidu, kuid 2002. aasta septembris esitasid Eesti Looduskaitse Selts ja neli kohalikku elanikku halduskohusse kaebuse otsuse tühistamiseks. Kaebuses tõstatati küsimus, miks tuleb ehitised püstitada just pargialale ja kas on kaalutud ka alternatiive? Vaidlus jõudis 14. oktoobril 2003 välja Riigikohtusse, võitjaks tulid pargi kaitsjad ja nii vangla kui vanglate keskhaigla jäid ehitamata nii Jämejale kui paraku Viljandi maakonda üldse.

Väsimatu loodusesõber

10. juulil 1982 ilmus ajalehes Tee Kommunismile artikkel „Väsimatu loodusesõber“, kust võis lugeda: „Jämejala asula üks populaarsemaid inimesi on Martin Järvekülg, kes eile sai seitsmekümneaastaseks. Jämejalel töötab ta 1935. aastast. Ta alustas ametiredeli kõige madalamalt pulgalt: oli sanitar. Varsti kutsuti teda aednikuametisse. Ta on olnud ka laojuhataja ja ehitustehnik ning kümme aastat enne pensionäriikka jõudmist sai peaarsti asetäitjaks majandusalal. Pensionärinagi ei taha ta üksnes kodumugavust nautida, vaid teeb mehegarusega oma lemmiktööd – hoolitseb Jäme-

Laupäevak. Majandusjuhataja Martin Järvekülg ja dieetõde Asta Rohula.

jala haigla ümbruse korra eest: teeb ise ja kamandab teisi, et nii omadel kui ka võõrastel oleks õdusam.“ Martin Järvekülg suri 02.10.1982.

Uudne üritus

17. aprillil 2002. a ilmus ajalehes Eesti Ekspress artikkel pealkirjaga „Jämejala psühhiaatria haigla valis missi ja misterit“. Artiklis kirjutatakse: „20. märtsil valiti Jämejala psühhiaatria haiglas Kevadtüdrukuku Kadri ja mister Kevadeks Elmar. Kevadtüdruku on haigla valinud juba kuus aastat. Mõtte said töötajad luuletaja Gustav Suitsult ja tema armastatult kevadtüdrukult. „Veel samal päeval valisime haiglas olevate daamide seast välja kandidaadid ja leidsime ka liikmed žüriisse,“ ütleb õhtujuht Ants Mändmets. Kevadtüdruk valiti 11 naise seast. Misterit tüdruku kõrvale valiti haiglas tänavu esimest korda. „Kuna meil on nüüd sundravi, siis noormehi on tunduvalt rohkem sees kui noori naisi – sellest siis ka misterit valimise mõte,“ ütles psühhiaatria haigla tegevusjuhendaja Eve Vinkmann. Sõu käigus rääkisid kandidaadid oma hobidest ja kõige kallimast inimesest oma elus, laulsid ja lugesid luuletusi. Samuti vastasid näiteks küsimustele – mida teeksite teisiti, kui oleksite president või haigla paarast.“

Mõned naljalood Jämejalt

Tegelikult olen mina Napoleon

Ühelt Jämejala haigla juhatajalt küsiti kord, et kas see amet talle külge ei hakka. Too vastas, et temale mitte, küll aga tema asetäitjale. „Mismoodi?“ küsiti. „Ta peab end Napoleoniks,“ vastas juhataja, „aga tegelikult olen mina Napoleon.“

Jämejala direktor on normaalne

Kunagi nõukogude ajal vastati Viljandis küsimusele: „Mis vahe on Ugala ja Jämejala direktoril?“ järgmiselt - Jämejala direktor on normaalne.

Mõned Jämejalaga seotud elanikud ja patsiendid läbi aegade

ENSV kriminaalkodeks nägi ette nõukogudevastaste ühiskonnaohtlike või sellisteks peetavate isikute kriminaalkorras nuhtlemise kuni mahalaskmiseni. „Kergendavatel asjaoludel“ määras kodeks paigutamise vangilaagritesse, sundasumisele või ka meditsiinilistesse kinnipidamisasutustesse. Nii saigi eriliseks sovetliku repressiooni ja nuhtlemise võtteks kahtlusaluse (või tegelikult nõukogudevastase isiku) valve alla paigutamine ja interneerimine kinnisesse vaimuhaiglasse. See oli psühhiaatria sidumine poliitikaga ning sageli rakendati sellistel juhtumitel ka sundravi, diagnoosidega nagu neuroositaoline skisofreenia, loiult kulgev skisofreenia vms.

„Ravi“ ja medikamentide manustamise tulemusena võisidki aga isiksuse psüühikas muutused tekkida. Jämejala 9. osakonnas viibis aga aegade jooksul turgutamisel aga palju eesti kultuuritegelasi.

Konstantin Päts (1874-1956)

1954. aasta 18. detsembri õhtuhämaruses peatus Jämejala haigla juures furgoonauto. Uut haiget vastu võtma läinud sanitarid-õed nägid õlgedel lamavat kõhnunud rauka, kelles mõned neist tundsid ära endise Eesti Vabariigi presidendi Konstantin Pätsi. Pätsi varem vaevanud suhkrutõbi ja podagra olid kadunud ning kui tema eest hoolitsenud meedikud uurisid, kas tal on erisoove, vastanud ta: „Tahaks süüa suislepa õunu“. Kõmu Jämejala haiglasse jõudnud riigijuhist levis kulutulena ning kuu- ja nõukogude julgeolek oli kõikide külastajate juurdepääsu karmilt ära keelanud, hakkas Viljandimaale voorima inimesi, kes tahtsid elusat presidenti näha. Toodi lilli ja muudki ning seisti palati akna all. Töötajate mälestuste järgi käitunud Päts tagasihoidlikult ja väärikalt ning olnud tähelepanust väga liigutatud.

29. detsembril saadeti Päts mitme julgeolekuohvitseri saatel autoga Tartusse ja sealt edasi Moskva lähedale praeguse Tveri oblasti Buraševo külla Litvinovi nim Psühhoneuroloogiahaiglasse. Seal ta ka 18.01.1956 suri.

Leonhard Vene (1902-1994)

Sündis 30.01.1902. Töötas enne sõda ühes Tallinna pangas, hiljem kuni 1954. aastani Olustvere põllumajandustehnikumis vanemraamatupidajana. Elas seejärel Viljandi lähedal Võistres ja töötas Jämejala psühhoneuroloogiahaiglas aednikuna. Hiljem elas Meosaare karjamõisas, Sagadi mõisas ja lõpuks Pilistvere vanadekodus. Suri 31.05.1994 ja on maetud Pilistvere kalmistule.

Leonhard Vene oli antiikmööbli kollektsonäär juba 1939. aastast, tema hobi täiendasid väsimatu iseõppimissoov ja rahuldamatu teadmisanu. Pensionile jäädes asus ta õppima võõrkeeli ja konspekterima teadusraamatuid. Huvi pakkus Venele ka Einsteini relatiivsusteooria, millest ta lähemal uurimisel leidis vea. Pärast seda hakkati teda hoolega jälgima ja paigutati 1970. aastate keskel ravile Jämejala haiglasse, kus tal pearsti abiga õnnestus saada aednikuks. 1981. aastal väntas Mark Soosaar temast filmi „Härä Vene maailm“, mille kolmas osa oli kaua aega keelatud, sest dokumenteeris ühe nõukogude aja teisitimõtleja saatust. Suurt osa Leonhard Vene mööblikollektsioonist eksponeeritakse Olustvere lossis.

Kusta Toom (1892-1973)

Kodanikunimega August Toomingas, harrastuskirjanik, ajakirjanik, tõlkija, toimetaja ja bibliofiil. Sündis 25.09.(vkj) 1892 Aakre vallas, suri 31.03.1973 Jämejala haiglas. Hariduselt autodidakt, kes valdas kõnes ja kirjas mitmeid võõrkeeli (saksa, vene, inglise, prantsuse, rootsi jt) ning võimekas muusikaharrastaja. Asutas ajakirjad Tõrvik, Aeg ja Hääl ning nädalalehe Otepää Teataja. Temalt on ilmunud autobiograa-

filiste sugemetega jutustus „Otsijad“ ja naljamäng „Ahned neiud“. Esimesel Eesti iseseisvusajal siirdus Kusta Toom elama oma koduvalla metsadesse, ehitades eluasemeks koopa, hiljem metsaonni, kuhu asutas ka algelise trüki- ja köitekoja.

Valter Heuer (1928-2006)

Sündis 14.07.1928 Elvas. Maletaja, ajakirjanik ja kirjanik Valter Heuer elas pikka aega Jämejala asulas ja suri 02.03.2006 Jämejatal. Oli Eesti meister males 1976. aastal, sai hõbeda 1962. aastal ja pronksi 1961. aastal. Avaldanud raamatud „Meie Keres. Kujunemisaastad“, „Tokio 1964“, „Male lugu“ ja palju artikleid mitmetes Eesti ja välismaa väljaannetes.

Vello Salum (sündis 1933. aastal)

9. mail 1959 istus praegune Pilistvere koguduse emeriitõpetaja Vello Salum koos seltskonnaga Põltsamaa kohvikus. Ühel hetkel märkasid nad, et kogu linn oli punaseid lippe täis. Salumil tekkis küsimus: miks siin võõra riigi lipud lehvivad? Selle peale kogus grupp noori koos Salumiga kesklinnast punased lipud vardast ära ja osa neist pandi Põltsamaa jõkke likku. Leidus aga nägijaid. Järgmisel päeval kaevas Vello Salum aias maad. Ligi astus miilits sooviga toimetada mõtte algataja Jämejala haiglasse. Selline tegu pole ju normaalne? Tegelikult oli kaks võimalust: kas panna Salum vangi või saata haiglasse sundravile. Õnneks oli tolelaegne Jämejala peaarst Jaan Brems Vello Salumi hea tuttav EÜS-i päevilt, kes Salumi haiglasse võttis ja nii ta Siberi-sõidust päästis.

Viljandi arstide elulugusid

Järgnevalt on toodud valik aegade jooksul Viljandis töötanud arstide jt tervishoiutöötajate elulugusid.

Benno Abram

Sündis 15.11.1923 Viljandis. Õppis Viljandi algkoolis, seejärel Viljandi Kaubanduskeskkoolis ja lõpetas Viljandi 2. Keskkooli. 1943. aastal saadeti ta kogu klassiga Tootsi turbarappa, kus arvati totaalse mobilisatsiooni korras tööpataljoni ja saadeti Saksamaale. Abram lõpetas Liibavis lennukooli ja tegutses Prantsusmaal sõjaväelendurina. 1945. aastal sattus ta Hannoveri USA-tsooni, kust samal aastal repatrieerus kodumaale. 1946. aastal õnnestus Benno Abramil astuda Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) arstiteaduskonda, mille lõpetas 1952. aastal arstina. Lõpetamise järel määrati Abram ordinaatorina tööle Viljandi haigla kirurgiaosakonda. Siinses haiglas töötas ta kogu elu, olles vahepeal osakonnajuhataja ja pensioniea saabudes jälle ordinaator. Viljandis abiellus Abram 1952. aastal Linda Raadikuga, kes asus 1953. aastal tööle Viljandi Tervishoiuosakonna inspektorina ravi alal, hiljem töötas günekoloogi ja Viljandi haigla juhatajana. Praegu elab ja töötab Benno Abram Viljandis.

Linda Abram ja Benno Abram.

Linda Abram (neiuna Raadik)

Sündis 12.07.1925 Viljandimaal Kabala vallas Ollepa külas. Õppis Võhma 4-klassilises algkoolis ja astus seejärel Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi, mille lõpetas 1944. aastal. Samal aastal asus ta õppima Tallinna Polütehnilisse Instituuti, kuid sooritas 1945. aastal sisseastumiseksamid TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1952. aastal arstina.

Raadik suunati tööle Tallinna ENSV Tervishoiuministeriumi, kus ta töötas 1952. aasta augustist kuni septembrini sünnitusabi osakonna arst-inspektori kohusetäitjana. Seejärel kuni 1953. aasta märtsini laste ravi-profülaktiliste asutuste osakonna arst-inspektori kohusetäitjana. Pärast abiellumist Benno Abramiga siirdus ta Viljandisse, kus abikaasa töötas kirurgina, ning asus tööle Viljandi Tervishoiuosakonna raviala arst-inspektorina. Kohakaasluse alusel töötas Linda Abram ka Viljandi linnahaigla sünnitusosakonna ordinaatorina. Hiljem läks ta üle põhikohaga günekoloogiks ja mõne aasta pärast määrati Viljandi haigla peaarsti kohale. Haigla peaarsti rolli täitis Abram pensionile siirdumiseni, töötades kohakaasluse alusel ka güneko-

loogina. Viljandi uue haiglahoone ehitusidee algataja Linda Abram suri 16.08.2002 Viljandis.

Anna Adari (neiuna Vinnal)

Sündis 10.11.1925 Viljandis. Lõpetas Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi kuldmedaliga ja astus seejärel TRÜ arstiteaduskonna stomatoloogiaosakonda, mille lõpetas 1950. aastal. Pärast lõpetamist asus ta tööle Viljandisse ning abiellus Hubert Adariga. 1952. aastal määrati Anna Adari Viljandi linnahaigla polikliiniku peaarsti asetäitjaks. 1960. aastal sai ta Viljandi haigla stomatoloogiaosakonna juhatajaks ja rajooni peastomatoloogiks. Anna Adari oli Stomatoloogide Teadusliku Seltsi esimees ning pälvis 1978. aastal ENSV teenelise arsti aunimetuse. Kui 1992. aastal loodi Viljandi Hambakliinik, sai Anna Adari selle peaarstiks. Kui 1995. aastal moodustati tema initsiatiivil ja organiseerimisel aktsiaselts Viljandi Hambakliinik, valiti Adari selle juhatuse esimeheks. Anna Adari suri 26.10.2010 Viljandis.

Hubert Adari

Sündis 21.02.1925 Viljandis. Lõpetas 1945. aastal Viljandi 2. Keskkooli ja 1950 TRÜ arstiteaduskonna farmaatsiaosakonna. Aastail 1953–1997 Viljandi haigla apteeği juhataja. Lisaks ametitegevusele paljukordne Viljandi meister tennisel ning võrk- ja korvpallis. Tegutses ligi 30 aastat Viljandi tennisesektiooni esimehena, oli ka tennisekohtunik ja tegi kaastööd ajalehtedele. Osales 1943–1944 vabatahtlikuna Soome Jätkusõjas. Oli abielus Anna Adariga.

Esmeralda Renate Allik

Sündis 22.10.1923 Viljandis. Õppis Viljandi linna algkoolis, seejärel Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumis, mille lõpetas 1943. aastal. Allik tegi läbi õpetajate kursused ja töötas Tännassilma Risti algkoolis, kuid haigestus luutuberkuloosi ja viibis pikalt ravil. 1952. aastal omandas ta keskkooli diplomi Viljandi Töölisnoorte Keskkooli juures ja astus samal aastal TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1958. aastal arstina. Seejärel töötas ta ligi viis aastat arstina Vastemõisa jaoskon-

Hubert Adari.

Esmeralda Renate Allik (ees vasakul).

nahaiglas ja võttis seejärel vastu Viljandisse pakutud patoanatoomi koha. Hiljem töötas ta Viljandi haiglas osakonnajuhatajana ning pensionile siirdumise järel jätkas tööd konsultandina. Esmeralda Renate Allik suri 04.08.2007.

Eduard Gustav Aunap

Sündis 27.07.1888. aastal Viljandis. Õppis aastail 1898-1899 Viljandis Eugen Borman-ni Eragümnaasiumis ja aastail 1899-1901 Heine Eragümnaasiumis ning aastail 1901-1908 Pärnu Aleksandri Gümnaasiumis. 1909. aastal astus ta Tartu Ülikooli (TÜ) loo-dusteaduskonda. Aastail 1922-1925 õppis Aunap arstiteaduskonnas, mille lõpetas arsti astme väärilisena ning 1930. aastal kaitses doktorikraadi. Aastail 1940-1955 oli ta TRÜ histoloogia kateedri juhataja ja professor. Eduard Aunap suri 03.12.1955 Tar-tus.

Juda Baran

Sündis 29.07.1908 Narvas. Lõpetas 1924. aastal Narva 2. Vene Gümnaasiumi. 1925. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas arsti astmega 1933. aastal. Baran töö-tas aastail 1933-1935 Narvas ja Toilas. 1936. aastal asus ta Viljandis tööle silmaarstina ja pidas seda ametit 1941. aastani. Baran sai Arstide Koja distsiplinaarkohtu poolt mitmel korral karistada, sest kirjutas nii Narvas kui Viljandis välja põhjendamatult suuri morfiinikoguseid. 1936. aastal abiellus ta Scheina Epsteiniga, kes töötas Tallin-nas õpetajana. 1941. aastal põgenes koos perekonnaga Nõukogude Liidu tagalasse Sverdlovski oblastisse ja töötas seal ENSV Tervishoiu Rahvakomissariaadis. 1943. aastal mobiliseeriti ta Punaarmeele, kus teenis 1945. aastani. Abikaasa tuli koos lastega Eestisse tagasi, kuid Baran emigreerus perekonda informeerimata Iisraeli. Juda Baran suri 1987. aasta märtsis Iisraelis Afula linnas.

Heidi Bergmann (aastail 1954-58 Ohna)

Sündis 25.05.1931 Viljandis. Õppis alates 1939. aastast Viljandi 1. Algkoolis ja lõpe-tas 1950. aastal 1. Keskkooli. 1950. aastal astus Bergmann TRÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle arstina 1956. aastal. Aastail 1954-1958 oli ta abielus Arnold Ohnaga, pärast lahutust võttis tagasi neiupeõlvenime. Aastail 1956-1959 töötas ta Tartu mediti-siinikoolis õppejõuna, aastail 1959-1960 oli Tartu 1. ja 5. Lastesõime arst. 1960. aastal siirdus Bergmann Viljandisse ja töötas aastail 1960-1964 Viljandi Rajooni Keskaigla arstina. 1960. aastal abiellus ta Vello Soometsaga, kuid jättis nime muutmata.

Aastail 1964-1966 töötas Heidi Bergmann Jämejala Vabariiklikus Psühhoneuroloo-giahaiglas terapeudina. 1966. aastal profileeris ümber ftisiaatriks ja viibis korduvalt erialastel täiendustel ftisipulmonoloogia alal. Bergmann oli ka Viljandi Arstide Selt-si ja Eesti Ftisiaatrite Seltsi liige.

Rudolf Bernakoff

Sündis 18.09.1885 Tartumaal Otepää kihelkonnas Palupera vallas. Lõpetas 1906. aastal Tartu Aleksandri Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1914. Järgmisel aastal alustas ta tööd TÜ naistehaiguste kliinikus ja oli 1918-1920 selle juhataja ning rajas kliiniku juurde ämmaemandate kooli. Bernakoff abiellus 1917. aastal Emilie Jüriadoga. Ta töötas peamiselt arstina Tartus, kus kaitses 1927. aastal ka doktoriväitekirja. 1928-1929 rajas Bernakoff koos doktorite Linkbergi, Poboli ja Volmeriga Tartusse erakliiniku ja oli selle juhatajaks kuni 1940. aastani. 1941. aastal töötas ta Viljandi haigla günekoloogia osakonna juhatajana, 1941-1944 oli Tartu linnahaigla peaarst. Vaadete tõttu tekkisid tal konfliktid Saksa okupatsioonivõimudega ja vangistati Gestapo poolt paariks kuuks. Professori kutse omistati Bernakoffile 1944, kuid nõukogude võimud kinnitasid selle alles 1946. aastal. 1948. aastal tunnustati ta kodanlikuks natsionalistiks ja vallandati Tartu kliinilise sünnitusmaja peearsti kohalt. Aastail 1951-1959 töötas ta Tartu Onkoloogiadispanseris. Bernakoff oli Tartu Tiisikuse Vastu Võitlemise Seltsi esimees, Tartu Punase Risti Seltsi esimees ja Pimedate Abistamise Seltsi aktiivne liige. Rudolf Bernakoff suri rehabiliteerimata 21.10.1959 Tartus.

Nikolai Born

Sündis 19.12.1901 Kuramaa kubermangus Liepajas, hiljem asus perekond elama Tallinnasse. Lapsena põdes Born poliomieliiti, mille tõttu jäi tema vasak jalg halvatuks. 1921. aastal lõpetas Born Tallinna Poeglaste Humanitaargümnaasiumi. Aastail 1921-1926 õppis ta TÜ arstiteaduskonnas ja lõpetas selle arsti astmega. Aastail 1926-1929 töötas TÜ närvi- ja vaimuhaiguste kliinikus ordinaatorina, seejärel oli aastail 1929-1932 Pilguse psühhiaatriaigla juhataja ja Audaku leprosooriumi arst. 1932-1940 oli Born arstina tööl Jämejala vaimuhaiglas, 1940-1941 sai temast Suislepa maajaoskonna arst. 1941-1944 asus tööle Viljandisse erapraktiseeriva arstina ja Viljandi vangla psühhiaatrina. 1944-1945 oli Born lühikest aega Viljandi polikliiniku peaarst. Vahepeal spetsialiseerus ta ka silmahai- guste alal, kuid 1950. aastast jätkas peamiselt psühhiaatrina Viljandis. 1956-1966 oli Born taas Jämejala vaimuhaigla juhataja ja 1966-1971 samas osakonnajuhataja. Avaldas mitmeid erialaseid artikleid ajakirjas Eesti Arst, sh skisofreenia ravi kohta. Nikolai Born suri 13.09.1980 Tallinnas.

Nikolai Born.

Jaan Brems (Prems)

Sündis 20.12.1889. aastal Laatre vallas Valgamaal. Lõpetas Tallinna Peetri Reaalkooli 1916. aastal ja astus 1918. aastal TÜ arstiteaduskonda. Õpingud katkesid aastaks ja uuesti immatrikuleeriti ta 1919. aastal. 1924. aastal lõpetas ta ülikooli arsti astmega

ning alustas tööd arstina Tallinna Seewaldi haiglas. Samas haiglas töötas ta 1926. aastal ordinaatori ja 1939.-1941. aastani vanemordinaatorina. 1941. aasta septembris põgenes Brems Nõukogude Liidu tagalasse, kust saabus tagasi 1944. aastal ja määrati Tervishoiu Rahvakomissariaadi juhataja dr Viktor Hioni käskkirjaga Tallinna Vaimuhaiguste Haigla juhatajaks. 1946. aasta alguses määrati ta Tervishoiu Rahvakomissariaadi ravi-profülaktiliste asutuste valitsuse vaneminspektoriks. 1949. aastal autasutati Bremsi ENSV Tervishoiuministeeriumi käskkirjaga tänuks 25 aastat kestnud laitmatu töö eest, kuid 17. mail 1950 vallandati asutuse nõrga juhtimise pärast. 1950. aastal asus ta tööle Viljandi vaimuhaigla juhatajana ja töötas sellel kohal 1959. aastani. Oli abielus Magdalena Johanna Saarega. Dr Jaan Brems suri 08.11.1959 Tallinnas ja on maetud Viljandi kalmistule.

Uno Brems (Preams)

Sündis 15.12.1927 Tallinnas dr Jaan Bremsi pojana. Õppis Tallinna algkoolis ja lõpetas 1946. aastal Tallinna 7. Keskkooli (praegune Prantsuse Lütseum). Samal sügisel astus ta TRÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle 1955. aastal. 1952. aastal abiellus kursusekaaslase Aino Kotkasega. Nagu isagi, spetsialiseerus Uno Brems närvi- ja vaimuhaiguste erialale. Ta määrati tööle Tallinna Vabariiklikku Psühhoneuroloogilisse haiglasse ordinaatorina, kus töötas ka osakonnajuhatajana. Hiljem viidi ta üle Jämejala psühhoneuroloogilise haigla peaarsti asetäitja ametikohale. Uno Brems hukkus liiklusõnnetuses 28.04.1964.

Uno Brems (Preams).

Markus Brin

Sündis 03.05.1900 Tallinnas. 1918. aastal lõpetas ta Narva Nikolai Gümnaasiumi ja õppis seejärel 1919-1925 TÜ arstiteaduskonnas, lõpetades arsti astmega. Aastail 1925-1926 õppis Brin TÜ õigusteaduskonnas, kuid alates 1926. aastast töötas ta Viljandi linnahaigla teraapia ja veneroloogia osakonna assistendina. Aastail 1928-1940 oli Brin Viljandi haigla dermatoveneroloog ja terapeut, kuid töötas ka vabalt praktiseeriva dermatoveneroloogina. 1937. aastal täiendas ta end Kopenhaagenis ja Helsingis. 1941. aastal põgenes ta koos abikaasa Rebekkaga (abiellus 1936) ja väikese tütrega Nõukogude Liidu tagalasse. Aastail 1941-1944 töötas ta Tšeljabinski keskaigla polikliiniku jaoskonnaarsti ja terapeudina. Tšeljabinskis

Markus Brin.

suri tütar ning Markus Brini kolm Eestisse jäänud õde mõrvati sakslaste poolt 1941. aastal. 1944. aastal asus Markus Brin tööle Viljandi Naha- ja Suguhaiguste Dispenseri peaarstina. Aastail 1948-1950 oli ta valitud Viljandi linna Tööraha Saadikute Nõukogu (TSN) saadikuks. Brin kuulus Viljandi Arstide Seltsi alates oma Viljandisse asumisest ja Tartu Teaduslikku Dermatoloogide Seltsi. Viljandi Naha- ja Suguhaiguste Dispenseri peaarstina töötas ta kuni surmani 26.03.1964.

Tiiu (Gerta Alvine) Chakkar (neiuna Bloom; esimesest abielust Maavere (Markson))

Sündis 19.06.1904 Valgas. Õppis 1911-1913 Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Algkoolis ja 1913-1923 Valga Eesti Tütarlaste Reaalkoolis. 1923. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1931. aastal arsti astme väärilisena. Alustas tööd volontäär-assistendina TÜ lastekliinikus professor Aadu Lüüsi ja naistekliinikus professor Jaan Mieländeri (Miländeri) juures. Arstina registreeriti ta Tartus 1.08.1931. Sama aasta oktoobris abiellus Bloom Tartu poliitilise politsei komissari Martin Marksoniga, kellega pärast poja Reinu sündi võeti nimeks Maavere ja eesnimedeks Märt ja Tiiu. Aastail 1931-1934 oli Tiiu Maavere Tartus erapraktiseeriv arst. 1934. aastal määrati ta Mehikoorma jaoskonnaarsti asetäitjaks, kust lahkus 1935. aastal omal soovil ja asus Viljandimaale Tănassilma valda. 1936. aastal sai temast Viljandi Emade ja Laste Nõuandepunkti juhataja. Maavere oli Eesti Arstide Seltsi liige ning Naiskodukaitse liige ja sanitaarpealik. 1940. aasta jaanuaris tunnustas Eesti Arstide Koja Eriarstide Toimikond Maavere 7,5-aastase staažiga naiste- ja lastehaiguste eriarstiks. 1940. aasta detsembris määrati ta Võsu jaoskonnaarstiks. 21.08.1940 arreteeriti ta abikaasa, kelle tribunal 5.03.1941 surma mõistis.

Saksa okupatsiooni ajal elas ja töötas Tiiu Maavere Haljalas. 1944. aastal põgenes ta koos poja ja emaga Saksamaale ning töötas algul Schwarzwaldis ja seejärel USA tsoonis IRO teenistuses. Hiljem asus elama Prantsusmaale ja sealt USA-sse, kus alustas tööd haiglas koristajana, hiljem sai tööd New Yorgi osariigis Jamaicas Maria Immaculate haiglas esmaabiarstina. Samas haiglas sooritas ta seejärel ka uued eksamid, saavutades täieliku litsentsi. 1953. aastal abiellus Maavere Eestist (Sagadist) pärit veterinaararsti Hugo Chakkariga, kes suri 1974. aastal. Tiiu Chakkar töötas veel 1979. aastal New Yorgi osariigis Freeportis arstina. Ta suri 31.01.2003 Syracusas.

Georg Wilhelm Nikolai Daiber

Sündis 26.03.1898 Pihkva oblastis Lomscha Rõbinskis. Lõpetas Lomscha Gümnaasiumi ja astus 1917. aastal TÜ arstiteaduskonda, õpingud katkestas Vabadussõda. Daiber teenis sõjaväes 1. diviisi lentsalga velskrina Narvas. Pärast sõja lõppu jätkas õpinguid ja lõpetas 1924. aastal arstina. Aastail 1923-1924 oli ta TÜ sisehaiguste kliiniku röntgenoloog. 1925. aastal abiellus Daiber mag phil Helene Chmielevskajaga ja siirdus tööle Otepäälle vabaltpraktiseeriva arstina, kuid asus veel samal aastal sise- ja naistehaiguste arstina Viljandisse. 1928. aastal sai ta loa avada ka hambaarsti-kabinet, mis kontrollimisel osutus laitmatuks. 1940. aastal tunnistas Eesti Arstide

Koja Eriarstide Toimkond ta suu- ja hambahaiguste eriarstiks. Tõenäoliselt põgenes Daiber üle Saksamaa Läände ja jõudis USA-sse. 1964. aastal töötas ta Californias Rindarcrestis. Interneti andmete põhjal suri Georg Wilhelm Nikolai Daiber 1991. aastal.

Evi Glaase

Sündis 08.02.1930 Tartus. Õppis aastail 1938-1945 Paide algkoolis ja 1945-1949 Paide keskkoolis. Astus 1949. aastal Tartu Ülikooli ja lõpetas selle 1955. aastal arstina. Lõpetamise järel määrati ta neuroloogina tööle Ahtme polikliinikusse, kus töötas kaks aastat. Aastail 1957-1971 oli ta Paide haigla neuroloog, seejärel - aastail 1971-1972 - neuroloog Viljandi polikliinikus. 1971-1972 töötas Glaase Kihelkonna jaoskonna-haigla juhatajana ja seejärel - alates 1973. kuni 1992. aastani - neuroloogina Tapa haiglas. Pärast seda töötas ta asendajana Tapa linnavalitsuse sotsiaalosakonnas ja Rakveres kodakondsus- ja migratsiooniametis. 1997. aastal sai Glaase poole kohaga Tapa linnarstiks.

Christian Gross

Sündis 18.05.1869 Sangaste kihelkonnas Laatre vallas. 1878-1880 sai koduõpetust Keeni mõisa koolipreili juures, seejärel õppis 1880-1884 Valga Kreiskoolis ja 1884-1887 Tartu Kroonugümnaasiumis. 1888 asus õppima TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle arsti astmega 1895. aastal. Töötas arstina Tuulas kuni 1907. aastani, 1904-1906 osales arstina Vene-Jaapani sõjas. 1907-1914 pidas Gross Tuula maakonnaarsti ametit. 1911. aastal abiellus ta Helene Kassega. Aastail 1914-1917 osales I maailmasõjas ning töötas kuni 1921. aastani Tuulas. 1921. aastal tuli tagasi Eestisse ja töötas kuni 1925. aastani Raplas jaoskonnarstina. 1925. aastal määrati ta Viljandi linnaarsti kohale, hiljem oli Viljandi linnahaigla juhataja. 1930. aastal vabanes Gross halva tervise tõttu ametist, kuid töötas veel Tartu polikliinikus. Christian Gross suri 26.06.1942 Tartus.

Ervin Karl Eduard Gustafson

Sündis 18.09.1889 Viljandis. Lõpetas 1909. aastal Tallinna Nikolai Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, kus õppis kuni 1918. aastani. Aastail 1914-1918 osales Gustafson I maailmasõjas, 1919-1920 Vabadussõjas Balti pataljonis. 1922. aastal lõpetas TÜ arsti astme väärilisena. Juba üliõpilasena töötas Gustafson TÜ naistekliinikus, oli eraarst Tartus ja jaoskonnaarst Martnas. 1926. aastal abiellus ta Erika Auguste Elisabeth Sanderiga. Aastail 1929-1932 töötas arstina Viljandis, seejärel kuni 1939. aastani Kilingi-Nõmmel. 1939. aastal repatrieerus Gustafson koos perekonnaga Saksamaale, asus arstina tööle Meves ning töötas seejärel bakterioloogina kuni 1945. aastani. Sealt mobiliseeriti ta Saksa sõjaväkke, sattus Vene sõjavangi ja hukkus 1945. aastal vangina Lääne-Preisimaal Danzig-Gaudenziz.

Helgi Johanson (neiuna Pihlak)

Sündis 15.08.1929 Viljandis. Lõpetas 1947. aastal Viljandi 1. Keskkooli ja astus samal aastal TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1953. aastal arstina. Samal aastal määrati ta Viljandi sanitaar-epidemioloogiajaama peaarstiks, kellena töötas kuni 1968. aastani, omandades tervishoiuorganisaatorina I kategooria. 1969. aastal abiellus ta automehaanik Arno Johansoniga. 1969. aastal viidi Helgi Johanson üle Viljandi Rajooni Keskhaigla peearsti esimese asetäitja kohale rajooni elanikkonna meditsiinilise teenindamise alal, kus ta töötas kuni pensionile jäämiseni 1989. aastal. 1984. aastal omistati talle ENSV teenelise arsti aunimetus. Pärast 1989. aastat töötas Viljandi haiglas arst-statistikuna. Johanson on kuulunud Viljandi Arstide Teaduslikku Seltsi ja olnud ka selle juhatuse liikmeks. Alates 1988. aastast on ta Eesti Arstide Liidu liige.

Ovsei (Dzwei) Josset

Sündis 17.05.1893 Tartus. Lõpetas Tartu Vene Gümnaasiumi. Et Tartu Ülikooli kehtis limiit juudi soost noorte vastuvõtuks, astus ta 1914. aastal Berni Ülikooli arstiteaduskonda ja lõpetas selle 1921. aastal arsti astme väärilisena. Bernis abiellus Josset Rachel Wexleriga. Pärast ülikooli lõpetamist töötas ta vabatahtlikuna Rumeenia juudi kogukonna haigla sisekliinikus ja Berliinis 4. Ülikooli haigemajas professor Klempereri juures. 1923. aastast töötas Tartus eraarstina, 1930-1933 Tartus hambaarstina, 1933-1936 Kanepi alevis sise- ja hambahaiguste arsti ning 1936-1941 Viljandis suu- ja hambahaiguste arstina. 1941. aastal põgenes Josset koos perega Nõukogude Liitu Sverdlovski oblastisse, kus töötas mitmes kohas terapeudi ja haigla juhatajana. 1946-1951 töötas ta Viljandi haigla tuberkuloosiosakonna juhatajana, alates 1951. aastast oli Viljandi tuberkuloosidisperseri arst. Josset suri Viljandis 1954. aasta veebruaris.

Leida Kaljas (neiuna Lagastik)

Sündis 03.02.1921 Viljandimaal Tarvastu vallas. Aastail 1944-1945 töötas Viljandi linnahaiglas ordinaatorina. 1946. aastal abiellus Tartu Kujutava Kunsti Kooli joonistusõpetaja Enno Kaljasega. 1948. aastal lõpetas TRÜ arstiteaduskonna ning töötas pärast seda arstina Tartus.

Reet Kareda

Sündis 29.11.1935 Tallinnas. Õppis kolm esimest klassi Jänedal Läpi algkoolis, alates 1944. aastast Tallinna 4. Keskkoolis, mille lõpetas 1953. aastal. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1960. aastal arstina. Aastail 1960-1966 töötas ta Viljandi Rajooni Keskhaiglas otorinolarüngoloogina ning 1966-1995 kõrvaarstina Tallinnas Nõmme haiglas. 1995. aastal siirdus pensionile.

Rein Kariis

Sündis 19.04.1938. Lõpetas 1962. aastal TRÜ arstiteaduskonna. Pärast seda töötas lühikest aega Haapsalu rajoonis Noarootsi jaoskonnahaigla juhatajana. Seejärel oli ta Haapsalu Rajooni Keskhaigla jaoskonnaterapeut ja peaarsti asetäitja. Aastail 1976-1994 töötas Kariis Viljandi Rajooni Keskhaigla peaarstina. Rein Kariis valiti mitmel korral Viljandi Rajooni Rahvasaadikute Nõukogu saadikuks, ta oli Punase Risti Seltsi Viljandi Rajoonikomitee esimees ja Viljandi Arstide Seltsi esimees. Hea töö ja aktiivse ühiskondliku töö eest oli ta autasustatud kahe medaliga. Rein Kariis suri 03.09.2006.

Selma Kasik (neiuna Leetma)

Sündis 02.04.1923 Viljandimaal Tarvastu vallas. Õppis kohalikus algkoolis ja lõpetas 1944. aastal Viljandi 1. Keskkooli. Aastail 1944-1945 töötas Puiatu lastekodu algkooli õpetajana. 1945. aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1952. aastal arstina. Abielludes sai nime Kasik. Aastail 1952-1959 töötas arst-ftisiaatrina Kärdla tuberkuloosidispenseris. Seejärel asus Kasik tööle Viljandi tuberkuloosidispenseri jaoskonnaarsti kohale, hiljem määrati ta sama dispanseri peaarstiks. 1976. aastal sai ENSV teenelise arsti aunimetuse. Selma Kasik suri 13.06.2010.

Felix Keel

Sündis 19.06.1933 Võrumaal Vastseliina vallas Kurekivi talus. Lõpetas 1949. aastal Põlgaste 7-klassilise Kooli ning 1953. aastal Tartu Meditsiinilise Keskkooli velsker-ämmaemandate kursused. Kursuste kiitusega lõpetamine andis talle võimaluse samal aastal ja ilma kolmeaastase töökoostusest astuda TRÜ arstiteaduskonda, mille ta lõpetas 1959. aastal arstina. Keel määrati tööle Kiviõli haigla jaoskonnaarstina, 1963. aastast töötas ta samas röntgenoloogina.

Felix Keel (ees keskel).

1954. aastal abiellus Felix Keel Linda Koidula Erstuga, kuid hiljem abielu lahutati. Aastail 1969-1970 töötas Keel Kose Vabariiklikus Kopsutuberkuloosi Sanatooriumis. 1970. aastal asus Felix Keel tööle Viljandi haigla röntgenoloogina, selles ametis töötab ta tänaseni. Viljandis abiellus ta Sirje Traks-Kreeniga.

Kaja Keldrima (neiuna Mihkla)

Sündis 05.10.1934. aastal Rakveres. 1949. aastal lõpetas Tallinna 27. Mittetäieliku Keskkooli. Seejärel õppis aastail 1949-1950 Tallinna 10. Keskkoolis, kust 1950. aastal läks üle Tallinna Õpetajate Instituudi matemaatika-füüsika osakonda. 1953. aastal sooritas neljanda kursuse lõpetamise järel mittestatsionaarselt küpsuseksamid Tallinna Töölisnoorte Keskkooli juures ja astus samal aastal TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1959. aastal arstina *cum laude*. Kaja Mihkla määrati tööle Rapla haiglas-se rajoonipediaatri kohale. 1961. aastal ta abiellus ta Arnold Keldrimaga. 1962. aastal viidi abikaasa üle Haapsalu Tarbijate Kooperatiivi juhtaja kohale ja Kaja Keldrima asus tööle Haapsalu jaoskonnaarstina, hiljem Haapsalu haigla lasteosakonna juhatajana. 1979. aastal tulid mõlemad tööle Viljandisse. Kaja Keldrima asus Viljandi haigla lasteosakonna juhataja kohale, hiljem töötas samas osakonnas ordinaatorina. 1993. aastal suri abikaasa ning Kaja Keldrima jäi pensionile, töötades lepingu alusel aeg-ajalt valvearstina Nõmme Lastehaiglas.

Evi Kerner (neiuna Koplimala)

Sündis 17.11.1927 Tallinnas. Õppis aastail 1935-1941 Tallinna Linna 21. Algkoolis, 1941-1943 Tallinna Tütarlaste Kommertsikoolis ja 1944-1945 Tallinna 9. Keskkoolis. 1945. aastal sooritas Tallinna 9. Keskkooli 6-kuuliste küpsuseksamite kursuste juures küpsuseksami ning astus TRÜ arstiteaduskonda, kust oli 1946. aastal sunnitud religioosse tagakiusamise pärast lahkuma. Jätkas õpinguid 1947. aastal ja lõpetas arstina 1952. aastal. Usuliste vaadete pärast seati talle tingimus, et läheb tööle maapiirkonda ning teadustööle teda ei lubatud. Aastail 1952-1960 töötas Kerner Tarvastu Vabariiklikus Psühhoneuroloogiahaiglas osakonnajuhtajana. 1953. aastal abiellus ta Gulagi sunnitöölaagrist vabanenud Viktor Kerneriga. 1960-1982 töötas Evi Kerner Tarvastu psühhiaatriaigla peaarstina ja 1982-1992 psühhiaatrina. 1992. aastal jäi ta pensionile ning suri 16.02.2003.

Osvald Kerstens

Sündis 04.05.1868 Liivimaa kubermangus Viljandis. Keskariduse omandas Viljandis ja astus seejärel 1888. aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1894. aastal arsti astme väärilisena. Kerstensist sai sisehaiguste spetsialist, ta töötas 1895-1919 Mogilevi linnas ning oli aastail 1914-1919 semstvohaigla juhataja. 1920. aastal naasis ta kodumaale ja asus tööle Viljandisse sõjaväehaigla sisehaiguste arstina. Hiljem läks üle erapraksisele, spetsialiseerudes sisehaigustele lisaks kõrva-nina-kurguhaigustele. Töötas Viljandis veel 1939. aastal, pärast 1940. aastat tema saatuse kohta andmed puuduvad.

Malle Kiens (neiuna Kask)

Sündis 19.01.1934 Tallinnas. Lõpetas 1953. aastal Tallinna 7. Keskkooli ja astus TRÜ arstiteaduskonda. Lõpetas ülikooli 1959. aastal arstina ning suunati pediaatrina töö-

le Viljandi Rajooni Haigla nakkusosakonda. Hiljem töötas ta ka rajoonipediaatrina. 1962. aastal abiellus Kask maaparandusinseneri Illar-Conrad Kiensiga. 1967. aastast alates töötas Malle Kiens Viljandi haigla nakkusosakonna juhatajana. Ta oli ühingu Teadus lektor, Viljandi Pediaatrite Seltsi esinaine ja Viljandi Arstide Seltsi juhatuse liige. Kiens täiendas sageli oma erialaseid teadmisi Moskvas ja Leningradis, pälvis mitmeid aukirju ja rinnamärke. Malle Kiens suri 07.07.1987 Viljandis.

Theodor Kima

Sündis 09.04.1899 Tartus. Lõpetas 1916. aastal Tartu Aleksandri Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, kuid studium katkes 1917. aastal. Võitles aastail 1918-1920 Vabadussõjas Balti pataljonis. Jätkas õpinguid 1920. aastal ja lõpetas 1924. aastal TÜ arstiteaduskonna. 1925. aastal alustas tööd Ahja jaoskonnaarstina. Aastail 1926-1930 töötas Vana-Tännassilma jaoskonnarstina ja asus siis 1930. aastal Viljandisse, kus töötas eraarstina laste- ja sisehaiguste erialal. Kima abiellus Viljandi baltisaksa arsti dr William Oskar von Herteli tütre Beate Käthe von Herteliga ja töötas Viljandis 1941. aastani. Alates 1926. aastast oli ta Viljandi Arstide Seltsi liige. 1941. aastal põgenes Kima koos abikaasaga Saksamaale. Aastail 1941-1942 töötas ta Poola aladel Neuenbergi kreisahaiglas, 1942-1945 Brombergis. Aastail 1948-1952 oli Kima Mecklenburgi Tervishoiuministeriumis osakonnajuhataja, 1952-1965 Saksa DV Tervishoiuministeriumi epideemiate vastu võitlemise osakonna juhataja ning alates 1965. aastast samas nõunik-epidemioloog. Theodor Kima suri 17.02.1980 Berliinis.

Aime Reet Kingisepp

Sündis 02.10.1931 Tartus. Õppis 1939-1940 Tartu Linna 1. Algkoolis, 1940-1941 Tartu Linna 16. Algkoolis ja 1941-1943 taas Tartu Linna 1. Algkoolis. 1950. aastal lõpetas ta Tartu 2. Keskkooli ja astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1957. aastal arstina. Lõpetamise järel määrati Kingisepp Viljandi meditsiinikooli sisehaiguste õpetajaks, kellena töötas kuni 1960. aastani. Aastail 1960-1987 töötas ta Tartu Meditsiinikeskkooli sisehaiguste ja sanitaarkeemia laboratooriumitehnika õpetajana. Hiljem töötas Kingisepp TRÜ hügieeni kateedris mitmetes ametites ja siirdus 1994. aastal pensionile.

Leo Kirotar

Sündis 25.10.1909 Võrumaal Räpina vallas Kõnnu külas. Õppis kohalikes valla- ja kihelkonnakoolides ning lõpetas ise endale elatist teenides Tartu Tehnika Ühisgüm-

Leo Kirotar.

naasiumi 1929. aastal. 1931. aastal asus õppima TÜ matemaatikateaduskonda, kuid läks samal aastal arstiteaduskonda üle. 1940. aastal abiellus ta Karin Sallumiga. Kirotar lõpetas ülikooli 1941. aastal ning asus tööle Järvamaa sanitaarinspektori-
na, seejärel Võnnu jaoskonnaarstina. 1942. aastal mobiliseeriti ta Saksa armeesse, kus osales Virumaa kaitselahingutes. 1944-1949 oli ta Karksi-Nuia jaoskonnaarst ja jaoskonnahaigla juhataja. Seejärel spetsialiseerus röntgenoloogiks ja asus 1949. aastal tööle Viljandi haigla polikliiniku röntgenoloogina, kus töötas kuni 1960. aastani, olles kohakaasluse alusel tegev ka Viljandi rajooni sanitaarinspektorina. Aastail 1950-1955 pidi ta korduvalt läbima TRÜ arstiteaduskonnas studiumi poliitilise mahajäämuse likvideerimiseks. Aastail 1953-1955 oli ta Väikemõisa lastekodu peaarst, aastail 1960-1993 töötas Jämejala haigla röntgenoloogi ja röntgenkabineti juhatajana. Leo Kirotar suri 04.01.1996 Viljandis.

Voldemar Johannes Kiss

Sündis 30.05.1901 Tartumaal Tähtvere vallas. 4-aastaselt jäi ta vaeslapseks. 1922. aastal lõpetas Kiss töö kõrvalt Tartu Õhtugümnaasiumi. Samal aastal astus ta TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas arsti astmega 1929. aastal *cum laude*. Kiss alustas tööd juba 1928. aastal, algul Jämejala vaimuhaigla ordinaatori kohusetäitjana, sama aasta maist TÜ närvi- ja vaimuhaiguste kliinikus volontäärassistendina. 1930. aastal registreeriti ta Tartus eraarstina närvihaiguste alal. 1931. aastal asus Kiss tööle Jämejala vaimuhaiglasse, kus töötas 1935. aastani. Seejärel töötas ta kuni 1939. aastani Tallinna vangimajas. 1939. aastal töötas ta erapraksisega närvi- ja sisehaiguste arstina Tallinnas ning aastail 1944-1945 oli arst Valgas. Voldemar Johannes Kiss suri 20.11.1977 Tartus.

Hele Kohlap (neiuna Keek)

Sündis 14.07.1932 Viljandis. Õppis 1940-1941 Sultsi algkoolis, 1941-1946 Ülemõisa algkoolis ja asus siis õppima Viljandi 1. Keskkooli, mille lõpetas 1951. aastal. Samal aastal astus ta TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1957. aastal arstina. Seejärel määrati Keek tööle osakonnajuhatajana Jämejala Vabariiklikusse Psühhoneuroloogiahaiglasse. 1958. aastal abiellus ta Endel Kohlapiga. Aastail 1985-1992 töötas Hele Kohlap samas haiglas peaarsti asetäitjana ravi alal. 1992. aastal jäi Hele Kohlap pensionile ja suri 24.12.2011.

Julius Max Koljak

Sündis 17.08.1921 Tallinnas. Perekond asus elama Viljandisse, kus Julius Max Koljak õppis Viljandi algkoolis ja progümnaasiumis, viimast

Karikatuur Julius Max Koljakist.

kooli lõpetamata. 1940. aastal astus ta kommunistliku noorsooühingu liikmeks ja töötas ALMAVÜ-s. Saksa okupatsiooni ajal, 1943. aastal Koljak arretereeriti, kuid põgenes vangistusest 1944. aastal Punaarmee sissetungi ajal. Aastail 1944-1946 töötas Viljandis ALMAVÜ teenistuses. 1946. aastal sooritas gümnaasiumi küpsuseksamid Tartu 6. Keskkooli juures korraldatud 6-kuulistel täienduskursustel. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1952. aastal arstina. 1946. aastal abiellus ta Vilma Koljakiga. Hiljem abielu lahutati ja Koljak abiellus Mare Meosega. 1952. aastast alates töötas ta pärast 2-kuulist spetsialiseerumist Tallinna Vabariikliku Onkoloogiadisperseri Viljandi Rajooni Keskaigla onkoloogiakabineti juhatajana ning sünnitus- ja günekoloogiaosakonna ordinaatorina. 1968. aastal määrati ta Tallinna Vabariikliku Onkoloogiadisperseri peaarsti asetäitjaks polikliiniku alal, kus ta töötas kuni 1991. aastani, mil tervise halvenemise tõttu pensionile jäi. Koljaki sulest on ilmunud viis teaduspublikatsiooni ja talle anti kõrgem kategooria onkogünekoloogina. Alates 1978. aastast oli ta ENSV peaonkogünekoloog. 1986. aastal anti talle ENSV teenelise arsti aunimetus. Julius Max Koljak suri 01.01.1993 Tallinnas.

Hella Kook (neiuna Pärsimägi)

Sündis 28.10.1897 Võrumaal Vana-Antsla vallas. Õppis Peterburi Naisgümnaasiumis ja Tartu A.S. Puškini Tütarlaste gümnaasiumis, mille lõpetas 1918. aastal. Astus 1921. aastal TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas arsti astmega 1927. aastal. Omandas nii lastearsti kui ka hambaarsti kvalifikatsiooni. Töötas algul Nõmmel, 1929-1934 oli Kärdlas hambaarst. Aastail 1931-1932 oli hambaarst Viljandis, seejärel töötas Tallinnas. Abiellus Oskar Koogiga. 1944. aastast kuni pensionile minekuni töötas ta Tõnismäe Stomatoloogilise Polikliiniku juhatajana. Hella Kook suri 15.01.1978 Tallinnas.

Arma (Armilde Margarethe Johanna) Kosk (Koch)

Sündis 15.01.1890 Tartus. Õppis kuni 1911. aastani Tartus A.S. Puškini Tütarlaste gümnaasiumis ja lõpetas 1913. aastal Tartu Õhtugümnaasiumi. Aastail 1911-1913 töötas Kursi ja Vara koolides õpetajana. Õppis 1913-1917 kursust lõpetamata Tartu Eraülikoolis. Aastail 1917-1919 töötas asearstina Minskis ja Orscha sõjapõgenike laagris. 1920. aastal astus vabakuulajana TÜ arstiteaduskonda, lõpetas arsti astme väärilisena 1929. aastal. Arma Kosk pühendas oma elu tiisikuse vastu võitlemisele, algul töötas ta kopsuarstina Tallinnas, hiljem Viljandis. Ta oli Viljandi Tiisikusevastase Nõuandepunkti arst kuni 1939. aastani. Aastail 1941-1944 töötas ta Rakvere Tuberkuloosi Nõuandla arstina. 1950. aastal oli ta Taagepera Vabariikliku Sanatooriumi arst-ordinaator. Edasised andmed tema kohta puuduvad.

Alma Kuusik (neiuna Rohde)

Sündis 11.11.1897 Narva-Jõesuus. 1919 lõpetas Narva Naisgümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1926. aastal arsti astme väärilisena. Aastail 1926-1931 töötas TÜ bakterioloogia instituudis assistendina. 1939. aastal töötas eraarstina Tallinnas, 1939-1940 bakterioloogina Viljandis. Aastail 1944-1947 töö-

tas Kuusik Tallinna Vabariikliku Sanitaar-Epidemioloogilise Jaama laboratooriumi juhatajana. 1947. aastal sai temast Tallinna Linna Nakkushaigla arst-bakterioloog. Pensionieas asus 1961. aastal taas elama Viljandisse, kus ka 25.09.1974 suri.

Olev (Osvald Robert) Leesik

Sündis 28.05.1896 Tartumaal Rõngu vallas Koruste külas Viinalassi talus. Õppis Rõngu kihelkonnakoolis ja lõpetas 1915. aastal Valga Reaalkooli. Aastail 1915-1917 õppis Riia Polütehnikumi keemiateaduskonnas. 1918. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, osales roodu velskrina Vabadussõjas ning lõpetas ülikooli 1923. aastal. Aastail 1923-1925 oli TÜ naistekliiniku assistent. Aastail 1925-1932 töötas Viljandi haigla naistehaiguste ja sünnitusabi osakonna ordinaatorina ja Viljandi linnaarstina. Oli Viljandi Arstide Seltsi liige. 1928. aastal täiendas end Viinis. 1933-1940 oli Pala maa-jaoskonnaarst, 1940-1941 töötas Paides, seejärel kuni pensionile siirdumiseni 1973. aastal Valgas erinevatel töökohtadel. Aastail 1954-1959 oli Leesik Valga linnahaigla juhataja. Abiellus Valgas Lehte Põvvatiga, oli Valga Arstide Seltsi esimees. Olev Leesik suri 05.06.1974 Valgas.

Konstantin Lellep

Sündis 27.10.1888 Tartus. Lõpetas 1909. aastal Tartu Aleksandri Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1918. aastal arsti astmega. Aastail 1914-1917 osales I maailmasõjas, 1917 töötas Pukas, 1918-1919 osales Vabadussõjas ja oli seejärel Tallinna linnahaigla assistent. 1919-1920 oli EV Berliini saatkonna sekretär. 1920-1924 töötas TÜ närvi- ja vaimuhaiguste kliiniku assistendina. Sel perioodil valmis ka doktoritöö ja Lellep sai doktorikraadi. 1924. aastal astus ta uuesti Tartu Ülikooli, seekord juristiksi õppima. Lõpetas 1935. aastal juristina, olles samal ajal TÜ vaimu- ja närvihaiguste kliiniku assistent ja kohtupsühhiaatria eradotsent. 1935. aastal süüdistati teda ligi 44 000 krooni omastamises ja tuludokumentide võltsimises, mille eest määrati karistuseks kolm aastat vangistust ja kuus aastat sunnitööd. 1939. aastal esitas ta president Pätsile armuandmispalve ja vabanes vanglast. 1940-1948 töötas Lellep Kullamaal. Hiljem asus ta Jämejala psühhoneuroloogiahaigla arsti kohale ning tõusis taas osakonnajuhatajaks. Jämejalal töötas Konstantin Lellep oma surmani 26.05.1958.

Artur Lepp

Sündis 19.12.1900 Virumaal Küti vallas Koeraveres. Lõpetas 1920. aastal Rakveres Viru Maakonna Poeglastegümnaasiumi. Võttis koolipoisina osa Vabadussõjast. 1920. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1927. aastal arsti astme väärilisena. Aastail 1930-1935 oli Lepp Kõpu jaoskonnaarst ja 1935-1939 kirurg Viljandi haiglas. 1940. aastal tunnustati ta haavahaiguste eriarstiks. 1939-1944 oli Lepp Kärda haigla juhataja, vahepeal, 1941-1943, Saksa sõjaväearst. Lepp oli abielus Helmi Villemiga. 1944. aastal põgenes koos perekonnaga Rootsi. 1945-1946 oli laagriarstiks Sundsvallis, 1946-1952 jaoskonnarsti kt Jokkmokis ja käitisearst riiklikul veejõujaa-

made ehitusel. 1952-1953 oli Lepp alamarsti kt Söderköpingi haigla kirurgiaosakonnas, lõplik töölouba saabus 1952. aastal. Seejärel oli ta alamarst-kirurgina tööl Svegi laatsaretis ja distriktiarstina Söderköpingis Vilhelmina Särnas. Alates 1955. aastast oli Lepp jaoskonnaarst Härneforsis, kust 1964. aastal läks pensionile. Artur Lepp suri 06.05.1979 Stockholmis.

Itsik (Itschok) Levin

Sündis 19.08.1895 Pärnus. Lõpetas 1914. aastal Pärnu Poeglaste Gümnaasiumi ja astus samal aastal Peterburi Kõrgemasse Psühhoneuroloogia Instituuti, kus õppis 1919. aastani. Seejärel tuli Eestisse ja lõpetas 1921. aastal TÜ arstiteaduse kursuse, omandades arsti astme. 1921-1922 töötas assistendina TÜ närvikliinikus professor Puusepa juures ja seejärel jaoskonnaarstina Toris ja Pärnus. Täiendas end närvihai-guste alal Berliinis Charité kliinikus. 1923. aastal abiellus Levin Esther Kofkiniga. Aastail 1923-1934 oli ta Viljandis erapraktiseeriv arst sise- ja närvihai-guste alal ning röntgenoloog. Seejärel asus ta tööle eraarstina Tallinna. 1940. aastal tunnistas Arsti-de Koja vastav komisjon ta röntgen- ja raadiumravi eriarstiks. Levin arreteeriti 1941. aastal sakslaste poolt ja mõrvati.

Hans Lohk

Sündis 01.09.1867 Viljandi kihelkonnas Vanamõisa Rattamal. Õppis 1877-1879 Vas-temõisa vallas Kabila koolis ja 1879-1884 Suure-Jaani kihelkonnakoolis, 1884-1886 Tartus Hugo Treffneri Gümnaasiumis ning lõpetas 1889. aastal Tartu Gümnaasiumi. 1890. aastal asus Lohk õppima TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle 1895. aastal arsti astme väärilisena. Üliõpilastöö eest anti talle 1894. aastal kuldauraha. 1896-1897 töötas Lohk eraarstina Viljandis ja täiendas end 1897. aastal Peterburis. 1898. aastal abiellus ta Anna Kasvandikuga. Aastail 1898-1923 töötas Lohk Vladivostoki Pasteu-ri Instituudi juhataja ja karantiinarstina. Oli Vladivostoki Eestlaste Seltsi asutaja ja esimees 1917-1923 ning Kaug-Ida Eesti Organisatsioonide Keskbüroo esimees 1917-1920, hiljem Eesti esindaja Kaug-Idas ja Hiinas. Eestisse jõudis ta tagasi 1923. aastal ja siirdus diplomaatilisele tööle. Lohk oli aastail 1923-1926 Eesti diplomaatiline esin-daja (sekretär-konsul) Leedus ja 1926-1933 Eesti peakonsul Leningradis. Kuulus Vanemuise Seltsi, Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi ning oli Välis-Eesti ühenduse Tartu osakonna esimees. Vanaduspäevil elas ta Tartus. Lohk arreteeriti 14.06.1941 ja suri 23.01.1942 Permi oblastis (Ussollagis).

Väino Luka

Sündis 18.12.1920 Tartumaal Pala vallas. Õppis Tartus ja lõpetas 1940. aastal Hugo Treffneri Gümnaasiumi. Samal aastal astus TÜ arstiteaduskonda, kus sai õppida 1943. aastani, mil mobiliseeriti Saksa sõjaväkke. Kuna Saksa sõjaväel oli suur puu-dus arstidest, suunati ta õppimist jätkama Gieseni Ülikooli. Arreteeriti Punaarmee poolt, sest kandis sõjaväevormi. Vabanes vanglast 1947. aastal ja immatrikuleeriti uuesti TRÜ arstiteaduskonda. Üliõpilasena abiellus ta Helga Luigega. 1951. aastal

arreteeriti Luka ootamatult uuesti ning sai õiguse lõpueksamid sooritada ja arstina lõpetada alles 1955. aastal. Vahepeal töötas ta velskrina ja maa-jaoskonnaarstina Rõuges. Pärast ülikooli lõpetamist suunati ta 1955. aastal koos abikaasaga Viljandisse. Väino Luka oli Tartu närvikliinikus professor Ernst Raudami juures spetsialiseerunud närvihaiguste erialale ja jätkas tööd neuroloogina Viljandis. Luka oli Viljandi haigla peaarsti asetäitja kuni 1967. aastani. Seejärel siirdus perekond Tallinna ja abielu purunes. Väino Luka asus tööle Tallinna Vabariikliku Psühhoneuroloogiahaigla ordinaatorina ja alates aastast 1972 oli ta samas neuroloogiaosakonna juhataja. Ta oli ENSV Neuroloogide, Neurokirurgide ja Psühhiaatrite Teadusliku Seltsi liige ning Eesti Loodusuurijate Seltsi aktiivne liige. Väino Luka suri 10.07.2008 Tallinnas.

Jaan Lääts

Sündis 13.06.1909 Tartumaal Ilmjärve vallas. Õppis 2,5 aastat Riia Vaimulikus Seminaris, seejärel lõpetas 1930. aastal Otepää Ühisgümnaasiumi. 1932. aastal astus Lääts TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle arsti astmega 1942. aastal. Ülikooli ajal abiellus ta Liidia Petersoniga. 1941. aasta juunist augustini oli Lääts Türi Lastenõuandla juhataja ja evakuatsioonihospidali juhataja. Aastail 1941-1944 oli ta Paide ja Türi Lastenõuandla juhataja ning Paide ümbruse jaoskonna tervishoiuarst. 1944. aasta lõpul mobiliseeriti Lääts 5. piirkaitserügemendi 3. pataljoni arstina Saksa sõjaväkke, kust tal õnnestus põgeneda, mistõttu mõisteti tagaselja surma. 1944. aasta septembrist kuni 1945. aasta jaanuarini oli ta taas Paide ümbruse tervishoiuarst. 1945. aastal asus Lääts tööle Viljandi linnahaigla juhataja kohale. Abielu purunes ja Lääts abiellus uuesti. Kirjutas mitmeid artikleid ja raamatu „Kodumaa ravimtaimed“. 1947. aastal sai temast Viljandi haigla lasteosakonna juhataja, sellel kohal töötas ta kuni 1967. aastani. Aastail 1967-1969 oli Lääts Kosejõe Eriinternaatkooli arst ja aastail 1969-1990 Karula Laste Internaatkooli arst. Jaan Lääts suri 23.05.1990 Viljandis.

Johanna Maiste

Sündis 22.11.1895 Viljandimaal Kõpu kihelkonnas Puiatu vallas. Õppis Puiatu vallakoolis, Viljandi tütarlastekoolis ja alates 1911. aastast Paide Tütarlaste Gümnaasiumis, mille lõpetas 1914. aastal. 1914-1915 oli ta õpetaja Kõpu kihelkonnakoolis, kuigi oli juba 1914. aastal astunud Peterburi kõrgematele meditsiini kursustele. Maiste lõpetas need - siis juba Peterburi Arstiteaduslikuks Psühhoneuroloogiliseks Instituudiks nimetatud - kursused 1918. aastal. Seejärel pöördus ta tagasi Eestisse, töötas aastail 1918-1919 Metsküla vallakoolis ja astus 1920. aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1924. aastal arsti astmega. 1920. aastal abiellus ta Arnold Martinsoniga. Maiste töötas aastail 1925-1936 arstina Tartus, Rakveres ja Petseris. Aastail 1936-1939 töötas ta eraarstina Viljandis ning seejärel Viljandi emade ja lastenõuandla arst. 1941-1944 oli Maiste eraarst ja

Johanna Maiste.

1944-1956 Viljandi lastenõuandla juhataja, jaoskonna pediaater ja lastesõime arst. Alates 1964. aastast oli ta ainult lastesõime arst ning 1971. aastal jäi pensionile. Johanna Maiste suri 24.09.1973 Viljandis.

Valdek Martinson

Sündis 27.06.1924 Tallinnas. Õppis aastail 1932-1936 Tallinna algkoolis, 1936-1940 Gustav Adolfi Progümnaasiumis ja 1940-1943 Nõmme Gümnaasiumis. 1944 mobiliseeriti ta Saksa sõjaväkke ja osales sõjas kuni 1945. aasta maini. Sattus seejärel filterlaagrisse ja oli 1947. aastani tööpataljonis. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1954 arstina. 1948. aastal abiellus Koidula Juhtundiga. 1954. aastal määrati Martinson tööle ftisiaatrina Viljandi tuberkuloosidispersansisse, kus töötas 1959. aastani. Seejärel spetsialiseerus ümber ja töötas aastail 1959-1962 Jämejala psühhoneuroloogia-

Valdek Martinson.

haiglas psühhiaatrina. 1962. aastal läks ta Tartusse kliinilisse ordinatuuri psühhiaatria alal. Samal aastal abielu lahutati ja ta abiellus dr Merike Kõuhknaga. Kui Valdek Martinson 1964. aastal kliinilise ordinatuuri lõpetas, läksid abikaasad Tallinna ja Valdek Martinson asus tööle Tallinna Vabariikliku Psühhoneuroloogiahaigla psühhiaatrina, abikaasa Merike Martinson Tallinna Lastehaigla peaarstina. 1993. aastal läks Valdek Martinson pensionile, lahutas oma teise abielu ning abiellus Urve Liiviga.

Andres (Andreas Theodor) Merend (Gläser)

Sündis 01.03.1896 Tartumaal Suure-Rõngu mõisas. Lõpetas 1916. aastal Tartu Aleksandri Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, kus õppis Vabadussõja alguseni. 1918-1920 osales asearsti ja üliõpilasvelskrina Vabadussõjas - algul Kuperjanovi pataljonis ja hiljem Kopli sõjaväehaigla kirurgiaosakonnas. 1920. aastal jätkas õpinguid ja lõpetas TÜ arstiteaduskonna 1923. aastal. Aastail 1923-1924 oli ta Türi jaoskonnaarst, 1924. aastal asus tööle Kärge jaoskonnaarstina ning 1929. aastal Türi linnaarst. 1928. aastal abiellus ta Betti Mathilda Lepikuga, kes oli 1924. aastal lõpetanud TÜ juures asuva hambaarstide kooli. Aastail 1934-1944 tegutses Viljandi linnarstina ja Viljandi haigla juhatajana. 1934. aastast alates oli Viljandi Arstide Seltsi liige. 1935. aastal muutis koos abikaasa Betti Mathildaga perekonnanime, võttes uueks nimeks Merend ja eesnimedeks Andres ja Malle. 1944. aastal põgenes ta koos perekonnaga Saksamaale, kus viibis Ambergi ja Geislingeni põgenikelaagrites. 1949. aastal asus ümber USA-sse. Aastail 1949-1951 oli arst New Yorgis Port Jeffersonis John Mather Memorial Hospitalis. Aastail 1951-1954 töötas New Yorgis St. Anthony's Hospitalis. Saavutas 1954. aastal New Yorgi osariigi arstilitsentsi ja töö-

tas alates 1955. aastast New Yorgis Doctor's Hospitalis Freeport, LI. Merend võttis aktiivselt osa New Yorgi Eesti Haridusseltsi tööst. Andres Merend suri 09.03.1969 USA-s New Yorgis.

Aino Auguste Männi

Sündis 15.12.1923 Tallinnas. Õppis aastail 1929-1933 Tartu 5. Algkoolis ja lõpetas 1941. aastal Tartu Tütarlastegümnaasiumi. Sõja ajal töötas kantseleiametnikuna ja sanitarina erinevates ajutistes haiglates. 1943. aastal astus ta TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1951. aastal. Õpingute ajal, aastail 1948-1949, töötas Tartu Sanatoorses Lasteaias muusikalise kasvatajana. Pärast ülikooli lõpetamist töötas 1955. aastani arstina Vastseliina haiglas millele järgnes aastail 1955-1957 ordinatuur Tallinna Vabariikliku Haigla kirurgiaosakonnas. Aastail 1957-1960 töötas Männi Viljandi Rajooni Keskhaiglas kirurgina ja kohakaasluse alusel nii Viljandi meditsiinikooli kirurgia õpetaja kui Viljandi Tervishoiuosakonna inspektorina, 1960. aastal asus ta kirurgina tööle Tallinna tuberkuloosihai glasse, kus töötas kuni 1994. aastani.

Evald Reieri karikatuur Aino Auguste Männist.

Leino (Leopold) Märss

Sündis 19.02.1918 Venemaal Jaroslavli kubermangus Rõbinskis. 1920. aastatel pöördus perekond tagasi Eestisse ja Leino Märss lõpetas 1931. aastal Tartu Linna Poeglastegümnaasiumi. Töötas seejärel juhutöödel ja astus 1935. aastal TÜ keemiateaduskonda, kus õppis 1937. aastani. Õpingud jätkusid arstiteaduskonnas, mille lõpetas 1942. aastal arsti astme väärilisena *cum laude*. 1943. aastal mobiliseeriti Märss Saksa sõjaväkke, kust ta 1944. aasta oktoobris põgenes. 1945. aastal asus ta tööle Viljandi haigla nakkushaiguste osakonna juhatajana. 1949. aastal täiendas ta end Leningradis röntgenoloogia alal ja asus 1951. aastal tööle Viljandi haigla röntgenkabineti juhatajana, olles kohakaasluse alusel ka röntgenoloog, meditsiinikooli lektor ja prosektor. Oli abielus Mai Märsiga. Leino Märss suri 03.01.1983 Viljandis.

Axel Rudolf Oswald Leopold Müller

Sündis 06.11.1891 Peterburis. Õppis Püha Anna Algkoolis ja aastail 1900-1909 Püha Katariina Koguduse Gümnaasiumis. 1909. aastal astus ta Tartu Ülikooli, mille lõpetas 1918. aastal arsti astme väärilisena. Aastail 1914-1915 oli ta mobiliseeritud Tsaari-Venemaa sõjaväkke, 1915-1917 tegutses velskrina eesliinil. Vabadussõjast võttis osa Ingeri rügemendi arsti ja vanemarstina, hiljem oli 1. jalaväerügemendi nooremarst Narva-Jõesuus ja Narvas. 1921. aastal abiellus Müller Selma Miralda Ossiga. Oli Narva Arstide Ühingu sekretär. Aastail 1923-1927 töötas Viljandis silmaarstina, olles ühtlasi ka Viljandi Kaitseliidu maleva arst. Seejärel asus tööle Paidesse eraarstina silmahaiguste alal ning töötas hiljem arstina Vodja Põllutöökoolis. Alates 1934.

aastast oli Järva Tiisikuse Vastu Võitlemise Seltsi juhatuse liige ja Punase Risti Järva-maa Komitee juhatuse liige. 1939. aastal repatrieerus Axel Müller koos abikaasaga Saksamaale.

Alvine Nahe (neiuna Känksepp)

Sündis 15.07.1899 Valgamaal Sangaste vallas Kündra talus. Õppis Valga Kaubanduskoolis ja lõpetas Tartus eksternina gümnaasiumi. Alustas 1922. aastal Tartu Ülikoolis meditsiiniõpinguid ja lõpetas 1927. aastal arsti astme väärilisena. Aastail 1927-1937 oli lastekodu juhataja Tartumaal, aastail 1937-1940 töötas arstina Tallinna Ühises Haigekassa haiglas. Seejärel abiellus Oskar Nahega ja töötas jaoskonnarstina Viljandis. Aastail 1941-1944 oli Viljandis eraarst, 1944-1947 jaoskonnaarst, 1947-1950 Viljandi haigla nakkusosakonna juhataja, 1950-1951 taas jaoskonnaarst, 1952-1961 töötas ka bakterioloogina ja 1961-1966 sanitaararstina. 1961. aastal sai Tööpunaliipuordeni. Alvine Nahe suri 22.07.1991.

Kaarel Nigol

Sündis 23.01.1935 Tartus ning õppis Tartumaal Kõrveküla algkoolis. 1954. aastal lõpetas Paide Keskkooli ja astus teda koolitava onu toel TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1960. aastal arstina. Aastail 1960-1971 töötas Paide Rajooni Keskhaiglas günekoloogina, hiljem günekoloogiaosakonna juhataja ja rajooni peagünekoloogina. Aastail 1971-1977 töötas Põlva rajoonihaiglas günekoloogiaosakonna juhataja ja rajooni peagünekoloogina. 1976. aastal abiellus dr Emmi Kõrgessaarega. Alates 1977. aastast töötas Viljandi haiglas günekoloogina. Siirdus pensionile 2000. aastal.

Mats Nõges

Sündis 28.08.1879 Viljandimaal Karksi vallas. Õppis kohalikus valla- ja kihelkonnakoolis, kuid küpsuseksamid sooritas 1908. aastal eksternina Vologdas. Samal aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1913. aastal arsti astme väärilisena *cum laude*. Aastail 1912-1915 oli assistent Tartu haiglates, 1915-1917 Viljandi Punase Risti haigla juhataja. 1915. aastal abiellus Adelheid Tammega. 1917. aastal vangistati Nõges enamlaste poolt, kuid hiljem siiski vabastati. 1917. aasta märtsist kuni 29. juulini oli Mats Nõges Viljandi linnapea (Kerenski ajal esimene eestlasest linnapea Eestis). Aastail 1919-1922 oli ta Viljandi linnahaigla siseosakonna juhataja ja 1922-1934 Viljandi maahaigla juhataja. 1925. aastal kaitses Nõges TÜ juures doktoritöö teemal „Rahvamuutustest Viljandi maakonnas 1801-1923“. 1922-1957 oli ta Viljandi linnahaigla siseosakonna juhataja. Vahepeal, aastail 1926-1936, Viljandi tütarlastegümnaasiumi arst. 1960-1962 oli Nõges Viljandi polikliiniku arst-terapeut. Aastail 1963-1973 oli ta Jämejala psühhoneuroloogiahaigla tuberkuloosiosakonna

Mats Nõges.

juhataja, kohakaaslusega Viljandi polikliiniku silmaarst ja meditsiinikooli sisehaiguste õpetaja. 1947. aastal Nõges Eesti NSV teenelise arsti nimetuse. Mats Nõges oli ühiskondlikult väga aktiivne: EV Asutava Kogu liige, Viljandi Arstide Seltsi liige ja esimees 40 aastat, ja koorilaulja. Tema terveid eluviise ja karskust propageerivat doktoritööd Nõukogude võim ei tunnustanud. 1973. aastal jäi Mats Nõges pensionile ja suri 21.08.1974 Viljandis.

Hugo Orro

Sündis 19.04.1896 Võrumaal Mõniste vallas. Lõpetas 1917. aastal Jamburgi Kommeretskooli ja õppis 1917-1918 Peterburi Polütehnilises Instituudis. Seejärel osales aastail 1918-1920 Vabadussõjas ning astus 1920. aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1926. Töötas seejärel Tarvastu jaoskonnarstina ja arstina Tarvastu leprosooriumis ning Mustla linnaarstina, olles ühtlasi eraarst sise- ja naistehaiguste alal. Oli abielus Lucie Pedanikuga. Alates 1932. aastast Viljandi Arstide Seltsi liige. Aastail 1944-1945 oli Orro Viljandi maakonnaarst, seejärel töötas kuni surmani Tallinna 1. Polikliinikus sisehaiguste arstina. Hugo Orro suri 09.05.1962.

Maimu Pass (neiuna Sprenk, esimesest abielust Kangur)

Sündis 07.11.1928 Viljandis. Õppis aastail 1936-1947 Viljandis Eesti Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumis (lõpetamisel juba Viljandi 1. Keskkool). Aastail 1947-1949 õppis Tallinna Kunstiinstituudis sisekujundust. Seejärel abiellus ja sai perekonnanimeks Kangur. 1954. aastal astus ta TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1960. aastal arstina. Aastail 1960-1969 töötas Tõrva linna haiglas, algul akušöör-günekoloogina, viimased kolm aastat paaristina. 1969. aastal siirdus ta Viljandisse. Esimene abielu oli katkenud ja ta abiellus uuesti, saades nimeks Pass. Maimu Pass töötas Viljandis naistearsti ja onkoloogina ning siirdus 1990. aastal pensionile.

Olev Pikksaar

Sündis 09.11.1920 Virumaal Tudulinna vallas. Õppis aastail 1928-1934 Tudulinna algkoolis, lõpetas 1938. aastal Mustvee Reaalkooli, õppis 1940-1941 Jõhvi Keskkoolis ning lõpetas selle 1943. aastal. Teenis Saksa sõjaväes, põgenes sealt ja astus 1944. aastal TÜ arstiteaduskonda. 1946. aastal abiellus Anne Pikkojaga, kuid hiljem abielu lahutati. Perekonna ülalpidamiseks töötas õppimise ajal Tartu tuberkuloosidispanseris arsti kt-na. Lõpetas ülikooli 1950. aastal ja asus tööle Varstu maa-arstijaoskonda. 1951. aastal viidi ta üle Pärnu-Jaagupisse. Aastail 1951-1960 töötas Pikksaar Viljandi tuberkuloosidispanseris paarsti kohal ja aastal 1960-1990 Tallinna Vabariiklikus Tuberkuloosidispanseris meetoodilise kabineti juhataja ja dispanseerse osakonna juhatajana. 1967. aastal abiellus ta Ilme Luule Puussaarega. Olev Pikksaar suri 06.10.2011.

Edgar Pommer

Sündis 26.01.1930 Tallinnas. Õppis aastail 1937-1944 Lasnamäe algkoolis ja lõpetas 1949. aastal Haapsalu 1. Keskkooli. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1955. aastal arstina. 1952. aastal abiellus Astrid Lepsiga. Pommer määrati tööle Rõuge jaoskonna arstiks, kus ta töötas kuni 1956. aastani. Seejärel töötas aastail 1956-1959 arstina Abja-Paluoja ja asus siis dermatoveneroloogina tööle Viljandi Naha- ja Suguhaiguste Dispanserisse, töötades hiljem sama asutuse peaarstina kuni 1984. aastani. Edgar Pommer hukkus autoavariis 20.09.1984.

Julius Prisko

Sündis 04.04.1881 Võrumaal Uue-Antsla vallas. Õppis 1892-1907 Hugo Treffneri Gümnaasiumis ja lõpetas 1907. aastal Tartu Kroonugümnaasiumi. TÜ arstiteaduskonda astus ta 1907. aasta sügisel ja lõpetas arsti astme väärilisena 1918. aastal. Otse koolipingist astus Prisko Vabadussõtta, mille tegi kaasa sõjaväljal rindekirurgina ning TÜ haavakliiniku assistendi ja kirurgina, assisteerides professor Zoege von Manteuffelit. Prisko vastutusel oli ka Toome kliinikute varustamine Vabadussõja ajal. Pärast sõda asus ta tööle Viljandi haigla kirurgiaosakonna juhatajana. Prisko kehtestas osakonnas eeskujuliku korra, kuid riivas sellega Viljandi saksa eraarste, kes käisid haiglas oma erapatsientidele operatsioone tegemas ja said sellest suurt tulu. Kuna Prisko ei lubanud mittekirurge enam osakonda gastroleerivalt opereerima, siis tema peale kaevati ja Tallinna Rahukohus mõistis Prisko süüdi. Prisko kaebas edasi Haapsalu-Tallinna Kohtupalatile. Tunnistajateks toodi Viljandi arstid ja eriti dr Mats Nõgese tunnistusest selgus, et Prisko tulekuga tekkisid küll konfliktid, kuid mitte tema süü läbi, vaid dr Benno Thomsoni ja teiste alatult käitunud saksa arstide tõttu. Prisko mõisteti õigeks. 1930. aastal lahkus Prisko Viljandist Tallinna. Ta abiellus dr Erika Zorgenfreiga ja asus tööle Tallinna Haigekassa Haigla kirurgiaosakonna juhataja, Eesti Punase Risti ambulatooriumi kirurgi ja eraarstina. Pealinaski sattus ta oma sirgjoonelise käitumisega saksa arstide põlu alla, kuna ei keeldunud koostööst juudi arstidega. 1940. aastal tunnistas Eesti Arstide Koja Eriarstide Toimikond Julius Prisko haavahaiguste ja ortopeedia eriarstiks. 1935. aastast alates oli ta ka Tallinna Keskvangimaja arst ja jätkas selles ametis 1940-1941. 1941-1944 oli ta kirurgia ja ortopeedia eraarst, sest Saksa okupatsioonivõimude poolt vallandati Tallinna Haigekassa Haiglast kõik arstid, kahtlustatuna kommunistlikus meelsuses. 1944. aastal põgenes Prisko koos perekonnaga Saksamaale. 1961. aastal õnnestus tal asuda Austraaliasse ning veeta oma vanaduspäevad Thirlmere'is. Julius Prisko suri 16.03.1967 Austraalias Thirlmere'is.

Carl Prima

Sündis 26.09.1894. aastal Rõngu kihelkonnas Uderna vallas. Lõpetas Tartu Reaalkooli ja astus 1913. aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas arsti astme väärilisena 1918. aastal *cum laude*. Seejärel sai temast TÜ hospitaalhaavakliiniku ja linnakliiniku kirurgia osakonna assistent. 1919. aastal täitis ta Viljandi linnaarsti kohuseid. Aastail

1919-1920 oli Prima sõjaväearst Vabadussõjas, seejärel pool aastat Viljandi linnaarst. 1922. aastal kaitses doktoriväitekirja ja temast sai TÜ hospitaalkliiniku vanemasistent professor Vanachi juures. 1924. aastal siirdus Prisko Põltsamaale kirurgiks ja 1927. aastal valiti ta Põltsamaa linnaarstiks. 1934. aastal abiellus ta kolleeg Pärja Elfriede Käkkgiga. 1941. aasta juunis aitas ta pärast Põltsamaa lahingut metsavendi. Seetõttu arreteeriti ta 06.07.1941 punaste poolt ja mõrvati.

Bruno Pöder

Sündis 18.04.1929 Viljandis. Alustas kooliteed Tallinnas Raua tänava algkoolis ja jätkas Viljandi algkoolis, seejärel kolm kursust Viljandi Arve-Tööstustehnikumis ja lõpetas 1948. aastal Viljandi 2. Keskkooli. Samal aastal astus Pöder TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1954. aastal arstina. 1951. aastal abiellus Aino Toomega. Pöder töötas ta kuni 1959. aastani Mäo jaoskonnahaigla juhatajana, sealt viidi ta üle Türi rajoonihaigla peearsti asetäitjaks ravi alal ning seejärel Paide rajoonihaigla kirurgiaosakonna juhtajaks. 1969. aastal omandas ta meditsiinikandidaadi kraadi. 1969. aastal astus NLKP-sse ja viidi üle tööle ENSV Tervishoiuministeriumi IV Valitsuse haiglasse, kus ta töötas kirurgi ja kiirabiarstina. 1978. aastal lahutas ta abielu ja abiellus uuesti Ilmi Ellermaaga. 1984. aastal asus ta elama ja kirurgina töötama Viljandisse. Bruno Pöder siirdus pensionile 01.04.2010.

Vaike Pöldre (neiuna Ratas)

Sündis 02.01.1919 Viljandis. Lõpetas 1937. aastal Viljandi Eesti Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1943. aastal arsti astme väärilisena. 1941. aastal abiellus. 1946. aastal tuli tal Nõukogude arstidiplomi saamiseks teha täiendavalt kommunistliku ideoloogia ja poliitika sündesamid. Pöldre alustas tööd TÜ radioloogia instituudi assistendina ja radioloogia kliiniku arstina. 1945. aastal oli ta Tartu Kliinilise Haigla arst ja TRÜ röntgenoloogia ja radioloogia kliiniku assistent. 1950. aastast alates töötas ta Viljandis kohtumeditsiini eksperdina. Vaike Pöldre suri 16.02.1957 Viljandis.

Arnold Põllumaa

Sündis 17.10.1907 Tallinnas. Lõpetas 1927. aastal Tallinnas Jakob Westholmi Poeglaste Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1935. aastal arsti astme väärilisena. 1935. aastal asus ta tööle Tallinna Kesksaigla sünnitus- ja günekoloogia osakonna arstina ning töötas seal kuni 1939. aastani. 1927. aastal abiellus kesksaigla röntgenoloogi Fernandaga. Aastail 1939-1941 töötas Põllumaa Tallinna Ühise Haigekassa Haigla akusöör-günekoloogina. 1940. aastal tunnistas Eesti Arstide Koja Eriarstide Toimikond Arnold Põllumaa eriarstiks günekoloogia

Arnold Põllumaa.

ja sünnitusabi erialal. 1941. aastal asus ta tööle Viljandi haigla sünnitus- ja günekoloogiaosakonna juhataja kohale. Aastail 1945-1946 oli ta Viljandi haigla kirurgiaosakonna juhataja ja 1946-1960 Viljandi meditsiinikooli õpetaja. Seejärel töötas Põllumaa 1976. aastani Viljandi haigla günekoloogiaosakonna juhatajana, olles kõrgema kategooria günekoloog. 1959. aastal anti talle ENSV teenelise arsti nimetus. Arnold Põllumaa suri 06.10.1981 Viljandis ja maeti Tallinna Metsakalmistule.

Jolanda Päril (neiuna Pertma)

Sündis 27.07.1925 Pärnus. Lõpetas Pärnu 5. Algkoolis neli klassi, õppis viis aastat Pärnu Progümnaasiumis ja lõpetas 1944. aastal Pärnu Tütarlaste Gümnaasiumi. Samal aastal astus ta TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1951. aastal. Seejärel töötas aastail 1951-1957 Lihulas jaoskonnaarsti ja ftisiaatrina ning asus 1957. aastal tööle Viljandisse tuberkuloosidisperseri juhatajana ja ftisiaatrina. 1958. aastal abiellus Nikolai Pärliga. Jolanda Päril töötas Viljandi dispanseris 1984. aastani ja jäi siis pensionile. Kogu tööaja jooksul osales ta Viljandi Arstide Seltsi tegevuses. Jolanda Päril suri 16.06.2006.

Paul Pärnamägi

Sündis 04.03.1933 Väike-Maarjas. Lõpetas 1951. aastal Elva Keskkooli, astus TRÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle arstina. Töötas seejärel neli aastat Viljandis kohumeditsiini eksperdina ja ühe aasta röntgenoloogina Viljandi linnahaiglas. Pärast seda siirdus tööle Tallinna, kus töötas röntgenoloogi ja radioloogina mitmetes haiglates. Oli abielus dr Mare-Liis Õunapiga. Paul Pärnamägi suri 06.05.2003.

Alide Püchhoff (neiuna Liller)

Sündis 08.08.1900 Viljandimaal Tarvastu vallas. Lõpetas 1919. aastal Viljandi Linna Tütarlaste Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1924. aastal arsti astme väärilisena. 1925. aastal oli ta volontäärassistendina Maarjamõisa sisehaiguste kliinikus prof Voldemar Vadi juures. Aastail 1925-1927 oli assistent prof Aadu Lüüsi juures. 1927. aastal abiellus dr Herbert Karl Püchhoffiga. Aastail 1927-1934 töötas ta Viljandi Linna Emade ja Laste Nõuandepunkti arstina. 1934. aastal asus Püchhoff koos abikaasaga Narva ja töötas seal vabapraktiseeriva lastearstina kuni 1939. aastani. Alide Püchhoff oli aktiivne seltside liige: 1926. aastal kuulus ta Tartu Eesti Arstide Seltsi, 1927-1934 oli Viljandi Arstide Seltsi kirjatoimetaja ja alates 1934. aastast Narva Arstide Seltsi liige ja kirjatoimetaja. Aastail 1929-1934 oli ta ka Kaitseliidu Viljandi ja Sakalamaa ringkonna arst, 1933-1934 Kristlike Noorte ja 1935 ka Naisühingu abijuhataja. 1939. aastal lahkus ta koos baltisakslasest abikaasa ja lastega Saksamaale. Aastail 1939-1945 töötas Püchhoff Brombergis lastearstina ja siirdus siis koos mehega Hammi Westfaali, kus töötas kuni 1975. aastani lastearstina, kust lahkuti koos Oldenburgi. Alide Püchhoff suri 1989. aasta märtsis Oldenburgis.

Herbert Karl Püčkoff (Pükoff)

Sündis 04.05.1898 Tartus. Lõpetas 1916. aastal Tartu Aleksandri Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, kus sai õppida ainult 1918. aastal. Osales Vabadussõjas Balti rügemendi koosseisus aastail 1918-1919 ja aastail 1919-1920 töötas sõjaväehaiglates. 1920. aastal astus uuesti TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle arsti kutsega 1924. aastal. 1925. aasta alguses registreeriti Püčkoff kutseõigusliku arstina ja töötas seejärel kuni 1926. aastani TÜ haavakliiniku assistendina. Aastail 1926-1933 töötas ta Tarvastus ja aastail 1933-1934 Viljandis arstina. 1927. aastal abiellus dr Alide Lilleriga. 1929-1930 täiendas ta ennast Viini Ülikooli naistekliinikus ning töötas aastail 1934-1939 Narva Kalevivabriku Haigla naistearstina. 1939. aastal repatrieerus koos perekonnaga Saksamaale. Aastail 1939-1945 töötas ta günekoloogina Brombergis ja 1950-1975 Hammis Westfaalis. 1975. aastal jäi ta pensionile ja asus elama Oldenburgi. Herbert Karl Püčkoff suri 26.12.1989 Oldenburgis.

Linda Püssa (neiuna Rajala, esimesest abielust Philips)

Sündis 05.11.1925 Tartus. Õppis Tartu 5. Algkoolis, lõpetas 1945. aastal Tartu 2. Keskkooli. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1952. aastal. 1952. aastal abiellus dr Georg Philipsiga. Töötas aastail 1952-1960 Jõhvi Rajooni Ühendatud Haiglas, algul günekoloogi, hiljem osakonnajuhatajana. Esimene abielu lahutati 1957 ja Linda Rajala abiellus dr Mihkel Püssaga. Aastail 1957-1960 töötas ta Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee tervishoiuosakonna juhatajana. 1960. aastal siirdus perekond Viljandisse, kus Linda Püssa töötas Viljandi haiglas günekoloogina ja alates 1964. aastast Viljandi naistenõuandla juhatajana. Aastail 1974-1990 töötas Püssa statistik-arstina. Linda Püssa jäi 1991. aastal pensionile ja suri 1996. aastal Nõos.

Mihkel Püssa

Sündis 25.08.1928 Pangodi vallas. Õppis kohalikus algkoolis ja lõpetas 1946. aastal Tartu 1. Keskkooli. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1952. aastal. Töötas aastail 1952-1960 Jõhvi Rajooni Tuberkuloosidispenseris ftisiaatrina. 1957. aastal abiellus dr Linda Rajalaga. Viljandis töötas ta aastail 1960-1966 tuberkuloosidispenseri ftisiaatrina. Seejärel aastail 1966-1983 Jämejala Vabariikliku Psühhoneuroloogiahaigla tuberkuloosi osakonnas ftisiaatri ja osakonnajuhatajana. Mihkel Püssa jäi 1990. aastal pensionile ja suri 1994. aastal Nõos.

Ester Pütsepp (neiuna Sprengk)

Sündis 13.06.1935 Narvas. Õppis Narvas ja Koerus ning lõpetas 1954. aastal Tallinna 20. Keskkooli. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle 1960. aastal arstina. Sprengk määrati Sompia pediatriks, abiellus dr Uno Pütsepaga ja asus seejärel tööle Turba maa-ambulatooriumi juhatajana. 1964. aastal kolis pere Viljandisse. Aastail 1964-1984 töötas Ester Pütsepp Väikemõisa väikelastekodu pearstina. Aas-

tail 1985-1987 töötas ta Tarvastu psühhoneuroloogiahaiglas psühhiaatrina ning kuni pensionini jäämiseni Jämejala psühhoneuroloogiahaiglas.

Uno Pütsepp

Sündis 20.12.1934 Tartus. Lõpetas 1953. aastal Viljandi 2. Keskkooli ja astus samal aastal TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1959. aastal arstina. Teenis seejärel lühikest aega Nõukogude armees ja asus tööle Nissi maa-ambulatoriumi juhatajana. Abiellus dr Ester Sprengkiga ja perekond siirdus elama Viljandisse. Aastail 1964-1966 töötas ta Tallinna Vabariiklikus Haiglas kliinilises ordinatuuris röntgenoloogia alal. Seejärel töötas Viljandi haiglas röntgenoloogina. 1979. aastal siirdus ta tööle Tallinna, kus töötas röntgenoloogina mitmes tervishoiuasutuses. Uno Pütsepp suri 11.12.1990 Tallinnas.

Ivo Ramjalg

Sündis 27.11.1918 Venemaal Tveri kubermangus Toržoki linnas. 1921. aastal opteerus perekond Eestisse ning asus elama Viljandisse. Ramjalg lõpetas 1937. aastal Viljandi Poeglaste Gümnaasiumi ja astus pärast teenistust Eesti Vabariigi kaitseväes 1939. aastal TÜ arstiteaduskonda. 1943. aastal mobiliseeriti ta arstina Saksa sõjaväkke. Pärast pikka sõjateed sattus koos laatsaretiga Eesti Korpuse väeosa kätte vangiks, kuid tal õnnestus põgeneda. Ramjalg varjas end ja töötas Põltsamaal ning Võhmas arstina. 1946. aastal õnnestus tal ülikool lõpetada. Töötas kuni 1951. aastani TRÜ üldkirurgia kateedris assistendina, aastail 1951-1952 oli assistent dr Petlema juures. Siis aga avastati tema teenistus Saksa sõjaväes, ta vallandati ülikoolist ja suunati Jõhvi, kus töötas kuni 1960.

Ivo Ramjalg.

aastani kirurgiaosakonna juhatajana. Aastail 1960-1962 töötas I kategooria kirurg Ramjalg Viljandi haigla kirurgiaosakonna ordinaatorina, 1962-1968 osakonna juhatajana. 1968. aastal astus ta NLKP-sse ja töötas aastail 1968-1978 Viljandi Rajooni Keskhaigla peaarsti asetäitjana ravi alal. Aastail 1978-1994 töötas ta haavaosakonna ordinaatori ja polikliiniku kirurgina. Ivo Ramjalg suri 16.03.1994 Viljandis.

Toomas Randmäe (Reimann)

Sündis 22.07.1877 Viljandimaal Vana-Võidu vallas Nuia talus. Lõpetas 1897. aastal Viljandi linnakooli, õppis aastail 1904-1907 TÜ-s apteekriks ja töötas 1908. aastal Peterburis apteekrina. 1909. aastal astus TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle 1914. aastal arsti astme väärilisena. Aastail 1914-1918 oli arst Tsaari-Venemaa sõjaväes ja osales I maailmasõjas. 1916. aastal abiellus Varvara Kiantsiniga. Revolutsiooni ja ko-

dusõja aastail töötas Kurski linnas evakuatsioonihospidali peaarstina. 1920. aastal jõudis kodumaale, alustas tööd Viljandi maa-arstina ning töötas sel kohal kuni 1944. aastani. Alates 1920. aastast oli Sakalamaa Kaitseliidu maleva sanitaarpealik, Viljandi Arstide Seltsi asutajaliige, ja 1936. aastal seltsi laekur, samuti Viljandi Tiisikuse Vastu Võitlemise Seltsi liige ja alates 1926. aastast selle abiesimees. 1944. aastal põgenes Saksamaale. Toomas Randmäe suri 30.01.1950 Hamburgis.

Johan Rebane

Sündis 19.04.1932 Viljandimaal Viljandi vallas Matapera külas. Kooliteed alustas 1940. aastal Kutsari algkoolis, seejärel õppis kolm aastat Pärsti algkoolis ja neljanda klassi taas Kutsari algkoolis. Kuni 1947. aastani õppis ta Viljandi 2. Mittetäielikus Keskkoolis ja aastail 1947-1952 Viljandi 2. Keskkoolis. Seejärel asus ta õppima TRÜ füüsika-matemaatikateaduskonda, kust läks aga kohe üle arstiteaduskonda, mille lõpetas 1958. aastal arstina. 1955. aastal abiellus ta dr Juta Kaaluga ja töötas arstina Käru jaoskonnahaiglas. Pärast ülikooli lõpetamist määrati Rebane tööle Valgamaale Hargla jaoskonnahaigla juhatajaks, kus töötas pikka aega. Lahutas abielu ja abiellus dr Vaike Liivatiga. Peatselt lahutati ka see abielu. Seejärel töötas Rebane lühiaegselt Valga Kiirabijaama juhatajana ja asus siis Viljandisse, kus töötas polikliinikus terapeudina ja seejärel Kõpu jaoskonnahaigla terapeudina. Johan Rebane suri 24.10.1983 Viljandis.

Oskar-Gustav Reiman(n)

Sündis 05.11.1883 Viljandimaal Taevere vallas Suure-Jaani alevis. Õppis Suure-Jaani kihelkonnakoolis, Viljandi linnakoolis ja Tartu Reaalkoolis. 1907. aastast õppis TÜ-s, algul õigus-, seejärel keemiateaduskonnas, kust 1908. aastal siirdus arstiteaduskonda, mille lõpetas 1913. aastal. 1914. aastal astus vabatahtlikuna tsaariarmeesse ning võttis nooremartina osa I maailmasõjast. Teenete eest omistati talle Püha Stanislavi 3. järgu ja Püha Anna 3. järgu ordenid. 1917. aasta sügisel sai arsti kutse. 1918. aasta novembris mobiliseeriti, määrati 2. jalaväepolgu arstiks ning osales väeosa lahingutes. 1919. aasta juunis sai Reimanist Pääsküla Sõjavangilaagri arst ning sama aasta septembrist määrati ta 3. diviisi arstiks. Sõjaliste teenete eest annetati talle Vabaduse Risti I liigi 2. järk. 1920. aasta juunis määrati ta 1. diviisi arstiks, kellena teenis kuni sõjaväest lahkumiseni 1922. aasta septembris. Täiendas end järgnevalt TÜ juures silma- ja kõrvahaiguste alal ning töötas praktiseeriva arstina Viljandis. 1929. aasta kevadel astus taas sõjaväkke ning määrati Viljandi garnisoni arstiks, kellena töötas 1940. aasta kevadeni. 1933. aastal sai Kaitseliidu Valgeristi. 1934. aastal ülendati sanitaarmajoriks. 1940. aasta veebruaris määrati Reiman vastloodud 4. diviisi arstiks, kuid lahkus teenistusest 1941. aasta jaanuaris. Oskar-Gustav Reiman suri poissmehena Kõpu vallas Vanaveski talus 31.05.1941. Tema õde Marie Reimann oli tuntud ühiskonnategelane ja naisteajakirjade toimetaja Tartus, tema tädi aga riigivanem August Rei ema.

Walfried Oskar Aleksander Johann Reinthal

Sündis 14.09.1898 Tallinnas. Lõpetas 1914. aastal Tallinna Aleksandri Gümnaasiumi ja astus 1916. aastal TÜ arstiteaduskonda. Aastail 1918-1920 osales Vabadussõjas sõjaväeüksusena. Lõpetas arstiteaduskonna 1924. aastal arsti astme väärilisena *cum laude*. 1924. aastal abiellus Nanny Masinguga. Töötas aastail 1925-1932 arstina Võrus. 1932. aastal asus ta Viljandi linnaarsti kohale, olles ühtlasi ka laste hoolekandearst ning tegeldes ka erapraksisega laste- ja naistehaiguste alal. Aastail 1933-1934 oli Reinthal Viljandi haiglate üldjuhataja, 1934. aastal valiti ta Paide linnaarstiks. Aastail 1936-1940 oli ta sotsiaalministeeriumi tervishoiuinspektor. 1940. aastal tunnistas Eesti Arstide Koja Eriarstide Toimkond ta laste- ja naistehaiguste eriarstiks. 1944. aastal põgenes Reinthal Saksamaale, 1949. aastal emigreerus USA-sse, kus tal valmis Oklahoma Ülikooli juures doktoritöö. Walfried Reinthal suri 1982. aastal USA-s Knoxville'is.

Helgi Reissaar

Sündis 24.01.1925 Viljandis. Õppis 1933-1937 Viljandi 3. Algkoolis, lõpetas 1944. aastal Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi. 1946. aastal asus ta õppima TÜ farmaatsiateaduskonda, kuid esimese kursuse lõpetamise järel läks üle arstiteaduskonda, mille lõpetas 1953. aastal arstina. Lõpetamise järel astus aspirantuuri TRÜ hügieeni kateedrisse, kuid 1954. aastal lahkus aspirantuurist ja asus tööle Tartu Linna Sanitaar-Epidemioloogia Jaama toitlustus-sanitaararstina, kus töötas kuni 1957. aastani. Siirdus seejärel Viljandisse ja töötas kuni 1975. aastani lastenõuandla jaoskonnapediaatrina. Kohakaasluse alusel tegutses Viljandi meditsiinikoolis õpetajana, lastekollektiivide arstina ja alates 1960. aastast Viljandi haigla sünnitusosakonna mikropediaatrina. 1975. aastast alates töötas sünnitusmajas põhikohaga. Reissaar on saanud arvukalt aukirju ning talle on omistatud pediaatrina II kategooria. Võttis osa Viljandi Arstide Seltsi ja Viljandi Pediaatrite Seltsi tööst. 1992. aastal siirdus pensionile.

Asta-Alice Renno (neiuna Animägi)

Sündis 02.07.1932 Viljandimaal Karksi vallas (tollane Põõgle vald). Õppis Loodi algkoolis ja astus siis Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi, mille lõpetas 1950, mil kool kandis juba Viljandi 1. Keskkooli nime. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1956. aastal arstina. Aastail 1956-1958 töötas Põlva rajoonis Mustjõe maahaiglas jaoskonnarstina. Siis abiellus ornitoloog Olav Rennoga ja asus tööle Lihulasse. Aastail 1958-1968 töötas Lihula haiglas ftisiaatri, röntgenoloogi ja peaarstina. 1968. aastal asus perekond Viljandisse, kus Asta Renno töötas Viljandi tuberkuloosidispensaris röntgenoloogina kuni 1969. aastani. Aastail 1969-1974 töötas ta Tartu Kiirabijaa-

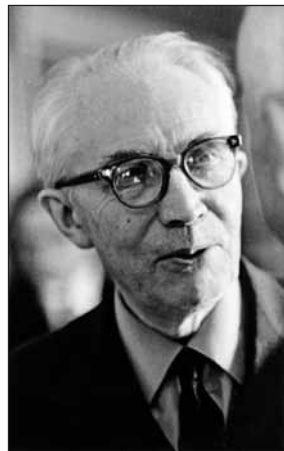

Asta-Alice Renno.

mas väljasõidubrigaadi arstina, aastail 1974-1990 Tartu Linna Tuberkuloosi Dispanseris statsionaarse tuberkuloosiosakonna ordinaatorina. 1990. aastal siirdus pensioonile ja asus tagastatud isatallu Viljandimaal.

Riho (Richard) Roots

Sündis 06.08.1900 Harjumaal Jõelähtme vallas. Õppis Kurna algkoolis, J. Kirsipuu Algkoolis Tallinnas, Tallinna Aleksandri Gümnaasiumis ja Tallinna Poeglaste Humanitaargümnaasiumis, mille lõpetas 1919. aastal. Sama aasta jaanuarist juulini oli jalaväesõdur Tallinna koolipoiste pataljonis, 1919-1920 kirjutaja sõjaväestaabis Tallinnas. 1920. aastal astus Roots TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1927. aastal arsti astme väärilisena. Samal aastal oli ta volontäärassistent ja assistent TÜ kohtuarstiteaduse instituudis ning omandas ka dr med kraadi. Aastail 1929-1930 viibis täiendusel Austrias Grazis ja 1930-1931 Viini haiglas prof Carl Sternbergi juures. Aastail 1931-1939 oli proktoriks Tallinna keskhaigla juures. 1934 abiellus Roots õde-laborant Salme Leisneriga. 1930-1940 oli ta tööl TÜ patoloogia instituudis. Roots tegutses aktiivselt ka seltsides, 1923-1927 oli ta Akadeemilise Arstiteadlaste Seltsi liige, 1927-1929 Tartu Teadusliku Arstiteaduse Seltsi sekretär ja 1931-1938 Tallinna Eesti Arstide Seltsi sekretär.

Riho (Richard) Roots.

Aastail 1940-1945 oli Roots patoloogia instituudis assistent, vanemõpetaja ja proktor, 1945-1950 TÜ hügieenikateedri juhataja kt ning 1946 dotsent. Samal ajal oli ta ka Tartu Sanitaarharidusmaja juhataja, hügieeni lektor Tartu meditsiinikoolis ja 1946. aasta jaanuarist septembrini ajakirja Eesti Nõukogude Tervishoid toimetaja. 1950. aastal tembeldati ta kodanlikuks natsionalistiks ja sunniti TÜ patoloogia instituudist lahkuma. Roots asus tööle Viljandisse, kus töötas haigla patoloogina ja meditsiinikooli anatoomialektorina kuni pensionile siirdumiseni 1970. aastal. Riho Roots suri 12.11.1979 Viljandis.

August Eduard Rosenfeld(t)

Sündis 10.09.1893 Tallinnas. Lõpetas 1913. aastal Tallinna Nikolai Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas arsti astme väärilisena 1919. aastal *cum laude* Voronežis, kuhu Tartu Ülikool oli evakueeritud. Seal sattus Punaarmeesse ja oli 1919-1920 Viiburi sõjaväehospitali peaarst.

1921. aastal tuli Rosenfeldt tagasi Eestisse ja asus tööle TÜ haavakliiniku assistendina, töötades seal kuni 1925. aastani. Sel perioodil valmis tal doktoriväitekiri, mille kaitses 1924. aastal. Abiellus dr Aleksandra Loeperiga.

August Eduard Rosenfeldt.

Rosenfeldt täiendas end Berliinis (1922, 1927, 1939), Pariisis (1931) ja Viinis (1936). 1925. aastal kinnitas TÜ õpetatud nõukogu ta teaduskonnakirurgia kateedri juhataja kohale, kuid Konstantin Päts pani otsusele veto ja sellele kohale määrati Artur Linkberg. Rosenfeldt siirdus Viljandisse, kus töötas aastail 1925-1940 Viljandi Linna ja Maakonna Ühendatud Haigla kirurgiaosakonna juhatajana. Aastail 1940-1941 oli ta Narva Kalevimanufaktuuri Haigla kirurg ja 1941. asus Tallinna, kus töötas Tallinna 2. Haigla kirurgina kuni 1947. aastani. Samas oli ta vaheaegadega kolm korda ka haigla juhataja. 1944. aastal põgenes tema abikaasa koos tütardega välismaale ja abiellu katkes. 1947-1950 oli ta Tallinna 2. Haigla ATEK ekspert kirurgia alal. Ta abiellus teistkordselt meditsiiniõde Maimuga, kes töötas Tallinna Onkoloogiadispenseris. Alates 1949. aastast oli ta Kopli polikliiniku kirurg. August Eduard Rosenfeldt suri 05.05.1957 Tallinnas.

Ants (Alfred Hans) Rulli (Rullinkoff)

Sündis 16.09.1908 Viljandimaal Raudna vallas. Õppis Viljandi algkoolis ja lõpetas 1928. aastal Viljandi gümnaasiumi. 1930. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1936. aastal arsti astme väärilisena. Juba alates 1925. aastast töötas Rulli TÜ II haavakliiniku assistendina ning järkas seda tööd 1938. aastani. 1939. aastal viibis ta Eesti Arstide Koja stipendiumiga täiendusel Heidelbergis ja Berliinis. Okupatsioonide tõttu ei õnnestunud tal aga väitekirja kaitsta ega doktorantuuri lõpetada. 1939. aastal abiellus ta Luise Peetsaluga. Aastail 1938-1940 töötas ta 2. haavakliinikus, kuid oli siis sunnitud asuma kirurgina Võrru. Aastail 1941-1945 töötas Rulli Viljandis kirurgi ja linnahaigla juhatajana. 1945. aastal õnnestus tal naasta Tartusse ja kaitsta 1947. aastal kandidaadi väitekirja. 1945. aastal määrati ta üldkirurgia kateedri juhatajaks, kuid dotsendi kutse sai alles 1949. Poliitiliste süüdistuste tõttu vallandati ta 1950. aastal kateedri juhataja kohalt, kuid ennistati 1954. Aastad 1954-1956 veetis Rulli Leningradi 1. Meditsiini Instituudis doktorandina, kuid doktori väitekirja kaitsmine võimaldati talle alles 1968 ja kinnitati see 1969. aastal. Professori kutse sai Rulli alles 1974. Aastail 1974-1979 oli ta üldkirurgia, anesthesioloogia ja reanimatsiooni kateedri professor, 1979-1983 sama kateedri konsultantprofessor. Rulli oli kolme ENSV teadusliku seltsi esimees või juhataja. 1970. aastal nimetati ta ENSV teeneliseks arstiks. Ants Rulli suri 31.10.1987 Tartus.

Bernhard(t) Saarsoo (Saarson)

Sündis 08.07.1899 Virumaal Aaspere vallas. Lõpetas 1919. aastal Tallinna Linna Poeglaste Humanitaargümnaasiumi. Aastail 1918-1920 võttis osa Vabadussõjast koolipoiste pataljonis reamehena, pälvis Vabadussõja mälestusmedali. 1920. aastal astus TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle arsti astme väärilisena 1926. aastal. Juba üliõpilasena, alates 1925. aastast, töötas ta TÜ närvi- ja vaimuhaiguste kliiniku assistendina. 1928. aastal abiellus ta dr Hilda Brenneriga ning abikaasad siirdusid tööle Jämejala vaimuhaiglasse, kus Bernhard sai juhataja koha, kuid Hilda tööd ei saanud.

1932. aastal asus Saarsoo Pilguse vaimuhaigla juhataja kohale Saaremaal. Ta töötas seal kuni 1944. aastani, olles viimastel aastatel (1940-1944) juhatajana tööl ka Jäme-

jala vaimuhaiglas. Ta oli Saaremaa Kaitseliidu Lümandu kompanii sanitaarpealik ja alates aastast 1934 Kuressaare Arstide Seltsi liige. Eesti botaanika ajalukku on ta läinud Saaremaa robirohu avastamisega 1933. aastal. 1944 mobiliseeriti ta Saksa sõjaväkke ning teenis rügemendiarstina Viljandis. Saksa vägede taandumisel oli ta sunnitud kaasa minema Saksamaale, ilma et oleks oma perekonnaga sidet saanud. Alles paljude aastate pärast õnnestus neil kirja teel kontakt saada, Hilda Saarsoo oli koos lastega jäänud Eestisse. Bernhard Saarsoo oli selleks ajaks abiellunud juba uuesti, 1949. aastal Ilse Pienupega. 1945-1947 töötas Saarsoo võilillede uurijana Rootsi Riigimuuseumis. Aastail 1947-1948 oli ta alamarst Sundby haiglas, 1948-1953 alamarsti kt St. Sigfriedi vaimuhaiglas Vaxjös. Tööloa arstina saavutas Saarsoo 1950. aastal. Aastail 1954-1955 oli ta korraline alamarst samas haiglas, 1955. aastast jätkas ülemarsti abina. Bernhard Saarsoo suri 29.06.1964 Vaxjös Rootsis.

Hilda Eleonore Wilhelmine Saarsoo (Saarson, neiuna Brenner)

Sündis 30.12.1900 Tallinnas. 1921. aastal lõpetas E. Lenderi Tütarlaste Eragümnaasiumi ning astus TÜ arstiteaduskonda. Lõpetas ülikooli arsti astme väärilisena 1928. aastal ning abiellus dr Bernhard Saarsooga. 1928. aastast oli TÜ vaimu- ja närvihaiguste kliiniku assistent, 1932. aastal saadeti tööle Saaremaale, kuid ei saanud seal soovitud tööd. Tuli tagasi 1936. aastal ja sai tööd Tartus psühhiaatrina. Aastail 1937-1940 oli Audakul leproosiumi juhataja. 1940. aastal määrati tema abikaasa Jämejala vaimuhaigla juhatajaks ja Hilda Saarsoo asus tööle Viljandi polikliiniku laste- ja närviarstina. 1944. aastal mobiliseeriti Bernhard Saarsoo Saksa sõjaväkke, põgenes sealt, kuid perekonnaga kontakti ei saanud ja siirdus üksinda Rootsi. Hilda Saarsoost sai Jämejala vaimuhaigla juhataja 1944. aastal, seejärel oli ta Viljandi polikliiniku närvi- ja lastearst. Aastail 1949-1951 töötas ta taas Jämejalal. 1951. aastal pakuti talle tööd Tallinna psühhoneuroloogiahaiglas, kuid välismaale põgenenud arsti abikaasana ei saanud ta Tallinnas elamisvõimalust ja pidi kohast loobuma. 1952-1957 oli ta Viljandis kooli- ja spordiarst, kohakaaslusega Viiratsi lastekodu arst ja 1957-1977 Jämejala psühhoneuroloogiahaigla Suuga osakonna juhataja. 1977. aastal jäi pensionile ja asus laste juurde Tallinna. Hilda Saarsoo suri 03.12.1984 Tallinnas.

Evald Sauemägi (Sauerberg)

Sündis 21.08.1916. 1937. aastal lõpetas Tallinnas Gustav Adolphi Gümnaasiumi ja asus samal aastal õppima TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1943. aastal arsti astme väärilisena. Töötas aastail 1944-1945 Paides. 1948. aastal siirdus ta Viljandisse, kus töötas kiirabijaama juhtajana ja Viljandi haigla kirurgiaosakonna ordinaatorina kuni 1969. aastani. Alates 1961. aastast oli ta paralleelselt kohakaasluse alusel Viljandi Arstliku Kehalise Kasvatuse Kabineti juhataja. Evald Sauemägi suri 24.11.1980 Tallinnas.

Evald Sauemägi.

Helvi Sauga (neiuna Maasing)

Sündis 29.06.1930 Viljandimaal Vana-Kariste vallas. Õppis Sürgavere algkoolis, Raudna algkoolis ja astus siis Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi, mille lõpetas 1949. aastal, siis juba Viljandi 1. Keskkooli nime all. Samal aastal astus ta TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1955. aastal arstina, abiellus Ilmar Sauga ning määrati koos abikaasaga tööle Viljandi Rajooni Kesksaigla polikliinikusse. Helvi Sauga asus algul tööle jaoskonnaarstina, siis teraapiaosakonna juhatajana (1969-1985). Alates 1958. aastast töötas ta kohakaasluse alusel ka endokrinoloogina. Aastail 1985-1994 töötas vaid endokrinoloogina ja 1985-1996 ka Mulgi Meieri arstipunkti terapeudina. Saugale omistati terapeudina I kategooria ja 1985. aastal ka Tööveterani medal. Kuulus Endokrinoloogide Seltsi, Viljandi Mulkide Seltsi ja Viljandimaa Aianduse ja Mesinduse Seltsi. Helvi Sauga siirdus pensionile 1996. aasta aprillis.

Ilmar Sauga

Sündis 06.08.1926 Pärnumaal Saarde vallas. Tema isa sai surma 1933. aastal, ema suri 1942. aastal kopsutuberkuloosi. Õppis aastail 1934-1940 Tihemetsa valla Väljaküla algkoolis, 1942-1946 Türi Aiandustehnikumis ja aastail 1947-1949 Türi Keskkoolis. 1949. aastal astus TRÜ arstiteaduskonna stomatoloogiaosakonda, kuid läks samal aastal üle raviosakonda, mille lõpetas 1955. aastal arstina. Aastail 1955-1957 töötas Viljandi linna haiglas jaoskonnaarstina. 1957. aastal määrati ta Viljandi rajooni TSN TK tervishoiuosakonna juhatajaks, kus töötas kuni 1962. aastani. Aastail 1962-1981 töötas Viljandi linna haigla teraapiaosakonna juhatajana, 1981-1992 Viljandi rajooni haigla funktsionaaldiagnostika kabineti arstina, aastail 1992-1994 Viljandi Rajooni Kesksaigla diagnostikaosakonna juhatajana ning 1994-1997 sama osakonna arstina. Ilmar Saugale omistati terapeudina I kategooria, ta on saanud palju au- ja tänukirju. Oli Vabariikliku Kardioloogide Seltsi liige, kuulus ka Viljandi Arstide Liitu. 1996. aastal jäi Ilmar Sauga pensionile.

Ilmar Sauga.

Vaike Saul (neiuna Seep)

Sündis 06.02.1930 Viljandimaal Kabala vallas Ollepa külas. Õppis aastail 1938-1944 Villevere algkoolis ja lõpetas samas 1945. aastal 7. klassi. Seejärel õppis Tartu 2. Keskkoolis, mille jättis haiguste tõttu pooleli, ja aastail 1946-1950 Türi Keskkoolis,

mille lõpetas kuldmedaliga. 1950. aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1956. aastal arstina. Aastail 1956-1961 töötas Taagepera Vabariiklikus Kopsutuberkuloosi Sanatooriumis. 1959. aastal abiellus ta Arno Sauliga. Aastail 1962-1965 töötas Vaike Saul Türi linnahaigla tuberkuloosikabineti arstina ja 1965-1971 Kalvi tuberkuloosisanatooriumi arstina. 1971. aastal siirdus perekond Viljandisse ning aastail 1971-1978 töötas Saul Viljandi tuberkuloosidispenseri statsionaaris ja 1978-1980 dispanseseres osas. Aastail 1980-1989 töötas ta Jämejala psühhoneuroloogiahaigla tuberkuloosi osakonnas. Saul oli Eesti Vabariikliku Teadusliku Meditsiinilise Ftisiaatrite seltsi liige ja omas ftisiaatrina II kategooriat. 1989. aastal jäi Vaike Saul pensionile.

Bruno Harald Heinrich Sellheim

Sündis 23.03.1873 Liivimaal Riia maakonnas Treydeni lossis. Sai alghariduse koduõppel ja lõpetas seejärel Riias Saksa Gümnaasiumi, astus TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle arsti astme väärilisena 1898. aastal. Abiellus Helene Moritzaga. Sellheim töötas Viljandis arstina kogu oma elu, olles aastail 1914-1917 I maailmasõjas ja 1919-1920 Vabadussõjas sõjaväearst. 1921. aastal vabastati ta Eesti Vabariigi sõjaväe teenistusest ja siirdus tagasi Viljandisse. Ka tema poeg Friedrich Sellheim omandas arstikutse. 1939. aastal repatrieerus Bruno Sellheim Saksamaale ning hukkus 23.05.1940 Danzigis.

Diotema-Tiiu Selmet (neiuna Rebane)

Sündis 16.09.1922 Põltsamaal. Õppis Põltsamaal algkoolis ja progümnaasiumis ning lõpetas 1941. aastal Põltsamaa Gümnaasiumi. Samal aastal küüditati kogu pere Tomski oblastisse, kust tagasi pääseti 1948. aastal. Tiiu Rebane asus õppima Tartu Õpetajate Seminari, kuid 1950. aastal süüdistati perekonda asumiselt põgenemises ja saadeti tagasi Tomski oblastisse. Aastail 1950-1951 töötas Rebane Budjuri 7-klas-silises Koolis saksa keele õpetajana ja 1951-1953 arveametnikuna. 1954. aastal sai ta arveametnikuna tööle Tomski linna õlletehasesse. 1955. aastal läks meditsiiniõdede kursustele, lõpetas need ja töötas aastail 1956-1958 Tomski 2. Väikelastekodus meditsiiniõdena. 1958. aastal õnnestus tal saada tagasi Eestisse ja asuda õppima TRÜ arstiteaduskonda. Lõpetas selle 1964. aastal arstina ja määrati tööle Jämejala psühhoneuroloogiahaigla psühhiaatriks, kellena töötas surmani. 1966. aastal abiellus ta tõlkija Karl Hanto Selmetiga. Tiiu Selmet suri 11.12.1982 Viljandis.

Ellen Semevsky (neiuna Alamaa)

Sündis 14.07.1931. aastal Narvas. Isa langes Idarindel Saksa sõjaväes teenides. 1944. aastal evakueerus Ellen Alamaa koos ema ja vennaga Sillamäelt Viljandimaale. Ta lõpetas 1945. aastal Kalmetu 7-klassilise Kooli ja 1947. aastal Viljandi meditsiini-kooli. 1950. aastal lõpetas ta Jämejala psühhoneuroloogiahaiglas töötades Viljandi Töölisnoorte Keskkooli ning astus samal aastal TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1956. aastal arstina. 1955. aastal abiellus ta dr Oleg Semevskyga. Aastail 1956-1960

töötas Ellen Semevsky Viljandi meditsiinikooli kirurgia õpetajana ning kohakaasluse alusel Viljandi haigla kirurgina. Aastail 1960-1989 töötas ta Viljandi haiglas kirurgina, aastail 1976-1995 vereülekande osakonna juhatajana, algul kirurgiameti kõrvalt, hiljem põhitööna. Alates 1995. aastast töötas Semevsky Viljandimaa pensiooniameti VEK-is juhataja ja kirurg-ekspertina. Ta on osalenud Viljandi Arstide Seltsi, Eesti Kirurgide Seltsi ja hiljem Eesti Arstide Liidu töös.

Oleg Semevsky

Sündis 11.07.1925 Tallinnas. Lõpetas 1940. aastal Nõmme Hiiu Algkooli ja astus Nõmme Gümnaasiumi. 1943. aastal mobiliseeriti ta Eesti Leegioni, sai kaks korda haavata ja vabanes 1944. aastal vangi sattumata. 1944. aastal lõpetas ta Nõmmel 9. klassi, 1945. aastal sooritas kuuekuulised kursused küpsuseksamite sooritamiseks ja astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1951. aastal. Semevsky määrati tööle Jämejala Vabariiklikku Psühhoneuroloogia-haiglasse, kus ta töötas 1997. aasta maini. 1955. Abiellus dr Ellen Alamaaga. Kohakaasluse alusel töötas ta õpetaja ja laboratooriumi juhatajana Viljandi meditsiinikoolis ja alates 1962. aastast Arstliku Tööekspertiisi Komisjonis üld- ja psühhiaatria ekspertina. Alates 1979. aastast oli Semevsky tegev ka nõelraviarstina. Ta on tegutsenud Eesti Psühhiaatrite Seltsis, Eesti Nõelravi Assotsiatsioonis ja Viljandi Arstide Seltsis.

Oleg Semevsky.

Edvard Ernst Sibul

Sündis 19.10.1892 Võrumaal Rõngu kihelkonnas Vana-Nursi mõisas. Õppis Võru linna algkoolis ja Tartu Realkoolis, mille lõpetas 1912. aastal. Samal aastal astus ta TÜ loodusteaduskonda, kust 1913. aastal läks üle arstiteaduskonda ja õppis vaheaegadega kuni 1917. aastani. 1918. aastal evakueerus koos ülikooliga Voroneži, kus 1919. aastal ülikooli lõpetas.

Töötas seejärel 1919-1920 Voronežis mitmetel tsiviil- ja sõjaväearsti kohtadel. 1920. aastal jõudis tagasi Eestisse ja tegi 1920-1921 TÜ juures lõpueksamid, omandades arsti astme. Aastail 1921-1922 töötas hügieeni instituudis, 1922-1926 oli bakterioloogia instituudi assistent. 1921. aastal abiellus Lucie Joonasega. 1928. aastal siirdus Edvard Sibul Viljandisse, kus töötas bakterioloogia laboratooriumi juhatajana, Viljandi haigla arstina ja Tiisikuse Vastu Võitlemise Seltsi tiisikuse-nõuandla juhatajana. Ta oli Viljandi Arstide Seltsi liige, Viljandi linnavolinik Tööerakonna nimekirjas kahes koosseisus, Viljandi Tuberkuloosi Vastu Võitlemise Seltsi aktiivne liige ja reservohvitserina arvel Sakala Partisanide pataljoni järgi. Pärast 1944. aastat oli ta Viljandi tu-

Edvard Ernst Sibul.

berkuloosidisperseri juhataja ja kohakaasluse alusel bakterioloogia laboratooriumi arst. Edvard Sibul suri 18.07.1954 Viljandis.

Hans Silbermann

Sündis 05.01.1886 Põltsamaa kihelkonnas Pajusi vallas Kalana küla Otisaare talus. Õppis Kalana külakoolis, aastail 1898-1901 Põltsamaal Eesti Aleksandrikoolis ja 1901-1905 Tartus Hugo Treffneri Gümnaasiumis, tehes abituuriumi Pihkvas 1905. aastal. Seejärel õppis aastail 1905-1911 TÜ arstiteaduskonnas ja lõpetas selle 1912. aastal arsti astmega.

Aastail 1912-1914 töötas ta Viljandis erapraktiku ja kooliarstina ning oli Põhja-Balti Arstide Seltsi liige. Aastail 1914-1917 oli ta arstina mobiliseeritud I maailmasõjas Tsaari-Venemaa sõjaväkke, kus pälvis teenete eest Stanislavi 3. ja 2. järgu ning Anna 3. järgu ordeni. Novembrist 1917 kuni kevadeni 1918 oli Viljandis paiknenud 2. Eesti polgu vanemarst. 1918. aastal Saksa okupatsiooni ajal oli ta Viljandi linnaarst ja linnahaigla juhataja. Vabadussõja eel, 21.11.1918 nimetati ta 2. jalaväepolgu vanemarstiks, kuid juba detsembris määrati 2. diviisi arsti kohusetäitjaks, kellena tegutses kogu sõja aja. Sai 1920. aastal Vabadusristi I liigi 2. järgu, lisaks 50 000 marka ja 1922. aastal eraldati talle Tartumaa Raadi mõisa Tila karjamõisast 38-hektariline talukoht. Aastail 1920-1940 töötas ta sõjaväearstina 2. diviisis. 1939. aastal sai temast kolonel med. Teenete eest pälvis ta Eesti Punase Risti I järgu II astme ja I järgu I astme, Kotkaristi III klassi, Soome Valge Roosi III klassi ning Läti Punase Risti II järgu. 1921. aastal abiellus Silbermann Thea Hahniga (sündinud Adler). 1921. aastal täiendas end Leipzigi Ülikoolis. 1941. aastal küüditati ta koos teiste ohvitseridega Värskas suvelaagrist Venemaale, kuid pääses vangilaagrist ja sobitus nõukogude ühiskonda. Silbermann teenis Punaarmees aastail 1941-1945 kuni meditsiiniteenistuse alampolkovniku auastmeni välja. Osales lahingutes Saksa vägedega ja sai 1941. aastal Staraja Russa all raskelt haavata. Pärast sõda asus elama Tartusse ja töötas aastail 1945-1949 TRÜ sõjalise õpetuse kateedri juhatajana. Alates 1950. aastast oli ta Tartu TSN tervishoiuosakonna raviprofülaktika inspektor ja Tartu Linna Sanitaar-Epidemioloogilise Jaama antiraabilise osakonna juhataja. Ta oli ka kohaliku ametiühingukomitee esimees. Hans Silbermann suri 02.06.1960 Tartus.

Asta Sims (neiuna Maiste, enne eestistamist Martinson)

Sündis 24.05.1924. Õppis Petseri algkoolis, hiljem Tartu 9. Algkoolis ja lõpetas 1943. aastal Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi. Saksa tööteenistuse nõude tõttu töötas ühe aasta apteekriõpilasena Viljandis. 1944. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1951. Aastail 1950-1951 töötas ta arsti kt-na Tartu Ühendatud Lastekliinikus ja õpetajana Tartu meditsiinkoolis. Aastail 1951-

Asta Sims.

1954 töötas Tartu Linna Kliinilise Lastehaigla arstina. 1954. aastal siirdus Viljandisse ja alustas tööd ema, Johanna Maiste kõrval Viljandi lastenõuandla pediatrina, aastail 1956-1977 töötas selle juhatajana. 1957. aastal abiellus ja sai perekonnanimeks Sims. Ta oli pediatrite seltsi liige ja tegeles pidevalt Tervise Rahvaülikooli lektorina. 1992. aastal jäi Asta Sims pensionile.

Nikolai Snamenski (Snamensky, Znamenski)

Sündis 28.01.1901. aastal Pärnus. Õppis aastail 1910-1914 Pärnu Gümnaasiumis ja 1914-1918 Tallinna Nikolai Gümnaasiumis. Osales koolipoiste pataljonis Vabadussõjas ning läbis 1922. aastal eksternina abituuriumi Tallinna Reaalgümnaasiumi juures. Sama aasta sügisel astus ta TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle 1927. aastal arsti astmega

Nikolai Snamenski.

cum laude. Snamenski valmistus silmahaiguste arstiks saamiseks ja praktiseeris juba üliõpilasena silmakliinikus subassistendina. 1928. aasta veebruaris registreeriti ta kutseõigusliku arstina ja ta asus Abja-Paluoja praktiseerima eraarstina. 1930. aastal määras Pärnu Maavalitsus ta Tõstamaa jaoskonnarstiks. Ta abiellus Elise Mickuga (Elsa-Alvine Mikk) ja asus 1932. aastal Kärü alevisse sisehaiguste ja hambaarstina, kuid ei jäänud sinna kauaks, vaid siirdus Viljandisse eraarstiks, kellena töötas 1939. aastani. Snamenski oli Viljandi Arstide Seltsi liige ja temalt on ilmunud mõned saksa keelsed artiklid ajakirjanduses. Pärast 1940. aastat elas ta Tallinnas ja töötas sisehaiguste arstina. Veel on teada, et ta oli seal ka 1943. aastal ja et 1957. aastal töötas ta arstina Pärnus. Nikolai Snamenski suri 03.03.1985.

Osvald Soo

Sündis 24.04.1895 Tartumaal Kodavere kihelkonnas Pala vallas Vahilauri talus. Lõpetas 1915. aastal Hugo Treffneri Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, kus õppis kuni Vabadussõja puhkemiseni. Osales Vabadussõjas velskrina ning jätkas 1920. aastal õpinguid. Lõpetas TÜ arstiteaduskonna arsti astme väärilisena 1922. aastal ning aastail 1922-1932 töötas Jämejala vaimuhaigla juhatajana. 1932. aastal oli ta Tallinna Ühise Haigekassa Haigla arst ja aastail 1932-1940 Tallinna keskhaigla neuroloog. Aastail 1940-1941 töötas Soo Tallinna polikliiniku neuroloogia osakonna juhtajana ja 1942-1943 polikliiniku juhatajana. Aastail 1943-1944 oli ta Tallinnas vabaltpraktiseeriv neuroloog, alates 1944. aastast Tallinna 2. Haigla juhataja, aastail 1944-1946 Tallinna 1. Polikliiniku juhataja ja 1946-1948 Tallinna linna

tervishoiuosakonna inspektor. Alles aastail 1948-1949 sai ta taas Tallinna 1. Polikliinikus neuroloogina töötada. Aastail 1948-1951 töötas ta Tallinna 2. Polikliiniku füsioteraapia osakonna juhatajana ja kohakaasluse alusel ka psühhoneuroloogilises haiglas, see koht säilis tal ka järgnevate ametikohtade kõrval. 1951. aastal määrati Soo Tallinna Pelgulinna Haigla ambulatooriumi neuropatoloogiks ja hiljem ka Kopli polikliiniku neuropatoloogiks, kellena töötas elu lõpuni. Osvald Soo suri 17.07.1968 Tallinnas.

Elfriede Marie Soots (neiuna Rull)

Sündis 08.03.1917 Viljandimaal Tarvastu vallas. Õppis Tarvastu 6-klassilises algkoolis ning lõpetas 1936. aastal Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda. 1938. aastal abiellus Jaan Sootsiga, abikaasa jäi 1944. aastal teadmata kadunuks. 1944-1948 töötas Soots Mustla jaoskonnahaigla juhataja ja jaoskonnaarstina. Ülikool õnnestus tal lõpetada 1950. aastal. Seejärel määrati ta tööle Viljandi linna haigla ja polikliiniku arstiks. Aastail 1963-1975 töötas Viljandi polikliiniku juhatajana. Kohakaasluse alusel töötas Soots ka Viljandi meditsiinikooli õpetajana. Veel 1978. aastal töötas ta Viljandi haiglas arstina. Elfriede Soots hukkus tulekahjus 1996. aasta augustis.

Jaan Subi

Sündis 29.11.1904 Viljandimaal Olustvere vallas. Lõpetas 1925. aastal Viljandi Ühiskommertsgümnaasiumi, astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda ja lõpetas selle 1931. aastal arsti astme väärilisena. 1932. aastal sai kutsetegevuse õiguse ja registreeriti arstina Viljandis, kus töötas eraarsti ja Viljandi Vangla arstina kuni 1940. aastani. Jaan Subi oli sise-, laste- ja nahahaiguste arst. 1940. aastal tegi ta katse asuda ümber Saksamaale, kuid tabati NKVD poolt ja arreteeriti. Tribunali otsusega mõisteti ta süüdi ja saadeti Kirovi oblasti vangilaagritesse, kus Jaan Subi 18.02.1942 suri.

Aleksander Suija

Sündis 20.02.1899 Otepääl. Lõpetas 1917. aastal Valga Reaalkooli ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda. Õppimise katkestas 1918. aastal Vabadussõda, kuid jätkas õpinguid 1919. aastal ja lõpetas 1924. aastal TÜ arsti astme väärilisena. Erialast tööd alustas eraarstina Valgas. 1934. aastal oli Teedeministeeriumi Raudteevalitsuse Tervishoiuameti 5. Jaoskonna arst Valgas, 1939. aastal sisehaiguste arst ja röntgenoloog Tallinnas. 1940. aastal siirdus samale erialale tööle Viljandisse, kus töötas 1945. aastani. 1946. aastal asus tööle Viljandimaale Tuhalaane jaoskonna tervishoiuarsti kohale. Aleksander Suija suri 22.06.1946 Tuhalaanes.

Tiio Sütt (neiuna Tikko)

Sündis 12.04.1935 Viljandis. Õppis Viljandis ja Tartus ning lõpetas 1953. aastal Tartu 2. Keskkooli. Astus samal aastal TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1959. aastal

arstina. Tikko määrati tööle Tartu kliinilisse sünnitusmajja, seejärel töötas ta kaks aastat Tallinna Vabariiklikus Haiglas kliinilises ordinatuuris kardioloogia alal. Abiellus ja hakkas kandma nime Tiio Sütt ning asus tööle Viljandi haiglasse sisehaiguste osakonda ordinaator-kardioloogina.

Arthur Tava (Tollberg)

Sündis 03.04.1910 Järvamaal Väätša vallas Lõõlal. Lõpetas 1929. aastal Paide Ühisgümnaasiumi. Samal aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas katkestustega õppides 1935. aastal. Juba õppimise ajal töötas volontäärassistendina TÜ närvi- ja vaimuhaiguste kliinikus. Kutseõigustega arstina registreeriti ta 28.10.1935 Tartus. 1936. aastal asus tööle Jämejala vaimuhaiglasse. Abiellus Ludmilla Lintsiga ja koos võeti uueks perekonnanimeks Tava. Töötas linnaarstina Kilingi-Nõmmel, 1940. aastal Mõisakülas ja Sindis. 1944. aastal põgenes koos perekonnaga üle Läänemere Rootsi. 1945. aastal oli arhiivitööl Karolinska haiglas, aastail 1946-1952 alamarsti ktna mitmes haiglas. 1952. aastal saavutas lõpliku ja alalise tööloa. Aastail 1952-1955 töötas esimese alamarstina Varbergi haiglas, 1956-1965 oli jaoskonnaarstiks Örby linnas ja alates 1965. aastast jaoskonnarst Edsbergi jaoskonnas Sollentunas. 1972. aastal omistati talle hea ja pikaajalise töö eest jaoskondades Rootsi kõrgeim tsiviilautasu Põhjatahe Rüütlist, sama autasu pälvis ka pianist ja kirjanik Käbi Laretei. Pärast pensionile jäämist töötas eraarstina Stockholmis. Arthur Tava suri 26.04.1988 Stockholmis.

Benno Wilhelm Eduard Thomson

Sündis 12.06.1887 Toilas. Pärast keskhariduse saamist Peterburis astus ta 1907. aastal TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1914. aastal arsti astme väärilisena. Lõpetamise järel töötas Kuressaares ja aastail 1914-1920 Peterburis Aleksandrovski Naiste Varjupaigas (naistehaigla). 1920. aastal opterus Eestisse ja asus tööle Vigala jaoskonnaarstina, kus töötas 1922. aastani. Aastail 1922-1924 töötas ta Viljandi linna-haigla ordinaatorina, 1924. aastast eraarstina Viljandis ja kuulus Viljandi Arstide Seltsi. 1928. aastal oli Thomson kaasosaline seadusevastases teos - ta oli andnud oma sõbrale Steinile välja tõendi, et tolle naine Helga Stein on parandamatu vaimuhaige. Hilisem ekspertiis tegi kindlaks, et naine on vaimselt terve ning tegu tõi Thomsonile kaasa pahandused, sest ta polnud psühhiaater, vaid naistehaiguste ja sünnitusabi arst. Thomson oli sunnitud Viljandist lahkuma ning töötas aastail 1933-1939 Tartus naistehaiguste ja sünnitusabi eraarstina. 1939. aastal repatrieerus koos abikaasa Edithiga Saksamaale. Benno Wilhelm Eduard Thomson suri 1.04.1948 Itzehoes.

Eda (Edda) Tootson (neiuna Toovere, 1936. aastani Toomasson)

Sündis 14.07.1927 Tartus. Õppis aastail 1935-1939 Tartu Linna 5. Algkoolis, 1939-1940 Tartu 2. Progümnaasiumis, 1940-1941 Tartu 16. Algkoolis, 1945-1946 Valga Keskkoolis ja 1946-1948 Tartu 8. Keskkoolis. 1948. aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1954. aastal arstina. 1953. aastal abiellus kirurg Richard Tootsoniga

(1964. aastal abielu lahutati). Pärast ülikooli lõpetamist määrati abikaasad tööle Virumaale Viivikonna haiglas, kus Eda Tootson töötas ordinaatori ja haigla juhatajana. 1955. aastal oli ta Ahtme haiglas günekoloog ja aastail 1956-1958 peaarst. 1958. aastal viidi Tootsonid üle Viljandi haiglasse, kus Eda Tootson töötas kiirabi- arsti ja günekoloogina, alates 1959. aastast ainult güne- koloogina. Kohakaasluse alusel luges ta Viljandi me- ditsiinikoolis 1958. aastal sünnitusabi kursust ja aastail 1958-1959 günekoloogia praktikat. Alates 1984. aastast oli Eda Tootson 2. kategooria naistearst. Ta oli aastail 1959-1964 Viljandi haigla seinalehe „Tervise radadel“ ja satiirilehe „Mikroskoop“ toimetaja ning pälvis vabariiklikul ülevaatusel esikoha. Tootson oli haigla kultuurikomisjoni esimees, Viljandi Teadusliku Arstide Seltsi lae- kur, Eesti Arstide Liidu liige. Eda Tootson siirdus 1997. aastal pensionile ning suri 20.11.2010.

Eda Tootson.

Richard Tootson

Sündis 11.09.1922 Tartus. Lõpetas 1942. aastal Hugo Treffneri Gümnaasiumi. 1943. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, kuid õppimine katkes 1944. aastal, mil ta mobili- seeriti Nõukogude armeesse. 1945. aastal jätkas õpinguid ja lõpetas 1954. aastal arstina. Kogu õpiaja töötas ta Tartus mitmetel meditsiiniga seotud ametikohtadel. 1953. aastal abiellus dr Eda Tooverega. Ülikooli lõpetamise järel suunati tööle Virumaale Viivikonna haiglasse, kus ta töötas peaarstina ja kohakaasluse alusel kirurgina. See- järel töötas ta lühikest aega peaarsti ja kirurgina Ahtme haiglas. 1956. aastal määrati Tootson Jõhvi tervishoiuosakonna juhtajaks, sealt viidi ta 1957. aastal Viljandi haigla juhataja kohale. 1962. aastal suunati ta tööle Tallinna Pelgulinna haigla peaarsti ase- täitjaks polikliinilisel alal. 1964. aastal lahutas abielu ja abiellus Leida Tootsoniga, kuid ka see abielu katkes. Osales aktiivselt ühiskondlikus elus ja oli EKP Keskkomi- tee liige. 1974. aastal määrati ta Arstliku Töövõimetuse Ekspertiisi Komisjoni trauma koosseisu juhatajaks, kus ta töötas kuni 1983. aastani. Hiljem töötas mitmes Tallinna haiglas kirurgina. Richard Tootson suri 09.07.1987 Tallinnas.

Irina Tammekand (neiuna Kübarsepp)

Sündis 26.06.1929 Tartus. Lõpetas Tartu 2. Keskkooli, seejärel Tartu Meditsiinikesk- kooli farmaatsiaosakonna ja asus tööle TRÜ biokeemia laborandina. 1951. aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1957. aastal arstina. Aastail 1957-1958 töötas algul Viljandis jaoskonnaarstina, seejärel arstina Viljandi haiglas. 1958. aastal määrati Tartu Meditsiini-keskkooli direktoriks. Abiellus hambaarst Endel Tam- mekannuga. Spetsialiseerus günekoloogiale ja 1959. aastal asus tööle Tartu kliini- lisse sünnitusmajja, kus töötas kuni pensionile minekuni. Irina Tammekand suri 01.08.1995 Tartus.

Georg Johannes Heinrich Täht

Sündis 26.11.1899 Venemaal Simbirski linnas. Lõpetas 1918. aastal hõbeaurahaga Simbirski 2. Poeglastegümnaasiumi ning opteerus läbi mässava Venemaa kodumaale. Võttis aastail 1919-1920 vabatahtlikuna 2. jalaväerügemendi koosseisus osa Vabadussõjast. 1920. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1926. aastal arsti astme väärilisena. Juba üliõpilasena töötas ta aastail 1924-1925 TÜ farmakoloogia instituudis ja naistehaiguste kliinikus ning aastail 1925-1926 subassistendina teaduskonna sisehaiguste kliinikus.

1927. aastal alustas Täht vabatahtliku assistendina tööd TÜ naistekliinikus, kus aastail 1927-1928 oli nooremassistent. Abiellus Adele Okasega. 1930. aastal asus tööle Viljandi haigla sünnitusabi ja naistehaiguste osakona ordinaatorina, hiljem osakonnajuhatajana. 1940. aastal tunnistas Eesti Arstide Koja Eriarstide Toimkond Georg Tähte naiste- ja sünnitusabi eriarstiks. Samal ajal töötas ta Viljandis pidevalt oma erialal eraarstina. 1940. aastal sooristas doktorieksamid ja valmistus doktorandina väitekirja kaitsma, kuid segaste aegade tõttu see ei teostunud. Kuna tema ema oli sakslane, asus Täht 1941. aasta algul koos perekonnaga teiste ümberasujate hulgas Saksamaale Singelfingenisse. Georg Täht suri 03.10.1944 Saksamaal Singelfingenis.

Evald Untera

Sündis 30.06.1925 Valgamaal Hummuli vallas. Õppis aastail 1932-1936 Hummuli algkoolis, 1936-1938 Valga 3. Algkoolis ja 1944-1945 Tartu Raudteetehnikumis. 1947. aastal lõpetas Valga Töölisnoorte Keskkooli ja astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1953. aastal arstina. Samal aastal abiellus meditsiiniõe Juta Tederiga. Aastail 1953-1963 töötas Jämejala psühhoneuroloogiahaiglas osakonnajuhatajana ja alates 1963. aastast elu lõpuni peaarsti asendajana ravi alal. Talle omistati I kategooria psühhiaatri kvalifikatsioon. Untera tegutses haigla ametiühingukomitee esimehena, külanõukogu saadikuna, ühingu „Teadus“ lektorina ja organiseeris Tervise Rahvaülikooli tööd. Evald Untera suri 27.10.1985 Jämejalal.

Evald Untera.

Evi Vaabel (neiuna Silm)

Sündis 12.03.1929 Tallinnas. Õppis aastail 1937-1943 Tallinna 14. Algkoolis ning astus siis Tallinna 8. Keskkooli, mille lõpetas 1948. aastal. Samal aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1954. aastal. Abiellus Johannes Vaabeliga, määrati tööle Viljandisse ning alustas tööd silmaarstina Viljandi polikliinikus. Aastail 1954-1962 tegutses ta ka terapeutina ning 1955-1957 Viljandi meditsiinikoolis anatoomia ja silmahaiguste õpetajana. Aastail 1956-1961 töötas Evi Vaabel kiirabiarstina ja 1963-1978 noorukite kabineti arstina.

Helga Vallikivi (neiuna Luik, esimesest abielust Luka)

Sündis 02.11.1925 Tartus. Õppimist alustas Tartus, seejärel õppis Petseri Gümnaasiumis, lõpuksamid sooritas ENSV Haridusministeeriumi eriloal ja astus 1945. aastal TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1951. aastal arstina. 1949. aastal abiellus ta dr Väino Lukaga ning määrati tööle Rõuge maa-jaoskonnaarstiks, kus tal ainukese arstina tuli olla nii maahaigla juhataja kui ka väikelastekodu peaarst. Aastail 1955-1963 töötas ta Väikemõisa Väikelastekodu peaarstina ja kohakaasluse alusel Viljandi Rajooni Keskhaigla lasteosakonna ordinaatorina. Aastail 1963-1967 töötas Luka Viljandi haigla lasteosakonna juhatajana ja rajooni pediaatrina. 1967. aastal määrati ta Tallinna 1. Lastehaigla peaarsti asetäitjaks ravi alal. Sel perioodil lahutati esimene abielu ja ta abiellus Manivald Vallikiviga. 1981. aastal loobus dr Vallikivi peaarsti asetäitja tööst, kuid jäi samasse haiglasse tööle ordinaatorina. Samaaegselt asus ta tööle A. Seppo nim Metallosteosünteesi Laboratooriumi ja Kliiniku konsultandina, kus töötas kuni asutuse likvideerimiseni 1994. aastal. Seejärel asus Vallikivi tööle Tallinna Liivalaia Gümnaasiumi sotsiaalhoolduse õpetajana, kellena tegutses veel 1997. aastal.

Jaan Vares

Sündis 21.01.1889 Viljandimaal Paistu kihelkonnas Aidu vallas Sova talus. Alghariduse sai Tõlli külakoolis ja Paistu kihelkonnakoolis. Seejärel õppis Viljandi linnakoolis, mille lõpetas 1907. aastal. Pärast seda siirdus Vares Moskvasse, kus sooritas eksternina gümnaasiumi küpsuseksamid. 1910. aastal

Jaan Vares perekonnaga.

astus ta Moskva Ülikooli arstiteaduskonda, mille lõpetas arsti astme väärilisena 1917. aastal. Võttis osa I maailmasõjast. 1918. aastal jõudis Viljandisse tagasi ja tegutses algul peamiselt kooliarstina. Vabadussõja ajal juhatas ta Viljandi „Ühistöö“ (hiljem Eesti Punase Risti) haigemaja. Varesest sai Punase Risti Samariitlaste Viljandi Üksikkoonduse vanem alates selle asutamisest 1920 kuni 1941. aastani. Aastail 1920-1941 oli ta ka Viljandi Eesti Punase Risti Komitee juhataja ning aastail 1928-1941 Koidu Seltsi esimees. Vares oli ka Noorkotkaste Maleva juhatuses vanema abi ja tegutses Kaitseliidus maleva ülemana ja sanitaarpealikuna.

Jaan Vares pidas ühtlasi ka eraarsti ametit sise- ja hambahaiguste alal, oli alates 1920. aastast Viljandi Arstide Seltsi liige ning aastail 1924-1927 Rahvaerakonna kandidaat

dina Viljandi linnapea. Ühiskondlikult väga aktiivne Vares kuulus alates 1921. aastast kõikide sõjaeelsete Viljandi linnavolikogude koosseisu, aastail 1921-1923 oli ta Viljandi volikogu juhataja esimene asetäitja, 1936-1939 volikogu juhataja. Veel oli ta Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi juhatuse liige, Vabatahtliku Tuletõrjeühingu arst, kindlustusseltsi „Eesti“ nõukogu liige ning Viljandi Majaomanikkude Ühispaniga nõukogu esimees. Pälvis „Ühistöö“ ja kaks Eesti Punase Risti aumärki. 16. juunil 1918 abiellus ta Eliise (Elise) Lutsuga. 1941. aasta tabas perekonda rängalt. Dr Varese kolm venda arreteeriti, kaks neist hukkus Siberi vangilaagris, kolmas jõudis 1953. aastal tagasi Eestisse. Jaan Vares põgenes koos kahe lapse ja abikaasaga 1944. aasta septembris Saksamaale, kus töötas põgenikelaagrites Wiesbadenis, Kasselis ja Geislingenis arstina. 1949. aastal emigreerus perekond Kanadasse, kus ta töötas pensionile siirdumiseni kohaliku haigla esmaabipunktis. Pensionieas kolis Jaan Vares Ameerika Ühendriikidesse ning suri 20.10.1967 Wilmingtonis.

Joosep Veskimets

Sündis 19.08.1893 Tartumaal Rannu vallas. Lõpetas 1914. aastal Tartu Aleksandri Gümnaasiumi. Samal aastal astus TÜ arstiteaduskonda, kus õppis kuni 1918. aastani. Aastail 1918-1920 osales Vabadussõjas ja lõpetas 1921. aastal TÜ arstiteaduskonna arsti astme väärilisena. Alustas tööd Kolga-Jaani jaoskonnarstina ja eraarstina Viljandis. Alates 1923. aastast oli Viljandi Arstide Seltsi liige. 1939. aastal oli Viljandimaal Kärstna ja Karksi jaoskonnarst ning eraarst Nuia alevis. 1940. aastal asus ta tööle Valgamaale Helme jaoskonnarstina, hiljem töötas kuni 1944. aastani praktiseeriva arsti ja linnaarstina Tõrvas. 1944. aastal põgenes Veskimets koos perega Saksamaale. Algul töötas ta põgenikelaagris arstina, seejärel emigreerus USA-sse. Täpsemad andmed sealsest tegevusest arstina puuduvad, kuid teada on, et ta tegutses Seattle'i Eesti Vabadusvõitlejate Koondises, Seattle'i Eesti Seltsis ja EELK Seattle'i koguduses. Joosep Veskimets suri 26.10.1963 Seattle'is.

Eduard Viira

Sündis 28.11.1931 Järvamaal Paide vallas. Lõpetas kohaliku 7-klassilise kooli ja astus Tallinna Meditsiinilisse Keskkooli, mille lõpetas velskrina 1951. aastal. Samal aastal astus ta TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1957. aastal arstina. Aastail 1957-1960 töötas Saaremaal Leisi jaoskonnahaigla juhatajana, seejärel oli Kingissepa rajoonihaigla kirurgiaosakonna ordinaator. Abiellus stomatoloog Õie Sikkaga. Aastail 1964-1973 oli ta Rapla rajoonihaigla kirurgiaosakonna ja onkoloogiakabineti juhataja. 1968. aastal astus NLKP-sse. Aastail 1970-1974 töötas Viira Tartus kaugõppe aspirandina kirurgia alal, samal ajal tegutses ta ka TRÜ arstiteaduskonna operatiivse kirurgia ja topograafilise anatoomia kateedri assistendina ja oli Tartu kliinilise haigla kirurg. 1977. aastal siirdus Viira Viljandisse ja töötas kuni 1995. aastani Viljandi haigla kirurgiaosakonna juhatajana. 1990. aastal astus NLKP-st välja. I kategooria kirurg Eduard Viira on olnud pikka aega Lõuna-Eesti Arstide Seltsi esimees. On trüki avaldanud 11 teadustööd. 1997. aastal oli ta Seniorkirurgide Klubi asutaja-

na ka klubi sekretär. 75-aastaselt astus taas Tartu Ülikooli residentuuri, sedakorda töötavishoiu arstiks tudeerima. Lõpetas sella aasta enne nominaalaega 78-aastaselt, olles vanim residentuuri läbinu Eestis. Eduard Viira töötab töötavishoiuarstina, konsultandina ja Viljandi haigla ametiühingu usaldusisikuna.

Karl (Kaarel) Vipper

Sündis 21.05.1904 Tartus. Lõpetas 1924. aastal Hugo Treffneri Gümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda, kus õppis katkestustega kuni 1934. aastani ja omandas arsti kutse. Üliõpilasena töötas ta volontäärassistendina Tartu Maarjamõisa haiglas prof Artur Linkbergi juures. Alates 1934. aastast asus ta Tallinna Ühise Haigekassa Haigla kirurgi ametikohale, kellena töötas kuni Tallinnast väljasaatmiseni Saksa okupatsioonivõimude poolt 1941. aastal koos kõikide teiste sama haigla arstidega. Põhjuseks toodi, et ta oli töötanud kommunistlikus meelsuses kahtlustatud Tõnismäe haigla kollektiivis ja olnud 1941. aastal Tallinna 11. Punaarmee evakuatsioonihospidali peakirurg. Ei lugenud seegi, et tema vend Artur Vipper, Tartu Pauluse koguduse adjunktõpetaja, oli kommunistide poolt 1941. aastal arreteeritud ja Venemaal mõrvatud. Aastail 1941-1946 töötas Vipper Põltsamaa haigla juhataja ja kirurgina. 1946. aastal asus ta Viljandisse haigla kirurgia osakonna juhataja kohale. Oli abielus meditsiiniõe Miralda Laarmanniga. 1947. aastal täiendas ta end kirurgia alal Moskvjas ja töötas Viljandis 1962. aastani. Vipper oli aktiivselt seotud Viljandi eluga: 1948. ja 1950. aastal valiti ta Viljandi TSN saadikuks, 1950. aastal astus NLKP liikmeks. Aastail 1951-1959 oli ta Viljandi meditsiinikooli juhataja ja lektor. 1957. aastal anti talle ENSV teenelise arsti nimetus, lisaks sai ta hea töö eest ordeni, medali ja mitmeid aukirju. 1962. aastal siirdus ta Tallinnasse, kus töötas traumapunkti juhatajana. 1970. aastal jäi pensionile. Kaarel Vipper suri 29.03.1982 Tallinnas.

Hans Väre

Sündis 08.07.1927 Võrus. Õppis aastail 1934-1940 Võru linna 2. Algkoolis ja 1940-1945 Võru Keskkoolis. 1944. aasta suvel ja sügisel oli kolmeks kuuks mobiliseeritud Saksa sõjaväkke. 1945. aastal astus TRÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas 1952. aastal arstina. 1948. aastal abiellus Virve Moksiga. 1952. aastal määrati ta tööle Jämejala psühhoneuroloogiahaigla osakonnajuhataja kohale, kus töötas kuni 1956. aastani, olles samal ajal ka Viljandi meditsiinikooli õpetaja. Oli aastail 1956-1959 Tarvastu Vabariikliku Psühhoneuroloogia- haigla peaarst ja aastail 1959-1979 Jämejala Vabariikliku Psühhoneuroloogiahaigla peaarst. 1962. aastal astus NLKP-sse. 1963. aastal purunes Väre esimene abielu ja ta abiellus Tiina Jürissaarega. 1968. aastal valmis kandidaaditöö, mis kinnitati 1969. aastal. 1974. aastast oli ta ENSV teeneline arst. Doktori väitekirj valmis 1975. aastal ja kinnitati 1976. Väre sulest on ilmunud 84 teaduslikku publikatsiooni ja parkümmend populaarteaduslikku artiklit. 1975. aastal sai koos autorite kollektiiviga Nõukogude Eesti preemia neuroleptikumide ja antidepressantide uurimise ja arendamise eest. Aastail 1977-1978 töötas ta 0,25 ametikohaga TRÜ psühhiaatriakateedri professorina. 1978. aastal määrati ta ENSV

Tervishoiuministeeriumi mittekoosseisuliseks peapsühhiaatriks ja peanarkoloogiks ning aastail 1979-1980 töötas ta üldise ja molekulaarpataloogia instituudi direktorina. Aastail 1980-1987 jätkas Väre Jämejala psühhoneuroloogiahaigla peaarstina, aastail 1987-1988 oli peaarsti asetäitja. Hans Väre suri 04.09.1988 Viljandis.

Arnold Karl August Zastrov

Sündis 15.09.1869 Tartumaal Pühajärvel. Sai algselt koduõpetust, seejärel käis Jakob Hurda kodukoolis ja lõpetas Tartus gümnaasiumi. 1889. aastal astus TÜ arstiteaduskonda, mille lõpetas arsti astme väärilisena 1893. aastal. Samal aastal sooritas doktorandi eksamid. Aastail 1893-1918 oli arst mitmel pool Venemaal. 1895. aastal abiellus Vera Zorškovaga, tema surma järel abiellus Zastrov Berta Marie Ilvesega. 1919. aastal oli Zastrov Vabadussõjas Narva 1. diviisi sidumissalga vanemarst ja seejärel sai temast Viljandi haigla ülemarst. Aastail 1923-1927 oli ta Viljandi kooliarst, 1921-1931 Viljandi maa-arst. Edasi töötas ta kuni 1939. aastani Viljandis eraarstina. Zastrov oli 1913-1918 Rõbinski Arstide Seltsi esimees ning valiti kahel korral Rõbinski linnavalikogu liikmeks. Oli Viljandi Arstide Seltsi asutajaliige ja ka juhatuse liige. 1939. aastal repatrieerus ta Saksamaale. Zastrov hukkus 27.02.1945 Stolpes Pommeris.

Maximilian Zastrov

Sündis 07.01.1908 Venemaal Jaroslavi kubermangus Rõbinskis. 1927. aastal lõpetas Viljandi Saksa Eragümnaasiumi ja astus samal aastal TÜ arstiteaduskonda. 1933. aastal lõpetas ülikooli arsti astme väärilisena *cum laude*. Aastail 1934-1939 töötas Viljandis erapraktiseeriva naistehaiguste arstina. Zastrov kuulus Viljandi Arstide Seltsi ja alates 1925. aastast Kaitseliitu. Abiellus Halena Weidemanniga. 1939. aastal repatrieerus koos perekonnaga Saksamaale. 1939-1941 oli arstiks Stargardis Lääne-Preisimaal, 1941-1945 arst ja hiljem peaarst Danzig-Langfuhri naistekliinikus. Aastad 1945-1947 veetis interneerituna Taanis. Alates 1948. aastast oli ta Westerstede kreisihaigla günekoloogia ja sünnitusabi osakonna juhataja, alates 1968. aastast sama haigla peaarst. Zastrov suri 03.02.1976 Alam-Saksimaal Westerstedes.

Viljandi haigekassa 1913-1939

Paljud nooremad inimesed arvavad, et haigekassa loodi Eestis alles pärast taasiseisvumist. Arhiivimaterjale uurides aga selgub, et sellega tegeleti juba palju varem - 1912. aasta 23. juunil hakkas Vene tsaaririigis kehtima haiguskindlustuse seadus ja seoses sellega kutsuti ellu esimesed haigekassad. Haiguskindlustuse seaduse alla kuulusid nende vabrikute ja tehaste töötajad, kus töötas alaliselt vähemalt 20 töolist ja teenistujat ning kasutati mehaaniliselt käivitatavaid masinaid. Seadus lubas moodustada ka ühishaigekassasid, kuhu kuulusid mitme väiksema ettevõtte töölised. Haigekassade asutamine sõltus paljuski nii kohalike vabrikute inspektoritest kui ka ettevõtete omanikest.

Viljandi piirkonnas tegutses inspektorina energiline mees A. Prihodkov, kes 1913. aasta novembri alguses tegi Viljandi Linavabriku juhile Magnus Laamannile ülesandeks organiseerida Viljandis haigekassa. Linavabriku direktor, kes oli tuntud kui uuenduste pooldaja, tegi selle omakorda ülesandeks vabriku töötajale August Paalile. Kiiresti koostati põhikiri, mis juba 27. novembril kinnitati. Haigekassa alustas oma tegevust 1914. aasta alguses.

Algul kuulus Viljandi Ühishaigekassasse „Abi“ (hiljem nime lühendati) koosseisu vaid viis kohalikku suuremat ettevõtet: Viljandi Linavabrik, Eduard Pohli Tikuvabrik, Eduard Pohli Lukuvabrik, Uno Pohrti Masinavabrik ja Jüri Metsamärdi Masinavabrik.

Esimesse juhatusse kuulusid Jüri Metsamärt, Gustav Feldman, Anna Ratas, August Paal, Villem Rand ja A. Soolu. Haigekassa liikmeteks oli 451 töolist ja aasta eelarve kinnitati volinike koosoleku poolt.

Volinikuks võis valida ainult neid, kes olid vähemalt 20 aastat vanad, iga ettevõttes teeniva kümne töölise kohta valiti üks volinik, kusjuures algavad kümned loeti täiskümneteks. Volinike üldkoosolekud olid korralised ja erakorralised. Korralisi üldkoosolekuid oli aastas vähemalt kaks. Erakorraline koosolek võidi põhikirja järgi kokku kutsuda haigekassa juhatuse, revisjonikomisjoni või vähemalt 1/5 volinike algatusel. Haigekassa juhatuse koosolekud toimusid kord nädalas.

Haigekassa sissetulek saadi liikmemaksudest - 1% töötasust - ja vabrikute maksetest, mis oli 2% töötasust. Sellised olid need protsendid haigekassa asutamise algul.

Enne haiguskindlustuse kehtimahakkamist ei saanud töölised haiguse puhul arstiabi, rohtusid ega abiraha. Erandiks olid tiku- ja linavabrik, kus seda tehti omaniku kulul. Uus süsteem kindlustas aga haigekassa liikmed arstiabi ja toetustega, kuigi väikese liikmeskonna tõttu oli kandejõud väike, suurema häda puhul said abi ainult vähesed.

1925. aasta algul oli Viljandi haigekassa all juba 45 tööstust 908 töolisega. Suhtumine haigekassa tegevusse oli aga vastuoluline. Osa töötajaid suhtus „Abi“ tegevusse negatiivselt, kuna liikmeks olemine oli sunduslik ning terved inimesed ei soovinud

toetada põduramaid kaastöötajaid. Osa inimesi, kes mingil põhjusel töölt lahkusid, tulid oma raha haigekassalt tagasi nõudma, kuna nad ei olnud haiged olnud. Sellist soovi muidugi ei rahuldatud. Aja jooksul saabus aga mõistmine, et õnnetus või lihtsalt haigestumine võib tabada igaüht.

Mida tollaegne haigekassa kinni maksis? Näiteks 1926. aasta kohta on teada, et haiguse puhul maksti pool päevapalgast alates esimesest päevast, matmise abirahana 30-kordne päevapalk, prilliklaasidele lisaks kõige odavamad raamid ja perekonna abiraha tõsteti 3000 marga pealt 5000 margani. Sünnitajatele maksti abiraha üldistel alustel, kuid eelnevalt tuli olla kaks kuud haigekassa liige.

Haigekassa esimeseks koduks sai Magnus Laamanni lahkel loal Viljandi linavabrik. 1931. aastal, kui haigekassa tegevus oluliselt laienes, üüriti suuremad ruumid Tartu tänav 20 maja 2. korrusele. 1936. aastal osteti H. Rietilt maja koos krundiga (2037 ruutmeetrit) Eha tänav 4, millega lõppesid ka haigekassa kolimised. Uues kodus tehti vajalikud ümberehitused, osa pinda anti üürile ja krundil olev suur õunaaed renditi välja.

Haigekassa majandamine tekitas omajagu probleeme. Alguses maksti liiga suuri toetusi ja jääd miinusesse, hädast aitas välja linavabriku juht Laamann oma rahadega. Aja jooksul hakkasid majandusasjad küll paremini minema, kuid rahalisi raskusi tuli aeg-ajalt ikka ette.

Märkimisväärne sündmus haigekassa elus oli astumine Eesti Haigekassade Liidu liikmeks 1. jaanuaril 1929. Kahtlused, et see samm toob kaasa vaid kulutusi, hajusid peagi, sest keskliidu kaudu saadi rohkem raha kui liikmemaksu maksti.

Otsesku liitumise tähistuseks peeti haigekassade liidu kaheksas kongress 14. ja 15. juunil 1930. aastal Viljandi Käsitöölise Abiandmise Seltsi saalis. Kongressil otsustati pöörduda palvega Vabariigi Valitsuse poole tõsta ravimismaksu kahe protsendi pealt töötasust kolme peale. Veel leiti, et igas haigekassas on asjaajamise ja raamatu pidamise viis isesugune ning vaja oleks need ühtlustada.

Järgmine oluline samm "Abi" töös oli nn arstiabi kassa enda kätte võtmine 1931. aastal. Seni olid kassa liikmed saanud piiratud arstiabi, nüüd korraldati see ümber vaba arstiabi põhimõtete järgi ning sõlmiti kollektiivleping Viljandi Arstide Seltsiga. Selline asjade käik suurendas liikmete arvu ja ühtlasi tagas parema arstiabi.

Medikamentide saamiseks olid sõlmitud lepingud nii linnas kui maal asuvate apteekidega, enamuse neist andis haigekassa liikmetele 30% hinnaalandust (1937. aastast võis see protsent olla kõige rohkem 20). Leping haigete ravimiseks oli tehtud linnahaiglagaga, mille omaniku, linnavalitsusega tuli pidada mitmeid kohtuprotsesse. Tüliõunaks oli raha - haigekassa arvates nõuti haiglapäevade eest liiga suuri summasid - ning enamuse protsesse ka võideti.

Haigekassa üheks oluliseks ülesandeks oli mitmesuguste terviseteemaliste loengute pidamine: kuidas haigusi ennetada, kuidas õigesti toituda, kuidas hoolitseda nakkushaigete eest, kuidas anda esmaabi jne.

Viljandi Ühishaigekassa juhatus 1930. aastate teisel poolel. Esimeses reas vasakult neljas juhatuse esimees Theodor Jürgenson.

Tähtsaks sündmuseks haigekassa tegevuses sai suu- ja hambahaiguste ambulatooriumi avamine 1. juunil 1932. aastal Tartu tänav 20. See andis olulist majanduslikku kokkuvõidu ning võimaldas tasuta ravida nii kõiki kassa liikmeid kui ka nende peresid. Kuna oma raviasutuse ülalpidamine oli odavam kui osta vastavaid teenuseid mujalt, otsustati et esimesel võimalusel rajatakse oma ambulatooriumid ka teiste haiguste ravimiseks.

Otsus täideti 1. detsembril 1938. aastal, mil avati raviasutus Eha tänav 4. Maja läks maksma 18 522 krooni. Oma Maa kirjutab 3. detsembril 1938 sel puhul: „Juba pikemat aega seisis Viljandi ühishaigekassal mõte oma ambulatoorium avada. See võimaldaks saada kokkuvõidu rohtude arvel, kuna ambulatooriumi rohuosakond valmistab ravimid ise.“

Kui 1914. aastal oli haigekassal liikmeid 406, siis 1938. aastal juba 2750 (koos pere-liikmetega), sealhulgas Viljandi linnas 1800. Viljandis elas tollal 13 018 inimest, seega oli haigekassa liige iga seitsmes kodanik. Võrreldes praeguse ajaga, kus enamus elanikkonnast on haigekassa liikmed, oli see arv suhteliselt väike.

Abiraha tasuti perekonnaga kassaliikmetele 2/3 nende keskmisest palgast, kui nad olid kodusel ravil, haiglas viibijaile maksti pool palgast. Üksikutele ja neile, kel oli registreeritud üks pereliige, maksti vastavalt pool ja kolmandik keskmisest teenistusest.

Tähelepanekute järgi külastasid haigekassa liikmed tohtreid tihedamini kui ülejäänud inimesed. Üheks põhjuseks oli ilmselt odavam arstiabi, teiseks aga liikmete

sotsiaalne päritolu: paljud töötasid vabrikutes rasketes tingimustes, mis võiski põhjustada sagedasemat haigestumist.

Neil aastail juhtisid haigekassat:

1914-1915 Jüri Metsamärt

1916-1917 Magnus Laamann

1918-1928, 1931 ja 1935 August Paal

1929-1930, 1932-1934, 1936-1938 Theodor Jürgenson

1938. aasta detsembrist L. Tammaru

5. jaanuaril 1939 tähistas Viljandi Ühishaigekassa oma 25. aastapäeva aktuse ja piduliku koosviibimisega Koidu seltsimajas. Saabus palju külalisi ja õnnitlustelegramme, sh ka tolelaegselt Eesti Vabariigi peaministrilt Kaarel Eenpalult.

1940. aastal pidid paljud seltsid ja asutused uue võimu korraldusel oma töö lõpetama, nende hulgas ka haigekassa. Taassünd toimus 1992. aasta märtsis, 1997. aastal peeti juba esimest väikest juubelit.

Viljandi vanemad apteegid

Ilma apteegita ei saa hakkama ükski haigla ja raviprotsess, seepärast peatume lühidalt ka Viljandi apteekide tegevusel, omanikel ja juhatajatel.

Vana-Apteek

Viljandi kõige vanem ja ühtlasi üks vanemaid kogu Lõuna-Eestis oli Lossi ja Pika tänava nurgal ehk nn Malmi majas asunud apteek.

Rohupoe asutas 1764. aastal Ernst Aleksander Nordhof, keda rahvas kutsus lihtsalt Johanniks. Tema kõrval asus tööle sell Peter Anthon Lawrenz, kellel oli küljes näppamise viga. Kui ta algul pistis taskusse nipet-näpet, siis 1767. aastal tegi mees tühjaks peaaegu kogu apteegi.

Dokumentidest selgub, et seepeale läks Nordhofi apteek pankroti tõttu sundmüüki. Ostjaks oli 4. detsembril 1767 Pärnu apteeker Johann David Wissel. Apteegi omanikuks sai aga Wisseli juures proviisorina töötanud Johann-Joachim Schoeler, kes abiellus tema tütreaga.

Peagi hakkas Schoeler apteegile uut asupaika otsima. 20. jaanuaril 1772 ostis ta Beate Grociuselt krundi ühes väikese puumajaga tolleaegse turu ääres, makstes selle eest 130 rubla. Schoeler lammutas krundil asunud hoone ja ehitas selle asemele aastail 1779-1780 kivimaja, mis oli nii elumaja kui apteek.

Need ajad olid Viljandi ainsale apteegile rasked, sest tunda andis rohupoodnike konkurents. Lisaks apteekidele olid olemas veel rohupoed, kus värvide, kosmeetikakaupade jms kõrval müüdi tollal ka rohtusid. Apteegile kujutasid nad suurt ohtu, sest rohupoodnikud müüsid ravimeid ilma loata turul, tänavatel ja kodudes. Korduvalt käidi ka kohtute vahet.

1882. aastal ehitati hoonele peale mansardkorrus. Turu servas asus apteek 1940. aastani, 1942. aastast asub selles majas aga Viljandi muuseum (mis asutati küll juba 1878. aastal).

Johann-Joachim Schoeler oli mõjuvõimas mees. 1788. aastal valiti ta bürgermeistriks ja seda ametit pidas ta kuni oma surmani 1793. Pärast seda jäi apteegi omanikuks tema lesk Christine Charlotte, kes suri 1800. aasta lõpul. Proviisoritööd tegi tema ajal Johann Samuel Ottensen. Christine Charlotte Schoeleri surma järel tuli koju tema poeg Johann Heinrich, kes oli äsja Peterburis apteekrieksami sooritanud. Temastki sai 1837. aastal bürgermeister, kuid 1840. aasta novembris ta suri. Seejärel hakkas apteeki juhtima tema poeg Ewald Heinrich Schoeler, kes samuti oli aastaid raehärra ning hiljem bürgermeister.

Apteegitööst loobus Ewald Heinrich Schoeler 1880. aastal, mil omanikuks sai tema poeg, Tartu Ülikooli proviisorina lõpetanud Max Eduard. Temastki sai raehärra,

Rivistus vanal turuplatsil 20. sajandi alguses. Apteegihoone on otse platsi ääres keskel.

linnapea ja seejärel rahukohtunik. Pärast Max Eduard Schoeleri surma läks apteek pärijate kätte.

Et Johann-Joachim Schoeler oli Viljandi linnapea (bürgermeister), peeti apteegi tagatoas, mis oli müügiroomist eraldatud klaasuksega, magistraadi istungeid. Ilmselt peeti ka tema poja, Viljandi linnapea Johann Heinrich Schoeleri ajal (1837-1841) istungeid apteegi tagaruumis.

Schoeleri-aegne apteek erines üsna palju tänapäevasest. Sisustus oli tol ajal lihtne: ruumipikkune lett ning laeni ulatuvad riulid savist, portselanist ja puust nõukestega ravimite hoidmiseks. 19. sajandi lõpul lisandusid vedelike jaoks pudelid, mis kujult meenutasid lõhnaõliflakoone. Laes rippus täistopitud krokodill, mis pidi olema „mürgisegajate“ sümboliks ja andma omapärast müstikat. Ravimite valmimist oodati maja ees tänaval, kuhu olid istumiseks asetatud pingid.

Ravimite nomenklatuuri oli tookord hoopis teistsugune kui praegu. Apteegis leidis rohkesti salve ja vedelikke, millest tänapäeval enam midagi ei teata. Tol ajal küsisid inimesed tihti näiteks „kurjasilma õli“ (*Tinct. Lignorum*), „ülekülakuradiit“ (*Electuarium theriacale pro pecoribus*), „ületõberohtu“ (*Essentia miraculosa*) jm. Tolleaegne apteeker pidi täitma ka arsti kohuseid, sest maarahvas tavaliselt tohtri poole ei pöördunud.

Lisaks ravimitele müüdi apteegis tollal veel mitmesuguseid vürtse, nagu loorberilehti, pipart, kaneeli, safranit jms. Johann-Joachim Schoeleril oli vürtside pärast isegi protsess väikekaupmeeste vastu, kes samuti müüsid rahvale maitseaineid, kuigi neil polnud selleks mingit õigust ega luba.

Schoeleri apteeki võib pidada ka Eesti limonaaditööstuse hälliks, sest tänu vastavale aparatuurile sai seal valmistada puuviljajooki. Esimesena paiskas Ewald Heinrich Schoeler 1860. aastal müüki gaseeritud puuviljajoogi. Sajandivahetuseks oli väga paljudes apteekides limonaaditöökoda, millest nii mõnigi püsis 1930. aastate lõpuni. Juba 1898. aastal oli apteegimajas oma seltersitööstus, mis eksisteeris kuni 1940. aastani.

Schoelerite perekonna käes oli apteek üle 130 aasta, kuni 1902. aastani, siis anti see rendile. Aastail 1902-1906 tegutses apteekrina mag Friedrich K. E. Kestner seenior. Aastail 1906-1919 oli apteegi pärijaks ja rentnikuks, hiljem omanikuks proviisor Walter E. Adalbert Stedding. Juhataja ülesandeid kandsid Steddingi ajal proviisorid Alfred Maltz ja Wilhelm Thiel. 1909. aasta veebruaris võtsid Schoelerid juhatajaks apteekri abilise Arthur Doneckeri ning aprillis proviisoriks Gottlieb Hermann Jürgensi, kes ostis apteegi 1. septembril 1920 endale. Aastail 1934-1939 juhatas apteeki rohuteadlane Wilhelm Haagen.

Jürgensi ajal hakkas apteegi tegevus sammuma tõusuteed. Ilmselt oli üheks põhjuseks uue omaniku suur praktiliste kogemuste pagas, mille ta sai töötades Tsaarivene maa suurtes apteekides, näiteks õpilasena Peterburis Boeningi ja M. Gordoni juures, pärast Tartu Ülikooli lõpetamist 1908. aastal aga proviisorina Stavropolis M. Marquis' ning Peterburis Polevskaja, Thielicki ja Snamenskaja käe all.

Et soodustada Viljandimaa apteekidel ravimite saamist, asutas Gottlieb Hermann Jürgens rohukaubalao, mis asus apteegi kõrvalmajas. Peale selle avas ta Lossi tänaval, seal kus nõukogude ajal asus piimasaal, rohukaupluse ning 31. jaanuaril 1934. aastal Kantreküla abiapteegi.

G. H. Jürgensi apteek turuplatsi ääres, praeguses muuseumi majas 1926. aastal.

Kutsetöö kõrval tegeles Jürgens töösturina, juhtides limonaaditööstust, mis varustas karastusjookidega Viljandi linna ja maakonda. Tema juures töötasid apteekriõpilaste ja proviisoritena paljud inimesed. Kui mõni neist läks Eestis mõnda apteeki tööd otsima ja rääkis, et ta on varem õppinud või töötanud proviisor Jürgensi juures, öeldi tavaliselt: „Ah, et olete läbi teinud Jürgensi kooli? See on range ja hea kool,“ ning kohasoovi võeti enamasti pikema jututa tööle. Proviisor Jürgensi käe all õppisid ja töötasid näiteks Kolga-Jaani apteegi endine juhataja Martin Elbing (sündis 1902, arreteeriti 1944), proviisor Kiira Nirk (abielus Vihmand, kunstnik Lydia Nirk-Sooaare õde), proviisoriabi Johann Jürgen ja paljud teised.

Jürgensi-aegne apteegipersonal 1933. aastal. Esimene rida: Kosenkranius, Hagen, Kivikink, Nirk. Teine rida: Tekkel, Tõnisson, Martinsen, Steding, Peips, Hendrikson, Mauring, Bruver, Käärik.

Gottlieb Hermann Jürgens lõi kaasa ka apteekrite kutsetegevuse arendamisel. 19. märtsil 1937 kirjutas Sakala: „Möödunud kolmapäevaks (17.03) oli kokku kutsutud Kaubandus-Tööstuskoja kohaliku esinduse ruumesse kõik Viljandi, Viljandimaa ja majanduslikult Viljandi ringkonda kuuluvad vabamüügi apteekide omanikud. Osakonna esimeheks valiti H. Jürgens, abiesimeheks J. Mõistus, sekretäriks J. Luik, laekahoidjaks W. Happich ja ametita juhatuse liikmeks M. Kask.“

1940. aasta algul (täpsemalt 3. veebruaril) müüs Jürgens oma apteegi ühes Kantreküla abiapteegiga Aleksander Männikule. Et apteek oli äriksentrumist kaugele jäänud, viis Aleksander Männik selle üle Tartu tänav 1 majja. Teiseks põhjuseks oli asjaolu, et Viljandi muuseumile oli vaja paremat maja ja apteegihoonet selleks sobivat. Tartu tänava maja omanikud Hedda Kurt ja Oskar Seisler olid 1939. aastal Saksamaale siirdunud. Maja jäi linnale ja pärast väikest ümberehitust leiti see apteegile kohane

olevat, hoone teisel korrusel asusid tollal korterid. 1940. mais koliski magister Männik oma apteegi sinna. Juhatajana hakkas tööle proviisor Osvald Laurits.

Aleksander Männik sündis Viljandis 14.07.1899. Üldhariduse sai ta Viljandi linnakoolis ja Nikolai Gümnaasiumis. 1927. aastal omandas Tartu Ülikoolis rohuteadlase kutse ja järgmisel aastal erilise teadusliku töö eest rohuteadlase magistri kraadi. Apteekri õpilasena asus ta tegevusse juba 1916. aastal Tallinnas. 1927. aasta 22. detsembril asus ta tööle proviisor Johan Luige apteegis Viljandis, alates 1929. aastast sai temast Luige apteegi juhataja. Magister Männik osales Vabadussõjas vabatahtlikuna Scoutsataljoni koosseisus, Kaitseliidu tegevusest võttis ta osa alates 1924. aastast. 1937. aastal sai Männikust keskmalevkonna gaasikaitse pealik.

1940. aasta 9. oktoobril apteek natsionaliseeriti. Toimingu korraldas tervishoiu rahvakomissari volitustega komissar Kaarel Park kõigi apteegi töötajate juuresolekul. Juhatajaks määrati sealsamas retseptaarina töötanud proviisor Kiira Nirk. Saksa okupatsiooni ajal anti apteek omanikule tagasi. Nõukogude võimu taaskehtestamisel määrati apteegi juhatajaks Elfriede Karu, kelle juhatusel all töötas apteek 1951. aasta 1. juunini. Pärast seda hakkas proviisor Karu juhutama Viljandi Linnaapteeki, mis asus vanast apteegist vaid mõni maja eemal.

Uueks Vana-Apteegi, nüüd juba Eesti Apteekide Peavalitsuse Apteegi number 112, juhatajaks sai linnaapteegis töötanud noor proviisor Veera Laos, kes töötas selle juhatajana 33 aastat ning siirdus pensionile 1984. aastal. Tema ajal tehti suuremaks maja aknad, ehitati veel üks korsten ja keldrisse viiv sisetrepp. Laose kohusetäitjaks määrati apteegis juba 1972. aastast töötanud proviisor Elle Veiken, 1. jaanuarist 1985 sai temast apteegi juhataja.

1991. aasta detsembris alustas Viljandi Vana-Apteek tegevust aktsiaseltsina, aktsionärideks apteegi enda kutselised töötajad. Mõne aja pärast avati müügipunkt Viljandi polikliinikus ja haruapteek Männimäe linnaosas. Männimäe harust moodustas aktsionär Kaie Soosaar iseseisva apteegi ning sai hiljem ka Kantreküla ja Kõpu apteegi omanikuks.

1997. aastal võitis Vana-Apteek Viljandi haigla apteegiruumide rendivõistluse ja kolis polikliinikus asunud müügipunkti haiglasse loodud eriarstide polikliiniku juurde. Samal aastal müüs Viljandi linn Tartu tänava maja oksjonil, mida senistel valdajatel võita ei õnnestunud. Juhataja Elle Veikeni eestvedamisel ostis Vana-Apteek endale Saksamaa kodanikele tagastatud lagununud hoone Tallinna tänav 2. Pangalaenu abil renoveeriti maja apteegiks ja avati 1. juunil 1998. Samas majas asuvad ka kahe perearsti ja kaasomaniku advokaadibüroo ruumid. 2000. aasta lõpul ostis Vana-Apteek endale Võhma apteegi ja 2002. aasta mais avati Tarvastu Apteegi Müügipunkti nimeline haru Mustla alevis.

Viljandi Kesklinna apteek

Juba Eesti iseseisvuse algaastail tekkis Viljandi linnavolikogu liikmeil vajadus uue apteegi järele ja mõte asutada linnaapteek. Ka volikogu revisjonikomisjon juhtis mitmel korral tähelepanu sellele, et arstirohtude ostmine eraapteekidest läheb linnale kulukaks.

Apteegi avamine otsustati linnavolikogu koosolekul 24. augustil 1927. aastal linnanõunik Rudolf Schmidt (Sillandi) ettepanekul 24 häälega poolt ja 1 vastu. 3. oktoobril 1927. aastal alustas otsuse kohaselt haigla siseosakonna ruumides tööd apteek, mis varustas ravimitega linnahaiglat, linnateenijaid ja linna hoolealuseid. Haiglaapteegi juhtajaks määrati mag pharm Eduard Kull, apteegiteenijaks Ksenija Elmik. Lühiajalise tegutsemise järel aga selgus, et sellisel kujul ei suuda apteek rahuldada kõiki linnarahva nõudeid, sest ruumide kitsikuse ja personali vähesuse tõttu oli ravimite valmistamine ja väljastamine piiratud. Peagi tekkis soov asutada täielik vabamüügi apteek, millel oleksid avarad ruumid, vajalik sisseseade ning sobiva suurusega personal. Sooviti apteeki, mis varustaks peale linnaasutuste ja -teenistujate ka kodanikke.

1928. aasta 18. jaanuaril võttiski volikogu ühel häälel vastu otsuse lubada linnavalitsusel asutada Viljandi linnas avalik apteek, kohustades ühtlasi linnavalitsust planeerima 1928/1929. aasta eelarvesse selleks vajalikud summad. Uuele vabamüügi apteegile leiti ruumid Tõllassepa (hiljem Järsi) majas Tartu tänav 9. Sisseseade valmistamise sai vähempakkumisel (3000 krooni) endale Karl Kink ning alates 24. maist 1928. aastal tegutses Viljandi kolm rohupoodi: lisaks Jürgensi ja Luige eraapteekidele ka linnaapteek. Järgmise aasta 1. detsembril loodi linnaapteegi juurde ka toiduainetekeemia laboratoorium, mis tegutses kuni apteekide natsionaliseerimiseni 1940. aastal. 1. aprillil 1933. sõlmiti ühishaigekassaga leping, mille põhjal haigekassa retseptiga sai ravimeid ainult linnaapteegist (välja arvatud aeg, mil see oli suletud).

Esimeseks linnaapteegi juhatajaks määrati Eduard Kull, personal kinnitati 5. aprillil kuueliikmelisena: juhataja Eduard Kull, tema abilised Hans Vasar ja Karl Jänes, õpilased Helmi Kurik ja Johannes Tüits, sanitar Ksenija Elmik ning kassapidaja Magda Rebane.

Eduard Kull töötas sellel ametikohal kuni 1. maini 1932. Pärast seda täitis juhataja kohustusi poolteist kuud mag pharm Johannes Vaher, 16. juunil aga määras linnavalitsus apteegi juhatajaks dr pharm Erni Labi.

Erni Labi sündis 06.05.1895 Viljandimaal Õisu mõisas. Õppis Tuhalaane Apostlik-õigeusu kihelkonnakoolis, seejärel Tartus tolleaegses 4-klassilises linnakoolis ning omal käel edasi õppides sooritas ta vajalikud eksamid endises Tartus Aleksandri Gümnaasiumis.

Linnaapteek 1937. aastal.

Linnaapteek Tartu tänaval.

Apteegiõpilasena oli ta ametis endises Krameri apteegis Tartus, hiljem B. Linde pärijate apteegis Tallinnas. Selle järel töötas Labi lühemat aega Tsarskoje Selos proviisor M. Kase apteegis, aastail 1915-1918 Petrogradis kahes linnaapteegis.

1919. aastal astus Labi Tartu Ülikooli rohuteaduskonda, mille lõpetas 1922. *cum laude* ning 1923. aastal omandas magister pharmaciae astme. Farmaatsia-doktori eksamid sooritas ta 1926. aasta kevadel ja paar kuud hiljem kaitses oma väitekirja „Eesti marja- ja puuviljaveinid“. Aastail 1923-1928 oli Erni Labi assistendiks Farmatsöütilise Keemia Instituudis Tartus. Seejärel omandas ta proviisor M. Heinrichseni keemilis-bakterioloogilise laboratooriumi Tallinnas, mida pidas kuni 1932. aasta suveni.

1938. aastal oli apteegi personal juba 12-liikmeline. Üheks oluliseks sündmuseks Erni Labi töötamise ajal oli apteegi kolimine 1. detsembril 1939. aastal kesklinnas valminud ajakohasesse EVE hoonesse Tartu tänav 11. Need ruumid oli linnavalitsus spetsiaalselt planeerinud ning lasknud ehitada ja sisustada apteegi jaoks, pidades silmas tol ajal apteekidele kehtinud nõudeid.

Keerulistel sõja-aastatel 1940-1944 elas apteek üle kolm juhataja vahetust. 23. juunil 1940. aastal vabastati Erni Labi omal soovil. Pärast teda, kuni 15. juulini 1941, oli juhiks apteegi töötaja mag pharm Martin Elbing. Tema juhatamise ajal, 9. oktoobril 1940, toimus ka apteegi natsionaliseerimine. 1941. aastal, mil Nõukogude okupatsioon vahetus Saksa okupatsiooniga, vahetus ka apteegi juhataja ning aastatel 1941-1942 töötas sel kohal Harri Meoma.

1944. aastal tuli koos Nõukogude okupatsiooniga ka uus juht. Seekordne juhataja Hugo Pajo määrati ametisse Eesti NSV Apteekide Peavalitsuse käskkirjaga alates 18. novembrist 1944. Apteegi nimeks sai Viljandi linna apteek nr 1.

1948. aastal midagi apteegi töös aga juhtus ning Hugo Pajo ja tema asetäitja Johannes Järvekülg vabastati 10. maist töölt. Samast kuupäevast määrati uueks juhatajaks senine Kantreküla apteegi juhataja Tõnis Oja, kes sai sel ametikohal olla vaid neli kuud. 15. septembril 1948. aastal määrati Apteekide Peavalitsuse käskkirjaga juhataja ajutiseks kohusetäitjaks senine juhataja asetäitja Kiira Vihmand, kelle ametiajaks jäi kaks kuud. 9. novembrist 1948 määrati apteegi juhatajaks proviisor Hermann Silk.

1950. aastal moodustati Eestis maarajoonid ning 1951. aasta märtsis loodi Apteekide Peavalitsuse süsteemis rajoonidevahelised kontorid. Nii sai 15. märtsil 1951 Viljandi linna apteegist nr 1 Apteekide Peavalitsuse apteek nr 111. Senine juhataja Hermann Silk määrati Apteekide Peavalitsuse Rajoonidevahelise Kontori juhatajaks ning apteeki nr 111 määrati alates 1. juunist 1951 juhtima proviisor Elfriede Karu, kes enne oli samal ametipostil apteegis nr 112. Juhataja asetäitjaks sai alates 1. juulist noor ja energiline proviisor Helgi Sikut.

1965. aasta märtsis nimetati apteek Viljandi Rajooni Keskapteegiks, millega kasvas töömaht veelgi ning 1967. aastal töötas apteegis juba 26 inimest. Elfriede Karu jäi pensionile 9. aprillil 1968. Tema asemele määrati proviisor Mendi Päärü.

Alates 1. juunist 1993 töötab ka endine Viljandi Rajooni Keskapteek eraapteegina Viljandi Kesklinna Apteegi nime all ja asub Viljandi Tervisekeskuses.

Kantreküla apteek

Kantreküla hakkas kujunema elamispiirkonnaks 20. sajandi alguses, mil seda ala tunti rohkem Kantremaa nime all. Asula oli siis linnast lahus ning sinna asusid elama need, kel ei olnud linnas ega maal tööd. Tööstusettevõtete rajamisega kasvas elanike arv kiiresti ning 1919. aastal sai teoks Kantreküla ühinemine linnaga. See hoo-gustas linnaosa arengut omakorda: rajati uusi väikeettevõtteid, avati poode, tööd jätkasid meierei ja tikuvabrik. Puudust hakati aga tundma kohapealsest apteegist, sest rohtude saamiseks oli vaja ette võtta pikem jalutuskäik kesklinna.

1930. aastal oli Viljandi kesklinnas kolm apteeki: Gottlieb Herman Jürgensi (turu-platsi ääres), Johan Luige (Lossi t 28) ja linnaapteek (Tartu t 9). Kantreküla elanikud pöördusid oma murega linnavalitsuse poole, kes asus probleemile lahendust otsima ning otsustas rajada linna omanduses oleva linnaapteegi haruapteegi.

Uue apteegi rajamise küsimuses pöördus linnavalitsus volikogu poole, mille 1933. aasta 26. aprillil toimunud istungil leidis selles küsimuses aset äge vaidlus linna-nõunik Villem Kullama ja volikogu liikme proviisor Jürgensi vahel. Esimene neist kaitses linnaapteegi osakonna rajamise vajadust Kantreküllal, mis oleks maksma läi-nud 10 000 krooni. Teine vaidles sellele vastu ja ennustas osakonna puudujäägiga töötamist ja linnale kahju.

Hääletamine andis tulemuseks 11 poolthäält kolme vastu linnaapteegi haru avami-se poolt. 17. mail aga pöördus volikogu uuesti sama küsimuse juurde tagasi, sest eelmisel korral polnud kohal piisavat kvoorumit. Jürgens avaldas ka seekord ar-vamust, et apteeki oleks võimalik kasumiga majandada siis, kui kõik kolm apteeki selles osaleksid. Linnapea August Maramaa arvas, et haruapteegi avamise kulud ei käi linnal üle jõu, vajalikud ravimid saadakse linnaapteegi tagavaradest. Osa voli-kogu liikmeid arvas, et Jürgens lihtsalt kardab konkurentsi ja seepärast protestibki.

Viidi läbi salajane hääletus, mille tulemusena selgus, et 15 liiget oli apteegi avamise poolt ja 10 vastu. Nii sai linn õiguse avada Kantreküllas haruapteek. Otsus tuli saa-ta ka kinnitamiseks Eesti Vabariigi Tervishoiu ja Hoolekande Valitsusse. Mõne aja pärast sai linnaarst vastuse, et luba tuleb anda Kantrekülale kõige lähemal asuvale apteegile. Tehti vastavad mõõtmised ning kõige lähemal asuvaks osutus Jürgensi apteek, mis oli Kantrekülale umbes 150 meetrit lähemal kui linnaapteek. Tulemused saadeti Tallinnasse tervishoiu valitsusse, kust proviisor Jürgensile saadeti arupäri-mine, kas ta soovib nimetatud piirkonnas haruapteegi avada ja kui, siis kas üksin-

da või linnaapteegiga koos. Proviisor võttis pakkumise meelsasti vastu, kartused kahjumiga töötamisest olid haihtunud ning teisi apteekte ta loomulikult ettevõtmisse ei kaasanud.

Jürgens üüris Jaan Tamme majas Vaksali tänav 11 endised toiduainete poe ruumid ja tegi seal korraliku remondi. Kuna sealkandis puudus tollal veetorustik, ehitas apteek endale nõ Kantreküla esimese veevärgi: kaevust pumbati vesi kõõgis asuvasse veereservuaari, kust see oli kraani abil kättesaadav. Eesruumi ühes nurgas oli koguni erilise seadeldisega külmutuskapp, kus oli võimalik seerumeid kauemat aega värskena hoida.

Apteegi avamine toimus 31. jaanuaril 1934. aastal. Kasutati nelja ruumi: müügiruum, köök, kabinet ja kelder. Müügiruumis asusid kapid ja riulid ravimite jaoks ning seal ravimeid ka valmistati. Apteegi personali hulka kuulusid juhataja, apteegi praktikant ja sanitar. Töötati ühes vahetuses. Esimeseks juhtajaks oli hiljuti ülikooli rohuteaduskonna lõpetanud proviisor Heinrich Tekkel, poole aasta pärast asus sellele kohale aga proviisor Karl Müller, kes pidas seda ametit 1939. aasta augustini. Tema lahkumise järel tuli apteegi ajutiseks juhatajaks proviisor Linda Klettenberg, kes oli sel ametikohal kuni apteegi natsionaliseerimiseni 9. oktoobril 1940. aastal.

Riigistamisest Saksa okupatsioonini 1941. aasta juulis oli ajutiseks juhtajaks proviisori abi Olga Laos, seejärel apteek suleti. Taasavamine toimus 1. novembril 1944.

Gottlieb Hermann Jürgens.

Kantreküla apteek praeguse Vaksali ja Riia tänava ristmikul 1970. aastatel.

Kantreküla apteegi töötajad Juta Sever, Gloria Kaur ja Kaia Kiivikas.

aastal Apteek nr 4 nime all (alates 1951. aastast nr 114). Juhatajaks määrati proviisor Tõnis Oja, kellel oli kaks alluvat: assistent Hilja Mikker ja sanitar Anna Kahu. Töötati kella 8-16, puhkepäev oli pühapäev. 1948. aasta 9. maist asus juhataja ametipostile proviisor Johannes Järvekül, kes oli ühtlasi maakonna ravimtaimede kogumise organisator.

Aasta-aastalt kasvas Kantreküla apteegi töömaht ning tekkis vajadus ruumide laiendamiseks ja kaasajastamiseks. Läbi raskuste leiti 1961. aastal samas majas elanud kahele perele uued korterid ning saadi kogu hoone apteegi käsutusse. Perekonnad viidi üle majja Lossi tänaval, kus vabanesid ruumid apteegi nr 113 likvideerimisel.

Kantreküla apteegi majas algas remont, mis venis Viljandi Remondi- ja Ehitusvalitsuse viletsa töö organiseerimise tõttu kolme aasta peale. Apteek jätkas samal ajal vanades ruumides igapäevatööd. Korrastatud ruumidesse sai apteek asuda 1965. aasta veebruaris ning hakkas tööle nüüd juba kümne töötajaga. Johannes Järvekül juhatas apteeki 35 aastat, kuni 1983. aasta märtsini, mil oli 77-aastaselt haiguse tõttu sunnitud töölt lahkuma. Juhataja kohusetäitjana jätkas samas apteegis töötanud proviisor Aime Kuldsepp, kellest 1. augustist sai juhataja. Aasta-aastalt suurenesid apteegi ülalpidamiskulud, samal ajal aga vähenes retseptuuri osakaal käibes. Nii oli apteek sunnitud 1. aprillist 1987. aastal likvideerima teise vahetuse.

1990. aastal sai apteegist nr 114 Viljandi Kantreküla apteek, järgnenud erastamise käigus aga 1993. aastal aktsiaselts Kantreküla Apteek. Omanikuks ja ühtlasi juhatajaks hakkas Heli Parts, kes oli tulnud Viljandi Keskapteegist (apteek nr 111), kus oli töötanud juhataja asetäitjana.

Apteegis tehti remont ja uuendati mööbel. Sel ajal oli ametis viis inimest ja apteek avatud üheksa tundi päevas. Linnavalitsuse nõue aktsiaseltsile oli töötamine aptee-

gina samas hoones vähemalt kolm aastat. 1993. aastal tagastati apteegi maja õigusjärgsetele omanikele, kes sõlmisid asutusega rendilepingu.

Eramajas töötamine tekitas aga tuleviku suhtes ebakindlust, probleeme oli üüri maksmisega, apteek ei vajanud oma igapäevases töös kõiki tema käsutuses olnud ruume ja ka asukoht ei olnud kõige parem. Nii hakkas Heli Parts otsima apteegile rentimiseks uusi ruume. Ülesanne osutus raskeks ja lõpuks otsustas ta osta maja Tallinna tänav 29, kus sel ajal elas mitu peret. Viimastele osteti korterid ja majas tehti põhjalik remont. 1996. aasta 30. novembril kolis apteek Kantreküläst kesklinna, ametlik avamine toimus 16. detsembril. Vajati ka uut nime, mis leiti koostöös Viljandi muuseumiga - 20. sajandi esimesel poolel nimetati seda piirkonda Ridakülaks, seega soovitati ka apteegile panna sama nimi.

Ridaküla apteegil on ka haruapteek, mis asub Paalalinnas. Juba 1993. aasta juulis sõlmiti leping Viljandi Tarbijate Ühistuga Kantreküla apteegi müügipunkti avamiseks Paala kaubahallis. Pärast hoone põhjalikku remonti sai ka apteek endale uued kaasaegsed ruumid, mis vastasid kõigile nõuetele. Taasalustati 2000. aasta veebruaris, kogu hoone uueks nimeks oli saanud Viljandi Maksimarket.

Proviisor Johan Luik ja tema apteek

Viljandis tegutses enne 1940. aastat veel neljaski, Luige apteek. Selle rajaja Johan Luik sündis 27.07.1888 Viljandimaal Aidu vallas Parastuma talus teise lapsena. Alghariduse omandas ta Paistu kihelkonnakoolis, sealt viis haridustee ta Viljandi linnakooli, kus õppides läks 1905. aasta sünnimuste keerises võimudega vastuollu ning pidi seetõttu siirduma Narva.

Piirilinnas lõpetas Johan Luik gümnaasiumi ja tuli seejärel apteekriõpilaseks Viljandi tollal ainsasse, Schoeleri apteeki. Igapäevase töö kõrvalt sooritas ta Tartu Ülikoolis apteekri abilise kutseksamid. Kui kutsetunnistus käes, otsustas Luik minna erialasele tööle Venemaale. Tsarskoje Selos ametis olles tundis ta, et teadmistest jääb vajaka ning otsustas just enne

Luige apteek.

Esimese maailmasõja algust astuda Tartu Ülikooli rohuteaduskonda.

Ülikooli lõpetamise järel, 1916. aastal asus ta tööle Viljandi ainsasse apteeki, nüüd juba juhatajana. Sel ajal tutvus ta ka oma tulevase naisega, kes oli samas apteegis õpilaseks. 1918. aastal astus Johan Luik vabatahtlikuna Scoutspataljoni, rindel aga haigestus kopsupõletikku ning pidi väeosast lahkuma. Mõne aja pärast määrati ta sõjaväe keskapteegi laoülema abiks. Töö Tallinnas laabus, tema tegemistega oldi rahul, aga Luige enda hing polnud rahul: unistuseks oli avada oma apteek.

Proviisor Johan Luik.

Eesmärgi täitmiseks lahkus ta 1920. aastate algul oma seniselt ametipostilt ja asus Viljandisse, sest teenete eest Eesti Vabadussõjas sai ta oma kodulinna apteegi avamise loa. Algas uus etapp proviisori elus: apteegi rajamine ja selle töö korraldamine. Luba apteegi avamiseks saadi 1. veebruaril 1922. aastal ning seda päeva hakati pidama asutuse sünnipäevaks. Ametlik avamine toimus sama aasta 1. aprillil Lossi tänava majas nr 28 (nn Sauberi maja). Luige apteek oli esimene apteek, mis lubati avada iseseisva Eesti võimude poolt.

Alus pandi kodutalu, Parastuma kapitaliga. Ruumid olid üüritud ja pinda suhteliselt vähe, kuid algatuseks piisas.

Johan Luige rohupood sai Viljandis teiseks samalaadseks asutuseks Gottlieb Herman Jürgensi apteegi kõrval. 1933. aastal avanes proviisoril võimalus osta samal, Lossi tänaval maja nr 33, kus pärast sisemisi ümberehitusi avati 20. augustil apteek. Johan Luik võis rahul olla – nüüd oli tal apteek omas majas.

Apteegi töö korraldamisel oli peremehe õlgadel töötajate palkamine ja töötasude maksmine. Samuti kauba tellimine nii Tallinnast apteekide kesklaost, kui ka välismaalt, eriti hinnatud oli Saksamaa farmaatsiatehaste toodang. Suur osatähtsus ravimite hulgas oli ravimtaimedel, mida Luik ostis kohalikelt elanikelt. Kuna tol ajal ei olnud veterinaarapteeke, siis müüdi ravimeid ka loomadele ja lindudele.

Luige apteegis töötas ka proviisori abikaasa Irene-Constanze, kellele meeldis seista leti taga ja suhelda inimestega. Kaasaegsete mälestamist mööda valitses apteegis sõbralik õhkkond, korraldati ühiseid koosviibimisi, mis tihti toimusid Luige kodus. Suurim pidu oli tavaliselt apteegi sünnipäeval, 1. veebruaril. Pühade ajal tehti töötajatele kingitusi, enamasti oli selleks raha. Apteegi omanikuna hoolitses Johan Luik ka oma töötajate teadmiste täiendamise eest. Omal kulul aitas ta koolitada noori, kes tahtsid pärast kaheaastast kohustuslikku apteekriõpilase aega ülikooli minna. Ühest sellisest noorest, Aleksander Männikust sai hiljem Luige apteegi juhataja.

Peale apteegi töö jätkus Johan Luigel aega ka paljude ühiskondlike kohustuste täitmiseks. Ta oli tegev paljude seltside ja organisatsioonide töös: osales Viljandi Haridusseltsi juhatuses, oli Tagavaraväe Ohvitseride Sektsiooni abiesimees, Eesti Punase Risti Viljandi osakonna juhatuse liige, tuletõrje sanitaarsalga ülem, Viljandi Majaomanike Panga nõukogus, Kaitseliidus, Eesti Rohuteadlaste Seltsis, Viljandi Tennise- ja Veespordi klubis, spordiseltsis Sakala jm.

Maailma poliitilise olukorra muutused kajastusid aga ka väikelinna ettevõtjate elus. 1940. aasta teisel poolel toimus ettevõtete natsionaliseerimine, mis puudutas ka Lui-ge apteeki. Saabus 14. juuni 1941. Nagu paljudele inimestele, sai ka sellele perele saatuslikuks liigne töökus, oskus majandada ja kinnisvara olemasolu. Johan Luik saadeti kümneks aastaks Sverdlovski oblasti Sosva vangilaagrisse, sealt edasi Mordva ANSV Potma vangilaagrisse.

Alates 1955. aastast oli ta asumisel Tomski oblastis Kolpaševos. Seal tabas proviisorit halvatus, ta toimetati esialgu haiglasse, sealt edasi Krugloje invaliidide kodusse, kus ta 13. aprillil 1961. aastal suri.

Abikaasa Irene-Constanze küüditati koos tütar Lainega Tomski oblastisse Tšainski rajooni Verhne-Fokinosse, kus ta suri 21. detsembril 1954. aastal. Tütar jõudis omaalgatuslikult 1947. aastal Eestisse ning abiellus Eino Tammega. Laine Tamm aga arreteeriti 1949. aasta septembris ja paigutati Tallinna Patarei vanglasse, kus sündis poeg Avo. 1950. aastal saadeti Johan Luige tütar taas asumisele Venemaale, kust ta vabanes 1954. aasta märtsis.

Nõukogude okupatsiooni taaskehtestamisel läks apteek riigiomandusse. Esialgseks nimeks sai tänava nime järgi Lossi apteek, 1951. aastal aga apteek nr 113. Kuna nelja apteeki peeti Viljandi jaoks paljuks, siis ENSV tervishoiuministri käskkirja (02.11.1961) alusel apteek nr 113 likvideeriti. Apteegi sisustus viidi põhiliselt Kantreküla, väike osa Jämejala psühhoneuroloogiahaigla apteegile. Tühjaks jäänud ruumidesse ehitati korterid.

Kui võrrelda apteegi tööd tänapäeval ja Nõukogude okupatsiooni ajal, siis leiame mitmeid erinevusi. Tollal oli apteekidel üks keskladu, kus hinnad püsisid aastakümneid samad ning ka ravimite nomenklatuur muutus aeglaselt. Laost telliti ravimeid 1 - 2 korda kuus vastavalt vajadusele ja teatud ravimite osas valitses defitsiit. Nüüdsel ajal saadetakse apteeki erinevatest ladudest hinnakirjad, mille alusel tellitakse telefonitsi kaup, mis firmade poolt kiirelt kohale toimetatakse. Kuna kaubapakkujaid on palju, tuuakse igal tööpäeval apteeki kaup. Praegu on sama toimeainega ravimeid paljudelt firmadelt, vaid nimetused on erinevad. See teeb valimise raskeks. Ravimite hinnad muutuvad kiiresti, samuti on hinnad erinevad ladude lõikes.

Viljandi Linna ja Maakonna Tiisikuse Vastu Võitlemise Selts

Tiisikus ehk tuberkuloos kuulus veel Teise maailmasõja eelsel ajal haiguste hulka, mille vastu polnud rohtu. Oli neid, kes tervenesisid, kuid igal aastal viis see haigus Viljandist teise ilma palju inimesi. Korduvalt võis tolleaegsetest ajalehtedest lugeda, et nüüd lõpuks on rohi selle haiguse vastu leitud, näiteks 26. juunil 1925 kirjutas Oma Maa: „Tiisikus kuulub haiguste hulka, mille vastu pole leitud rohtu. Katse ajajärgus on taani professori Holger Møllgaardi poolt avastatud sanokrisiin. Katseid on tehtud Taagepera sanatooriumis 15 haigega.“. Kuid ikka ja jälle selgus, et see oli olnud tühi lootus ning nii kirjutas Sakala 6. oktoobril 1932: „Vabadussõda nõudis meil surnutena 2062 ohvrit, tiisikus võtab meilt aga keskmiselt üle 2500 inimese aastas, seega iga päev 7 inimest.“

20. oktoobril 1925 ilmus Sakalas artikkel pealkirjaga „Tiisikus ja võitlus sellega“, kust võime lugeda: „Selle hirmsa haiguse ohvriks langeb igal aastal Viljandi maakonnas 200 inimese ümber, üle riigi tõuseb see arv kuni 2500-ni. Eesti arstide kongress Pärnus, suvel 1923. aastal oli pühendatud tiisikuse vastu võitlemise probleemile, sääl tunnistati tarvilikuks tiisikuse vastu võitlemise seltside ellukutsumine kõigis maa-

Kolm surma: tiisikus-suguhaigused-alkoholism. Eesti Karskusliidu propagandatrükis 1920. aastast.

kondades ja linnades, kes ühineksid seltside liiduks. Seni on asutatud seltsid Tallinnas, Tartus ja Pärnus. Ligemal ajal peetakse ära seltsi asutamiskoosolek Viljandis.“

Tiisikuse vastu võitlemise seltsi asutamise mõte muutus Viljandis akuutseks 1925. aasta suvel, kui linna külastas professor Karl Schlossmann, kes kohtus maakonnaarsti dr Toomas Randmäega (Reimann) ja tegi viimasele ettepaneku võtta enda peale kohaliku tiisikuse vastu võitlemise seltsi organiseerimise algatus. Dr Randmäe nõustus ja asus otsima mõttekaaslasi, kelleks leidis dr Mats Nõgese ja dr Arnold Zastrovi ning ühiselt koostati seltsi põhikiri.

Viljandi Linna ja Maakonna Tiisikuse Vastu Võitlemise Seltsi põhikiri registreeriti 19. septembril 1925 ja asutamiskoosolek peeti sama aasta 13. detsembril Viljandi Maagümnaasiumi ruumides. Koosolekust võttis osa ligi 100 inimest. Valiti kuueliikmeline juhatus: esimeheks maavalitsuse esimees Heinrich Lauri, abiesimeheks maakonnaarst Toomas Randmäe, kirjatöimetajaks linnahaigla juhataja Mats Nõges, tema abiks koolinõunik Mihkel Roots, laekahoidjaks pangaametnik J. Rist ja viimase abiks kooliarst Arnold Zastrov. Esimese tegevusaasta lõpul oli liikmeid 120. Seltsi esimeseks sammuks oli kohapealse tiisikusnõuandla avamine ning vaatamata tol ajal Viljandis valitsenud korterikriisile leiti 1926. aasta veebruaris nõuandlale enam-vähem sobivad ruumid.

30. märtsil 1926 kirjutas Oma Maa: „Viljandi tiisikuse vastu võitlemise selts avas 27. märtsil 1926 maksuta nõuandekoha tiisikuse haigetele Tallinna t. 12. Juhatajaks on Tartu Ülikooli bakterioloogia instituudi kauaaegne vanemassistent dr. Ernst (Eduard, Edvard – H.R.) Sibul. Seal on olemas kaasaegsed abinõud tiisikuse kindlaks tegemiseks. Tiisikuse nõuandekoht on ühenduses sanatooriumide, haigemajade, arstide ja hoolekandeesutustega ja juhib haiged sinna, kus nad tervislist abi seisukorra parandamiseks leiavad.“

27. märtsist 1926 olid nõuandla ruumid korras ja võis alata haigete vastuvõtt. 1. maist 1926 võeti ametisse ka öde. Et seltsil puudus raha nõuandla sisustamiseks ja tegevuse alustamiseks, siis võeti pangast laenu. Esialgu oli plaanis võtta haigeid vastu ainult kolmel päeval, kuid juba esimeste päevade järel selgus, et vastuvõttu tuleb korraldada kuus korda nädalas. Röntgenaparaat nõuandlal puudus, mistõttu tehti ülesvõtteid vastava kokkuleppe alusel linnahaiglas.

Esimese tegevuskuu jooksul vaadati läbi 214 abiotsijat, kellest tiisikusehaigeteks osutus 41, kahtlusega aga 47. Visiitide arv kasvas nõuandlas kiiresti. Kui 1926 oli neid 1980, siis 1939. aastal juba 3264. Koduvisiitidel käisid nõuandla arstid ja öed 1926. aastal 219 korral, 1939. aastal aga 815 korral. Pneumotooraksravi toimus näiteks 1934. aastal 20 korral, kuid 1939. aastal juba 80 korral. Röntgenuuringuid tehti 1926. aastal 54 korral ja 1939. aastal koguni 824 korral.

1932. aastal ilmunud aruandest võib lugeda, et Viljandi tiisikuse nõuandekoht, mida peab üleval Viljandi tiisikuse vastu võitlemise selts, tegeles aasta jooksul 934 hoolealusega. 1931. aasta 1. aprilliks oli tiisikusehaigeid registreeritud 726, aasta jooksul

Tallinna tänava maja, kus tegutses Viljandi Linna ja Maakonna Tiisikuse Vastu Võitlemise Selts.

Tartu tänava maja, kus tegutses Viljandi Linna ja Maakonna Tiisikuse Vastu Võitlemise Selts.

tuli juurde 208, lahkus surma läbi 69. Ealiselt oli tiisikusehaigeid kõige rohkem vanuses 21-30.

1930. aasta suve lõpul alustati õhkrindravi. 1939. aastal ostis selts firmalt Sanitas röntgenaparaadi, mille kasutamine algas 14. detsembril. Ostu toetuseks saadi 4000 krooni sotsiaalministeeriumi tervishoiu- ja hoolekande talituselt.

Seltsi liikmete arv oli 1930. aastal 134, 1938. aastal 144, kuid 1940. aastal vaid 20 - tõenäoliselt oli põhjuseks poliitiline olukord. 1940. aastal kuulusid juhatusse Arnold Zastrov, maavanem Mihkel Hansen (määrati 9. juunil 1939), Mihkel Roots, Toomas Randmäe, Ernst Sibul, Andreas Merend, J. Rist ja Mats Nõges.

Aja jooksul muutus nõuandla asukoht (järgnevalt omaaegsed aadressid): 9. juulist 1930 1. augustini 1932 oli see Tallinna tänav 12, sealt edasi 1. oktoobrini 1939 Posti tänav 7a ning siis koliti omakorda Tartu tänav 20.

Juba tegutsemise algusest oli selge, et ainult nõuandla tegevus tiisikuseprobleemi ei lahenda. Seepärast kerkis esimesel tegevusaastal üles küsimus, kuidas korraldada kergemate tiisikushaigete otstarbekohast ravi ja raskemate haigete isoleerimist. Nii alustatigi ettevalmistusi ja kampaaniat nn suvilaravila asutamiseks. Plaanis oli rajada asutus tuberkuloosi algjärgus põdejaile ja postsanatoorse ravi vajajatele, mille tegevusajaks pidid olema suvekuud - 1. maist 1. oktoobrini. Sobivaks asukohaks leiti Sinialliku raudteejaama juures asunud männimetsaga kaetud ilus looduslik kõrgendik, mis oli külmade tuulte eest kaitstud. Valmis kümne haigetoga ühekordse mansardkorrusega maja projekt, kuhu oleks saanud mahutada 36 haiget. 1927. ja 1928. aastal pöördus selts riigi poole palvega saada ravila ehitamiseks rahalist toetust, kuid seda ei antud. Seejärel üritati tiisikusehaigete tarbeks osta Viljandi Seltskonnaklubile kuulunud maja Uueturu tänaval, kuid ka see ei õnnestunud. Veel 1939. aastal püüdis selts saada riigilt ravila asutamiseks 20 000 krooni, kuid soovi ei rahuldatud.

Enne 1940. aastat korraldati sageli nn Valgelille päevi. Tegemist oli 1925. aastal asutatud Eesti Tuberkuloosi Vastu Võitlemise Liidu ülemaalse ja iga-aastase tulutoova ettevõtmisega, mille raames toimus aktiivne kunstlillede müük ning tehti korjandusi. Kogutud raha kasutati tuberkuloosi vastu võitlemisel. Valgelille päevad, mille raames peeti temaatilisi loenguid, toimusid igal aastal ka Viljandis.

18. septembril 1926 kirjutas Mats Nõges Sakalas: "Eeltulev pühapäev on ülemaaline „Valgelille päev“, mil meie vihasema vaenlase - tiisikuse vastu sõjariistu teritame. See vastane on väga tige, iga viiendama kuni seitsmendama inimese röövib ta meil enneaegu. Arstkond üksi ei suuda edurikkalt võidelda selle haiguse vastu, kuna haiguse ilmsikstulemise kaudsed ning väga tõsised põhjused peituvad sagedasti majanduslik-ühiskondlikkudes elutingimustes. Haiged inimesed lahtise tuberkuloosiga tulevad üles otsida, isoleerida ja ravida. Kuid suurte kuludega on ühenduses aastaid kestev tiisikuse ravimine. Tiisikusehaigus on sagedasti ravitav, kuid see õige aeg on haiguse algjark.

Et õigel ajal õige haigusseisukorra hindamine sünniks ja arsti nõu kõigile kättesaadav oleks, selleks on ellu kutsutud tiisikuse nõuande kohad, kus asjalikult tasuta haigeid uuritakse ja neile tervishoidlikke teadmisi selgitakse.

Tiisikuse vastu võitlemise seltsil on pääle nõuandekoha ülesandmise veel palju kulukaid ülesandeid, nagu sanatooriumi asutamine, laste suvekoloonii asutamine, raskete lootuseta haigete haigemajadesse paigutamine, kehvamatele tiisikusehaigetele toetuse jagamine toidu, riide ja rohtudena. Need tarvilikud ülesanded leiavad täitmist, kui seltskond, omavalitsused, pangad ja asutused seltsi rahaliselt toetavad. Täna ja homme on sellel sihil korraldatud Valgelille päev, kus meie seltskonna virgemad jõud, noored ja vanemad ühiselt on kokku astunud, et korjandust edukalt läbi viia.“

Ajalehes Viljandi Uudised kirjutati 24. septembril 1927 Valgelille päeva tulemustest: „Viljandi tiisikuse vastu võitlemise seltsi poolt 17. ja 18. septembril korraldatud valgelille päeva märgi müük andis sisse: laupäeval 32 964 marka ja pühapäeval 37 743 marka. Valgelille päeva korraldamisest võtsid osa 32 seltskonnategelast ja 60 keskkooli õpilast. Valgelille päeva sissetulek võimaldab nii mõndagi ära teha tiisikus hädaohu vähendamiseks.“

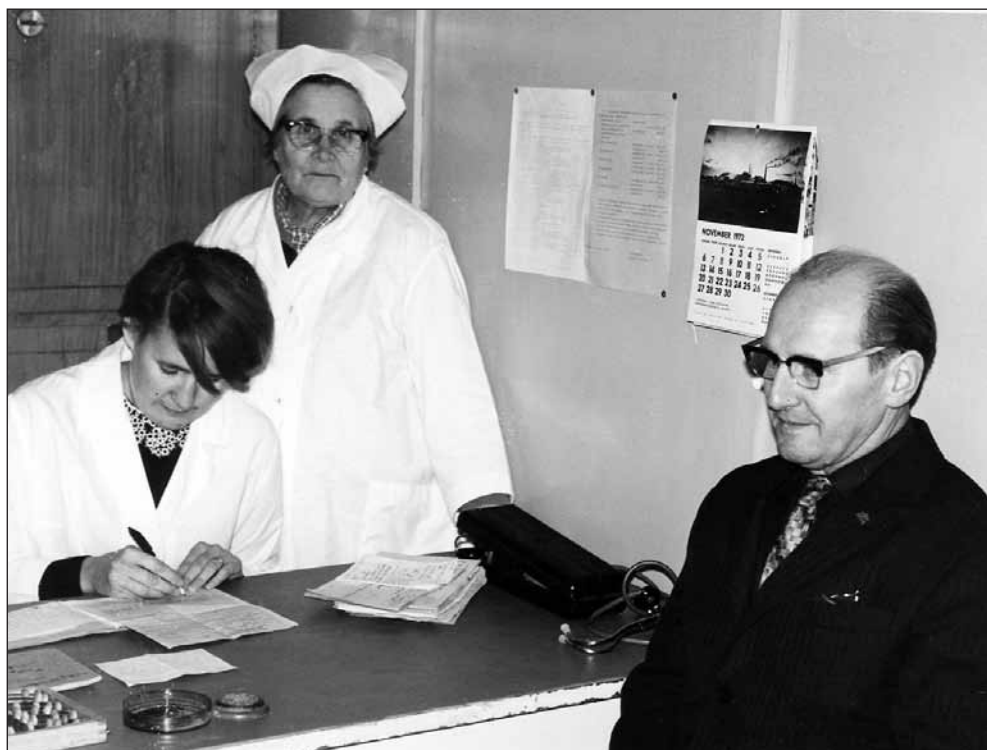
Tiisikuse vastu võitlemisel tuli kasutusele võtta mitmeid meetmeid. Oma Maa kirjutas 26. veebruaril 1937 ka teisest raha kogumise viisist: „Viljandi tiisikuse vastu võitlemise seltsi juurde moodustati daamide komitee. Aprillis on kavas korraldada raha saamiseks loterii-allegrii kõigi organisatsioonide toetusel.“

1934. aastal saavutas Viljandi tiisikuse vastu võitlemise selts linnavalitsusega kokkuleppe tiisikusehaigete eraldamiseks nende perekondadest haiglasse paigutamiseks. Selts maksis iga haige pealt linnale päevas 75 senti, teist sama palju maksis riik. Sel viisil suudeti haiglasse panna 3-4 raskemat tiisikusehaiget.

Loodeti ikka ja jälle uutele ravimitele, mis võimaldaksid tiisikust ravida. 25. novembril 1936 kirjutas Sakala: „Mõni aeg tagasi läbistas pealinna lehti teade, et ipriit olevat hääks arstimiks mitmesuguste kopsu- ja hingamiseldite haigustele. Ipriit on teatavasti sõjamürkidest kõige kardetavam. Kroonilise nohu arstimine olevat ipriidiga niivõrd lihtne, et see tüütu haigus kaduvat nagu peoga.“

Kõikide nende küsimustega tutvumiseks komandeeriti Viljandi haiglate juhataja linnaarst dr. A. Merend Tallinna ja Nõmmele, kus ta peab selgusele jõudma, kas ja milline on ipriidi mõju kopsu- ja hingamisteede haigustele.“

27. novembril andis Sakala dr Merendi reisi kohta teavet: „Eile saabus Tallinnast Viljandi tagasi linnaarst dr. A. Merend. Tema muljete põhjal suhtuvad arstid ipriidiga arstimisse võrdlemisi skeptiliselt. Praegu on asi katsetamise järgus. Küll on aga asja vastu hakatud huvi tundma välismaal. Nii on Moskva teadlased pöördunud Tallinna tiisikuse nõuandepunkti poole ja palunud teatada, kuidas toimub ipriidiga ravimine. Igatahes jääb ipriidi kui arstirohu leiutaja au keemik Köstnerile, mõistagi juhul, kui selle aine tervendavad omadused kindlaks on tehtud.“

Patsient Viljandi tuberkuloositõrje dispanseris vastuvõtul. Dr Saluveer ja õde Laas.

Enne sõda siiski tiisikuse vastu efektiivset ravimit ei leitud. Alles 1943. aastal avastas Ameerika teadlane Selman Waksman esimese ravimi – streptomütsiini -, mis oli võimeline tuberkuloositekitajaid hävitama. Selle abil tervenesisid paljud haiged ja suurem tuberkuloosi tagajärjel langes kõikjal.

Süsteemaatiline riiklik tuberkuloosivastane võitlus algas 1944. aasta lõpust, mil endise Viljandi Tiisikuse Nõuandla baasil moodustati Viljandi Tuberkuloositõrje Dispanser. Dispanseri koosseisus oli algselt neli ametikohta: arst, kaks õde ja sanitar. Seoses reorganiseerimisega muutus töö sisu ja maht peatselt ning juba 1945. aastal oli koosseisus viis ametikohta, nende seas kaks arsti.

1950. aastal moodustati dispanseri juurde 30-kohaline statsionaar, mis asus Lõhaveres. Samuti kinnitati koosseis 42,5 ametikohaga (sh 7 arsti), mis vastas neljanda kategooria dispanserile.

19. juulil 1954 suri 28 aastat raviasutuse juhatajana töötanud Ernst Sibul.

1964. aastal reorganiseeriti dispanser Viljandi Rajooni Keskhaigla tuberkuloosiosakonnaks.

Viljandi Linna Emade ja Lastenõuandla

Viljandi Linna Emade ja Lastenõuandla asutati Viljandi Naisseltsi poolt 1926. aastal seltsi ruumides Lutsu tänav 3 (hilisem Säde tänav 3).

Tähtsa sündmuse puhul kirjutab dr Alide Liller 4. detsembri Sakalas artiklis „Mis peab teadma iga ema“: „Praegusel ajal on lastele osaks saanud elav tähelepanu. Noorsoo tulevikuküsimus on üheks kõige põnevamaks. Sellest küsimusest ei saa põigelda kõrvale keegi, keda vähegi puudutab rahva hää käekäik, sest lapsed, need on rahva tulevik. Sellepärast on loomulik, et lapsele katsutakse luua sündsaid tingimusi vaimliseks ja kehaliseks arenemiseks. Kui seda ei suuda need, kes selleks kohustatud – vanemad, siis peab appi tulema ühiskond ja aitama nõu ja jõuga, kus vähegi võimalik. Statistilised andmed näitavad, et viies osa sündinud lastest surevad enne ühte eluaastat. /.../

Maal, kus lastekaitse hää järjel, nagu Rootsisis, on laste surevus ainult 7% ümber. Eestis on laste surevus 10,8%. See suur surevuse protsent kohustab ka meie rahvast ligemalt tundma õppima tema põhjusi, et kaitsta isamaad tuntava rahvajõu kaotuse eest. Laste surevuse üldisteks põhjusteks võivad olla halvad sotsiaalsed, sanitaarsed ja individuaalsed elutingimused. Sotsiaalse olukorra parandamine on riiklik ülesanne, mis on teostatav ainult pikema aja jooksul. Sanitaarsed ja individuaalsed pahed on juba kergemalt kõrvaldatavad. Neist võib jagu saada ühiskond, luues vastavaid asutusi nende vastu võitlemiseks, nagu seda on nõuandepunktid, emadekodud jne.

Meie peame rahvas võimalikult laialdases ulatuses kultiveerima rinnalaste ja väikelaste füsioloogiat. Kui seni on paljuski tehtud jämedaid vigu, siis ei maksa veel lüüa kõikumata, vaid tuleb töötada veel energilisemalt selles suunas, sest teadmatus laste kasvatusel ja toitluse alal on suuremad vaenlased rahva tulevikule. /.../ On teada, et 70-80% surmajuhustest laste juures võite kirjutada valesi toitumise arvele. /.../ Samuti võiks ette tuua ka palju teisi haigusi, mis just korraliku hoolitsemise puudusest esile kutsutud.

Hüüdlused ja õpetused ei jää meelde rahvale, kui nad tihedasti kokku põimitud ei ole tegeliku eluga. Emadel tuleb pidada tugevat võitlust laste olemasolu eest. Võitlus on kergem, kui hästi tunda oma vaenlasi, emal on kergem võidelda haigustega, mis varitsevad last, kui ta teab, kust neid oodata. Sarnane teadlik võitlus on aga võimalik ainult siis, kui ema töötab käsikäes arstiga, kes teda õpetab ja juhatab.

Prantslased olid esimesed, kes agitatsiooni ja väikeste toetuste abil viisid ellu selle printsiibi rinnalaste nõuandepunktide kujul. Aeg on näidanud, et sarnased punktid on saanud hädatarvilikuks ja neist on osutunud suurt kasu. Nõuandepunkti mõte on levinenud, kasvanud ja praegusel ajal on kõigis kultuurmaades vastavad asutused, mis töötavad suure eduga.

Meil Eestis on see mõte ka vastukõla leidnud, nõuandepunktid on juba kõikide linnades avatud. Nende siht on laste surevuse vastu võitlemine. Seda eesmärki katsub nõuandepunkt saavutada, õpetades emasid lapsi hoidma ja toitma, järele valvates laste tervisliku seisukorra üle ambulantsis ja kodus, propageerides laste rinnaga toitmist. /.../

Nõuandepunkti hoole alla kuuluvad peaaesjalikult eelkooli-aegsed lapsed ja eriti suurt rõhku tuleb panna kõige õrnema ja kardetavama eluea peale, nagu seda on esimene eluaasta. Ülaltoodult on mõistetav, kuivõrd tähtis ja kasutoov on Viljandi Naisseltsil uus ettevõtte asutatava nõuandepunkti näol, millel seisab ees lai tegevusväli meie kasvava noorsoo tervislikuks hääks käekäiguks. Tuleb ainult soovida kõige seltskonna sooja osavõttu temast ning sellega kaaskäivat töö head edu ja kor-daminekut.“

Esimeseks arstiks oli nõuandepunktis Arnold Zastrov, edasi dr Alide Liller-Pückoff, Tiiu Maavere ning alates 1. septembrist 1939 Johanna Maiste. Alguses andis Zastrov tasuta nõu naisseltsi ruumides, hiljem võttis Viljandi linnavalitsus nõuandla oma eelarvesse ning see paigutati 1926-1928 ehitatud Mäe tänava haiglasse. Nõuandla kasutada oli kolm ruumi, mis hiljem läksid nakkusosakonnale: vastuvõturuum, protseduuride tuba ja üks väike kõrvalruum.

1939. aastal töötasid nõuandlas arst Johanna Maiste, õde Jenny Kukk ja sanitar Marie Sermant. Asutust pidas üleval peamiselt Viljandi linnavalitsus, kes palkas ka töötajad, kuid teatud osa kulusid oli riigi kanda. Tasuta teenindati rasedaid ja lapsi kuni 7 aasta vanuseni.

Viljandi Linna Emade ja Lastenõuandla töötajad. Ees keskel Johanna Maiste.

Nii toimus töö Nõukogude okupatsiooni alguseni 1940. aasta juunis. Uus võim võttis nõuandla üle iseseisva asutusena otsealluvusega tervishoiuosakonnale. Tasuta ravi hakkasid saama kõik, nii nõuandlas kui ka kodusel teenindamisel.

Töö oli mitmekesine: toimus ambulatoorne vastuvõtt, tehti kaitsepookimisi ja kodukülastusi. Vastuvõtt toimus igal tööpäeval kella 9-13. Rasedate vastuvõtt toimus lastega samaaegselt. Nad vaadati üle ja anti vajalikku nõu.

Haigeid raviti peamiselt kodus. Vaid üksikjuhtudel paigutati neid haigla siseosakonda, eraldi lasteosakond puudus. Kodust patronaazi tehti vähe. Lapsi võeti arvele, kui nad ilmusid nõuandlasse, kindlat laste nimekirja ei olnud. Igale esmaselt nõuandlasse ilmunud lapsele täideti arenemislugu.

Kodused külastused olid arstile ette nähtud kogu linna ulatuses, kuid ka maaelanikkonnale ei öeldud ära. Linna piirideks olid tollal Valuoja puiestee, Kagu ja Lääne tänav, Ugala puiestee. Maa-ala väljaspool neid tänavaid - Paalalinn, Uueveski nõlvak ja Peetrimõisa väli - olid tollal praktiliselt asustamata. Õde käis kodus harva, peamiselt haigeid lapsi kontrollimas või mõnda protseduuri tegemas. Transporti osakonna jaoks ei olnud, aeg-ajalt anti kasutada tasuta voorimeest.

Kaitsepookimisi tehti kõige enam rõugete vastu, mida „pandi“ kevadel väljakuulutatud ajal tavaliselt kolme päeva vältel. Selleks andis Viljandi Linna Täitevkomitee nimekirja lastest, kes eelmisel kalendriaastal olid sündinud. Kes ise kohale ei ilmunud, kutsuti kohale ning nädala pärast pidid kõik minema kaitsepookimise tulemusi näitama.

Difteeria vastu tehti kaitsepookimisi vähe, kuigi seda esines üsna sageli. Tuberkuliini proovi (nahaproovi) tehti salvitaolise tuberkuliiniga, mida hõõruti seljale või rinnale. Kontroll oli ette nähtud 48 tunni pärast.

Lisaks pidi nõuandla arst läbi viima rooja uurimist ussnugilistele ja uriini uuringuid valgule, suhkrule ja sademele. Selle tarvis oli nõuandlal mikroskoop.

Töömaht suurenes pidevalt, sest inimesed harjusid tasuta arstiabiga. Vastuvõtul kasutatavad ravimid olid tasuta, retsepti alusel apteegist saadavad aga tasulised. Lastetoitlustamine toimus nõuandlas, piimakööki ei olnud.

Et haigla olud jäid üsna pea kitsaks, leiti Elfriede Piip-Saksa kaasabil nõuandla jaoks avaramad ruumid Posti tänav 7 maja alumisel korrusel, kuhu koliti 1941. aasta 11. veebruaril.

Posti tänaval oli nõuandla kasutada seitse tuba ning kaks sissepääsu - tervetele ja haigetele. Nüüd olid eriruumid lastele ja rasedatele ning juurde saadi ka inventari ja arstiriistu. Töömaht hakkas kasvama veelgi kiiremini, kuid personal koosnes endiselt kolmest inimesest: arst-juhataja Johanna Maiste, meditsiiniõde Jenny Kukkk ja sanitar Marie Sermand. Õde oli ühtlasi ka registraator ja õde-perenaine.

Teise maailmasõja alguses pakiti kõik nõuandla väärtuslikud esemed ja riistad kastidesse ning viidi keldrisse, osa ka haiglasse. Sõjakeerises ei läinud nõuandlal kaotsi

ühtegi eset. Ravi anti endist viisi tasuta ja tööviisidki jäid samaks. Saksa vägede saabumisel avas nõuandla mõne päeva pärast oma ukсед ja alustas tööd. Kui sakslased 1944. aasta sügisel lahkusid, suudeti nõuandla rüüstamine ära hoida. Sõja lõpupoole haigestus õde Kukk ning tema asemel tuli tööle Benita Treufeldt.

Nõuandla jäi edasi tervishoiuosakonna otsesesse alluvusse. Algas taastamise aeg ning töömaht kasvas kiiresti. Et sagesid haigestumised difteeriasse, alustati massilist kaitsepookimist.

Sõjajärgsetel aastatel kasvas Viljandi linn jõudsalt ning tekkis vajadus personali suurendamise järele. 1945. aasta sügisel toodi Põltsamaalt Viljandisse tööle äsja Leningradi Meditsiinilise Instituudi lõpetanud dr Šermann (abielus Pauker-Kulakova) ning loodi kaks arstijaoskonda. 1. mail 1946 asus nõuandlas günekoloogilisi haigeid ja rasedaid vastu võtma doktor Arnold Põllumaa. Rasedate paremaks teenindamiseks võeti tööle ämmaemand Roomets, hiljem (20. oktoobril) Stella Ruuts. 20. mail asus nõuandlasse tööle õde H. Reimets, hiljem õde Egel. 1. novembril määrati nõuandla koosseisu registraator ning 16. novembril asus tööle õde A. Hunt. Veel saabus tööle sõjaväelase abikaasa Robermann.

1945. aastal moodustati tervishoiuministri käskkirja alusel Mäe tänaval sisehaiguste osakonna juures 10-voodeline lastepalat, mis töötas sellisel kujul kuni 1949. aasta 1. juulini, mil tervishoiuosakonna juhataja korraldusega asutati iseseisev 20 voodikohaga lastehaiguste osakond. Ruumid eraldati haigla sisehaiguste osakonna juures teisel korrusel.

1948. aastal eraldati naistenõuandla lastenõuandlast, ehkki mõlemad nõuandlad jätkasid esialgu töötamist ühistes ruumides. Alles hiljem sai naistenõuandla omaette ruumid samas majas.

Naistenõuandla juhataja oli dr V. Mudas ja lastenõuandla juhataja dr J. Maiste. Dr Põllumaa jäi ainult haiglatööle, sanitar Silm läks naistenõuandlasse sanitariks. 1948. aastal alustas lastenõuandla juures tööd sotsiaalõiguse töötaja H. Mõtus-Maran.

Esialgu jaotati linn lastenõuandla kahe jaoskonna vahel, mida juhtisid dr Maiste ja dr Pauker. Hiljem loodi kolm osakonda, mille eesotsas seisid dr Maiste, dr Pauker ja dr Robermann. Teenindati lapsi kuni 14. eluaastani.

1950. aastal ühendati mõlemad nõuandlad linna haiglaga, naistenõuandla nimeks sai naiste- ja lastenõuandla nimeks lastekabinet. 1951. aastal hakkas lastekabineti juures töötama hambaravikabinet lastele ja rasedatele (dr Uukkivi). Samal aastal sai naistekabinet ka omaette ruumid. Kasvas töö, suurenes ja muutus personali koosseis.

4. aprillil 1953 sai haigla lastehaiguste osakond uued ruumid Õie t 1. Nüüd oli osakonnal 28 voodikohta. Osakonnas töötas 2 arsti, 5 õde ja 7 sanitari. Haigevoodite täituvus oli 325 - 340 päeva aastas, haigete arv 500 - 600 ja keskmine haiglas viibimise aeg 14 - 20 päeva. Laste suremus püsis 1,4 - 2% piires.

Lisaks meditsiinilisele tööle oli personali jaoks ettenähtud kvalifikatsiooni tõstmine. Iga kuu toimusid erialased seminarid, kus ettekannetega esinesid arstid ja eesrindlikumad meditsiiniõed. Kord kuus toimusid tootmisnõupidamised. Kolm-neli korda aastas esines iga arst mõnes ettevõttes või asutuses ettekandega laste ravi ja profülaktika teemadel.

Lisaks kuulusid lastehaiguste osakonna šefluse ehk lepingu korras abi osutamise alla kõik Viljandi koolid, kusjuures kooliarst pidi osakonnaga pidama tihedat sidet, et jälgida õpilaste ravikulgu. Šefluse alla kuulusid ka kõik Viljandi rajooni lastekodud.

Mis olid sel ajal probleemideks? Loetelu polegi nii lühike: kütmiseks olid kasutada vettinud haavapuud, ei jätkunud piisavalt juurvilja ja puuvilja, puudusid rõdud õhkravi korraldamiseks ning ruumid olid 28 voodi jaoks kitsad.

15. jaanuaril 1963 viidi Viljandi lastekabinet üle Uku tänav 10. Tegemist polnud uue, vaid laste jaoks kohandatud hoonega. Majas paiknesid lastekabinet, laste piimaköök ning laste ja rasedate hambaravi kabinet. Olemas olid ka eraldi registratuuri- ja ooteruum. Arstide jaoks oli kaks vastuvõtukabinetti, lisaks protseduuride tuba ja tööruum öele, kes pidas kartoteeki.

Lastekabineti teenindada oli juba neli jaoskonda ning linna ümbruskond, kokku 6091 last (linna jaoskondades neist ca 1100). Lastekabineti koosseisu kuulus kuus jaoskonnaarsti, hambaarst ja 0,5 koormusega juhataja, 14 õde, 3 sanitari ja registraator. Lastekabinetile allus sel ajal viis 8-klassilist kooli (3349 õpilast), 4 lasteaeda, 3 lastesõime, lisaks ümbruskonna 2 lasteaeda ja 10 kooli (684 õpilast).

Mõned arvud 1963. aastast: läkakõhase haigestus 14 last, reumatikuid oli arvel 77, alla kaheaastaseid suri 5.

Tolleaegsest aruandest väljatoodud probleemid: varustada iga jaoskond kindla pediatriga, kooliarstid peaksid senisest enam juhendama ja kontrollima õdede tööd, patronaaziõed peavad senisest enam kasvatama vanemaid, et iga üle 3 kuu vanune imik käiks lastekabinetis regulaarselt kontrollis ja et kaitsepookimisi tehtaks kabinetis, mitte kodus.

Aastail 1966-1967 oli vastuvõtt kabinetis nii hommiku- kui õhtupooliti. Eriarstide (hamba-, kõrva-nina-kurguarsti) vastuvõtt oli lastekabinetis iga päev, sotsiaal õiguse töötaja oma kolm korda nädalas. Soovitud kojukutsed toimusid samal päeval.

Alates üleminekuga viiepäevasele tööpäevale 1. juunist 1967 oli lastearsti valve ka kiirabis igal laupäeval. Imikud kuni aastaseks saamiseni olid pideva jälgimise all ning ravimid olid nende jaoks tasuta. Paljulapselised pered ja vallasemad said kuni aasta vanustele lastele piimaköögist tasuta toidusegusid. Kaitsepookimisi tehti laialdaselt: difteeria, läkakõha, teetanuse, rõugete, tuberkuloosi, tüüfuse-paratüüfuse ja lastehalvatuse, alates 1967. aasta novembrist-detsembrist ka leetrite vastu.

Kaks korda aastas toimusid reumahaigete laste profülaktilised süstimid.

Lastekabineti personal 1971. aastal

Lastekabineti personal 1984. aastal

Dr Johanna Maiste tütar dr Asta Simsga.

Pölvkondade järjepidevus: lastenõuandla juhatajad Johanna Maiste ja Asta Sims patsientidega.

Lastekabineti koosseisus oli tollal 30 töötajat, kelle teenindamisele kuulusid linna ja ümbruskonna lapsed. Lisaks oli viis velskripunkti: Heimtali, Holstre, Pärsti, Saarepeedi ja Uusna. Lastekabineti juhendamisele meditsiinialal kuulusid linnas kolm sõime, üks lastepäevakodu, neil lasteaeda ja neli 8-klassilist kooli, linna ümbruses neli lastepäevakodu ja viis kooli.

Uue haiglahoone valmimisega koliti ühte majja kokku kõik seni mööda linna laiali olnud haigla osakonnad ning naistenõuandla. Lastenõuandla jäi Uku tänavale 1990. aastateni, mil tagastati maja õigusjärgsetele omanikele ning laste ravimise võttis üle perearstisüsteem.

Lastearst Agnes Leesmäe 1980. aastatel.

Vabariiklik Viljandi Meditsiiniline Keskool

Viljandi meditsiini loos on huvitav fakt, et siin on antud ka tasemel meditsiiniharidust. Nõukogude võim tõi endaga kaasa suured ümberkorraldused ka hariduses. Õdede koolituses said määravaks üleliidulised õppeplaanid. Ümberkorralduste käigus avati ka mitmed uued koolid õdede õpetamiseks: Viljandis, Rakveres ja Kohtla-Järvel.

Vabariiklik Viljandi Meditsiiniline Keskool avati 1945. aasta novembris. Kooli direktoriks määrati Selma Kasik, mõnda aega oli direktor Elfriede Piip-Saks, seejärel taas Kasik ning hiljem Karl (Kaarel) Vipper.

Viljandi Meditsiinilise Keskooli velskrite I lennu õpilased praktikal haavaosakonnas. Opereerib dr Kaarel Vipper, kooli direktor ja haigla haavaosakonna juhataja.

Kooli lõpetajad omandasid kliinilise õe elukutse, aga õppida sai ka velskriks. Õppetöö kestus oli kaks aastat.

Õige pea saavutas kool hea kuulsuse. Klasside asemel oli kasutusel kabinettide süsteem, neid oli kokku viis. Lisaks laboratoorium ja 7000-kõiteline raamatukogu (sh 2000 meditsiinilist teost). Õpilaste seas oli populaarne sport, 1960. aastal tegutses 55-liikmeline laulukoor.

Õdede osakonda võeti sisseastumiseksamitega vastu 14-30-aastaseid 7 klassi lõpetanud naisi. Vastuvõtukatseteta aga 7., 8. või 9. klassi põhilistes ainetes viitega ning 10.

Viljandi Meditsiinilise Keskkooli hoone Johan Laidoneri platsi ääres.

ja 11. klassi lõpetanuid. Enamus õpilastest maksid õppemaksu, näiteks 1946. aastal 150 rubla aastas, kuid tublimatele maksti ka stipendiumi 80-100 rubla kuus. Koolil oli ka ühiselamu kasutamise võimalus ja ühisteitlustamine.

Helga Luka-Vallikivi, kes oli 1950. aastate lõpus Viljandi meditsiinikoolis õpetajaks, kirjutab koolist vaid ülivõrdes ja kahetseb selle sulgemist: "Direktoriks oli tollal kirurg Karl Vipper, õppealajuhatajaks preili Jänes, energiline daam, kelle peal oli kooli töö korraldamine. Õhkkond oli akadeemiline, kuna õpetajateks olid peamiselt vana akadeemilise koolkonna mehed. Tunde andsid endised Tartu Ülikooli õppejõud dr Heino Märss ja dr Riho Roots. Meditsiinilisi aineid õpetasid arstid, kes samaaegselt töötasid ka haiglas. Õpilaste koosseis oli meeldejääv. Meeldejääv just seetõttu, et õpiti tulemuslikult. Ma ei kuulnud eksamil ühtegi lollust."

Esimene lend meditsiiniõdesid lõpetas 1947. aastal, lõpetajaid oli 50. Sündmust peeti nii tähtsaks, et kohale tulid ENSV tervishoiuminister V. Hion ja ministri asetäitja A. Reimann.

1960. aasta augustis lõpetas kool Viljandis tegevuse. Õpilased jaotati Tallinna ja Tartu meditsiiniliste keskkoolide vahel. 15-aastase tegutsemisajaga kooli lõpetas 457 velskrit, 638 õde ja lisaks 82 õde eksternina. Paljud õed jätkasid hiljem õpinguid ja said arstideks: Ellen Semevsky, Aino Sakk, Virve Leitalu, Ida Blumberg jt.

Meditsiinikool hoones alustas tegevust Tallinnast Viljandisse üle toodud kultuurharidusala kool, hilisem Viljandi Kultuurikool.

Viljandi Arstide Liit

1920. aasta 21. novembril toimus arstide Mats Nõgese, Jaan Varese ja Arnold Zastrovi algatusel Viljandi Arstide Seltsi asutajaliikmete koosolek.

Asutamiskoosolekust võttis osa üheksa Viljandi arsti, lisaks olid nõusoleku andnud viis kolleegi, kes ei saanud sündmusel osaleda. Koosolekut juhatas Mats Nõges, kes luges ette põhikirjakavandi, millesse tehti mõned parandused.

Viljandi Arstide Seltsi esimeheks valiti Mats Nõges, abiesimeheks ja laekahoidjaks Arnold Zastrov ja kirjatöimetajaks Robert Tamberg.

Seltsi sihiks oli koondada enese ümber võimalikult palju Viljandi linna ja maakonna piirides töötavaid arsti (põhikirja järgi võisid seltsi liikmeks astuda ka veterinaararstid ja väljaspool seltsi tegevuse piirkonda elavad arstid), õhutada kolleege teaduslikule tegevusele ning aidata kaasa otstarbekohase arstiabi ja tervishoiu korraldamisele. Samuti anda oma liikmetele kõlbelist ja ainelist abi ning esindada nende huve.

Sakala kurvastas sel puhul 22. novembril 1920: „Kokku olid tulnud linnas asuvad arstid, kuna maalt takistuste tõttu arstid tulemata olid jäänud.“

Ametlikult registreeriti selts Viljandi-Pärnu Rahukogus 14. veebruaril 1921 ning alates sama aasta 2. aprillist kuuluti Eesti Arstideseltside Liitu.

15. Eesti Arstide Päevad Viljandis 1937. aastal Eesti Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi saalis.

Seltsi esimeheks asutamisest kuni 1937. aastani ja aastatel 1945-1962 oli Mats Nõges. Koosolekute sagedus aastate jooksul varieerus: kui 1920. aastal toimus 2 koosolekut, siis 1926. ja 1927. aastal näiteks 12 seltsi üritust.

Viljandi Arstide Seltsi korraldusel toimusid 27. ja 28. augustil 1927 Viljandi Eesti Haridusseltsi Tütarlaste Gümnaasiumi saalis VI Eesti Arstide Päevad. Osales 61 arsti üle Eesti ning esitati 24 ettekannet.

Viljandis – haridusseltsi gümnaasiumis ja Jämejala vaimuhaiglas – toimusid ka XV Eesti Arstide Päevad 21. ja 22. augustil 1937. aastal. Osales 136 arsti, mis oli rekordiline osavõtjate arv. Päevade käigus peeti rida ettekandeid, sealhulgas Viljandi arstide poolt: dr August Rosenfeld „Kõhuoperatsioonide järelravi“, dr Mats Nõges „Vanapoiste mitteabiellumise põhjusist maal“, dr Nikolai Born „Skisofreenia ravist“, dr H. Viinapuu „Vaimuhaigused ja seltskond“ jt.

Linnavalitsus korraldas arstidepäevadel osalejatele esimesel päeval suurejoonelise vastuvõtu ja õhtusöögi Koidu seltsimajas.

Nõukogude okupatsioonivõimud tegid seltside tegevusele lõpu: siseasjade rahvakomissari 1940. aasta 22. oktoobri otsusega Viljandi Arstide Selts likvideeriti. Selle asemel registreeriti tervishoiuministeeriumis Viljandi Teaduslik Arstide Selts, mille esimene koosolek toimus 1945. aasta 16. septembril. Osales 15 arsti. Koosolekud hakkasid toimuma regulaarselt, aastas peeti keskmiselt 12 teaduslikku ettekannet.

Viljandi Arstide Liit moodustati Viljandi Arstide Teadusliku Seltsi üldkoosolekul 6. juunil 1988. Viljandi Arstide Liidu peaeesmärgiks on maakonna tervishoiupoliitika kujundamine, rahva tervise, terve elukeskkonna ja tervislike eluviiside eest seismine ning meditsiinikultuuri, arstide kutseeetika ja erialase väljaõppe edendamine.

Sama aasta 27. septembril toimus Viljandi Arstide Liidu üldkogu, millest võttis osa 72 arsti, kinnitati põhikiri, valiti eestseisus ja volikogu. Liidu esimeseks vanemaks valiti Rein Kariis, pärast teda on olnud sama rolli täitnud Mare Kindlam, Mai Soots, Gerry Inso, Marek Metsmaa ja alates 2006. aastast Tiidrek Koemets.

1980. aastate lõpul - 1990. aastate algul toimus käiskäes riikliku süsteemi muutusega ka Viljandi Arstide Liidu tegevuse nihkumine – akadeemilise tegevuse asendamine kutseliidu ametiühingulise tegevusega. Kuna enamik liidu liikmeid on Viljandi haiglas töötavad arstid, siis on valdav töö olnud iga-aastaste kollektiivlepingute sõlmimine arstide liidu ja haigla vahel.

Igal sügisel toimub traditsiooniline üldkogu koosolek. Juhatus valitakse kaheks aastaks, juhatuse koosolekud toimuvad vastavalt vajadusele.

Liidu liikmete arv on ajas nii kasvanud kui kahanenud. 2005. aasta kevadel kuulus Viljandi Arstide Liitu 91 arsti, 2012. aasta alguses aga 65.

Vaimulikust teenimisest Viljandi haiglas

Hedi Vilumaa

Viljandi haiglal on vaimulike, hingehoidjate ja haiglakaplanite tööga pikaajalised positiivsed kogemused.

1992-1996 töötas Jämejala psühhiaatriaiglas vabatahtliku hingehoidjana lepingu alusel vaimulik Naatan Haamer, võttes patsiente vastu töökabinetis kindlatel vastuvõtuaegadel. Hingehoidlikke vestlusi oli palju, töö hulka kuulus ka vaimulik teenimine pühade ajal jumalateenistuste ja palvustena.

1997-2000 jätkas tema tööd samadel tingimustel vaimulik Kalle Gaston, kelle tegevus laienes ka Viljandi haigla taastusravi osakonda. Sõlmiti ka osalise koormusega tööleping.

2010. aasta maikuuni töötas SA Viljandi Haigla kaplanina vaimulik Mart Salumäe.

Alates 1990. aastate algusest on haigla vaimulikku teenimisse kaasatud ka erinevad Viljandi linna kogudused. Haiglas on peetud jumalateenistusi, jagatud sakramente, oldud toeks vaimulikult ja jagatud humanitaarabi. Viljandi Jaani kogudus peab tänaseni kord kuus psühhiaatriakliiniku patsientidele armulauaga kirikutundi. Patsiendid on väljasõidu korras osalenud ka Viljandi Jaani kirikus toimuvatel palvustel või jumalateenistustel.

Alates juunist 2010 töötab haigla kaplanina EELK Kõpu Peetri koguduse õpetaja Hedi Vilumaa, kelle töökohustuste alla kuulub kogu Viljandi haigla vaimulik teenimine. 13. juunil 2010 pühitses haigla kaplan Jämejalal sisse uue õendus-hoolduskeskuse.

Lisaks regulaarsele hingehoiu-alasele tegevusele toimuvad kord kuus armulauaga kirikutunnid haigla peamaja kahes hooldusosakonnas, õendus-hoolduskeskuses ja psühhiaatriakliiniku tegevusmajas. EELK Kõpu Peetri kogudus on haigla osakondi viimastel aastatel mitmel korral toetanud humanitaarabiga – Soome kiriku kaudu on toodud meditsiinilisi abivahendeid ja riideid.

Kaplani töö põhisisuks on hingehoidlike vestluste, patsientide ja nende perede, aga ka haigla töötajate toetamine ja nõustamine. Selle kõrval teenib kaplan haiglas pühade ja tähtpäevade ajal, pidades regulaarseid palvusi, jumalateenistusi, vajadusel talitusi (ristimine, konfirmatsioon). Võimalusel on kaasatud laulukoore, muusikalisi kollektiive, külalisi. Mitmetel juhtudel on tekkinud inimestega kontakt pikemaks ajaks – ka pärast haiglast lahkumist. Viljandi haiglal on head kogemused haigla-kaplanaadi töö arendamisel ning siin on loodud arendavad töötingimused teiste töötajatega võrdselt ka haigla kaplanile.

Kasutatud materjalid

- 170-aastane haigla. Toim. Tiina Sarv, Viljandi, 1998
- Album „Mälestuskilde Viljandi Rajooni Kesksaigla Tuberkuloosi osakonna ajalooost“, 1967
- Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918-1940, Tartu, 1994
- Die Aerzte Livlands von den Zeiten bis zur Gegenwart, Z. Brennsohn, Mitau, 1905
- EAA, 1.14917
- EAA, 1767.1.1778
- EAA, 2100.1.14918
- EAA, 3768.2.9-33
- EAA, 402.1.25002
- EAA, 4278
- Eesti ajalugu arsti pilgu läbi, Ilo Käbin, Ilmamaa, 1998
- Eesti Arst nr 10, 2005, Viljandi Arstide Liit 1920-2005, Marek Metsmaa, Eduard Viira
- Eesti Arstid 1940-1960, Helbe Merila-Lattik, Tallinn, 2000
- Eesti Ekspress, 17.04.2002
- Eesti kirjanike leksikon, koost. O. Kruus ja H.Puhvel, Tallinn, 2000
- Eesti Õde, 1997, nr.5, 100 aastat Jämejala haiglat, Malle Laursoo
- Eesti organiseeritud arstkond 1912-1937, Albert Valdes ja Herbert Normann, Tartu, 1938
- EFA-0-4047
- ERA, 112.2.603
- ERA, 1569.3.3677
- ERA, 2121.1.3460
- ERA, 2121.1.9089
- ERA, 2121.1.9090
- ERA, 2184.1.1
- ERA, 2184.1.2
- ERA, 2184.1.4
- ERA, 2184.1.5
- ERA, 3149.1.14
- ERA, 3755.1.3
- ERA, 50.1.351
- ERA, 66.16.3496
- ERA, 66.16.3496
- ERA, 66.28.196
- ERA, 66.28.196
- ERA, 7.8.1562
- ERA, R-3.6.3825
- ERA, R-7.1.47
- ERA, R-967.1.274
- ERA, R-967.2.171

Felliner Anzeiger, 26.07.1908
Interneti allikad
Jämejala Psühhiaatria haigla tegevuse aruanne, 1996
Johanna Maiste-Simsi käsikirjaline materjal
Kõige vanem elukutse, Heino Gustavson, Tallinn, 1991
Maa Hääl, 4. 11. 1934
Nõukogude Eesti Tervishoid, nr 2. 1973, Jämejala Vabariikliku Psühhoneuroloogia
Haigla ajaloost, Hans Väre
Oma Maa, 20.05.1938
Oma Maa, 24.03.1931
Postimees, 16.07.1932
Psühhiaatria minevik ja tänapäev, Jüri Saarma, Tallinn, 1982
Sakala Kalender 1990, Arstiabi Viljandis möödunud sajandi lõpul, Elmar Ardma
Sakala Kalender 1993, Jämejala haigla ajaloost, Maria Teiverlaur
Sakala Kalender 1998, Viljandi Kesklinna Apteek 1928-1998, Mendi Pääru
Sakala Kalender 1999, Viljandi Haigekassa 1913-1939, Tiina Parre
Sakala Kalender 2002, Kaks algust ja üks lõpp. Kantreküla ja Ridaküla apteek, Tiina
Parre
Sakala Kalender 2003, Proviisor Juhan Luik ja tema apteek, Tiina Parre
Sakala, 1.09.1920
Sakala, 1.12.1994
Sakala, 10.11.1992
Sakala, 11.03.1924
Sakala, 11.09.2011
Sakala, 13.02.1932
Sakala, 14.03.1992
Sakala, 16.03.1926
Sakala, 16.08.1920
Sakala, 16.08.1994
Sakala, 18.03.1947
Sakala, 19.01.1995
Sakala, 19.06.1926
Sakala, 19.10.1921
Sakala, 2.07.1932
Sakala, 20.05.1933
Sakala, 20.11.1897
Sakala, 21.01.1926
Sakala, 21.01.1950
Sakala, 22.11.1920
Sakala, 23.08.1937
Sakala, 25.07.1931
Sakala, 27.03.1993
Sakala, 27.07.1938
Sakala, 28.04.1934

Sakala, 29.04.1934
Sakala, 30.01.1932
Sakala, 4.12.2004
Sakala, 5.02.1940
Sakala, 5.11.1994
Sakala, 7.01.1938
Sakala, 7.05.1931
Sakala, 8.09.1927
Sakala, 26.02.1937
Sakala, 8.11.1927
Sakala, 8.12.2007
Sammud käänulisel teel, Tartu, 2008
Tallinna Ühine Haigekassa 1917-1940, Salme Ahelik, Tallinn, 1977
Tee Kommunismile, 14.10.1976
Tee Kommunismile, 15.02.1986
Tee Kommunismile, 16.09.1950
Tee Kommunismile, 18.11.1972
Tee Kommunismile, 19.02.1980
Tee Kommunismile, 21.09.1976
Tee Kommunismile, 22.06.1967
Tee Kommunismile, 23.08.1952
Tee Kommunismile, 25.10.1984
Tee Kommunismile, 26.02.1985
Tee Kommunismile, 27.08.1974
Tee Kommunismile, 3.09.1955
Tee Kommunismile, 4.12.1960
Tee Kommunismile, 8.04.1982
Tee Kommunismile, 14.02.1985
TLA, 1125.2.875
TLA, 597.1.154
Ülevaade Viljandi Rajoonihaigla lastekabineti tööst 1963. aastal, Asta Sims
Viljandi Vana-Apteek erinevatel perioodidel, Proviisoriõppe uurimistöo, Lüüli Al-
las, Tartu, 2010
Viljandimaa tervishoiuajaloost, Heino Gustavson, Tallinn, 1998
Viljandimaa tervishoiuline kirjeldus, A. Rammul, Tartu, 1933
VLMA, 579.2.425

Sisukord

Saateks	3
Proloog.....	4
Arstivanne läbi aegade.....	5
Haigustest ja ravimisest Viljandis	7
Varased Viljandi arstid.....	10
Esimene haigla Viljandis.....	14
Väikese tänava haigemaja.....	15
Levinumad haigused 19. sajandil Viljandis	17
Iseseisvusaja probleemid ja tendentsid (1917-1940).....	20
Nii see algas - organisatoorne ja seadusandlik tegevus	20
Tervishoiukorraldusest Viljandimaal.....	21
Viljandi haigla töötajad, nende liikumine ja palgad	23
Probleemid Viljandi linna haigemajades	31
Vastuolud maavalitsusega jätkusid.....	38
Viljandi arstid, õed, ämmaemandad ja velskrid aastail 1918-1940	42
Raviasutused Viljandis 1940. aasta algul.....	44
Viljandi haigla aastail 1940-2002.....	45
Juunipöörde järel.....	45
Saksa okupatsiooni aeg 1941-1944	46
Sõjajärgne aeg algas ümberkorraldustega	47
Stabiilsed kuuekümnendad-seitsmekümnendad.....	51
Pikk tee uue haigemajani	55
Haiglat kummitas kaadripuudus	60
Viljandi tervishoid aastail 1991-2002.....	62
Viljandi haigla juhid aastail 1891-2012.....	75
Kümme aastat sihtasutust Viljandi Haigla.....	76
Varia	83
Jämejala vaimuhaigla – psühhiaatriaigla	99
Jämejala vaimuhaigla süünd.....	99
Iseseisvusaeg Jämejala haiglas	105
Algas okupatsioonide aeg.....	115
Sõjajärgne aeg.....	117
Jämejala haigla nõukogude ajal.....	118
Taasiseseisvumisaeg Jämejatal	125
Jämejala haigla majaisad, juhatajad, ülemarstid, direktorid ja peaarstid	131
Jämejala haigla peaõed	132
Jämejala haigla apteegi juhatajad.....	132
Killuke si ajakirjandusest	132
Mõned Jämejalaga seotud elanikud ja patsiendid läbi aegade.....	134

Viljandi arstide elulugusid	137
Viljandi haigekassa 1913-1939	180
Viljandi vanemad apteegid.....	184
Vana-Apteek	184
Viljandi Kesklinna apteek	189
Kantreküla apteek	192
Proviisor Johan Luik ja tema apteek.....	195
Viljandi Linna ja Maakonna Tiisikuse Vastu Võitlemise Selts	198
Viljandi Linna Emade ja Lastenõuandla	204
Vabariiklik Viljandi Meditsiiniline Keskkool	212
Viljandi Arstide Liit	214
Vaimulikust teenimisest Viljandi haiglas	216
Kasutatud materjalid	217

